

SCOTUS ACADEMICUS

SEU

THEOLOGIA SCOTI

SCOTUS ACADEMICUS

SEU

UNIVERSA DOCTORIS SUBTILIS THEOLOGICA DOGMATA

QUÆ AD NITIDAM ET SOLIDAM

ACADEMIÆ PARISIENSIS DOCENDI METHODUM CONCINNAVIT

R. P. CLAUDIUS FRASSEN

ORDINIS FRATRUM MINORUM PROVINCIAE FRANCIAE

S. FACULTATIS PARISIENSIS DOCTOR.

Editio nova

*Juxta correctiones annotationesque ipsius Auctoris
in Nationali Bibliotheca Parisiensi asservatas*

Tomus sextus

De Legibus.

ROMÆ

EX TYPOGRAPHIA SALLUSTIANA

(MATER AMABILIS)

Via S. Nicola da Tolentino, 4

1901.

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

SEP 22 1931

96

TRACTATUS QUARTUS

DE LEGIBUS DIVINIS, ET HUMANIS.

MIRUM forte tibi videtur, Lector, quod præter usurpatam, et hactenus usitatam a nobis scribendi, docendique methodum, qua singulos Sententiarum libros tribus dumtaxat Tractatibus delineandos, et ordinandos esse duximus, ut cuncta Theologica nostra dogmata eodem ordine, parique nomenclatura cohærerent; jam tribus Tractatibus evolutis, quibus tota secundi Libri materies videtur exhausta; eis tamen quartum hunc anneximus. At tua, arbitror, cessabit, si quæ sit, demiratio, dum rescieris nos consulto quidem, et in tui gratiam id fuisse auspicatos; ut videlicet in eodem secundo nostræ Theologici Operis Tomo (1) velut integro corpore omnibus sibi debitis partibus constante haberes nedum universam creaturarum omnium encyclopediam tribus distinctis ordinibus delineatam, sed certas etiam Leges, ac Regulas, quibus creata quæque suos in fines ordinantur, et divinis sibi præfixis mandatis incunctanter obtemperant. — Neque enim solis hominibus a præpotente Opifice præscriptas esse Leges existimandum est; ipsa namque totius Universi compages, quam Mundum appellamus, nonnisi positis, servatisque Legibus in tam discordi elementorum concordia, eadem quæ fuit ab initio, etiam nunc perseverat. Quid enim putes iratum mare, et quasi ritreis armatum montibus nunc pulsare cælum, nunc terram appellens, totoque corpore veluti furens, et insaniens in universam terram, quam prius operiebat, non refluere nisi quia rerum Conditor, cum appenderet fundamenta terræ, quibus staret in æternum, etiam legem ponebat aquis ne transirent fines suos? Unde merito ajebat ipse Jobum alloquens, cap. 38. Circumdedi mare in terminis meis, etc. Quæris quisnam sit terminus quo Deus mare continet ne foras erumpat, et continentem aquis obruat? Luculenter explicat id Basilius Seleuc. orat. 1. Nudat (Deus) aquis terræ dorsa, quibusdam velut in cellis maria concludens, dum imperio in abyssum utitur pro claustro, et arena, quasi habena formidabili mare continet, terram liberam servans a pelagi eluvione. Subdit mox quæ eleganter: Fertur illud quidem fluctibus alte elatum; ubi vero terminos attigerit, revertit, refugitque, et Domini vocem littoribus inscriptam cum intuitum fuerit, curvatis fluctibus termini positorem adorat. Quis explicet quam regulata temporum varietate, immutabilique vicissitudine Cælorum et Astrorum motus recurrent, ut veluti in paginis elementorum, et voluminibus temporum divinae institutionis doctrina legeretur? ait S. Prosper lib. 2. De vocat. Gentium

(1) Notandum primam Auctoris editionem *quatuor* dumtaxat tomis in folio fuisse absolutam (N. Ed.)

cap. 1. — Nec vero hominem suo relictum esse arbitrio censendum est, quasi nullis legibus instruatur, quibus recte rationi, ac virtuti consentanea sectari, et priva declinare queat : Deus enim ipsi praesto est, et jubendo per Legem, et per gratiam adjuvando, non solum ut quæ recta sunt nosse, sed etiam exequi, voleat. * “ Lex enim omnis ordinatur ad ritæ directionem et institutionem: est enim perfecta juris Dei in hominem, et officii hominis erga Deum, seipsum, et homines alios, regula.” * — Apparet igitur quam ordinato, quamque stricto vimine præsens Tractatus cum præcedentibus cohæreat. Illud etiam non modicum juvat, quod peccati cognitio rix haberi possit absque exacta Legis notitia ; maxime cum dixerit Apostolus ad Rom. 7. Peccatum non cognovi nisi per legem; nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret: Non concupisces; * “ Accedit quo l ex, præsertim dirina, sit præparatio quædam ad gratiam, ut ex peccati et miseriæ hominis declaratione, gratiæ salutaris necessitas aperiatur, et desiderium ejus in nobis excitetur. Unde S. Paulus ad Galatas, c. 3. v. 24. legem appellat pedagogum nostrum in Christo, ut ex fide justificemur. Unde S. Augustinus, lib. De perfectione justitiae: Ad hoc lex præcipit, ut cum in his implendis homo defecerit, non se extollat superbia tumidus, sed ad gratiam confugiat fatigatus, ac si eum lex terrendo, ad Christum diligendum pedagogi perducat officio. Licet autem ista de sola lege Mosaïca dicta sint tam ab Apostolo quam a S. Augustino, nihilominus omni prorsus legi possunt attribui. Siquidem lex omnis bonum præcipiendo et prohibendo malum hominis animum præparat ad gratiam et fidem Christi, ut videlicet minori cum reluctantia ab homine per legem jam in ordine constituto utraque suscipiat. Oportuit ergo tractatum hunc præcedentibus annexere ad planiorem et pleniorem disputationum de peccatis intelligentiam, et ut hæc tractatio facem præbeat ad ea quæ in sequentibus voluminibus de Christi Domini incarnationis mysterio, deque ipsius dirinæ gratiæ fæcunditate, necessitate et præcellentis sumus dicturi. Inde mirum nemini videri debet quod Theologi divinis rebus tractandis dediti, etiam de Legibus disputationem suscipiant, et in ea versentur ” * materia, quæ sibi communis est cum Philosophis moralibus, et juris utriusque, Pontifici nimirum, ac Cæsarei, Doctoribus. At versantur longe præstantiori ratione quam Philosophi, qui de legibus tantum scripserunt, et tradiderunt ea, quæ lumine naturali cognosci possunt, ac judicari, conducere ad hominum mores recte instituendos, et ad Rempublicam in pace, ac secura concordia, et justitia continentiam. — Nobiliori etiam, sanctiorique consideratione circa leges occupantur, quam Juri-speriti Cæsarei ; nam qui jus civile tractant, suppositis principiis generalibus Philosophiæ moralis, ad quæ leges humanas, et civiles revocare conantur, tradunt, et explicant in particulari leges ipsas, civili auctoritate conditas ad instituendos Reipublicæ mores politicos, in ordine ad externam justitiam, et pacem reipublicæ fovendam, ac servandam : Pontifici vero, qui jus Canonicum profitentur, disputant de legibus auctoritate Ecclesiastica præscriptis ; quatenus spectant regimen, et ordinem publicum in fidelium cætu stabiliendum ; quo nempe justa moderatione et administratione Sacraenta conferantur, Ecclesiastica beneficia dispensentur, Ordinum functiones, qua decet reverentia et veneratione exerceantur ; denique ut pax, et justa moderatio in universo

statu Ecclesiastico servetur. — Theologi vero non solum de legibus divinis positiris, quæ proprie ad illos pertinent, utpote quæ sola Dei revelatione innescant, verum etiam de naturali, et humana disputant; sed ob altiorem finem, quam intendant Philosophi ac Jurisperiti; nempe ad conscientiam fidelium bene formandam, et instruendam circa obligationem hujusmodi legum, neenon ad dirigendas humanas actiones in ordine ad meritum, aut demeritum ritæ aeternæ, et quatenus conducunt ad salutem, et finem supernaturalem assequendum. Idque præstant non solum ex principiis moralibus, et solo naturali lumine cognitis; verum etiam ex principiis fidei; declarando videlicet qualiter leges omnes a Deo Legislatorum omnium Principe ducere debeant originem, ejusque auctoritate firmari, juxta illud Proverb. 8. Per me Reges regnant, et legum Conditores justa decernunt. — Non ergo a suscepto fine deviabimus, præsentem Tractatum De Legibus instituendum auspicando; siquidem hæc materies Theologum spectat; quam ut congruenti ordine expendamus, juxta servatam a nobis hactenus scribendi methodum, præsentem Tractatum tribus Disputationibus absolvemus: quarum Prima erit de lege naturali. Secunda, de lege dirina. Tertia, de lege humana. Quibus majoris claritatis gratia, præmittenda est sequens.

BQ

6536

F8

v. 6

DISPUTATIO PROCIMALIS.

DE LEGIBUS IN COMMUNI.

VARIAM esse nominis *Legis* acceptioneim, diversamque ejus appellationem, tum apud sacros, tum apud profanos, nemo Theologorum est qui nesciat. Etenim Scriptura sacra legem pluribus titulis illustrat, et significat: eam enim interdum nomine voluntatis appellat. Sic Psalm. 102. *Notas fecit vias suas Moysi, et filiis Israël voluntates suas.* Sic pariter 2. Machab. 1. *Det vobis cor omnibus ut faciatis ejus voluntatem.* Interdum illam lucis ac lucernæ nomine exprimit. Sic Prov. 6. *Mandatum est lex et lux via vitæ.* Alias jugum vocat, sic. Psalm. 2. *Projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Et Matthæi 11. *Jugum meum suave est.* Nonnunquam legem *præcepti* nomine explicat. Sic Psalm. 18. *Præceptum Domini lucidum.* Sæpius mandatum nominat. Sic Psal. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis,* et Matthæi 19. *Si vis ad ritam ingredi, serva mandata.* — Communiori autem ac magis vulgato nomine *lex* appellatur. Cujus quidem nominis triplex est usurpatio: *Prima* quidem communis et impropria, pro quacumque regula naturæ, artis, et actuum humanorum. *Lex naturæ* hic appellatur, non illud rationis dictamen singulis hominibus ingenitum, quo quisque novit quid rationi congruat aut repugnet; sed quæ rebus omnibus ab Auctore naturæ est indita; nihilque aliud est quam ipsa rei cuiuslibet propensio, qua fertur in id quod sibi conveniens est; qua ratione S. Paulus inclinationem appetitus sensitivi in bonum sibi congruum appellat *legem membrorum, et legem peccati* ad Rom. 7. *Lex artis* ea dicitur, quæ complectitur regulas juxta quas artis opera formari debent, ut dicantur perfecta; sic dicimus leges Grammaticæ etc. Denique *lex morum* est norma seu regula quarumcumque actionum tam intellectus quam voluntatis. — Strictius autem, et magis proprie *lex* dicitur quævis regula morum sive justa, sive iniqua, qualiter Tyrannorum præscripta leges dicuntur. Sic Isaiæ 10. *Væ qui condunt leges iniquas.* Sic pariter S. Isidorus legem usurpat lib. 2. *Etymolarum*, cap. 10. dum ait, *legem esse constitutionem populi quam majores natu cum plebis sanxerunt.* Strictissime autem, et in adæquata significatione, *lex* usurpatur pro ordine rationis ad bonum commune stabilito, et ab eo qui curam habet communitatis promulgato, cum obligatione ad ejus observavitiam. De qua posteriori legis usurpatione sermo futurus est in sequentibus Quæstionibus.

QUÆSTIO PRIMA.
DE NATURA, ET DEFINITIONE LEGIS.

NON immoramus in adstruenda et asserenda legis necessitate et existentia: eam enim aperte satis insinuat ipsa creaturæ intellectualis defectibilitas, et exigentia; cum enim ipsa plerumque a fine honestatis, in quem debet collineare, deflectat, et exorbitet, opus habet aliqua regula qua veluti manu ducatur ad eum finem assequendum. Quæ si vera sint de fine naturali, longe debent esse certiora de supernaturali, qui eum omnino captum, et vires ipsius creaturæ rationalis prorsus excedat, et humanae menti naturaliter sit ignotus: non potest quisquam ad illum pertingere, nisi et altiori lege dirigatur, et supernaturalibus auxiliis adjuvetur. — Idipsum probat ipsa maxima legum utilitas ad institutionem, et conservationem Reipublicæ, cuius salutem in legibus constitutam esse merito dixit Aristoteles 5. *Rethoricorum*: leges enim a Republica si quis auferat, animam ipsam a corpore divellet: siquidem ubi desunt leges, turba, homicidia, et quælibet alia scelerata impune grassantur, unde vulgatum illud Augustini: *Remata justitia, quæ per leges potissimum stabilitur, quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Cui etiam consonat illud Isidori lib. 5. *Etymolog.* c. 20. *Factæ sunt leges, ut humano metu humana correccetur audacia, tutuque sit inter improbos innocentia, et in ipsis improbis formidatio supplicio refrænetur nocendi facultas.* Solum itaque hic suscipimus explicandam legis naturam; quo circéa

NOTANDUM 1. Legem secundum nominis etymon dici vel *a ligando*, quod homines liget, et obliget ad sui observationem: qua ratione Deus de perduellibus Judæis conqueritur Jeremiæ 2. *Confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, dixisti: Non serviam.* Et Matth. 23. Christus Pharisaorum hypocrisim et duritiem insinuans, ait: *Alligant onera gravia etc.* Secundo lex dicitur *a legendō*: quia leges, præsertim positivæ, legi, et promulgari debent postquam institutæ sunt, ut subditos obligent; vel quia homo legit in ipsa lege quid agendum, quidve omittendum sit: vel denique, quia leges olim scripto tradebantur ut ab omnibus legi et intelligi possent. Hinc Isidorus 1. 2. *Etymolog.* c. 10. *Hoc interest, inquit, inter legem, et morem, quod lex scripta est, mos vero est vetustate probata consuetudo.* * Cui præerrat Cicero, lib. 1. *De legibus*, ubi dicit *legis* vocem a verbo *lego* esse derivatam, quod in publicis tabulis legenda fertur, ut omnibus innotescat: vel dicitur *ab eligendo seu deligendo*, quia in ea delectus habetur rerum agendarum vel fugiendarum: lex enim omnis dictat quæ sint eligenda quæve respuenda. Quæ postrema legis usurpatio ad præsens nostrum institutum aptior videtur et convenientior. Ab Hebreis vero lex dicitur *thorah* a verbo *hiphil* significat docere, quia lex omnis singulos homines de officio suo admonet, eosque de rebus agendis vel cavendis informat. Græcis vero dicitur *νόμος* a verbo *πονεμειν* quod tum *regere*, tum *distribuere* notat, quia juxta ejus præscriptum homines regi debent, et cuique, quod suum est, tribuere. Hinc S. Augustinus, *Comment. in Psalm.* 59 post medium, observat quod etsi *lex* in lingua latina fœminini sit generis, in græca

tamen est masculini : *magis enim, inquit, masculinam rim habet, quia regit, non regitur.* » *

NOTANDUM 2. Quod etsi lex a *legendo* non absurde censeatur derivari, potissima tamen ratio legis in sermone scripto vel auditio non est constituenda, sed in rebus ipsis quae imperantur vel prohibentur. « Solarum enim rerum est fieri vel non fieri, non proprio mandatorum aut sermonum, inquit Guillelmus Parisiensis tractatu *De legibus*, cap. 1; qui enim imperat currere, non verbum imperat, sed cursum ipsum ; neque qui obedit, verbum currendi facit, sed cursum ipsum proprio ; sicut igitur proprio res vel fieri vel omitti dicuntur, ita proprio imperari et prohiberi ; quare etiam proprio imperatae et prohibitae sunt res, figurate vero sermones : præcepta igitur, et mandata, et lex primo, et proprio leguntur sicut et intelliguntur ; res enim sunt proprio quarum proprio, et primo intellectus queritur. » *Quod utique confirmat ulterius ibidem dicens:* « Regulæ honestatis, quales sunt, Deum esse honorandum, Deum esse timendum, Deum esse adorandum : omnem hominem esse diligendum : omni homini consulendum, sive illæ regulæ scriptæ sint exterius, sive non , et sive audiantur exterius, sive non , veræ sunt et tenendæ. Et obligatus est unusquisque debito honorandi Deum debitoque timendi eum, sive legat foris scriptum, sive non , et sive audiat hæc foris, sive non. Et ad hunc modum se habet de aliis, quæ sunt debita per se ; licet verum sit, quod major notitia altitudinis, et potentiae Dei, debitum honoris, atque timoris ad eum, et obligationem augeat. » *Manifestum* igitur est, quia, et regulæ honestatis, et debita, sive obligationes agendi quædam, et declinandi quædam, sunt cessantibus omni sermone atque scriptura ; et quia prævaricatio, et peccatum similiter sunt absque his, quare quædam lex ex necessitate est præter hoc. *Amplius:* tota honestas indubitanter in anima est, honestas inquam vitae humanæ, et morum ; honestas autem vitae, et regulata, et ordinata, et moderata : non autem regulata est, vel moderata, vel ordinata, nisi honestate ; nec decora, nisi honestate. Quare totum id quod ordinat, regulat, moderatur, et decorat vitam humanam, in anima est : est igitur præter sermones, atque scripturam, cum illa foris sint. Cum igitur vel lex sit, quæ ordinat, regulat, moderatur, atque decorat vitam humanam ; manifestum est veram legem esse in anima. *Amplius:* quid est lex vera, nisi ars quædam aut sapientia recte honesteque vivendi ? Omnis autem ars, et omnis sapientia in anima est ; quare si vere dictum est, quia vera lex ars est, et sapientia recte honesteque vivendi, vere lex est, et vera natura lex in anima. » *Inde concludit* quod magis proprio magisque veraciter lex dicitur quod est in mente, quam quod est in scripto vel voce. Cujus autem facultatis actus sit lex, an intellectus, an vero voluntatis ut appareat

NOTANDUM 3. Legem proprio duobus modis usurpari: *Primo* quidem pro actu, idque vel quatenus est in legislatore , vel prout est in subdito. *Secundo* pro eo quod remanet per modum *habitus* ; suum nempe semper conservans vigorem ab eo tempore quo promulgata fuit, donec vel a Principe revocetur, vel contraria ac diuturna consuetudine abrogetur ; ratione cuius vulgatum illud Jurisperitorum : *lex semper lo-*

quitur. Lex autem quatenus actus est in legislatore, plures actus specie distinctos connotat, et involvit, tam ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis. *Primo* quidem includit intentionem boni communis procurandi. *Secundo* judicium speculativum, quo judicatur media aliqua esse bono communis convenientia, vel inconvenientia. *Tertio* judicium practicum dictans haec esse vitanda a subditis, hæc amplectenda. *Quarto* voluntatem qua legislator vult quedam fieri vel non fieri. *Quinto* ipsummet voluntatis actum, quo idem legislator vult obligare subditos ad sue legis observantiam. *Sexto* denique actus imperii quo talem observationem præcipit.

Quatenus autem lex sumitur pro actu qui est in subditis, includit, primo actum intellectus judicantis sibi necessarium, et congruum esse legem observare. Secundo actum voluntatis, quo libere vult, et acceptat legis observantiam.

Hinc controversia movetur apud Theologos, in quonam ex his omnibus actibus natura legis proprie consistat: sunt enim qui doceant cum S. Thoma legem essentialiter consistere in solo actu intellectus. Censem aliqui cum Gersone lib. 2. *De potestate Ecclesiast.*, consideratione 13. Legis naturam in utroque actu intellectus, et voluntatis esse constituendam. Communis est autem Subtilis Doctoris discipulorum sententia, illam in solo actu voluntatis præcise reponendam esse. Quæ sententia prius quam firmetur, sit

Conclusio prima. — LEX IN GENERE RECTE DESCRIPTIBITUR REGULA PERSEVERANS ACTIONUM HUMANARUM, INGENITA VEL PRÆSCRIPTA, PROPTER BONUM COMMUNE, AB EO QUI GERIT CURAM COMMUNITATIS, ET IN EAM AUCTORITATEM SUPREMAM OBTINET, * “ INSINUATA, OBLIGANS AD ALIQUID FACIENDUM, AUT OMITTENDUM QUOD SIT RECTÆ RATIONI CONSENTANEUM.” *

Dicitur 1. *Regula*: quia lex formaliter, et per se indicat agenda et omittenda, in quo generice veluti convenit cum syndesis, et conscientia; hæ namque sunt etiam regulæ. — 2. *Perseverans*, ut lex distinguatur a simplici mandato et præcepto, quod pro arbitrio et voluntate præcipiens tollitur; lex enim cum a prima rectitudine et veritate, quæ Deus est, originem trahat, cumque prima veritas et rectitudo ex natura sua sit immutabilis, lex pariter aliquam immutabilitatem et perpetuitatem involvere debet ratione sui, licet nonnumquam mutationi sit obnoxia, vel ratione materiæ cui applicatur, vel ratione finis ob quem conditur: sic leges cærimoniales et judiciales Veteris Legis, per advenientem Novam Legem cessarunt et revocatae sunt: priores quidem, quia cum essent umbræ et figuræ futurorum, adveniente veritate desierunt: posteriores vero, quia cum præscriptæ essent populo adhuc servituti manipulato, cessare debuerunt ad præsentiam legis Evangelicæ, quæ *jugum suare est, et onus lere*: quippe cum amore præscripta et promulgata fuerit, amoreque adimplenda sit. — 3. *Actionum humanarum*: etsi enim lege, et præcepto Angeli ligari possint, et ad aliquid faciendum aut omittendum astringi, de angelicis tamen actionibus sermonem hie non instituimus, sicut nec de actionibus hominis naturalibus, et necessariis, quippe cum illæ ad honestatem dirigi nequeant. — 4. *Indita, vel præscripta*: ut tam lex naturalis, quam positiva, divina,

Ecclesiastica, aut politica sub hac definitione involvantur. — 5. Additur propter bonum commune; cum enim finis legis sit reipublicæ felicitas, eam ad privatum commodum detorquere non licet. Hinc merito dixit S. Isidorus lib. 5. *Etymolog.*, cap. 5. *Erit lex honesta.... nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium utilitate conscripta:* Deus namque, aut respubliea, alium in finem potestatem superioribus non contulit, quam ut leges ferendo commune bonum procurent. Hinc inter regem, et tyrrannum id interest, quod ille publicum, hie privatum commodum in administratione et gubernatione quaerat. — 6. *Insinuata ab eo qui curam communitatis habet, auctoritatemque et jurisdictionem in eam obtinet:* qui enim alios ad parendum et obediendum compellit, necessum est in eos supremam potestatem exerceat; quæ scilicet potestas in Legislatore ordinata est ad regimen communitatis, et distinguitur a potestate privata et œconomica quæ residet in capite privatæ familie, v. g. in patre respectu filiorum, hero respectu famulorum, quibus potest dare præcepta domestica, non Leges præscribere. Oportet ergo ut illa potestas legislativa in communitatem aliquam protendatur. Opus est etiam ut sit suprema: non enim in communitatem jurisdictione sufficit ad Leges condendas, et præscribendas: hæc enim pro foro externo in plurimis reperitur limitata. v. g. in judicibus ordinariis, et superioribus subalternis, quibus competit quidem politici regiminis auctoritas, non tamen legislativa potestas. — 7. Denique subditur *obligans ad aliquid, etc.* ut Lex distinguatur a monitionibus, exhortationibus, consiliis, instructionibus, etc. quæ nullam obligationem inducunt, sed tantum directionem; Lex autem nedum dirigit, sed et * “ obligat ad id quod est rectum seu rectæ rationi consentaneum; non quidem solum et simpliciter ad *justum*, quia lex non ad solius justitiae, sed et aliarum virtutum materiam pertinet. Distinguitur pariter a *permissione*, quia permissio proprie non est actio legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur adstringit et cohabet ne rei permissæ impedimentum ponat.” *

Hæc autem omnes aut saltem præcipuae definitionis particulæ enucleatius infra examinabuntur, quo Legis natura clarius appareat.

Conclusio secunda. — LEX FORMALITER EST ACTUS VOLUNTATIS, PRÆSUPPONENS ACTUM INTELLECTUS, QUO LEGISLATOR JUDICAT MATERIAM LEGIS CONVENIENTEM ESSE UT SUB OBLIGATIONE DECERNATUR. Hæc est Doctoris in 1. d. 41. n. 2. ubi ait: *Dico quod Leges aliquæ generales rectæ de operabilibus dictantes præfixæ sunt a voluntate divina, et non quidem ab intellectu divino, ut præcedit actum voluntatis divinae.* Quibus Doctor aperte significat divinam Legem non in actu divini intellectus, sed divinæ voluntatis esse formaliter reponendam: sed idem a simili dicendum est de Lege humana, Civili, et Ecclesiastica propter paritatem rationis: ergo censem Doctor quilibet Legem in actu voluntatis esse constituendam.

Probatur Primo. In eo actu formaliter ratio legis est constituenda quem Scriptura sacra ad legem significandam et exprimendam solito usurpat: at Scriptura sacra Legem ordinarie significat per actum voluntatis: ergo in illo ratio Legis est reponenda. *Major constat: Minor probatur* ex illo Psalmi 39. *In capite libri scriptum est de me*

ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui, et Legem tuam in medio cordis mei. Et Ps. 102. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israël voluntates suas, idest, Leges, et præcepta sua.* Et 2. Machab. 1. *Det vobis cur omnibus, ut colatis eum, et furiatis ejus voluntatem,* idest, ejus Legem servetis, et impleatis. — *Confirmatur ex eo quod Leges civiles dicuntur esse Principum placita:* nam lib. 1. ff. *De Constit. Princ.* dicitur: *Quod Principi placuit, Legis habet vigorem.* Hinc S. August. *Dicitur Circa Dei, lib. 6. Arbitraria,* inquit, *Principum pro Legibus erant.* Insuper Aristoteles in *Rethorica ad Alexandrum*, c. 1. affirmat Legem esse communem ciritatis consensum: et Cicero, lib. 1. *De Legibus* docet, *Legem ab electione dictam esse:* sed placitum, consensu probatum, et quod ab electione procedit voluntatis actum importat: ergo in voluntatis actu est reponenda.

NEC VALET REPONERE CUM THOMISTIS præfata testimonia insinuare quidem Legem esse actum voluntatis; non quidem elicitive, sed solum connotative, et præsuppositive; ita quod nulla sit Lex quæ aliquem in legislatoris voluntate actum non supponat vel connotet; in eo tamen voluntatis actu non sit formaliter reponenda. — Hæc, inquam, replica nulla prorsus appetet: tum quia simpliciter et absolute præfata testimonia Legem voluntatis actum appellant, dum eam vel voluntatem, vel placitum, vel consensum, vel electionem nominant: tum quia magis voluntas præsupponit actum intellectus, quam intellectus actum voluntatis, maxime in eis operationibus quæ non solum interius formandæ, sed etiam exterius promendæ sunt per applicationem facultatum exteriorum, quod utique ad voluntatem, non ad intellectum spectat.

Probatur id ipsum ratione theologica: Ad eam facultatem spectat essentialiter ratio Legis, ad quam pertinet ordinare in finem; ad eam autem pertinet ordinare in finem, ad quam ipse finis pertinet: sed tantum ad voluntatem finis assequendus pertinet: ergo, etc. Major constat, Lex enim nihil aliud est, quam manuductio quadam, qua creaturæ rationales in suum finem recto veluti tramite deducuntur. Minor etiam est evidens; siquidem objectum voluntatis est ipse finis comparandus; finis enim et bonum invicem convertuntur; bonum autem ad voluntatem spectat, sicut verum ad intellectum. — Deinde, munus Legis, ejusque propria ratio per quam ab aliis actionum humanarum regulis distinguitur, consistit in decreto obligativo quo moventur subditi ad recte operandum, seu ad eliciendam operationem Legi conformem: sed mouere ad exercitium operationis, in ordine ad aliquem finem, spectat ad voluntatem; quia, ut mox dictum est, objectum voluntatis est finis, qui est primum principium in agibilibus: ergo lex ad voluntatem pertinet. — Denique, ad hanc potentiam pertinet actus legis essentialiter ad quam pertinet esse regulam humanarum actionum: sed voluntas est ipsa regula humanarum actionum: ergo, etc. Major est evidens; Lex enim essentialiter est actuum humanorum regula et mensura quadam. Minor etiam est evidens: siquidem divina voluntas est prima regula ad quam collineare debent omnes creaturarum rationalium actus, ut recti, et perfecti censeantur: juxta illud Christi Domini oraculum Matthæi 5. *Estote ergo, et vos perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est:* voluntas autem Prælatorum et Princeps est secunda regula rectitu-

dinis earundem actionum, et quedam ejus divinae voluntatis participatio: ergo, etc.

Quæ hanc adversus assertionem proferunt Thomistæ, solum probant secundam partem nostra Conclusionis; nempe quod Lex præsupponat actum intellectus, quo Legislator judicat legis materiam communitati congruere, qua ratione interdum lex in Scriptura sacra nomine lucis exprimitur; sic Psalm. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui*: Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos*. Prov. 6. *Mandatum lucerna est, et Lex lux*, sed lumen ac illuminatio ad intellectum pertinent; cum illuminatio in spiritualibus, nihil aliud sit, quam veritatis manifestatio, juxta illud ad Ephes. 5. *Omne quod manifestatur lumen est*; adeoque lex actum intellectus importat ac præsupponit; quapropter S. August. lib. *De libero arbitrio*, c. 6. Legem appellat rationem summam cui semper obtemperandum est. Ratio namque necessario ad rationem legis desideratur, ut ipsa justa prudensque sit; adeoque etiam suo modo subditos dirigit per intimationem, et significationem legis positæ; propria tamen legis directio, quæ fit per impositionem obligationis ad aliquid efficiendum vel omitendum, in solum actum voluntatis est refundenda: unde ipsa etiam voluntas quodammodo illuminat et instruit; qua ratione S. Anselmus lib. *De voluntate Dei*, cap. 4. ait, *Voluntatem Dei esse magistrum humanæ voluntatis, quatenus nempe illa divina voluntas objective proposita creaturis ratione utentibus, monstrat eis quid ipsorum voluntas amplecti, quidre refugere debeat, non secus ac manus statuæ in via demonstrat qua eumdum est.* — * “ His accedit Cicero lib. 1. *De legibus*, ubi agens de juris principiis, et Veterum de legis definitione sententia scribit: *Lex est ratio summa insita a natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria. Licet autem hæc de sola lege naturali dieta videantur, nihilominus cuivis alteri legi statuendæ possunt adaptari. Unde subdit: Eadem ratio cum est in hominis mente confirmata et confecta lex est; itaque arbitrantur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, ut recte facere jubeat, vetet delinquere. Hinc rationis, necnon et hominis ratione prædicti elogium egregie celebrat paulo post his verbis: « Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, « plenum rationis et consilii, quem vocamus hominem, præclaræ quædam conditione generatum esse a Supremo Deo. Solum est enim ex tot animantium generibus, atque naturis particeps rationis et cogitationis, cum cætera sint omnia experientia. Quid est autem, non dicam in homine, sed in omni cælo, atque terra, ratione divinus? Quæcum adolevit, atque perfecta est, nominatur rite sapientia. Est igitur, quoniam nihil est ratione melius, eaque et in homine et in Deo, prima homini cum Deo rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum Diis putandi sumus. Inter quos porro est communis legis, inter eos communis juris est. Quibus autem hæc sunt inter eos communia, et civitatis ejusdem habendi sunt. Si vero iisdem imperiis et potestatibus parent, multo etiam magis parent huic cælesti descriptioni, mentique divinæ, et præpotenti Deo. Unde etiam universus hic mundus una civitas communis Deorum atque hominum est existimanda. Et quod in civitatibus, ratione quadam, de*

« qua dicetur idoneo loco, agnationibus familiarum distinguuntur statutus, id in rerum natura tanto est magnificentius, tantoque præclarus ut homines Deorum agnatione et gente teneantur. » *Hæc Cicero.*

Ex his itaque manifestum fit quod etsi lex potissimum consistat in actu voluntatis, attamen præsupponit actum intellectus voluntatem ipsam illustrantis et dirigentis in iis statuendis quæ rectæ rationi et bono publico consona sunt et utilia. » *

QUÆSTIO SECUNDA.

UTRUM LEX NECESSARIO DEBEAT ESSE AD BONUM COMMUNE ORDINATA, ET COMMUNITATI PRESCRIPTA.

PRESENS Quæstio prioris est appendix et explicatio; in qua videbit definitionis legis particulæ quædam explicantur nitidius, et ampliori discussione ac declaracione probantur, quatenus nempe legis conditiones, quæ ad propriam ipsius rationem spectant explanando, ipsius genuina differentia constitutiva facilius innotescat. Quocirca

NOTANDUM 1. Certum esse legem necessario ad aliquem, vel aliquos ferri ac dirigi debere; nam inquit S. Paulus ad Romanos 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur:* lex ergo quælibet essentialiter quamdam habitudinem connotat ad eos quibus præscribitur; subindeque ad explicandam ejus rationem, necessario declarandus est terminus hujus habitudinis et ordinationis. *

“ Quod ut magis perspicuum appareat, observandum est hominem triplici ratione ac relatione spectari posse, nimirum vel in se, et cum respectu necessario ad Deum, puta si ponamus tantum in mundo unum hominem: vel ad reliquos homines in genere: vel speciatim ad illos quibuscum vivit in societate. In priori consideratione regitur homo per legem *naturæ*; in secunda per legem quam dicunt *gentium*; in tertia vero per legem *civilem*, quæ rationem præserbit agendorum aut vitandorum, ut pacifica et integra societas servetur. ” *

Constat insuper legem quælibet ad hominem tamquam ad suum connaturalem terminum dirigi debere; siquidem inferiores creaturæ legis proprie dictæ non sunt capaces, utpote cum sint incapaces actuum moralium, qui per legem dirigi debent, et regulari. Licet autem Angeli divinæ legis suscipiendæ, et implendæ capaces existant; de ipsis tamen sermo non est impræsentiarum; maxime cum hic explicandas leges suscipiamus, quæ hominem ad finem suum naturalem aut supernaturalem ordinandum spectant. Unde solum determinandum superest, an sit de ratione legis ut pro aliqua multitudine præscribatur, an vero ad unicam personam etiam dirigi possit.

NOTANDUM 2. Communitatem distingui posse duplicein: unam quidem ex natura, alteram ex instituto. Naturalis est ea qua homines invicem convenient in eadem rationali natura, quæ ad societatem et conversationem ordinatur; *Homo* namque, ait Aristoteles, *est animal ad societatem natum, et aptum:* posterior vero est hominum conjunctio politica, vel mystica in eadem congregacione, eodemque cœtu. Priorem communitatem respicit lex naturalis, quæ per lumen rationis unicuique homini proponitur; quia non fertur ad unumquemque hominem in particulari et in individuo, ut talis est, v. g. Petrus aut

Paulus, sed in specie, et quatenus est homo. *Posterior* communitas subdistingui potest duplex: una quidem Ecclesiastica, non humano sed divino jure instituta; eo quod ab ipso Deo ordinata sit sub aliquo capite ab ipso designato, et cum aliqua unione ad finem supernaturalem. Hujusmodi fuit olim Synagoga Iudeorum, nunc vero præstantior Ecclesia Catholica, quæ non pro uno vel alio dumtaxat populo, sed pro toto terrarum orbe ab ipso Christo Domino instituta, certisque legibus ac sanctis ab eodem ordinata, sub obedientia unius capitatis ipsius Christi Domini vices gerentis. Ad ejusmodi communitatem per se primo spectant leges divinæ positivæ; qualiter leges Veteris Testamenti ad Iudeos instituendos erant præscriptæ, et lex gratiæ Novi Testamenti lata est pro universa Ecclesia ad Dei cultum, rectamque fidelium institutionem formandam. Ad eamdem pariter pertinent leges Canoniceæ, quamvis non omnes pro universa Ecclesia constituantur, sed juxta intentionem, vel potestatem illas terentis. *Alia communitas est Politica*, ea nempe quæ est cœtus hominum humano jure invicem sociatorum in ordine ad aliquem finem naturalem sub aliquo capite copulatorum, qua ratione Aristoteles 3. *Politic.*, cap. 10. dixit civitatem esse civium multitudinem habentium inter se morale vineulum sub uno principali moderatore. — Quæ iterum distinguitur a Philosophis moralibus, et jurisperitis in *perfectam*, et *imperfectam*. Perfecta communitas ea dicitur, quæ est capax politicæ gubernationis, quæve sibi sufficit in hoc ordine, qualiter Aristoteles lib. 1. *Politic.* cap. 1. asseruit civitatem esse communitatem perfectam, et a fortiori regnum, cuius ipsa civitas est pars, erit perfecta communitas. *Communitas imperfecta* dicitur illa, quæ non est sibi sufficiens, et in qua non congregantur singulæ personæ, ut membra principalia ad unum corpus politicum instituendum, qualis est domus, cui paterfamilias præest: talis enim communitas per se loquendo non regitur propria potestate jurisdictionis, sed dominativa: atque ita pro diversitate domini participat diversum modum imperandi respective ad diversos subjetos; aliud enim est jus, vel quasi dominium patrisfamilias in uxorem, aliud in filios, aliud in servos et famulos; unde neque habet perfectam unitatem, seu uniformem potestatem, neque etiam participat proprie politicum regimen: et ideo imperfecta communitas dicitur.

NOTANDUM 3. Certum pariter esse, Principes posse leges, et edita statuere de tributis ac vectigalibus sibi a subditis juste persolvendis; quod utique justum esse ipsemet Rex regum oraculo suo comprobavit Matthæi 22. dicens: *Reddite quæ sunt Cœsaris Cœsari*. Justæ sunt, inquam, illæ leges, quia etsi proxime respiciant utilitatem ac commodum Principis cui tributa penduntur, remote tamen spectant ad bonum commune; quia quo magis Princeps abundat, eo facilius reipublicæ hostes repellere potest, et sublevare subditos, ne urgente bello aut aliqua gravi necessitate, et clade instante, insolitis subsidiis divexentur. Unde Christophorus Marcellus oratione quam habuit sess. 4. Concilii Lateranensis sub Julio secundo apposite dixit: *Si nullæ sint opes Principi, ciritatem tutari non potest, nec bellum indicere, nec servare pacem, nec seipsum intra mœnia custodire*. Inde vectigalia, fisci, æraria, solutiones, census, pensiones, tributa, sunt, ut decet, a Principe instituenda; quoniam hæc non in solius Principis bonum, sed

in Reipublicæ utilitatem, et commodum refunduntur. An autem justæ sint leges quarum utilitas, et fructus ad solius Principis commodum redundant, hic determinandum est. His prælibatis, tria hic occurunt determinanda; *Primum*, an lex ita necessario debeat præscribi alicui communitati, ut ad particulares dirigi nequeat. *Secundum*, an per se ad bonum communitatis ordinetur. *Tertium*, an Princeps juste possit leges ferre quæ in privatum dumtaxat illius bonum cedant.

Conclusio prima. — DE RATIONE ESSENTIALI LEGIS EST, UT PRO ALIQUA TOTA COMMUNITATE PRÆSCRIBATUR. Patet hujus Conclusionis veritas ex eo maxime quod in hoc lex a præcepto distinguatur, quod præceptum uni, lex omnibus præscribitur; quatenus illud ad privatam directionem et ordinationem partis, hæc ad publicam gubernationem, et reipublicæ moderationem ac administrationem spectat.

Probatur insuper: primo quidem inductione quadam; nam lex æterna, et naturalis non uni soli homini convenit; sed in omnium cordibus exaratur: Item lex divina tam vetus, quam nova, communitatibus præscriptæ sunt, illa quidem Judaico populo, hæc Ecclesiæ universali ac per totum terrarum orbem propagatæ. Idipsum constat de jure civili; siquidem lib. 1. ff. *De legibus* dicitur: *lex est commune præceptum: et 1. Jura eodem titulo, Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* Idem constat de legibus Canonicis; nam Canones, et decreta a Patribus edita, dicuntur esse leges publicæ. Hinc Gregorius IX. in proœmio decret. ait: *Ideo lex proditur, ut appetitus norius sub juris regula limitetur, per quam genus humanum, ut honeste virat, informetur.* Quapropter 1. ff. *De legibus*, definitio legis traditur in hunc modum: *Lex est commune præceptum virorum prudentium consultum, delictorum quæ sponte, vel ignorantia contrahuntur correctio, communis reipublicæ sponsio.*

Probatur secundo tum ex eo quod lex est principalis actus prudentiae politice, vel regalis, quæ per se primo respicit bonum totius reipublicæ aut communitatis cui præscribitur; adeoque non ad unam dumtaxat personam, sed ad totam communitatem ordinatur; tum quia, ut constabit infra, de ratione legis est, quod sit perpetua: sed nulla persona particularis pro hoc mortali statu, pro quo maxime lex præscribitur, potest esse perpetua: ergo ipsi lex formaliter sumpta præscribi non potest, sed communitati: quæ eatenus censetur esse perpetua, quatenus per continuam successionem perseverat.

OBJICIES 1. In jure Canonico lex distinguitur in *privatam*, et *publicam*: et hanc quidem Canones cap. *Licet de regularibus et cap. Due* sunt, volunt præscribi communitati, illam vero privatæ personæ. Idem pariter traditur in jure Civili; nam institut. *De jure naturali, gentium, et Cirili*, dividunt leges principis in generales, quæ omnes obligant, et personales, quæ non ad exemplum trahuntur quoniam non hoc princeps vult: ergo de ratione legis non est, quod feratur pro tota communitate. — **Respondeo**, per legem privatam in illis Canonibus intelligi votum conceptum ex speciali inspiratione Spiritus sancti, aut ipsammet divinam inspirationem, quæ lex improprie et metaphorice nominatur; eo quod scribatur in corde, et ad id quod voto promissum est implendum, impellat et obliget per modum legis. Ad textum vero

Institutorum dicò per legem personalem intelligi eam quæ tertur in favorem aut in pœnam alicujus personæ, et illius successorum, vel ejus executio ad illam personam spectat; sed inde concludere non licet legem non præscribi communitati respective, idest, pro illis, ut membris communitatis, et in commune bonum, saltem mediate; quatenus nempe expedite communi bono merita alicujus reipublicæ membra privilegiis donari, ut alii inde stimulentur et accendantur ad promovendum ipsius reipublicæ bonum per egregia facinora et opera studiosa.

OBJICIES 2. Lex est regula moralium operationum hominis: at non tantum communitas hominum; verum etiam singuli homines hac regula indigent, ut ad præscriptum sibi finem diriganter: ergo lex per se non dieit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulos homines singillatim, et in individuo spectatos. *Confirmatur:* lex maxime dirigitur ad personam, per quam debet impleri: ergo potius dirigitur ad personam veram, quam ad fictitiam; fictio namque semper supponit veritatem quam imitatur: at communitas est persona ficta; unusquisque autem particularis homo censetur esse persona vera: ergo potiori ratione lex dirigitur ad singulos homines, quam ad totam communitatem. — **Respondeo,** legem non dici communem præcise, quia soli præscribitur communitati, ut communitas est, et quoddam corpus mysticum abstractive consideratum; sed quia generaliter proponi debet servanda ab omnibus membris illius mystici corporis cui præfigitur tamquam regula operandi recte. Qua ratione patet etiam responsio ad *confirmationem*: lex enim generaliter proponitur, ut ad omnes et singulos pertinere possit juxta exigentiam temporis; quo pacto verum est illam dirigi magis ad personas veras quam ad fictas. Uno verbo, lex secundum præscriptum et designationem, immediate ad totam communitatem spectat: at secundum executionem direete fertur in singula ejusdem communitatis membra: sicque magis dirigitur ad singulares personas quam ad ipsam communitatem.

OBJICIES 3. Quando lex fertur pro communitate, vel solum obligat communitatem ut sic, vel etiam comprehendit singula ejusdem communitatis membra: si primum, tunc communitas se gerit ut particularis persona, subindeque lex poterit dirigi ad unicam dumtaxat personam: si secundum, merito etiam inde concluditur legem pro uno tantum ferri posse; si nempe ita illi expediatur. — **Respondeo,** legem ordinarie ferri ad communitatem non collective, sed distributive: ea scilicet ratione, ut ab omnibus, et singulis de communitate servetur, cum distributione accommoda juxta legis conditionem. Potest nihilominus aliquando lex ferri in ipsam communitatem, ut communitas est: præcipiendo videlicet, aut prohibendo aliquem actum, qui ab illa sola, ut communitas est, exerceri debeat, non vero a singulis ejus membris seorsim spectatis, ut constat de statutis, et præfixis legibus quibus interdum Congregationum, Universitatum, Capitulorum, Collegiorum superiores ac præfecti tenentur aliqua præstare circa publicam et communem administrationem talis corporis suæ directioni commissi.

OBJICIES 4. Præceptum aliquod non videtur esse a lege distinctum: sed præceptum uni dumtaxat personæ præscribi potest: ergo et lex.

Minor constat. *Major* vero probatur; potest enim aliquod præceptum præscribi propter commune bonum, et ex potestate regendi rempublicam, et singula ejus membra ad debitum finem ordinandi: at in eis maxime viget ratio legis: ergo, etc. — **Nego majorem**, præceptum enim, et lex distinguuntur invicem, et si forte non physice, et quoad species naturales actuum, saltem distinguuntur moraliter: quia nempe lex alias habet conditiones quam præceptum: licet enim omnis lex sit præceptum, non tamen omne præceptum est lex, sed oportet ut speciales conditiones habeat quibus a precepto distinguatur. *Primo*, namque præceptum, licet præscribi possit toti communitati, id tamen necessario non exigit, sed potest imponi personæ particulari: lex vero semper communitatem personarum necessario respicit, ut probatum est. *Secundo*, præceptum exprimat morte, vel amotione imponentis, etiamsi absolute, et sine ulla temporis limitatione præscribatur; lex autem non cessat per mortem legislatoris, cum ex natura sua postulet esse perpetua. *Tertio*, præceptum potest imponi a quocumque superiore; lex autem ferri nequit, nisi ab eo qui vel a Deo, vel a republica supremam ac legislativam potestatem obtinet; subindeque longe diversa est præcepti, et legis ratio.

Conclusio secunda. — AD LEGIS NATURAM SPECTAT, QUOD PROPTER BONUM COMMUNE PRÆSCRIBATUR.

Probatur primo ex distinctione 4. c. erit autem lex, ubi legimus quod lex nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate debet esse conscripta. Quod utique desumitur ex sancto Isidoro lib. 5. *Etymolog.* idque conforme est sancito duodecim Tabularum: *Salus populi suprema lex est.* Confirmatur ex S. Basilio *Homil.* 141. in principium Proverb. non longe ab initio, ubi dixit: *Si regnum est legitima potestas, palam est quod præcepta ritæ a Rege edita, qui sane vere hac appellatione dignus est, multum momenti, ac pensi habent, utpote quod in comune omnibus utile est, respicientia, et non ad propriæ utilitatis scopum ordinata.* Ibidemque addit: *in hoc tyrannum a rege differe, quod ille sua ipsius quomodocumque respicit ac tuetur: hic subditis consulere tantum querit.* — Confirmatur insuper ex consensu omnium profanorum, maxime vero Platonis *dialog.* 1. *De legibus*, ubi ait, *Legislatores communis pacis gratia leges condere debere.* Item Aristotelis 4. *Politici*, cap. 1. *Leges*, inquit, *ad communem populi salutem sunt accommodandæ.* Similiter Ciceronis, qui lib. 1. *De legibus* ait: *Constat leges pro salute reipublicæ tuendæ esse instituendas.*

Suffragatur pariter ratio. *Primo* quidem, quia publica potestas de se in bonum publicum est ordinata: lex autem omnis emanare debet a publica potestate: debet ergo in bonum publicum ordinari. — *Deinde*, lex omnis, aut est a Deo legislatore, vel ab homine: si a Deo, ordinatur in bonum commune; quia vel est a Deo ut auctore naturæ, vel ab eodem ut auctore gratiae: at utroque modo in bonum commune ordinatur, nimirum ad beatitudinem æternam in qua homines ultimo suo fine potiuntur. Si ab homine, etiam in bonum commune dirigitur: nam reges et principes non sunt domini, sed administrari regni illius, juxta illud Sapientiae 6. *Cum essetis ministri regni ejus, non recte iudicastis.* Et ex illo Apostoli ad Romanos 13. *Ministri enim Dei sunt*

*in hoc ipsum servientes: ergo non habent potestatem legum condendarum nisi in bonum commune: siquidem omnis potestas, quam in subditos exerceat, est vel a Deo, vel a populo: si a Deo, constat eam conferri propter bonum commune, quod Deus præcipue intendit: si a populo, idem patet; nam sicut illam conferunt omnes, ita eo fine, et animo conferunt, ut ad publicum ipsorum bonum exerceatur, non vero ad privatum dumtaxat ipsius Principis commodum: unde in Concilio Toletano 8. cap. 10. Præcipitur, *ut qui eligitur in regem, juret non prospicere proprii jura commodi, sed prospicere patriæ gentique suæ.* — Denique, haec veritas inductione patet; nam lex naturalis de se tendit ad bonum commune totius naturæ humanæ: leges divinae positivæ ordinantur ad Dei gloriam, et hominum utilitatem juxta illud Isaiae 51. *Lex a me exiet, et judicium meum in lucem populorum requiescat.* Leges quoque humanæ, tam civiles quam Ecclesiasticæ, ordinantur ad bonum commune; alioquin veræ leges non essent censendæ; nam potestas ferendi leges non est hominibus concessa, sive a Deo, sive a republica, ut ea utantur pro libito, et absque ratione; nam ipsa etiam amplissima Apostolis concessa potestas data erat *in ædificationem, et non in destructionem,* ut docet S. Paulus 2. Corinth. 10. Quapropter Legislatores ea potestate debent uti ad finem legis consequendum; nempe reipublicæ bonum, et publicam felicitatem.*

OBJICIES 1. Multæ sunt leges quæ ad privatum bonum dumtaxat ordinantur, qualis est lex naturalis de tuenda propria vita, etiam cum aliorum vitæ dispendio: talis pariter lex de eleemosyna pauperibus eroganda, quæ solam illorum particularem utilitatem respicit: talis lex de correptione fraterna, quæ particularis hominis emendationem respicit: tales denique leges Ecclesiasticæ de percipiendis Sacramentis, puta annua confessione facienda, et sacra Synaxi in Paschate suscipienda. *Confirmatur*, etsi nulla prorsus esset respublica, unusque dumtaxat homo existeret, non minus in eo vigeret lex naturæ, dum enim primus Parens solus erat, non degebat absque lege, siquidem naturalis lex in eo vim obtinebat: talis autem lex tunc non potuit ordinari in bonum commune, quia tunc nulla erat hominum societas, nullaque respublica: ergo, etc. — **Respondeo**, concesso *antecedente*, negando *consequentiam*: aliud namque est loqui de materia proxima circa quam lex versatur, aliud de motivo formalí propter quod circa talem materiam occupatur; fateor equidem quod materia proxima, circa quam præfatae leges in objectione immediate versantur, sit bonum particulare; tamen non occupantur circa illud nisi propter motivum boni communis quod per se primo lex respicit: interest enim reipublicæ vitam civis cuiuslibet conservare; alioqui ipsa respublica extingueretur, utpote quæ nonnisi ex privatis coalesceat: interest pariter ne cives egeant, alias essent in periculo vitæ, quæ ad bonum reipublicæ spectat. Unde licet lex de eleemosyna facienda respiciat bonum privatum particularis personæ, ut materiam proximam; tamen id totum ordinat in bonum commune, ad quod pertinet reipublicæ membra alere, ne pestes aut fulta in ea grassetur. *Idem* dicendum de correctione fraterna, quæ ea solum ratione spectat emendationem vitæ particularis hominis, ut vitia a republica eliminentur: illa namque societas diu stare nequit, in qua vitium laudatur aut dissimulatur, nec eliminatur.

Idem quoque dicendum de legibus Sacramentorum, quae licet ad bonum particulare, nempe ad salutem aeternam eujusvis fidelis spectent; tamen per se primo ordinantur ad bonum commune, nempe ad cultum Dei, qui est omnium hominum finis ultimus, et bonum commune totius naturae humanae, in quo omnes homines communicant. *Ad confirmationem* dico, quod etsi nulla esset actu respublica, non minus possibilis esset aliqua hominum societas: et cum homo sit animal sociabile, lex naturalis ita ipsum respicit quatenus privatum, ut etiam eum respiciat quatenus est aptus natus ad societatem, et communitatem; adeoque illa lex licet immediate ad particularum hominem spectet, tamquam subjectum in quo resideat; tamen eo fine ipsi inest, ut eum ordinet ad recte instituendam societatem cum aliis qui vel existunt, vel possunt existere. Hinc Adamus ita erat cum lege solus, ut tamen natura sua socium appeteret.

OBJICIES 2. Si lex omnis essentialiter postularet ordinari ad bonum commune, sequeretur quod cessante communi bono, et publica utilitate, cessaret pariter legis vigor, et obligatio; quia, cessante motivo legis, lex quoque ipsa desinit: at falsum est *consequens*: licet enim v. g. certo cognoscat aliquis quod Ecclesia nullum patiatur detrimentum ex eo quod Petrus moram contrahat conversetur cum publice excommunicatis, tamen ex communi sententia non debet cum ipsis commorari: ergo leges non semper ordinantur in bonum commune. — **Distinguo sequelam:** deberet cessare legis vigor, et obligatio, si publica auctoritate vel aliquo aequivalenti declararetur motivum legis cessare, concedo: secus, nego: sicut enim publica auctoritas declaratur quod lex obligat, ita pariter necessum est interveniat aliquid publicum, quod insinuat motivum legis cessare: puta vel judicium Princeps, vel totius communitatis, vel sapientum penes quos communitatis judicium depositum esse conjici potest: nam motivum legis ut omnino esse desinat, non sufficit ut cesset respectu alienus particularis, vel aliorum de communitate; sed cessare debet respectu majoris saltem partis communitatis; alioqui particulares, quos non respicit motivum istud, non desinunt lege teneri: v. g. motivum cur Concilium Tridentinum declaraverit imposterum matrimonia clandestina fore invalida, fuit ut occurratur variis fraudibus, et malis quæ in ejusmodi genere matrimoniorum contingere solent. Unde licet aliquis bona fide, et absque dolo matrimonium clandestinum contraxerit, ex quo nulla suboriantur incommoda, et mala propter quæ prohibita sunt matrimonia clandestina inita, propterea non desinit tale contractum matrimonium esse invalidum; nam licet ratio, et motivum legis cesseret in hoc casu particulari, non propterea cessat in communi, cui particulare bonum cedere debet.

DICES 3: Leges et edicta Principum quibus præscribunt et exigunt tributa, vere sunt leges: at illæ nullatenus respiciunt bonum commune subditorum, sed solum privatam regis utilitatem: ergo non est de ratione legis quod ad bonum commune ordinetur. — **Distinguo minorem:** leges illæ pendendorum tributorum respiciunt privatam regis utilitatem ut materiam proximam, concedo; ut unicam, nego: ordinantur siquidem ad ipsius reipublicæ felicitatem et securitatem, ut nimirum Rex per vectigalia possit et comparare milites quibus respu-

blica adversus hostes protegatur, et in omnibus ipsius reipublicae communi bono providere.

PETES: *utrum Legislator non intendens bonum commune reipublicæ, sed in eam odio ductus leges ferat, quæ tamen de se in bonum commune tendant, utrum, inquam, leges illæ veræ et legitime sint appellandæ?* — **Affirmo**, quia illa prava intentio legislatoris est mere personalis, nec redundat in actum quatenus ad utilitatem communem spectat; sicut enim prava judicis intentio non refert ad valorem sententiae, dummodo illa non sit contra aequitatem; et sicut prava intentio ministri non officit Sacramento, modo non sit contra ejus substantiam, puta si conferendo Sacramentum revera quidem intendat facere quod intendit Ecclesia, sed pravum aliquem sibi finem proponat, nempe vel lucrum, vel aliquid aliud pravum; ita in praesenti bonum commune in ipsa lege spectandum est, non vero in ipsa intentione legislatoris. Quam utique sententiam aperte tradit S. Augustinus, lib. 5. *De arbitr. scribens: Lex quæ tuendi populi causa lata est, nullius libidinis argui potest; siquidem ille qui tulit, si Dei jussu tulit, idest, quod preecepit æterna justitia, expers omnis libidinis id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo fit, ut ei legi cum libidine obtemperare necesse sit, et quia bona lex, et a bono ferri potest.* Cujus etiam alteram rationem indicat infra scribens, quod licet ille cum libidine legem tulerit, tamen potest illi legi sine libidine obtemperari. Quare licet legislator peccet defectu bonæ intentionis, quam erga bonum publicum habere debet; quia tamen ista constitutio de se ordinatur in bonum commune, sufficit ut censeatur habere conditionem hanc desideratam ad veram et proprie dictam legem.

PETES 2. *Quandonam lex censi possit in bonum commune recte ordinari?* — **Respondeo**, tunc censi quamlibet legem sic recte justaque ordinari, *primo* quando vel mediate vel immediate Dei gloriam respicit, et ad finem ultimum supernaturalem conduceit. Hinc Leges omnes civiles iniquæ sunt, nec rationem legis, vigorem, ac dignitatem obtinent, si Dei vel Ecclesiæ ordinationi repugnant: unde Can. Non licet, dist. 10. ita statuitur: *Non licet Imperatori, vel cuiquam pietatem custodiendi aliquid contra divina mandata præsumere, nec quidquam quod Evangelicis vel Propheticis aut Apostolicis regulis obviet, agere.* Et Can. *Suscepisti ne, decernitur quod Constitutiones Principum Ecclesiasticis legibus postponendæ sunt: ubi autem Evangelicis atque Canonicis decretis non obviaverint, omni reverentia dignæ habeantur.* Hinc Simmachus Papa epist. 7. quæ est ad Anastasium Imperatorem ita serbit: *Nos quidem potestates humanas suo loco suscipimus, donec contra Deum suas erigant voluntates: Ceterum si omnis potestas a Deo est, magis ergo quæ rebus est præstita divinis. Defer Deo in nobis, et nos deferemus Deo in te: Ceterum si tu Deo non deferas, non potes ejus uti privilegio cuius jura contemnis.* Et S. Augustinus lib. 19. *De Civit. Dei*, cap. 21. *Quæ justitia est hominis, inquit, quæ ipsum hominem vero Deo tollit? at omnis Lex justa esse debet.* — Secundo, lex censetur in bonum commune ordinata, dum respiciens civitatem, v. g. quæ est pars regni, magis respicit bonum regni, quam bonum civi-

tatis: secus vero si contrarium accidat; bonum enim partis postponendum est bono totius. — *Tertio*, ut lex sit in bonum commune, non requiritur ut in bonum omnium aliorum regnum cedat, sed potest censeri in bonum commune ordinari si regno cui præscribitur sit utilis: cum enim plura regna non sint sibi invicem subordinata, neque unum sit pars alterius, sicut civitas est pars regni. non est necesse quod ubi lex uni regno est utilis, aliis etiam regnis proficere debeat: nihilominus quantum fieri potest, providere debet Princeps ne legem suis subditis utilem ferendo, vicinis obsit, ubi utrorumque utilitas procurari potest. Si tamen non possit Princeps bono sui regni prospicere absque aliquo vicinorum incommodo, non minus legitime potest ferre legem quæ cedat in bonum commune sui regni, esto futura sit in vicinorum perniciem; quia ante omnia debet regni sui communi bono invigilare.

Conclusio tertia. — NON POSSET PRINCEPS JUSTE LEGES FERRE QUIBUS BONA PARTICULARIA SUBDITORUM ITA IN PROPRIUM IPSIUS COMMODUM CEDANT, UT NULLATENUS ETIAM REMOTE AD BONUM COMMUNE SUBDITORUM ORDINENTUR. Quod utique

Probatur primo ex Script. Deuteronom. 17. ubi præscribitur forma regni, et juris dicendi in hunc modum: *Cum fuerit constitutus (Rex) non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Agyptum, equitatus numero sublevatus.... non habebit uxores plurimas, quæ allicant animam ejus, neque argenti et auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus leviticæ tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus ritæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus super Israël.* Quo divino edicto regibus præscribitur servanda in Deum pietas, in Religionem zelus, in subditos prudens ac clemens administratio, et in seipsis ordinata moderatione. — Hinc 3. Regum cap. 21. severe animadvertisit Deus in Achab, et Jezabel eo quod vineam Naboth Jezraëlitæ per vim occupaverint; et Ezechielis 34. graviter arguuntur Pastores, quo nomine omnes superiores designantur, quod pascant semetipsos: *Væ, inquit, Pastoribus Israël qui pascebant semetipsos: Nonne greges a Pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, et quod ægrotum non sanastis, quod confractum est non alligastis, et quod abjectum est non reduxistis, et quod perierat non quæsiristis: sed cum austertate imperabatis eis, et cum potentia. Similem reprehensionem habet adversus Principes cap. 22. Hinc cap. 46. statuit Deus: Non accipiet Princeps de hæreditate populi per violentiam, et de possessione eorum: sed de possessione sua hæreditatem dabit filiis suis.*

Probatur eadem veritas ex Concilio Toletano VIII. cap. 1. in quo habetur Reges Gothorum Christianos dum principatum instituebant, et inducebant, tales debuisse existere, quales his verbis describuntur: « Erunt Catholicae fidei assertores, erunt actibus, judiciis, et vita mortali desti, erunt in provisionibus rerum parci, potius quam extenti, ut

« nulla vi aut factione scripturarum, vel definitionum qualiumcumque
 « contractus a subditis vel exigant, vel exigendos intendant: erunt
 « non prospectantes proprii jura commodi, sed consulentes patriæ
 « atque genti. » — Simile quid statutum fuit in Concilio Parisiensi
 coaeto circa annum Christi 829. sub Ludovico, et Lothario Imperato-
 ribus; ubi inter ea quæ ad justitiam Regis pertinere agnoscuntur,
 primum locum habet istud, *Neminem injuste per potentiam opprimere:*
 at quando bona subditorum in bonum suum privatum, et nullo modo
 in publicum Princeps convertit, ille per potentiam subditos opprimit:
 ergo, etc.

Hanc veritatem diserte explicat S. Bernardus lib. 3. *De Considerat. ad Eugenium summum Pontificem*, cap. 3. ubi ait: *Præes, et singulariter: ad quid? eges, tibi dico, consideratione: Numquid ut de subditis crescas? Nequaquam, sed ut ipsi de te. Principem te consti-
 tuerunt, sed sibi, non tibi. Alioqui quo pacto te reputas superiorem his
 a quibus beneficium mendicas? Audi Dominum: Qui potestatem habent
 super eos benefici vocantur. At istud de his qui foris sunt. Quid ad
 nos? Tu id mendaciter diceris, si non tam beneficis essem, quam be-
 neficis præesse intendas. Parvi, dejectique animi est, de subditis non
 profectum querere subditorum, sed questum proprium.... Non medio-
 cris gloriae vox illa identidem ipsius: non requiro datum sed fructum.
 Et infra cap. 4. subdit: Quid tam indignum tibi, quam ut totum te-
 nens, non sis contentus toto, nisi minutias quasdam atque exiguae
 portiones ipsius tibi creditæ universitatis, tamquam non sint tutæ, sa-
 tugas nescio quomodo adhuc facere tuas? Ubi etiam meminisse te volo
 parabolæ Nathan, de homine qui multas oves habens, unam quæ erat
 pauperis concupivit. Huc quoque veniat factum, imo facinus regis Achab,
 qui rerum summam tenebat, et unam vineam affectavit, Avertat Deus
 a te quod ille audivit: occidisti et possedisti.*

Firmatur pariter hæc veritas triplici ratione, quam subministrat
 auctor libri *De regimine Principum*, lib. 3. cap. 11. Primo namque
 verus Princeps Deum debet imitari, cuius virtute imperat: atqui Deus
 ita regit homines propter ipsorum salutem, ut inde sibi nihil acquirat:
 ergo Princeps bonum commune querere debet, non vero suum pri-
 vatum. Secundo, Principis non est respublica, sed Princeps est rei-
 publicæ, juxta illud Senecæ lib. 2. *De Clementia: Scias nec Rempu-
 blicam tuam esse, sed te Reipublicæ*. At qui est reipublicæ totus de-
 ditus, illius dumtaxat, et non alterius bonum procurare tenetur:
 ergo, etc. Tertio denique, quemadmodum Episcopus, ut talis, pro-
 curare tenetur, quantum potest, salutem animarum, et se totum dare
 in bonum æternum eis comparandum; unde vulgatum illud: *Quod Christiani sumus propter nos; quod Presbyteri, et Episcopi, propter vos:* sic Princeps pari ratione invigilare debet in bono temporali suis
 subditis comparando. Unde sicut culpandus esset Episcopus, qui spreta
 vel neglecta pastorali sollicitudine, totum sese in secessu contempla-
 tioni daret, licet privatæ saluti ea ratione studere sibi proponeret; ita
 et qui in propriam utilitatem intenderet Princeps, nec procurando
 ac stabiliendo bono communi incumberet, maxime videretur esse cul-
 pandus.

DICES 1: Populo Judaico Regem postulanti 1. *Regum*, cap. 8. Sa-

muel vice Dei respondit: *Hoc erit jus Regis qui imperaturus est robis: filios restros tollet, et ponet in curribus suis, facietque sibi equites, et prævurores quadrigarum suarum, et constituet sibi Tribunos et Centuriones, etc. Agros quoque restros, et vineas, et oliveta optima tollet, et debet servis suis, etc.* Ergo Princeps jus habet in privatum commodum bona subditorum per leges et edicta convertendi. — **Nego consequentiam:** jus enim ibi editum, non est jus regium legitimum, sed tyrannicum, atque hominum violentia et perversorum Principum insolentia introductum, ut appareat ex ipso contextu: siquidem retetur quod populus Regem a Samuele petendo, *Displacuit sermo in oculis Samuelis;* cumque hac de re Deum consuluisse, indignatus Dominus respondit ad Samuelem: *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos, etc.* Quapropter haud dubium est, quod Deus in pœnam perduellis illius populi, illi loco Regis quem expostulabat, tyrannum ejusque violentum regimen exposuerit, ut explicat Clemens Alexandrinus lib. 3. Pedagogi cap. 4. *Potenti Regem populo, inquit, non humanum pollicetur Dominum, sed quemdam insolentem se eis daturum minatur tyrannum.* Et S. Gregorius Magnus ad præfata verba, *Cum, inquit, jus Regis prædicitur, nimirum in unius carnalis præpositi conversatione, ostenditur quid carnales cæteri ex tyrannide facturi sunt, non quod electi debeat imitari.* Nam in eadem Regum historia legitur, quod dum Rex Achab Naboth vineam abstulit, iram Dei omnipotentis incurrit: hic vero cum jus Regis prædicitur, agri, vineæ, et optima oliveta tollenda esse memorantur. Cum ergo hic prædicitur, quod commissum illie unicum est, ostenditur quod divino iudicio non jubetur.

OBJICIES 2. Illud Christi Lucae 22. *Reges Gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos beneficij vocantur:* quibus verbis discriben videtur statuere inter potestatem regiam, et eam quam erat ipse instituturus, ut potestati civili tribuat hanc auctoritatem quod dominantur subditis, eorumque sint revera Domini: at Dominus potest servorum bona in proprium commodum convertere: ergo potiori jure possunt Principes leges, et edicta sancire, quibus particularia subditorum bona in proprios et privatos usus convertant. — **Respondeo primo,** quod eo loco non agitur de regimine omnium Regum, sed solum de ordinaria administratione Regum gentium, qui cum tunc temporis omnes essent dæmonum cultores, vixque eorum ullus justam administrationem haberet, nullus, arbitror, dixerit eorum regimen Christianis Principibus tamquam exemplar esse proponendum. — **Respondeo secundo,** per illa Christi Domini verba potius illum regnandi modum improbari, quam approbari; siquidem voluit Christus Discipulos suos ab ejusmodi regnandi, tum appetitu, tum specimine deterrire: subjungit enim: *Vos autem non sic.* — **Tertio denique** dico, eo loco potius contrarium quam intendat objectio, colligi posse: siquidem ibi agitur de Principibus, qui licet dominantur Gentibus, tamen appellantur *beneficii*, non alia certe ratione, nisi quia magis in commune subditorum bonum, quam in suum privatum intendebant.

INSTABIS: Reges revera sunt domini subditorum: siquidem eis dominantur: at dominus potest disponere de bonis servi sui in suum privatum commodum: ergo, etc. — **Distinguo majorem;** sunt domini dominatione civili, et politica, concedo; despotica, et herili, nego,

Minorem similiter distinguo: dominus herilis, et despoticus potest subditorum bona in proprios usus convertere, transeat: politicus, et civilis, nego; membra namque Reipublicæ, cui Princeps præest, sunt cives, et liberi; non vero servi, aut captivi.

OBJICIES 3. Principes Dei vices gerunt: ergo sicut Deus omnia refert ad seipsum: ita Principes omnia subditorum bona ad suum privatum commodum licite referre possunt. — **Nego** consequentiam; ut enim esset legitima *antecedentis* illatio, sic deberet concludere: ergo quemadmodum Deus nihil refert in proprium commodum, quia inquietabat Regius Vates, *Deus meus es tu, quoniam honorum meorum non egis*: ita nec Principes referre debent subditorum bona in privata sua commoda; sed quæ ex solutis tributis colligunt, in ipsorum subditorum utilitatem maxime debent refundere.

QUÆSTIO TERTIA.

SIT NE DE RATIONE LEGIS UT JUSTA SIT, JUSTEQUE FERATUR, ET QUOD OBLIGET IN PERPETUUM, IDQUE SUB PRÆCEPTO.

NOTANDUM 1. Posse legem esse justam, et juste latam, intelligi tripliciter: nemp̄ vel ex parte objecti quod præcipitur; vel ex parte Principis legem ferentis; vel ex parte formæ, et modi secundum quem lex ipsa statuitur. *Primo* quidem ex parte objecti Lex potest esse justa, et honesta dupli modo: vel negative, quatenus id quod præcipit aut statuit non est turpe et dishonestum; vel positive, quatenus nempe id quod præcipit aut statuit est honestum antecedenter ad legem, vel saltem consequenter; quia licet sit de se indifferens, per legem refertur ad bonum finem, et in aliqua materia virtutis constituitur: possunt enim per leges aliqua statui, quæ antecedenter erant indifferenta; puta abstinere a certo genere ciborum, ferre vestes hujus aut alterius materiæ, vel figuræ, etc. *Ex parte vero legem ferentis*. Lex potest censeri justa, si nempe illam præscribat ex affectu justitiae, et honestatis; non autem ex aliquo perverso, et malo motivo ductus: et hoc ad valorem legis non videtur esse necessarium; nam, ut diximus, potest Princeps legem validam, et legitimam ferre quæ cedat in commune bonum subditorum, quamvis illam præscribat odio ductus in illos, vel ob alium perversum finem. *Tertio*, Lex potest intelligi juste ferri *quoad formam*, sive quantum ad modum requisitum ex parte legis; qui quidem modus in tribus maxime consistit: *Primo*, ut feratur juste ex parte finis, qui est bonum commune: quod fit quando lex ad eum finem consequendum aut stabiliendum utilis est. *Secundo*, ut feratur juste ex parte potestatis; nempe ut Legislator non plus statuat, quam illius auctoritas sese extendat, nec aliis quam suis subditis legem præscribat; actus enim agentium non potest exceedere agentis potestatem. *Tertio*, ut feratur lex secundum æqualitatem proportionis; dum videlicet justa proportione subditis respective impununtur onera ad bonum commune: esset enim contra rectam rationem, gravare aliquos subditos supra modum, non habita ratione virium, et facultatum. Hinc ubi secus accidit, leges illæ non obligant in conscientia, nisi propter vitandum scandalum, vel seditionem, ac pertur-

bationem publicam præpediendam: in his enim casibus homo quilibet particularis suo juri cedere tenetur. Advertit tamen Suarez lib. 1. cap. 9. n. 16. ad nullitatem legis ex hoc capite requiri tantam improportionem, et inæqualitatem, ut redundet in detrimentum commune, et in grave injustumque onus plurium membrorum communitatis: alioqui enim si lex de se sit utilis, et gravamen, aut excessus sit paucorum, non propterea lex erit omnino nulla, neque desinet alios obligare: sed illos solos non obligabit quoad excessum, qui injuste gravantur: quod ut clarius appareat,

NOTANDUM 2. Quod ad hoc ut lex obliget, et juste teratur, tres justitiæ virtutis species in ea ferenda desiderantur: prima est *Justitia legalis*, ejus est commune bonum intendere, et consequenter jura communitati debita servare. Unde lex justa dignoscitur ex fine boni communis quem respicit. Secunda est *Justitia commutativa*, ad quam spectat ut Legislator non aliis præcipiat, quam subditis suis: quæ justitia maxime necessaria est ad legis valorem: nam, ut mox diximus, si Princeps legem ferat pro non sibi subditis, suam potestatem excedit, peccatque contra justitiam commutativam respectu illorum quibus legem præscribit: etiamsi actum de se honestum et utilem præcipiat. Tertia denique est *Justitia distributiva*, quæ etiam in lege requiritur; nam præcipiendo multitudini quasi distribuit onus inter partes reipublice in ordine ad ejus bonum stabiendum: et ideo necessum est, ut in ea distributione servet æqualitatem proportionis, quæ ad justitiam distributivam pertinet, et ideo injusta erit lex si inæqualiter onera dispensem. Unde legis injustitia spectari potest vel ex parte materie, vel ex parte formæ: ex parte quidem materie si præscribat quædam impossibilia, divino cultui, naturalique inclinationi adversantia, et communi bono ac honestati repugnantia: ex parte vero formæ potest esse injusta, vel ex fine privati commodi, et non communis boni: vel ex parte agentis, ac defectu potestatis: vel ex defectu formæ, seu justæ distributionis. An autem hæc omnia vera sint, utrum videlicet ut lex sit justa, justeque teratur, has omnes conditiones involvere debeat, hic erit resolvendum.

NOTANDUM 3. Duplicem a Philosophis solito distingui perpetuitatem: unam quidem ex parte initii, quam vocant *a parte ante*: aliam ex parte finis, quam *a parte post* appellant. Hic autem maxime sermo est de perpetuitate in futurum, ex quo lex semel est præfixa, et lata. Quæ perpetuitas ulterius distingui potest in perpetuitatem simpliciter, qualis est æternitas: vel in perpetuitatem secundum quid, qualis est diurna temporis duratio, quam interdum Scriptura saera ævum, et sæculum æternum appellat. Perpetuitas autem, de qua sermo est in præsenti Quæstione, maxime significat legis stabilitatem, qua fit ut habeat suum esse cum valor, ac efficacia ita firmum, et permanens, quantum est ex vi sua originis, et constitutionis, ut de se semper perseveret, aut saltem per indefinitum, vel diurnum tempus. Rursus hic modus perpetuitatis potest esse duplex: unus quidem *negativus*, alter *positivus*. *Negativus* est quando lex indefinite tertur, et ideo indefinitam habet durationem, licet revocari possit; qualiter suspensio dicitur perpetua negative, quæ inducitur sine termino. Positive autem perp tua dicitur lex, quæ natura sua vel per expressa verba fertur,

ut semper duret, et revocetur numquam; sic depositio et degradatio dicitur suspensio perpetua. An autem, et quæ perpetuitas ad legitimam legem desideretur, declarabitur infra.

His prælibatis, duo maxime sunt in præsenti Quæstione resolvenda: *Primum*, quod lex omnis justa debeat esse. *Secundum*, quod ex se perpetuo sit duratura.

Conclusio prima. — DE NATURA LEGIS EST UT SIT JUSTA, ET JUSTE LATA, EX PARTE OBJECTI, LEGISLATORIS, ET FORMÆ. Hæc Conclusio tres partes complectitur, quæ simul probantur. *Primo* quidem auctoritate SS. Patrum, maxime vero S. Augustini, lib. 1. *De libero arbitrio*, cap. 5. cum dixit, *Mihi lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*. Et de eadem intelligi potest, quod dicit lib. *De vera religione*, cap. 31. *Conditor legum temporalium, si vir bonus est, et sapiens, legem consulit æternam, ut secundum ejus incommutabiles regulas, quid sit pro tempore vitandum, jubendumque discernat*. Unde sicut lex æterna solum justa præcipit, quia est ipsa justitia per essentiam, ita vera lex humana esse debet participatio ejus, et ideo non potest valide præcipere nisi justa, et honesta. Hoc ipsum docet S. Isidorus lib. 5. *Etymolog.*, cap. 2. affirmans *legem honestam, justam, et possibilem esse debere*: idemque refertur distinct. *Erit autem lex.*

Probatur 1. Ex fine legis, qui est homines bonos facere. Unde Aristoteles 2. *Ethicorum*, cap. ait, *Legum latores, ipsos cives assuefacentes bonos efficere*. Et lib. 3. *Politici*, cap. 4. dicit, *Civitatis finem esse bene vivere, et honestatem aliquam participare*. Et cap. 6. addit: *De virtute, et vicio cogitant quicunque curam habent bene instituendi civitatem*.

Probatur etiam ratione: primo quidem: omnis potestas ferendi leges vel divina est, vel a Deo emanat, juxta illud Sap. 8. *Per me Reges regnant, et legum Conditores justa decernunt: Quæ autem sunt a Deo, inquit Apostolus ad Rom. 3, ordinata sunt*: Deus enim, qui summe bonus est et rectus per essentiam, non potest suis legibus statuere nisi justa et honesta: ergo nec alii Legislatores, qui potestatem a Deo derivatam, et ipsi subditam habent, non in destructionem, sed in ædificationem. *Deinde*, nullus interior potest obligare contra legem et voluntatem superioris: sed lex præcipiens actum pravum et dishonestum, esset contra legem Dei prohibentis illum: ergo nulla lex potest obligare ad aliquid turpe et illicitum; nam inde seque-
retur nos habere simul duas obligationes contradictorias, et teneri facere aliquid, quia lex humana id præciperet; et non facere, quia id ipsum divina lex prohibet. *Denique*, Deus non potest licite offendiri: sed si aliqua lex præsiberet aliquid a Deo vetitum et illicitum, sequeretur quod Deus impune et illicite posset offendiri, offenderetur quidem, quia aliquid ab ipso vetitum fieret: idque fieret licite, quia nempe lege cautum et sancitum esset: ergo, etc.

DICES: Nonnullæ sunt humanæ leges quæ malum permittunt: ergo lex potest esse injusta ex parte objecti. — **Distinguo antecedens:** aliquæ leges humanæ permittunt malum, et quod intrinsece illicitum est, statuendo ut liceat illud patrare, nego: permittunt illud non vindicando nec arguendo, propter videlicet majus aliquod bonum inde oriendum,

et majus malum declinandum, concedo; hæc autem permissio non est mala, sed honesta, et rationabilis; aliud enim est malum ipsum, et aliud permissio mali per simplicem tolerantiam: quamvis enim malum sit turpe et illicitum, potest tamen justis de causis interdum tolerari a superioribus, ne severitas in illo puniendo sit causa majoris mali, puta perduellionis subditorum: est enim rectæ rationi congruum e duobus malis simul inevitabilibus vitare ac declinare id quod majus est.

Ex his collige nullam pariter legem ferri posse de impossibili simpliciter aut moraliter, hoc est, valde difficulti: tum quia quidquid cadit sub legem, cadit aliquatenus sub libertatem; quatenus scilicet ab illa pendet ut fiat, vel non fiat; vel ut sit, aut non sit, sicut præcipitur aut statuitur: at impossibile non cadit sub libertatem; unde recte S. Augustinus ait, lib. *De Fide contra Manichæos*, cap. 10. *Quis non clamat stultum esse præcepta dare ei cui liberum non est quod præcipitur facere: et iniquum cum dominare, cui non fuit protestas jussu completere?* Et lib. *De Natura, et Gratia*, cap. 43. *Deus impossibilia non jubet: sed jubendo admonet, et facere quod possis, et petere quod non possis;* quæ verba ex eo desumpsit Conc. Trid. Sess. 6. c. 11. addens, *et adjurat ut possis.* Quam utique veritatem fusius probabimus in Tract. *De Gratia*; ubi demonstrabimus gratiam esse necessariam, et sufficere ad omnem divinam legem implendam.

Conclusio secunda. — DE RATIONE LEGIS EST QUOD LEX EN SE STABILIS SIT, PERMANENS, AC DURET, ET OBLIGET QUOUSQUE REVOCETUR; SUBINDEQUE ALIQUO MODO DEBET ESSE PERPETUA.

Probatur 1. ex communi consensu Jurisperitorum, qui maxime hoc discriben assignant inter præscriptum datum per modum præcepti personalis, et latum per modum legis seu constitutionis; quod purum præceptum expirat per mortem præcipientis; lex vero per Legislatoris obitum non extinguitur. Cujus quidem differentiae ratio petitur ex natura ipsius præcepti, et legis; nam lex cum feratur communati, et pro bono communi, videtur ferri a Principe nomine ipsius, et auctoritate ipsius reipublicæ: subindeque cum semper respublica maneat, perseverat etiam legis vigor, etsi Princeps moriatur: at vero præceptum singulare alicui præscribitur a Principe vel Superiori, ut curam illius gerit; non enim Princeps aut Superior respicit dumtaxat bonum commune, sed etiam bonum singulare hujus aut alterius subditi aut inferioris; et ideo cum præceptum ferat, quatenus ad ipsum pertinet cura singulorum civium, quæ cura expirat per mortem vel mutationem Superioris, ideo etiam ipso desinente, præceptum desinit.

Confirmatur hæc veritas per inductionem; nam lex æterna cum in divina mente existat, perpetua est, et immutabilis: licet enim quatenus respicit creaturas, secundum diversum carum existentiae modum, eis leges præscribat, non pro toto tempore, sed juxta modum ab ipso Deo definitum: nihilominus lex semel juxta illum modum a Deo concepta ex parte Dei, et in divina ejus mente, immutabilis perseverat. Similiter lex naturalis, quæ est quædam participatio æternæ legis, etiam dici potest absolute perpetua, tam ex parte mentis in qua

scripta est, quam ex parte objecti; prohibet enim quæ intrinsece mala sunt, et præcipit quæ per se sunt necessaria: quod autem necessarium est, perpetuum est; et ideo immutabile dicitur a Gratiano d. 5. *in principio*. Lex etiam divina veteris Testamenti perpetua fuit constanter omnes obligando usque ad adventum Christi, et donec successit lex Evangelica, ad quam ut ad perfectiorem disponebat. Pariter Lex divina novi Testamenti perpetuitatem sibi vindicat, siquidem duratura est usque ad mundi finem. Idem dicendum de omnibus legibus tam Civilibus quam Ecclesiasticis, quæ debent esse permanentes et stabiles, ut congruant administrationi humanæ communitatis, quæ stabilitatem et uniformitatem postulat. Hinc leges dieuntur esse quasi reipublicæ fundamenta, quibus nixa hæret inconcessa, et in bono ac pace perseverat. *Nec refert*, quod plurimæ sint humanæ leges tam Civiles quam Ecclesiasticæ, quæ temporis successu abrogantur et perirent: hic enim non loquimur de perpetuitate positiva, quæ nusquam varietur; sed negativa, quæ tamdiu duret, donec vel contraria consuetudine, vel expresso Principis mandato revocetur; hæc enim perpetuitas sufficit ad distinguendam legem a præcepto, quod non modo negative, sed etiam positive tempore est, durans tantum ad vitam præcipientis, nisi per succedentem Superiorem innovetur ac confirmetur. — *Ad faciliorem* autem präfatorum intelligentiam et confirmationem, advertendum est cum Suarez lib. 1. c. 10. n. 7. tripli respectu legem aliquam perpetuam dici: *Primo* quidem respectu ferentis; quia durat lex, illo etiam amoto vel mortuo; non enim expirat lex per mortem Legislatoris; alioquin in Republica maxima fieret legum humanarum mutatio, non sine magno ejus detimento. *Secondo*, ex parte subditorum, ad quos fertur; quia non tantum obligat præsentes, qui vel nati sunt, vel territorium incolunt cum lex fertur, sed etiam eorum successores postea natos, vel denuo ibi habitantes. *Tertio*, ex parte ipsius legis; quia semel lata semper durat, donec vel revocetur, vel materia ejus, aut causa ita mutetur, ut justa esse desinat.

Conclusio tertia. — LEX OMNIS DEBET ESSE PRÆCEPTIVA, ET OBLIGATIVA; PRIMARIA TAMEN IPSIUS RATIO NON CONSISTIT UNIVERSALITER IN EO QUOD PRÆCIPIAS. Hæc complectitur duas partes, quarum prima communis est, et probatur:

Primo quidem, quia nulla species legis proferri potest quæ non sit præceptiva; sumendo præceptum in latiori usurpatione; videlicet tam pro affirmativo quam pro negativo seu prohibitivo. Nam de lege direkte præcipiente vel prohibente res est manifesta: constat namque prohibitionem vel jussionem præseferre. Lex autem Permissiva, qua aliquid fieri permittitur, virtualiter etiam præceptum importat; præcipit enim ne id quod permisum est, fieri impediatur, eo modo et ordine, quo permittitur: sic v. g. lex quæ permittit uxorem dimitti quantum ad thorum et cohabitationem propter adulterium, consequenter præcipit ne id fieri prohibeatur. Similiter lex statuens poenam vel præmium, præceptum infert iis ad quos spectat, ut poenam vel præmium delinquentibus, aut præceptum impletibus retribuant. Pari modo lex irritans consequenter præcipit ne fiant tales actus, neque

illorum amplius ulla habeatur ratio. Item lex statuens et decernens id quod spectat ad esse morale personarum vel rerum; puta quod tales sint irregulares, excommunicati, incapaces percipiendi fructus beneficiorum, consequenter prohibet ne illi, quos irregulares facit, promoveantur ad ordines, neve promoti, illos exerceant; ne excommunicatis Sacraenta et Ecclesiæ suffragia contantur, et ne cum eis consortium ineat. Similiter ne beneficiarii percipient fructus quibus jure privantur, et si perceperint, restituant. *Denique*. Lex declarativa continet præceptum rem ita intelligendi, ut ipsa declarat: et lex pure pœnalis obligat, vel delinquentem ad suscipienda et subeundam pœnam, vel Judicem aut Superiorem ad eam imponendam et præscribendam.

Probatur secundo: Omni legi opponitur aliqua inobsvantia legis, quæ est peccatum: sed ipsa peccatum non esset, nisi lex induceret obligationem præcepti: ergo omnis lex inducit hanc præcepti obligationem. *Major* constat, quantum ad primam partem: quod enim a Legislatore ordinatur, fieri potest aut non fieri; etenim ea quæ ex necessitate sunt, non egent ordinante; quæ autem possunt esse aut non esse, libere possunt executioni demandari: sed omni executioni liberæ opponitur inexecutio; adeoque omni legi opponi potest aliqua inobsvantia. — *Patet etiam secunda pars ejusdem majoris*, tum ex dictis, quibus constat peccatum esse legis violationem, tum ex eo quod Scriptura sacra pro uno eodemque usurpat transgressionem legis, et iniquitatem: sic primæ Joan. 3. *Omnis iniquitas est peccatum, et peccatum est iniquitas*, seu ut fert Græca versio, *Est transgressio Legis*. *Minor* pariter constat, nempe quod non esset peccatum in legis inobsvantia, nisi esset ex ea obligatio præcepti; nam peccatum universaliter nullum est nisi contra aliquam obligationem, adeoque contrarationem præcepti. *Denique*, ratio legis maxime constituitur in eo quod decernat de statu morali personarum, vel rerum, et actionum humanaarum: at hoc decretum præcepti rationem importat; nam decernere de hujusmodi statu rerum, vel actionum, nihil aliud est, quam decernere ut earum rerum vel actionum habeatur, vel non habeatur ratio a subditis; decernere autem quod subditi habeant, vel non habeant rationem hujusmodi rerum in agendo, nihil aliud est quam præcipere aut prohibere quod subditi ita se gerant respectu hujusmodi rerum: ergo lex omnis præcepti rationem importat.

Probatur similiter secunda pars, nempe quod primaria legis ratio tantum consequenter, et non primario præcepti rationem importet. Probatur, inquam, quia lex permissiva non per se primo præcipit, sed dumtaxat permittit licite aliquid fieri, v. g. uxori dimitti posse propter adulterium: solum autem consequenter prohibet ne id fieri impediatur. Lex irritans per se primo statuit ut actus, quos irritos declarat, sint invalidi, neque ulla tenus eorum habeatur ratio in ordine ad bonum communitatis: consequenter vero præcipit, ut non fiant, neve ad bonum communitatis destinentur. Item lex excommunicans ipso facto majori excommunicatione per se primo privat suffragiis Ecclesiæ, et Sacramentorum participatione; consequenter autem prohibet, ne suffragia pro illis applicentur, nec Sacraenta eis ministrentur. Idem de cæteris legibus dieendum est: ergo, etc.

DICES contra primam partem: consilium est lex, ut communiter volunt Canonistæ, affirmantes legem consulentem bono civili, quam *consultoriam* appellant, esse revera legem, quamvis ea nemo teneatur obstrictus, ut docet Azor. lib. 1. cap. 2. parag. ultimo: ergo falsum est omnem legem obligare aliquatenus et præcipere. *Insuper*, consilia Evangelica referuntur inter partes Legis gratiaæ, unde cap. *Licet de Regularibus*, consilium sequendi statum religiosum vocatur Lex privata: haec tamen non obligat: ergo verum non est quod omnis lex præcepto obliget. *Denique*, privilegium est lex privata, ut docet Isidorus 5. *Etym.* cap. 18: privilegium tamen non obligat; siquidem ille in ejus favorem inducitur, potest ei renuntiare: ergo verum non est quod omnis lex præcepto obliget. — **Nego consequentiam**; et ad primam probationem dico, consilia leges appellari, non proprie; quia consilium potest dari a privato quolibet homine etiam inferiori, nec requirit auctoritatem superioris, qualis ad legem terendam desideratur; sed improprie consilium vocatur lex, eo quod legis instar illuminet, dirigat, moveatque suaviter voluntatem ad aliquid faciendum, vel omitendum; quamvis non obliget ad exequendum id quod consulit. *Ad secundam probationem* dico, nomine legis Evangelicae interdum comprehendi totum Evangelium, et novum Testamentum: sieut vetus Testamentum nonnumquam nomine legis Mosaicæ significatur; adeoque non mirum si consilia Evangelica inter Legis novæ præcepta annumerentur, non quod revera præcepta sint, habeantque rationem legis, sed tantum quia comprehenduntur sub novo Testamento, quod nova Lex appellatur. *Ad tertiam denique probationem*, respondeo privilegium etsi per se non obliget primario, obligat saltem consequenter, ne vel alii impediant usum privilegii, neve ipse privilegiatus interdum renuntiet suo privilegio; maxime quando privilegium conceditur intuitu alicujus boni communis; ejusmodi v. g. sunt privilegia Clericorum, quibus eximuntur a vectigalibus aut actibus forensibus, quibus privati Clerici renuntiare non possunt; adeoque ad utendum ipsis privilegiis eatenus obligantur, quatenus ista privilegia habent quamdam legis rationem, quippe cum dentur in perpetuum. et pluribus sibi invicem succedentibus.

DICES 2 contra secundam partem: Prima Legislatoris intentio est obligare subditos ad id exequendum vel omittendum, quod faciendum aut cavendum esse decernit: ergo pariter lex omnis primario et per se obligat. *Probatur antecedens*: Lex est ordinatio, qua superior subditos ordinat ad finem congruum: non quidem in essendo, sed in agendo; nempe movendo per viam auctoritatis eorum intellectum et voluntatem: sed quicumque per viam auctoritatis movet intellectum et voluntatem alterius ad aliquid faciendum vel cavendum, ille aut præcipit aut prohibet, si agat positive: aut si agat quasi negative, dispensat et eximit ab obligatione: ergo primaria Legislatoris intentio est præcipere aut prohibere per viam auctoritatis et superioritatis legitimæ. — **Nego antecedens**: nam, ut dictum est in probatione secunda partis, leges permissivæ, irritantes, et cæteræ hujusmodi per se primo præceptum non important. sed solum consequenter, nec Legislator eas prescribendo primario intendit eam inferre obligationem, ut quis v. g. uxorem in adulterio deprehensam deserat et divortium faciat; alias

peccaret quisquis maritus qui talem adulteram uxorem non desereret, quod utique nemo dixerit; licite namque potest cum ea cohabitare, etsi ad id non teneatur; adeoque falsum est, quod primaria Legislatoris intentio in illis legibus præscribendis sit obligare subditos ad id exequendum quod decernit, sed consequenter dumtaxat hanc obligationem inducit.

QUERES I. — *Quotuplex, et qualis sit Legis divisio?*

* “ **Triplicis generis** leges distinguit Faustus Manichæorum Episcopus, apud S. Augustinum, lib. 19. ex triginta tribus quos adversus ipsum conserpsit; et illo cuique legi suos assignat prophetas: *Sunt autem, inquit, legum tria genera: unum quidem Hebraeorum, quod peccati et mortis Paulus appellat: aliud vero Gentium, quod naturale vocat. Gentes enim, inquit, naturaliter quæ legis sunt faciunt, et ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Tertium vero genus legis est veritas, quod perinde significans Apostolus dicit: lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis... Item prophetæ, alii sunt Judeorū, alii Gentium, alii veritatis. Sed de Judeorū quidem nullus quæsi- verit, notum est enim. De Gentium vero si quis ambigit, audiat Paulum qui scribens ad Titum de Cretensibus dixit: Dixit quidam proprius eorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri; ac per hoc dubitandum non est, et Gentes suos habere prophetas. Necnon et veritatem habere prophetas suos, tam idem Paulus significat, quam etiam Jesus. Et Jesus quidem, ubi dixit: Ecce mitto ad vos sapientes et prophetas, et ex ipsis interficietis in singulis locis. Paulus vero cum dixit: Ipse Dominus constituit primum Apostolos, deinde Prophetas. — Verum præterquam quod in ista divisione nonnulla occurunt, præ- sertim in primo ejus membro, quæ ibidem improbat S. Augustinus, ista etiam universalior est, quam quæ legibus omnibus complectendis et explicandis sufficiat. Quamobrem ut propositæ quæstioni distinctius faciam satis, ” **

RESPONDEO, Legem primaria sui divisione distribui in *Æternam*, et *Temporalem*. Lex enim omnis vel est in Deo, vel extra Deum; si in Deo, æterna est, quia ipse Deus est æternus: Lex autem omnis quæ non est in Deo, est extra Deum; quod autem ita est extra Deum, tempore est; æternum enim et temporale differunt tamquam creatum, et increatum; quia quidquid est æternum increatum est, et quidquid temporale creatum est. — Lex autem *Æterna* est *ordinatio quædam divinæ voluntatis ab æterno fixe determinantis quæ sint agenda, vel cavenda a creatura rationali, ut debitum finem assequatur.* — Lex Temporalis est, quæ a Deo vel hominibus condita est in tempore; estque veluti participatio legis æternae in mente divina existentis, quæve *Lex per participationem*, aut *participata* dicitur. — Lex Temporalis rursus distribuitur in *Naturalem*, et *Positivam*. — Lex autem Naturalis est ordinatio Auctoris naturæ permanenter, et fixe statuensis de illicitis et licitis, agendis et non agendis, quatenus dictamine naturali intellectus velut promulgatore denuntiatur. — * “ Utrum autem hæc definitio sit legitima et accurata, determina-

bimus infra inquirendo et resolvendo quid sit jus naturale et in quo consistat. ” *

Lex positiva ea dicitur, quæ non est innata naturæ, vel gratiæ intrinseca, sed aliunde emanavit, nimis ab aliquo principio, et naturæ, et gratiæ extrinseco potestatem habente a quo posita est. Ratione cuius dicitur Positiva, quasi posita juxta legem naturalem, vel illi addita: hanc definit Philosophus 9. Ethic. cap. 3. Legitimum, quod a principio nihil refert si hanc aliter habeat; cum vero positum fuerit refert. Dixit, a principio nihil refert a quo fiat, quia ejus obligatio non est a natura: sed ubi posita est ab habente potestatem, obligat; quare ad-didit: Postea cum positum fuerit refert.

Rursus Lex Positiva est duplex, nimisrum *Divina*, et *Humana*. — *Lex Divina Positiva* ea est quam Deus in tempore hominibus notificavit, posuit, et præscripsit; idque vel per ministerium Angelorum aut hominum. Hæc autem est maxime duplex: *Prima* est *Lex Veteris Testamenti*, quam Deus per ministerium Angelorum Moysi, et per Moysem populo Israëlitico posuit ac præscripsit. *Secunda* est *Lex Novi Testamenti*, quam Christus Dominus præscripsit, et partim per seipsum, partim per Apostolos promulgavit. — * “ Quæ divisio intelligenda est tantum de lege divina scriptis consignata. Nam universum jus divinum humano generi quater a Deo consignatum et legem præscriptam reperimus, nimisrum statim post hominem conditum, quando Deus Adamo prohibuit ne ederet de ligno scientię boni et mali. Secundo in reparatione generis humani post diluvium, quando Deus Noë ejusque filiis tradidit præcepta quæ Noëchidarum dicuntur, de quibus infra. Tertio per Moysem cum ei decem præscripsit mandata Israëlitis consignanda ut ab eis corunque posteris servarentur, ac deinde ab universo humano genere. Quarto tandem per Christum Dominum qui legem Evangelicam universa divini juris capita complectentem præscripsit. ” *

Lex Humana ea est quæ fertur immediate humana auctoritate; cum autem auctoritas hæc duplex sit; nempe Ecclesiastica, et Sæcularis; inde fit, quod lex humana dividatur in Ecclesiasticam et Civilē. Illa fertur potestate Ecclesiastica, ut summorum Pontificum et Conciliorum; ista potestate sacerdotali, ut Regum et Imperatorum. Utraque hæc ex parte objecti, et rei præceptæ subdividi potest in Naturalem, et Positivam; Potestas enim Ecclesiastica et Civilis recte possunt ea præscribere et confirmare quæ sunt Juris naturalis; potest etiam quædam statuere quæ spectent ad observantiam legis a Deo præscriptæ: *Prima Jus Canonicum*, altera *Jus Civile* appellatur.

* “ DE JURE CANONICO ” * — *Jus Canonicum* variis ex legibus et constitutionibus diversis integratum fuit in unum corpus, quod propterea dicitur *corpus juris Canonici*. Quod dividitur in *Decretum*, et *Decretales*. — *Decreti* collector et ordinator fuit *Gratianus* Monachus Ordinis sancti Benedicti, qui post veteres Canonum et Decretorum collectores ingens illud opus contexuit et composuit, partim ex summorum Pontificum decretis, partim ex canonibus Conciliorum, partim ex dictis et sententiis SS. Ecclesiæ Patrum, circa annum 1151. quodque approbavit Eugenius III. et postmodum confirmavit Gregorius XIII. — *Decretum* vero in tres partes dividitur: *Prima pars* continet distin-

ctiones centum et unam, quæ subdividuntur in capita. seu canones. Loca autem ex illa parte desumpta sic citantur. *Can.* vel *cap.* *Humanum*, dist. 1. *Secunda pars* Causas triginta sex complectitur. quæ dividuntur in quæstiones, et quæstiones in capita; sic de illa parte fiunt citationes, *Can.* vel *cap.* *Quicunque studet.* 1. q. 1. idest. *cap.* vel *Canone* qui incipit per illa verba, *Causa prima*, *Quæstione prima*. *Tertia pars* habet Tractatum *De Consecratione*; qui dividitur in quinque distinctiones, et quælibet distinctio in capita: et sic citari debent ista capita, *can.* vel *c.* *Vasa de consecratione*, dist. 1. In prima parte agitur de Jure in genere, in viginti scilicet primis capitibus, et de personis seu ministris Ecclesiasticis in omnibus reliquis. In secunda parte, de iis quæ concernunt formam judiciorum Ecclesiasticorum agitur: in causa tamen trigesima tertia, quæstione tertia, continetur Tractatus *De Pœnitentia*, divisus in septem distinctiones, quæ subdividuntur in capita: et iste Tractatus sic debet citari. *Can.* vel. *cap.* *reperiuntur*, *De Pœnit.* dist. 13. *Tertia pars* agit de consecratione Ecclesiasticorum, de Missarum celebratione, de Eucharistia, Festis, Ecclesiasticis cœrimonii, Confirmatione, et jejuniis. — *Decretales* collectæ. et ordinatae fuerunt auctoritate, et ordinatione Gregorii IX. Summi Pontificis per S. Raymundum de Pennafort, non ita pridem in album Sanctorum receptum, ejusdem Pontificis capellatum, et sanctæ Ecclesiæ Romanæ Pœnitentiarum: collectæ sunt autem maxime ex Gregorii IX. et aliorum Pontificum epistolis, et constitutionibus; unde vocatae tuerunt *Decretales* epistolæ, quæ distinguuntur in hoe a Decreto Gratiani. quod multo magis compilatæ sint ex epistolis Pontificum, quam ex Conciliis; e contra vero Decretum Gratiani plus nititur Conciliorum Decretis, quam epistolis aut constitutionibus Pontificum. Quinque libros complectuntur *Decretales*, in quibus Juris canonici materia exponitur. *Primus liber* agit de personis quibus competit jurisdictione aliqua, et de judiciorum præparatoriis. *Secundus explicat* judiciorum ordinem. *Tertius* agit de rebus Ecclesiasticis quæ in judicium venire solent. *Quartus de Sponsalibus*, et matrimonio. *Quintus de criminibus*, et pœnis. *Decretales* alias vocantur, *extra*, quia erant extra Decretum Gratiani, quod ante digestum erat; unde apud antiquiores sic citabantur, *extra De Judeis*, *cap. Etsi Judeos*: nunc autem ubi ingrediuntur corpus juris Pontificii, citantur sine adjecto, sic scilicet v. g. *cap. Tuæ nos, de jurejurando*, et pro tune intelliguntur libri *Decretarium* per excellentiam, et non citantur distinctiones, nec causæ, ut in Decreto. — *His quinque* libris *Decretarium* Gregorii, sextum addidit Bonifacius VIII. ex Concilio Lugdunensi, decretalibus epistolis Pontificum successorum Gregorii, nonnullis ipsiusmet Gregorii novellis Constitutionibus, et multis etiam suis propriis compilatum: et hic liber vocatur *Sextus Decretarium*, constans etiam libris quinque, cuius citationis fit eodem modo quo citantur *Decretales*; excepto quod capita, et tituli hujus libri citentur cum addito; dicendo scilicet in Sexto: sic v. g. *cap. Volentes de priuilegiis in 6.* Clemens V. paulo post Constitutiones edidit, partim suas, partim ex Concilio Vieunensi cui præfuit, desumptas; quas ipso mortuo absolvit et publicare fecit Johannes XXII. Ab ipsarum auctore, *Clementinae* dictæ sunt, siveque citantur. *Clem. Duxum, de sepulturis*, idest. Clementina, quæ incipit per hanc

vocem. *Dudum*, titulo *de sepulturis*. Postea denique Joannes XXII. Constitutiones edidit viginti, et post ipsius obitum diversæ a diversis Pontificibus, exierunt, quæ *extravagantes* dictæ sunt; quia licet nunc sint de corpore juris, tamen aliquamdiu extra illud, quasi sede incerta vagantes extiterunt: illæ autem sic solent citari: *extravag. Unigenitus*, idest, constitutione extravaganti, sub titulo *Unigenitus*.

* * * DE JURE CESAREO ET CIVILI. — *Jus civile est rectum humanæ rationis dictamen et judicium in iis quæ spectant æquam, perfectam, et pacificam Reipublicæ administrationem*. Hoc autem pro multiplici hominum ordinata et ad æquitatis normam composita societate, multiplex est; utpote cum quælibet Respublica et quodcumque regnum bene moratum peculiares suas habeat leges, quibus recte instituatur ac pacifice consistat. Quoniam vero longum esset, et extra metam nostram per singulas legibus temperatas hominum societates excurrere, atque hic referre leges et instituta quibus illæ reguntur et ordinantur; pauca tantum delibabimus de *Jure Civili Romano*, quod potissimum apud Europeas nationes obtinuit, et ex cuius placitis et sanctionibus cætera cujusque regni ac reipublicæ instituta tamquam a fonte rivuli videntur esse derivata. — *Jus autem Romanum dicitur illud quod a romanis magistratibus et principibus olim constitutum est*; cuius initium repetendum est a Romulo ipsius romanæ civitatis ac illius reipublicæ fundatore anno mundi 3198, juxta Sethi Calvisii chronologiam. Princeps enim ille cum olim adverteret urbis Romæ recentes incolas absque ulla Institutione vivere, quasdam sanctiones edidit pro Numinum cultu, populi regimine, magistratus administratione, matrimoniorum conjunctione, educatione filiorum, aliisque ad rectum reipublicæ florentissimæ regimen necessariis. Constitutiones vero illæ, teste Anthonio Augustino, *De legibus*, cap. 8. dictæ sunt *curiatæ*, eo quod constitutæ fuissent de consensu populi romani, in triginta partes seu *curias* distributi. Ad cuius exemplum cæteri romani reges illius successores spatio 244 annorum varias etiam leges sanxerunt, quas Sextus Papyrius anno conditæ civitatis 245 in unum volumen compegit dictum *Jus civile Papyrianum*. At cum regiam auctoritatem excussisset romanus populus, has omnes leges abrogarunt auctoritate *legis Tribunitiæ*; unde mirum non est quod ex tot regum legibus et constitutionibus nullæ jam extent in Jure Romano. — Itaque abrogata prorsus apud Romanos auctoritate regia et expunctis regiis legibus, cum absque illis certis constitutionibus degerent Romani, atque adeo in jure dicendo varias scinderentur in partes; tandem (referente Dionysio Halicarnasseo, lib. 2. *Antiq. Romanorum*) deceun ex suis, quos peritiores noverant, selegerunt, eisque fecerunt auctoritatem colligendi ex variis Græcorum institutis, ea quæ ad Romanæ Reipublicæ pacificum regimen felicius conducerent: hi vero Decemviri injuncto sibi munere sedulo defungentes curarunt leges quas exscriperant exarari in decem eburneis tabulis. Cum autem animadverterent quædam in ipsis decem tabulis deficere, duas alias adjunxerunt anno sequenti, scilicet Romæ conditæ 302. Unde leges illæ omnes dictæ sunt *leges duodecim tabularum*, ad quarum apices Romani sese conformare tenebantur. At cum ex eorum collatione et novis exorientibus simultatibus recurrendum esset ad jurisperitos qui vim et

sensum legis aperirent, ex diversis earum publicis responsis et judiciis, conflatum est volumen dictum *Jus Civile*, collectum quidem primum ab Appio Claudio, sed evulgatum a Gneo Flavio; hinc liberiste dictus est *Jus Civile Flavianum*. At cum Romana plebs sese a senatu subduxisset, ut propriis viveret et regeretur legibus, plures edidit constitutiones *plebiscita* dictas, quae per legem *Hortensem* vim legis obtinuerunt. His accesserunt *senatus-consulta*, nimis varia Romani Senatus edicta quae ad Reipublicæ administrationem spectabant. Unde pro diversa ipsius Romanæ Reipublicæ sorte, diversæ fuerunt illius constitutiones et leges tam a Senatu quam ab Imperatoribus conditæ, et divisim exscriptæ, donec opera Gregorii et Hermogenis jurisperitorum duos in codices coaluerunt, dictos codices *Gregorianum* et *Hermogenianum*, in quibus præsertim extabant constitutiones imperiales, ab Adriano ad Constantinum usque. His tertius codex adjectus est cura et mandato Theodosii Junioris, per Antiochum, Maximinum, Martyrium, Sperantium, Apollodorum, Theodorum, Epigenem et Procopium jurisperitos ea ætate celebres. — Verum cum illæ constitutiones tribus his codicibus comprehensa invicem non cohærent, et aliunde plures extarent minus utiles et antiquatæ; varias deinde itum est in partes in ipsarum legum expositione, juxta diversas jurisconsultoru[m] sententias, qui apud Romanos floruerunt; inter quos primas habuit Papynianus sub imperio Septimii Severi, quem tanti eruditissimus Cujacius, ut in epistola præfixa editioni codicis Theodosiani asserere non dubitaverit, neminem unquam exstitisse, nec exstirum in juris civilis peritia ipsi comparandum. Ad eum tamen proxime accessit Ulpianus eadem pene ætate jurisperitus celeberrimus, quem Justinianus diversis in locis encomiis celebrat, ut virum juris civilis et legum callentissimum. Mitto cæteros jurisperitos qui doctissimis suis commentariis jus civile illustrarunt et foverunt. — At præ cæteris celebrandus est Justinianus imperator, qui cum animadverteret jus romanum tot constitutionibus et commentariis ampliatum, ut ætate sua ad quatuor millia voluminum excresceret, ut non solum armis et victoriis sicut et regiminis æquitate ac imperiali munificentia, sed etiam eximia sua juris æmulatione et peritia gloriosum suum nomen ad posteros traduceret, omnem dedit operam ut jus civile romanum certas in classes distribueretur, nec in indigestam et confusam molem amplius excresceret. Ut autem votorum suorum fieret compos, rem absolvendam mandavit Tribuniano suo cancellario, Theophilo, Porothero, Anatolio, Cratino et quibusdam aliis ea ætate celeberrimis jurisperitis. Jussitque ut ex legibus duodecim tabularum, plebiscitis, senatus consultis, prætorum edictis, principum constitutionibus, et jurisperitorum responsis (ex quibus omnibus romanum jus constabat) ea seligerent, quæ maxime ad Reipublicæ felicitatem et optimum regimen conducere judicarent. — Itaque eximii illi viri injunctum sibi munus sedulo exequentes, universum romanum jus civile quatuor libris complexi sunt, scilicet *Digesto*, *Institutis*, *Codice* et *Novellis*. *Digestum* est epitomen præcipuarum constitutionum quæ exstabant in legibus duodecim tabularum, plebiscitis, senatus consultis, responsis prudentum et libris jurisperitorum; quamobrem volumen istud dictum est etiam *Pandectæ*, nomine latino formato et derivato ex duabus græcis

voculis, quod idem significat ac *totum capio*, quia universam veteris jurisprudentiae scientiam contineret. Ut autem legum cupidi adolescentes haberent facilem et simplicem viam qua progredi possent ad amplissimam juris scientiam, Justinianus componi curavit quatuor *Institutionum* libros, ut essent totius juris elementa atque principia. Hoc autem *Institutionum* opus tanti facit doctissimus Cujacius, lib. 2. *Observationum*, cap. 38, ut illud ceteris juris romani collectionibus anteponere non dubitet. — Quoniam vero tam *Digestorum* quam *Institutorum* voluminibus plures deerant, nec integræ in eis referebantur imperiales constitutiones, curavit idem Justinianus imperator, ut omnes illæ sanctiones ab Adriano ad suam ætatem in unum codicem ex codicibus Gregoriano, Hermogeniano, et Theodosiano compingerentur, quod utique factum est anno Christi 514. At cum haec collectio nimia festinatione nec maturo satis consilio fuissest primum edita, præcepit idem imperator ut ad incudem revocaretur, hisque adjicerentur quinquaginta decisiones quibus ipse componit majores controversias quæ possent suboriri ex jure romano et veterum juris consultorum responsis et placitis. Verum cum ipse Justinianus imperator plures alias constitutiones ad finem usque sui principatus spatio circiter quadraginta annorum circumscripti, ediderit, has omnes constitutiones numero sexaginta octo unum volumen redigi voluit, quod propter recentes eas constitutiones *Notellas* appellavit, quæ cum primum græce, deinde latine fuerint fideliter et exacte editæ, dictæ sunt etiam *Authenticæ*, ut distinguerentur ab Epitome Juliani, qui Constantinopoli consul Novellas etiam edidit; neconon ab iis quas jurisperitus Irnerius Codici inseruit regnante Friderico primo, quæ Novellæ constitutiones minus exactæ sunt, nec videntur pure Justinianæ; sed interpolate ex adjunctis quibusdam constitutionibus ipsius imperatoris Friderici primi. — Tametsi vero Justinianus imperator plurimam et feliciter operam impenderit in præfigendo civili jure romano, nihilominus ipso per mortem sublato diu Constantinopoli vim non obtinuerunt omnes ab eo constitutæ leges, sed omnino elanguerunt sub imperio Mauricii, Phocæ, Basilii ejusque filiorum imperatorum. Basilius namque ut Justiniani nominis gloriam offuscaret, confici curavit sexaginta libros collectarum legum, eosque *Basilicas* appellari voluit, et ad earum normam jus omnibus dici, justitiamque administrari; quas Constantinus Porphyrogenitus secundus ipsius Basilii filius viginti post extinetum patrem annis emendavit et observari jussit. Unde factum est ut eo tempore nullatenus vigerent Justiniani constitutiones, tum quod agentibus Leone philosopho, et Constantino Porphyrogenito Basilii filiis, Basilicæ apud Græcos et Orientis imperium vigerent; tum quod plurimæ nationes barbaræ Romani imperii sedem et occidentales partes diutissime occuparint et devastarint, sub quarum tyrannide nullum scientiarum nec juris civilis studium vigebat. — Hinc est quod diutissime neglectæ ac veluti sepultæ jacuerint omnes illæ Justinianæ constitutiones, donec tempore Lotharii imperatoris Occidentis et sub pontificatu Innocentii secundi anno circiter 1135 repertæ sunt a Pisanis Pandectæ ad quas recurrebant jurisperiti. Sed expugnatis Pisanis a Florentinis, ille Florentiam deductæ sunt. Hinc recruduit studium juris civilis præsertim sub Magistris Bartolo et Baldo, quorum hie Bononiæ et Paduæ, ille

vero Pisis et Perusiæ publicas juris civilis scholas instituerunt et erexerunt circa annum 1.50. Eis præiverat Accursius qui cum quadragenarius esset, tanto studio et animi fervore se juris peritiæ dedit, ut brevi temporis spatio omnes longe antecesserit. Jus Cæsareum, maxime Digestum et Novellas, adeo egregiis notis illustravit ut idem tentandi cæteris ansam præripuerit. Horum studia deinde æmulati sunt plures jurisperiti celebres. In Gallia quidem Budeus qui propter eximiam prudentiam et jurisprudentiam sub Francisco primo Gallorum rege fuit libellorum suppli um praefectus, et ejusdem ad summum Pontificem Leonem decimum legatus. Duarinus qui omnes suæ ætatis jurisperitos et dicendi gratia et docendi methodo antecessit. Caroleus Molineus multiplici titulo celebrandus propter egregias animi dotes, si omnino catholice sapuisset. At omnes longe antecessit Jacobus Cujas patria Tolosanus, græcis et latinis litteris sicut et jure Cæsareo egregie instructus, qui Tolosæ, Cadurci, Valentiæ, Taurini et Burdigalæ per 40 annos summa cum laude jus Cæsareum publice docuit, et eximiis accingentibus commentariis illustravit. Mitto cæteros ejusdem juris civilis illustratores ex suis egregiis operibus satis superque notos. — Hic obiter etiam advertendum est discrimen inter legem civilem, plebiscitum, senatus consultum, prætorum edicta, responsa prudentum et consuetudinem usu firmatam. Quod, inquit Justinianus, lib. 1. *Institut.* tit. 2. *lex civilis* ea est quam præcipes aut magistratus populo rogante constituunt. *Plebiscitum* est quod plebs plebeio magistratu veluti tribuno apud Romanos constituebat. Plebs autem a populo eo differt, quo species a genere; nam appellatione *populi* universi cives significantur, connumeratis etiam patriciis et senatoribus. *Plebis* autem appellatione, sine patriciis et senatoribus cæteri cives significantur. — *Senatus consultum* est quod senatus jubet atque constituit. Nam cum auctus esset populus romanus in eum modum, ut difficile esset in unum eum convocari legis sancienda causa; æquum visum est, senatum vice populi consuli. — *Prætorum edicta* erant in supplementum vel juris civilis, ita tamen ut minorem longe vim quam leges haberent, nec abrogari jus constitutum aut receptum possent. Proponebant etiam *Ædiles curules* edicta de quibusdam causis quæ maxime spectabant ad eorum munera. Nam, ut notat Cicero 5. in Verrem, eorum erat curare ædes certas tectas esse, aquas mundas, integros aqueductus, vias expeditas. Dicebantur autem *curules* vel a curia cui praeerant, vel a curru quo vehebantur, vel a sella curuli qua sedebant. — *Itrespmsa* prudentum dicta sunt sententiæ et opiniones eorum quibus permissum erat de jure respondere: nam antiquitus constitutum erat, ut essent, qui jura publice interpretarentur, quibus a Cæsare jus respondendi datum est, qui juris consulti appellabantur: quorum omnium sententiæ et opiniones eam auctoritatem tenebant, ut judicii recedere a responsis eorum non liceret, ut est constitutum. — *Consuetudo* sive jus non scriptum illud est quod usus approbavit; nam diurni mores consensu utentium comprobati legem imitantur, inquit Justinianus, textu 9. Quemadmodum enim expressa sanctio legem facit, sic tacitum populi voluntas consuetudinem: unde quoad vim et effectum inter hæc duo nihil interest, dummodo populus qui consuetudinem induxit, sit sui juris, nec alterius imperio subjaceat:

nam civitates et regiones alterius imperio subditæ, non magis tacito consensu consuetudinem introducere possunt quam expresso legem. ” *

QUÆRES II. — *Quinam sint præcipui legis actus?*

RESPONDEO, quatuor principes solito numerari, videlicet *præcipere*, *retare*, *punire*, ac *permitttere*. — *Probatur*: tot sunt legis actus, quot sunt diversæ humanorum actuum differentiæ; atqui tres sunt humanorum actuum differentiæ genericæ, scilicet bonitas, malitia, indifferētia: cum actus humani sint vel ex genere boni, vel ex genere mali, vel indifferentes: ergo pariter * “ quatuor sunt legis actus, seu effectus; scilicet *præcipere*, *prohibere*, *punire* et *permitttere*; ” * nam *præcipiuntur* actus boni, *prohibentur* actus mali committendi, et *puniuntur* commissi, *permittuntur* actus indifferentes. — Hi autem dicuntur actus legis, non quod sint ab ipsa eliciti; cum enim non sit habitus nec potentia, ita non habet actus elicitos; sed ita appellantur ratione integratatis: quia videlicet per hos maxime quatuor actus tota lex impletur et integratur: non quod in qualibet lege particulari omnia ista reperiantur; sed quia ad legem in communi spectant; lex namque maxime versatur vel in *præcipiendo* bono, vel in *malo prohibendo*, vel in *permittendis* actibus indifferibus.

DICES: Qua ratione homines incitantur ad bonum, et retrahuntur a malo per pœnas, ita etiam per *præmia*: ergo sicut *punire* est actus legis, ita etiam et *præmiare*, et sic erunt quinque actus legis, et consequenter non solum quatuor. — Nego consequentiam, *præmiatio* namque non potest habere rationem actus legis sicut punitio, tribus maxime de causis: *Prima* quidem, *præmiare* ad quemlibet pertinere potest, et sic cum non sit actus superioris, non potest esse actus legis: *punire* vero non potest pertinere nisi ad ministrum legis, cuius auctoritate pœna infertur: unde est actus superioris, et legis. *Secunda est*, quia *punire* inducit ad operandum per modum ejusdam coactionis; *præmiare* vero non ita, sed per modum ejusdam exhortationis, et quasi consili; ac proinde illud est actus legis, non vero istud. *Tertia est*, quia virtus secundum seipsam habet sufficientem honestatem, ut propter seipsam appetatur: unde sibi ipsi est sufficiens *præmium*; subindeque ad inducendum ad virtutem, quod fit per legem, non requiritur *propositio* alterius *præmii*; requiritur autem *comminatio punitio*, ut homines, quorum sensus proni sunt ad malum ab adolescentia sua propter corruptionem naturæ, timore pœnæ non sequantur passiones, sed legi obedient, et sic bonum commune promoveatur.

DICES 2: Plures alii numerari possunt legis actus: ergo non sunt dumtaxat quatuor. *Probatur antecedens*: dirigere, reddere inhabiles ad dignitates et munera, irritare, pretia rebus imponere, mutare dominia rerum, præteritas leges revocare, etiam sunt actus legis: sed hæc omnia sub quatuor prædictis non comprehenduntur: ergo plures sunt quam quatuor assignati legis actus. — Nego *antecedens*, neenon *minorem* ejus probationis: hæc enim ad quatuor assignatos revocantur; siquidem *dirigere* ad quatuor illos pertinet: nam totidem modis dirigitur homo per legem, quot modis lex sanciri potest. *Reddere inhabilem aliquando reducitur ad punire*: quia quandoque inhabilitas per modum pœnæ infertur: aliquando ad *præcipere*, quia inhabilis est ille qui non habet

conditionem quam lex requirit in hoc ad aliquod munus, vel functionem: aliquando ad *prohibere*, quia lex vetat talem assumi ad munus istud, et ejusmodi functiones obire. Quod spectat ad *irritare contractus*, eadem est ejus ratio quae inhabilitatis personarum. *Pretium imponere rebus* reducitur ad *præceptum*, si jubeatur ut res vendatur, et tanti; ad *prohibitionem*, si decernatur, ne pluris. *Mutare dominia rerum* reducitur ad *præceptum*; quia lege *præcipit* Legislator, ut qui *præscribit*, dominus sit boni alieni. *Rerocare legem* non est actus legis *præcise*: sed si revocetur ad actus legis, eo solum titulo revocatur, quo *præcipit*, prohibet, permittit, vel punit.

QUÆRES III. — *Quænam sint causæ legis?*

RESPONDEO, *legis* causam materialem in *qua*, seu illius subjectum, esse intellectum directive, et voluntatem subjective: nam (ut diximus) quando Legislator, vel Superior legem aliquam condere intendit, *primo* cognoscit utrum quod statuere vult bonum sit, et utile subditis; illud autem judicium in intellectu residet: *deinde*, suis inferioribus *præscribit* id quod sibi congruum, et illis utile videtur; in quo stat formalis ratio legis: hoc autem decretum in voluntate tamquam in proprio suo subjecto remanet: subindeque materia in *qua* legis est intellectus, et voluntas Legislatoris. Materia vero in *qua secundaria* est tabula, liber, scriptura, vox, et alia id genus, per quæ lex inferioribus declaratur, maxime vero leges positivæ tam divinæ quam humanæ: postquam enim leges decretæ sunt in mente Legislatoris, ut suam moralem habeant essentiam, quæ consistit in vi obligativa, debent inferioribus manifestari per talia instrumenta. Materia vero *circa quam* leges versantur sunt actiones humanæ quæ sub lege cadunt, ut per eam recte fiant, et a pravo declinent: idecirco namque leges statuuntur, ut homo recto tramite in finem sibi *præscriptum* tendere possit. — *Causa finalis* legis est bonum communitatis stabiliendum, et instituendum: leges enim, ut diximus, necessario feruntur, et ordinari debent in bonum commune, ita quod si aliquis Princeps edictum ferat, cuius utilitas in privatum dumtaxat illius commodum redundet, decretum illud tyrannidem potius, quam legem sapiet. — *Causa formalis* est ipsa justitiæ norma quam lex præ se fert: nam, ut dictum est in *præcedentibus*, lex omnis justa ac juste lata debet esse, ut videlicet imponat onus juxta virium proportionem, et ei si minus valenti gravius *præscribatur* opus implendum, *præscriptum* illud magis in tyrannidem, et injustitiam quam in probatam, et rectam agendi regulam declinabit. — *Causa officiens* legis est ille qui supremam habet auctoritatem in subditos sive ille sit unus, ut in Imperio Monarchico, sive sint multi, ut in Imperio Democratico; cum enim leges *præscribi* debeant communitati, et ordinare inferiores ad bonum commune, opus est ut hæc ordinatio fiat ab illo qui supremam in communitatem jurisdictionem obtinet: quemadmodum enim in corpore naturali caput cetera membra in bonum, et conservationem totius corporis ad officia sibi propria applicat: ita pariter in corpore politico, tam ecclesiastico quam civili, necessum est, ut qui illius corporis membris legem *præscribit*, de rebus faciendis aut omittendis capitum rationem obtineat, et auctoritate suprema potiatur.

QUÆRES IV. — *Quinam sint legis effectus, et officia?*

RESPONDEO, duplex maxime esse legis officium, nempe *dirigere*, et *obligare*. Primum quidem patet; siquidem lex omnis mensura est, et regula actuum humanorum: at de ratione mensuræ et regulæ est quod sit directiva mensurati et regulati: ergo lex debet esse directiva hominum, eisque præscribere quid agere, quidve omittere debeant. Secundum etiam est manifestum: lex enim dicitur a *ligando*: eo quod, inquit Cassiodorus, *animos nostros liget suisque teneat obnoxios constitutis*. Hæc autem obligatio vel ligatio procedit vel ex ipsa rerum natura, si lex sit naturalis, vel ex voluntate et potestate superioris, si sit positiva. Hic tamen effectus non est primarius et adæquatus, ut volunt aliqui: siquidem, ut dictum est in superiori Conclusione, primaria legis ratio non est quod obliget; quippe cum sint plurimæ leges quæ tantum consequenter obligandi vim habeant. — *Respondeo secundo*, legis effectum præcipuum esse subditorum bonitatem, et ordinationem: omnis namque lex in id unicum collineat, ut subditos sibi obedientes instituat: adeoque ut eos faciat bonos: nam cum lex omnis justa, et in bonum ordinata esse debeat, inferiores legi parere non possunt, quin justi et ordinati ac boni esse censeantur. Unde sicut propria Principis virtus est, ut juste recteque subditis imperet, ita pariter inferiorum bonitas et perfectio derivatur ex eo quod legi pareant et legislatori obsequantur. — Cæterum lex subditos bonos instituit secundum ampliorem, vel meliorem bonitatem quam ipsa continet. Hinc lex Evangelica, omnium præstantissima, intendit ut homo fiat simpliciter bonus non solum in exteriori opere, sed etiam in interiori animo, atque adeo ut fiat filius Dei adoptivus p'r gratiam. Lex naturalis, ut fiat bonus virtutibus moralibus, quæ naturæ commensurantur, habeatque vitam ad ceteros homines ordinatam, alteri non faciendo quod sibi fieri nolit. Lex civilis, ut bonus civis existat, et ea præstet, quæ ad pacem reipublicæ ordinata sunt. Lex ecclesiastica, ut Clericus probis moribus instituatur, et quæ sui muneris sunt debito ordine fungatur. — * “ Aliter usus et officium legis distingui potest duplex, nimirum generalis et particularis. *Generalis* est qui obtinet in omni hominis statu, est, ut sit norma unica et certa faciendorum ab unoquoque tam erga Deum quam erga proximum, adeo ut nullum opus censeatur bonum et Deo acceptum, quod non sit legi consentaneum et ab ea præscribatur, saltem virtualiter et implicite. *Particularis* est, ut malum demonstret, coërceat et vindicet, unde vim habet convictionis, coërcitionis et condemnationis. *Convictionis* quidem, per eam enim homo peccati reus censetur, illa namque speculum est in quo peccati gravitas et animæ maculae agnoscuntur et demonstrantur, dicente Apostolo ad Rom. 3. *per legem enim cognitio peccati*. Habet etiam vim coërcitionis, suis enim præceptis, terroribus et minis homines intra debitum officium continent, ut qui nulla justi rectique cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt pœnas legis transgressoribus præscriptas, si non amore justitiæ, saltem pœnae timore a pravis actionibus deterreantur. Unde lex se habet ad instar fræni quo domatur et reprimitur hominum petulantia et intra cane llos rectæ disciplinæ continet; quo respectu S. Paulus 1. ad Timoth. 1. scribit: *Lex justo non est posita, sed injustis, et non subditis, impiis*

et peccatoribus etc. Attamen non raro contingit ut hæc finis intentio omnino frustretur et in oppositum abeat. Fit enim plerumque ut occasione legis hominis appetitus erga rem prohibitam magis ac magis irritetur. etenim *Nitimus in vetitum, semper cupimus negata.* quo sensu Apostolus ad Rom. 5: *Lex subintravit ut abundaret delictum.* — *Tertio* tandem legis officium est peccatorem transgressionis reum præscriptis, ab eo admisso crimini, pœnis addicere: unde Apostolus, 2. ad Cor. 3. legem vocat *ministrationem damnationis.* Et ad Rom. 4. *Lex,* inquit, *iram operatur.* idest, principem ac magistratum stimulat et inducit ut in prævaricatores legis animadvertat, qua ratione lex se habet ad modum flagri et stimuli quo pungitur et cruciatur transgressoris animus, adeo ut nullam habeat quietem et pacem; unde David post adinsum aduterium dicebat: *Non est Pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.* Quæ omnia quamvis omni prorsus legi convenientia, nullaque sit quæ hoc triplici munere non fungatur; potiori tamen jure de divina lege sive naturali omnibus hominibus communi, sive positiva, particulari ac determinatæ hominum societati præscripta, dicta esse debent. Illæ namque divinæ leges hominem splendidius illustrant circa bonum faciendum et circa malum fugiendum, legi obsequentem plenius recreant et oblectantur, prævaricatorem vero acrius pungunt et cruciant. ** *

QUÆRES DENIQUE. — *Quænam sint legis proprietates?*

RESPONDEO, legis proprietates tres communiter recenseri: nimirum auctoritatem, veritatem, et bonitatem. Lex enim habet principium, formam, et finem. *Ratione principii condentis legem,* debetur ipsi legi auctoritas: edictum enim absque auctoritate sanctum nullius est validoris, nec ulla tenus legis rationem habere potest. *Ratione formæ,* debetur legi veritas seu rectitudo: nam id quod præscribitur cum iustitia, non consequitur legis rationem, sed in tyrannidem vergit. *Ratione finis,* debetur legi bonitas: siquidem lex tota ordinatur in bonum commune societatis hominum, neconon in bonum particulare Dei, ad quem omne creaturæ bonum tamquam ad fontem, et caput unde dimanat, refluere debet.

DISPUTATIO SECUNDA.

DE LEGE NATURALI.

NATURALEM legem singulis hominibus inesse, nemo rationis compos denegabit. *Homo,* namque, ait S. Bernardus lib. De diligendo Deo, *innatam nec ignotam sibi legem habet, quæ facienda ac prosequenda, quære omittenda, et fugienda sint interius dictante rationis lumine demonstrat.* Quam utique legem, ait Apostolus, *habemus scriptam in cordibus nostris, quo fit, ut Gentes quæ legem non habent, supple Moysaicam, aut Evangelicam, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. Ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendantibus, quibus scilicet cogitationibus et disceptationibus conscientia utitur, ut hominem bene aut male egisse convincat, eumque apud Deum ac-*

cuset. — Hanc veritatem luculenter expendit S. Augustinus in Psal. 57. scribens: *Manus Formatoris nostri*, inquit, *in ipsis cordibus nostris veritas scripsit*: quod tibi fieri non vis ne facias alteri. *Hoc, et antequam lex daretur nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur, et quibus lex non esset data; sed ne sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum est et in tabulis, quod in cordibus non legebant.* Non enim et scriptum non habebant, sed legere nolebant: *appositum est oculis eorum quod in conscientia videre cogerentur, et quasi forinsecus admota voce Dei, et ad interiora sua homo compulsus est, dicente Scriptura, in cogitationibus enim impii, interrogatio est; ubi interrogatio, ibi lex: sed quia homines appetentes ea quae foris sunt etiam a seipsis exules facti sunt, data etiam conscripta lex; non quia in cordibus scripta non erat, sed quia tu fugitirus eras cordis tui, ab illo qui ubique est comprehendenderis, et ad te ipsum intro revocaris.* Propterea scripta lex quid clamat eis, qui deseruerunt legem scriptam in cordibus suis? Redite prævaricatores ad cor. Quis enim te docuit nolle accedi ab altero ad uxorem tuam? Quis te docuit nolle tibi fursum fieri? Quis te docuit nolle injuriam pati? et quid aliud vel universaliter, vel particulariter dici potest? multa enim sunt, de quibus singulis interrogati homines, clara voce respondeant, nolle se pati. Age, si non vis pati ista, numquid solus es homo? Nonne in societate rivis generis humani? Qui tecum factus est, socius tuus est: et omnes facti ad imaginem Dei, nisi terrenis cogitationibus conterant quod ille formavit. Quod ergo tibi non vis fieri, alteri noli facere. Vel ut brevius ait lib. 2. Confess., c. 4. *Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est, quam nec ulla unquam delet, aut delebit iniquitas.* Ad idem pertinet quod ait S. Amb. lib. 9. epist. 17. *Ea lex, inquit, non inscribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profuso quodam naturæ fonte in singulis exprimitur.* Eamdem veritatem clare explicat regius Vates, Psal. 4. ubi cum dixisset, *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona?* Statim respondet: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine:* quod de lumine naturalis rationis, quo discernitur quid sit bonum, et quid malum, intelligendum est. — * “ Ipsiſ præiverat Philo Judæus in libro quem inscripsit: quod omnis vir bonus sit liber: *Ler.*, inquit, *mentiri nescia est recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, sed corrupti nescia, quippe ab immortali natura insculpta in immortali intellectu.* Tertull. *De corona militis:* *Quæ res igitur Dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* ” *

Eadem veritas ratione firmatur. Etenim non minori cura Deus homini creaturarum omnium præcellentissime suppeditavit media quibus finem sibi debitum posset assequi, quam inferioribus creaturis: sed inferioribus creaturis, rationis ac etiam vitæ expertibus, vires et inclinationes impressit ac indidit secundum quas aguntur, et in suos fines diriguntur: ergo potiori jure creaturæ rationis ac libertatis compoti debuit indere quandam legem, secundum quam modo sibi connaturali ageret, et seipsam in suum finem dirigeret: hæc autem lex naturalis appellatur: adeoque est admittenda. *Deinde*, habemus ingenitum lumen quo prima principia rerum agibilia possumus detegere, absque ullo acquisitæ scientiæ beneficio: ergo pari ratione habere debemus idipsum innatum

lumen, quo rerum agibilium communia principia deprehendamus. Hoc autem ingenitum lumen naturæ legem appellamus: subindeque est admittenda. *Denique*, homo ad societatem natus est, adeoque a natura ipsa habere debuit quo perfectam societatem inire posset: at, ut mox diximus ex S. Augustino, non potuit ita institui, nisi per innatam legem novisset non esse alteri faciendum, quod sibi fieri nollet: ergo etc.

His igitur ita præmissis, tria hic supersunt de naturali lege declaranda: *Primum* quid et quotuplex illa sit. *Secundum*, quænam ejus præcepta. *Tertium*, qualiter sit immutabilitati aut mutationi obnoxia. Quæ utique tribus in sequentibus Articulis suscipimus explicanda.

ARTICULUS PRIMUS.

DE NATIVÆ LEGIS ESSENTIA, PRINCIPIIS, ET PARTIBUS.

MIRUM sane quod ipsa nativa lex sit ipsum ingenitum homini lumen, quo prima rerum agibilium elementa deprehendit; nec tamen sui ipsius naturam homini demonstrant. Nusquam enim magis inter se videntur pugnare Auctores quam in assignanda ipsius legis essentia. *Quidam* enim cum Vasquesio 1. 2. disp. 180. cap. 3. docent legem naturalem esse ipsam naturam rationalem secundum se spectatam, quatenus videlicet ratione suæ essentiæ talis est ut aliquæ actiones sint illi moraliter convenientes, et idecirco honestæ; aliæ repugnantes, et ideo indecentes. *Nonnulli* cum nostro Alensi 3. p. q. 27. memb. 2. existimant legem naturalem esse habitum quemdam, non quidem acquisitum seu potentia superadditum, sed ipsum lumen intellectuale in actu primo spectatum, et quatenus est vis discernendi honesta, et turpia moraliter. *Alii* cum Gabriele, et Almaino affirmant legem naturalem esse dictamen rationis, non quidem præcipientis, sed solum indicantis et ostendentis quid consentaneum sit aut dissensaneum naturæ rationali; docentque legem naturalem non esse imperantem, sed solum indicantem, eo quod nullum habeat adjunctum, nec includat superioris imperium. *Cæteri* vero contendunt legem naturalem non solum cum dictamine boni et mali consistere; sed etiam in præcepto divino, quo Deus voluit homines teneri ad ea implenda et præstanda quæ per ipsum rationis lumen, ipsamque rationis legem facienda aut omittenda dictitantur. Quarum sententiarum quænam verior nobis videatur, aperiet

QUESTIO PRIMA.

* “ QUID SIT ET IN QUO FORMALITER CONSISTAT LEGIS NATURALIS ESSENTIA ” *

NOTANDUM 1. Quod etsi lex *Naturalis*, *Synderesis*, et *Conscientia* pro uno eodemque a SS. Patribus interdum usurpentur; maxime tamen invicem discrepant: nam *lex Naturalis* est ipsa divinæ voluntatis ordinatio nobis impressa a Deo quatenus est Auctor, et Rector naturæ; *Synderesis* vero est ipsum naturale lumen intellectus quo divinam illam ordinationem novimus: *Conscientia* autem est judicium practicum intellectus circa aliquid agibile vel omissibile in particulari. *Synderesis*

versatur circa principia agibilia sine ullo discursu: synderesi nullus potest subesse error, nullaque dubitatio, opinio, oblivio, ignorantia, et inadvertentia; nullus enim potest, aut potuit unquam negare, dubitare, oblivisci, vel ignorare in genere malum esse fugiendum, bonum amplexandum etc. *Conscientia* vero nonnisi prævia rationis illatione sua intert judicia practica, adeoque subjacet dubitationi, oblivioni, et errori; unde provenit tam varia tamque multiplex conscientiæ diversitas, et partitio in rectam, erroneam, certam, dubiam, etc. Quod non solum contingit pro diversitate hominum, sed etiam pro diversitate temporis respectu ejusdem hominis; idem enim homo pro diversis notitiis, in diversa oppositaque judicia dissolvitur; hinc saepe nobis displicet quod placuerat; saepe arridet quod fuerat odiosum. Lex vero naturalis apud omnes prorsus nationes, et quovis tempore, eadem semper dictitat, semperque sibi constat, et sibi conformis est, nisi aliunde impediatur.

NOTANDUM 2. Naturam rationalem spectari posse duplice: uno modo secundum se, et quatenus ratione talis essentiæ quam habet, quædam sunt illi convenientia, et alia disconvenientia: alio vero modo quatenus vim habet judicandi de his quæ sibi conveniunt, vel disconveniunt, mediante rationis naturalis lumine. *Rursus* posteriori modo sumpta rationalis natura quatenus judicativa de convenientibus, vel disconvenientibus, potest bifariam considerari; nempe vel quatenus per judicium illud solum indicat, et ostendit quid agendum sit; quidve omissendum: vel prout habet adjunctum divinum præceptum obligans hominem, ad id exequendum quod ipsa nativa lex ipsi indicat et demonstrat: ita quod hæc lex non solum illativa sit et ostensiva, sed etiam obligativa sit et præceptiva.

NOTANDUM 3. Certum esse legem naturalem divinum esse donum descendens a Patre luminum, et a Deo effective procedere; quia Deus est prima causa bonorum omnium naturalium, inter quæ maximum est rectæ rationis lumen, et usus: tunc quia omnis veritatis manifestatio procedit a Deo. ut diserte docet S. Paulus ad Rom. 1. ubi cum dixisset, *Revelatur ira de cœlo super omnem impietatem, et injustitiam hominum qui veritatem Dei in injustitia detinent;* postea aperiens cur vocet veritatem Dei, subdit: *Quia quod notum est Dei manifestum est in illis, Deus enim illis manifestavit,* utique per naturale lumen rationis, et per visibles creaturas, quarum aspectu invisibilia Dei cognosci possunt. Constat igitur Deum esse effectorem, et quasi Doctorum legis naturæ: sed difficultas solvenda remanet an ipsa nativa lex non solum a Deo effective, et tamquam a prima causa, sed etiam præceptive, et tamquam a legislatore præcipiente procedat.

His ita præmissis, tria hic supersunt determinanda: *Primum*, quod nativa lex non sit ipsa rationalis naturæ entitas, et essentia. *Secundum*, quod non sit pariter aliquid se habens per modum habitus. *Tertium*, denique quod consistat in actuali judicio, et dictamine intellectus non solum ostensivo, sed etiam imperativo.

* “**Conclusio prima.** — JUS NATURALE IN QUO LEX NATURALIS FUNDATUR NON RECTE DEFINITUR A JURISPERITIS CUM JUSTINIANO: QUOD NATURA OMNIA ANIMALIA DOCUIT. Hæc Conclusio communis est

non solum inter Theologos, sed etiam inter nobiliores Jurisconsultos, qui unanimi consensu fatentur bruta animantia esse juris sicut et rationis expertia. nam inter quos jus est, inter eos et ratio et æquum et bonum et justitia. et lex ordinata societas sit necesse est: horum autem incapaces sunt brutæ animantes, ut præclare docet Laetantius, lib. 1. *In omnibus, inquit, animalibus quæ sapientia carent, videmus conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint: ne sciunt enim quia malum est nocere. Homo vero quia scientiam boni et mali habet, abstinet se a nocendo etiam cum incommmodo suo.* Ei præiverat Hesiodus scribens :

*Humano generi nam lex datur a Jove Summo
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantium
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Justitia at nobis, quæ res est optima cessit.*

Unde Aristoteles 5. Ethicorum, cap. 1. et Cicero, lib. 1. *De Officiis*, diserte pronuntiant, *in equis et leonibus justitiam non dicimus.* Et Plutarchus in vita Catonis majoris : *lege et justitia adversus homines tantum natura utimur.* Hinc Polybius proferens rationem cur homines ægre ferant injurias in parentes et beneficos. scribit lib. 6: *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non est tam alienum a natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est rerocatum iri ad animam cum offensæ significatione.* — Ex his manifestum fit bruta animantia non esse juris capacia. ac proinde jus naturale non recte describi quod hominibus æque ac belluis proprium sit. nec verum esse quod ait Justinianus : *jus illud non humani generis tantum esse proprium, sed omnium animalium quæ in terra, quæ in mari nascuntur, avium quoque commune esse.*

DICES 1: Quæ eamdem cum homine, propter violatum jus naturale, pœnam subire tenentur, eidem juris naturalis obligationi obstringuntur et subjacent: at ita est de brutis animantibus: siquidem *Genesis* 9. testatur Deus homicidium tam in belluis quam in hominibus se vindicaturum; *sanguinem, inquit, animarum vestiarum requiram de manu cunctarum bestiarum et de manu hominis.* Et *Exodi*, XXI, v. 28: *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur, et non comedentur carnes ejus.* Igitur etc. — **Respondeo.** hæc idecirco divinitus sancita esse et præscripta, non quod alicujus criminis reæ censendæ essent brutæ animantes. et violati ab eis juris naturalis postularentur: sed ad majorem effusi humani sanguinis et homicidii detestationem. Vetusta enim est Hebraeorum sententia. verbis illis denotari ac cohiberi exēdem humanam a bruto ex hominis instigatu factam, quia ut refert Salomon Jaxchius in præfata *Genesis* verba: *apud homines qui ante diluvium virerunt, per impietatem mos invaluerat bestias nocentissimas nutriendi, ut scilicet earum auxilio commodius dominarentur, nimirum ut nulla justitiæ habita ratione, in sibi repugnantes illas dimitterent; quam immanitatem ut ab hominibus post diluvium averteret Deus, declarat se vindictam sumpturum de cæde humana, non tantum ab ipso homine patrata proprio opere, sed etiam*

de ea quæ a bestia, homine instigante, fieret. — Aliam expositionem subministrat Rabbi Isaiae Harbinel in *Dirush Tora*, nimirum quod illis *Genesis* verbis declaraverit Deus se nullatenus passurum inultam fore humani sanguinis injustam effusionem. Ita quod, inquit, *si desit homo qui occisi sanguinem ulciseatur, a manu omnis bestiæ, seu ab omni bestia requiram eum, reluti a bestia quæ dilaceret homicidam. Et sic in eum sententiam exequar. Ubi vero fuerit homo, requiram ab ejus manu sanguinem occisi, seu vindictam tanti seeleris.* — Similiter ad textum Exodi dico cum Seldeno, lib. 1. *De Jure naturali*, cap. 4. ideoque bovin illum qui hominem occidisset, jussum esse lapidari, non propter violatum jus naturæ, sed, aut ideo ne quid, hominis causa, denuo ab eo..... fieret, aut ut dominus ejus in re sua puniretur, quia negligenter custodisset, ut apposite docet Maïmonides in more Neochim, parte tertia, cap. 42. his verbis: *quod bestia occidi debuit quando hominem interficiebat, id non fiebat ad pœnam ab illa exigendam, quemadmodum nobis improperant Saducæi, sed ad pœnam exigendam a domino. Atque inde erat quod prohibebatur ei usus carnis bovis hujusmodi, ut scilicet etiam boum domini majorem in eis custodiendis diligentiam adhiberent.* — Simili ratione urbis apostasie reæ non solum incolæ, utpote apostatae, gladio erant ob scelus admissum plectendi, sed etiam jumenta, Deuteron. 13. 15. et 16. ac pecora gladio itidem delenda, et bona cætera comburenda, ut pariter Chananæorum sculptilia et luci diis gentium dicati, idque non ob culpam a jumentis aut pecoribus nedum a bonis, sculptilibus et lucis admissam, sed ut ab apostasia, etiam bonorum amore, posteritatis gratia, ducti magis deterrentur aliarum urbium cives, scelerisque tum memoria tum novandi ejus, quantum fieri potuit, ansa demeretur. Hinc legimus apud Demosthenem, oratione contra Aristocratem et Pausaniam et Eliacis ex Atheniensium legibus lapidem, lignum, securem, id genus res alias, quoties homicidii instrumenta fuere, in Prytanæo in judicium deductas velut in pœnam, quam tamen eas proprie nemo sanus dixerit. Et Theaginæ statua, ex sententia Thasiorum Draconis lege, subnixa in mare, ob cædem casu suo patratam est projecta, non in statuæ pœnam, sed homicidii odio.

INSTABIS: Belluæ implent ea omnia quæ ab ipso jure naturæ derivantur et insinuantur: igitur illius sunt capaces. *Probatur antecedens primo quidem auctoritate S. Ambrosii qui libro 5 et 6 Hexameron plurimis exemplis probat belluas et aves naturæ jura sectari cum vel vetitos diverseæ speciei atque eorum a quibus ortum ducunt coitus abhorrent, vel hospitalitatem sectantur, et parentum curam atque vindictam in malefactores, concluditque ex illorum exemplo hominum mores formari ac reformari debere.* Cui subscribit S. Hieronymus in commentario ad caput 5. epistolæ ad Ephesios, ubi ait: *Quod in animalibus et bestiis ipso naturæ jure præscriptum est ut prægnantes ad partum usque non coeant, hoc in hominibus sciant arbitrio derelictum, ut merces esset ea abstinentia voluptatum.* Scribit Aristotelis lib. 9. *Historiæ Animalium*, cap. 47. camelos matrum suarum coitus fugere. Addit Avicenna, lib. 9. *De Natura Animalium*, quod camelus qui cum matre per curatorem gregis operta ne agnosceretur coiverat, cum sublato operimento matrem agnovisset, camelarium illum morsu interemisse.

Refert etiam Varro, lib. 2. cap. 7. *De re rustica*, quod Cytharum Regis equus eadem arte ad matris coitum admissus, statim quod eam agnovit in præcipitum se dedisse. Narrat etiam Guillelmus Alvernus Parisiensis episcopus, parte prima *De Universo*, cap. 8: *Tempore meo, inquit, ciconia, tamquam de adulterio concicta per olfactum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo vel detegente ejus crimen, a tota illo multitudine deplumata atque dilacerata est, tamquam concilio aut judicio omnium esset adulterii judicata.* Narratur de equo qui ignoranter cum matre sua concubuerat, postquam hoc deprehendit, propriis dentibus sibi genitalia abscidisse, tamquam in seipsum vindicans incestum quem commisso sibi videbatur, licet ignorans, eo quod operamento abscondita fuisse ei mater ejus dum eum cognoscebat. Seribit etiam Plinius, lib. 10. aspidem fuisse conspectam quæ suum ipsa catulum necaverit, quod is hospitis filium interemisset. Plura alia his similia ab auctoribus proteruntur exempla, ex quibus apparent juris naturalis servati a belluis indicia. — Quin etiam Plutarchus libro *De Fortuna Romanorum*, et Plinius lib. 29. *Historiæ Naturalis*, referunt canes singulis annis supplicium pendere et vivos in furcas figi, quod per eorum silentium nocturnum Capitolium a Gallis captum fuisset, nisi anseres alarum strepitu Romanos ad propugnandum excitassent. unde annuus ipsis ob servatam arcem honor deferebatur. — **Respondeo primo**, pleraque ex adductis exemplis esse commentitia et excogitata ad pravos hominum mores efficacius arguendos et corrigendos, ducto a brutis animantibus argumento, quod nimis qui scelera illa patrarent deteriores essent, et a ratione quam ipsæ belluae magis alieni quæ videlicet solo naturæ instinctu ab istis facinorosis actionibus essent aversæ. Quod autem revera belluae a commixtione et coitu cum parentibus non abstineant, constat ex eo quod Myrrha incesto patris amore percita canit apud Ovidium, metamorph. 10:

. coeunt animalia nullo
Cætera delicto: nec habetur turpe juvencæ
Ferre patrem tergo fit equo sua filia conjux
Quasque creavit init pecudes cäper; ipsaque cuius
Semine concepta est, ex illo concipit ales.

Respondeo secundo, bruta animantia plurima ex instinctu naturali præstare quæ homines ex rationis ductu efficere solent; in ipsis namque, ut diximus, uti scintillulæ et quædam vestigia rationis illuceant: ita pariter in eis apparent quædam semina et vestigia virtutis ac prudentiæ. Quocirca ad eorum velut scholam et academiam homines interdum ablegat Scriptura Sacra; sic Salomon Proverb. 6.: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam: que cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi, et congregat in messe quod comedat in hieme.* Sic etiam Christus Dominus discipulos admonet, Matth. X, ut sint prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbæ. — Ad supplicium a Romanis canibus quotannis inflictum, respondeo hoc schemate velut quodam apoloigo voluisse singulis annis civibus, præsertim junioribus,

significare qualiter Reipublicæ vigiles custodes et defensores præmiis essent afficiendi; socordes vero ac desides pena mulctandi. ” *

Conclusio secunda. — LEX NATURALIS NON CONSISTIT IN IPSA RATIONALI NATURA SECUNDUM SE SPECTATA, QUATENUS ACTIONES ALIQUÆ SUNT ILLI MORALITER CONVENIENTES, ET HONESTÆ; ALLE VERO REPUGNANTES, ET INHONESTÆ.

Probatur 1. Lex naturalis est vere et proprie dicta lex: sed ipsa natura rationalis præcise sumpta non potest esse proprie dicta lex: ergo lex naturalis in ipsa consistere nequit. *Major* constat ex communi sententia Theologorum et Philosophorum, qui de ea loquuntur tamquam de lege vere et proprie dicta. **Probatur minor:** lex proprie dicta est ordinatio et constitutio alienus superioris pro jure suo aliquid decernentis et imperantis: atqui natura rationalis præcise sumpta non est ordinatio; siquidem ordinatio est actus secundus intellectus, et voluntatis; natura autem ipsa est actus primus; adeoque non potest censeri ordinatio.

Deinde, Effectus legis sunt *dirigere, illuminare, obligare, et esse regulam* humanarum actionum: sed hæc in naturam rationalem immediate cadere non possunt: proveniunt namque a dictamine rationis, et imperio voluntatis: ergo non in ipsa natura rationali, sed potius in illo rationis dictamine et voluntatis imperio, legis naturalis essentia est reponenda. *Consequentia* patet, in illo namque essentialiter consistit lex, a quo maxime procedunt effectus legis. *Minor vero* probatur: nam ante dictamen rationis, quo indicatur vel ostenditur aliquid esse bonum vel malum, non obligatur homo moraliter, nec ejus operationes diriguntur aut regulantur ad finem sibi debitum; nec proinde habent rationem moris, ut constat in his qui usu rationis carent, etc.

Denique, A lege naturali actiones humanæ habent quod sint bonaæ vel malaæ: at actiones quæ independenter ab omni lege positiva sunt bonaæ vel malaæ, quia nempe pugnant in legem naturæ, tales esse nequeunt ex ipsa natura rationali; adeoque hæc non potest dici lex naturalis. *Major* constat. **Probatur minor:** diversæ rationes in actibus non possunt desumi ab eodem termino, sub eadem ratione formalí: ergo bonitas, et malitia, quæ sunt diversæ rationes actuum humanorum, ab eadem natura rationali procedere nequeunt, nisi diversæ sint in illa natura rationes, per quas uni actui malitiam, alteri bonitatem tribuat: at diversæ illæ rationes assignari non possunt ex parte illius naturæ rationalis: nam non est ratio cur refunderet bonitatem in unum actum potius quam in alterum, nisi quia in illo actu aliqua est ratio cur capax sit illius bonitatis potius quam malitiæ: adeoque independenter ab illa convenientia cum natura rationali, talis actus jam ex se habet quod dici possit bonus et honestus.

Confirmatur Conclusio expugnando fundamentum adversariorum. Idcirco Vazquez et qui cum eo sentiunt affirmant legis naturalis essentiam in ipsa rationali natura esse constituendam, quia, inquiunt, ipsa rationalis natura est fundamentum, et mensura legis naturalis, et honestatis ipsius, quatenus quæcumque præcipit aut prohibet lex naturalis, per se decent aut dedecent naturam rationalem: sed hæc ratio nulla est. **Probatur;** quia quidquid est fundamentum, et mensura legis

aut honestatis, non propterea est lex; siquidem pax et felicitas publica, est mensura et fundamentum legum humanarum, nec tamen propterea sunt ipsæ leges humanæ. Similiter, pauperis indigentia major aut minor est fundamentum aut mensura legis aut præcepti faciendi majorem aut minorem eleemosynam; nec tamen ipsa indigentia censetur esse lex faciendi eleemosynam. Item, finis est regula et mensura mediorum; nec tamen finis dicitur habere rationem legis. Pariter objectum est regula et mensura actuum; nec propterea censetur esse lex. Ergo pari jure licet natura rationalis sit fundamentum honestatis et regula rectitudinis objectivæ actuum humnorum moralium, non ideo dici potest lex. Addo cum Suarez lib. 2. cap. 4. n. 7. quod si natura rationalis esset lex actuum nostrorum, eo quod illam decent; sequeretur pari modo naturam divinam esse legem actuum divinorum liberorum, quia pariter tales actus illam decent: sed nullus est ex SS. Patribus, ac Theologis, qui hanc sequelam docuerit et probaverit: ergo nec esse debent qui antecedens doceant.

DICES: Existente natura rationali non potest lex naturalis non existere, sed potest non esse illa Dei ordinatio; quia cum libera sit, Deus potest ipsam ponere vel non ponere: ergo lex naturalis non est ipsa Dei ordinatio; sed potius est natura ipsa rationalis, quatenus est fundamentum convenientiæ et honestatis, vel inconvenientiæ et inhonestatis actionum humanarum. — **Distinguo minorem:** Potest non esse divina ordinatio qua creaturam rationalem in finem suum dirigit ex hypothesi quod ipsa natura rationalis existat. nego: absolute, concedo: licet enim operatio divina ad extra sit absolute libera; tamen ex suppositione quod divina voluntas decreverit creare naturam rationalem cum sufficienti cognitione ad operandum bonum, et malum, et cum sufficienti concursu ex parte Dei. neconon et libera ipsius creaturæ facultate ad utrumlibet operandum, implicat quod Deus ipsam creaturam non ordinet ad suum finem assequendum per actus convenientes; adeoque pariter implicat, quod Deus non velit prohibere tali creaturæ actus intrinsece malos, et præcipere actus honestos naturaliter necessarios: sicut enim Deus mentiri non potest, quia est suprema veritas, ita etiam non potest non prohibere ea quæ sunt opposita honestati, quia est suprema bontas, et regula rectitudinis ac honestatis: ergo qua ratione, Deus posita voluntate revelandi aliquid, necessitatur ad revelandum verum, eo quod non possit mentiri, quia est suprema veritas; ita ex hypothesi quod creaturam rationalem instituerit ordinandam in finem, non potest ei actus bonos et honestos non præcipere et actus malos et dishonestos non prohibere, quia est suprema æquitas et rectitudo.

INSTABIS: Absurdum est asserere Deum per voluntatem necessariam obligare suos subditos, siquidem obligatio hæc cum sit moralis, procedere debet ab agente morali libero, et libere imperante: qua ratione nullus Princeps potest seipsum voto vel promissione, aut alio præcepto et imperio obligare, nisi hæc obligatio ex plena libertate oriatur; quæ enim per vim et coactionem fiunt, obligandi vim nullam habent: sed obligatio libere facta potuit non fieri: ergo Deus potuit illam obligationem naturæ rationali non imponere ab initio illius formationis; imo etiam potest impositam illam obligationem revocare;

subindeque potest existere natura rationalis absque tali obligatione sibi præscripta: at non potest existere sine lege naturali: ergo lex naturalis non in ipsa obligatione superaddita, sed in natura ipsa rationali constituenda est. — **Distinguo minorem:** Obligatio libere facta potuit non fieri, absolute, concedo: hypothetice, nego. Fateor equidem, quod Deus ex libertate sua potuerit abstinere a formandis creaturis rationalibus, et eas in statu connaturali constituendis; et consequenter eas non obligare lege naturali; sed ex hypothesi quod eas creaverit, et in tali statu constituerit, debuit necessario necessitate consequenti illas creaturas intellectuales a se conditas regere, et curare ut vivant conformiter suæ naturæ, ad idque illas obligare sua auctoritate: quæ auctoritas, quomodocumque interponatur, inducit moralem obligationem; moralem dico, non ex eo quod libere sit imposta, ita ut possit non præscribi; siquidem ex hypothesi necessario hæc obligatio præscribitur; sed obligatio hæc vocatur moralis, ex eo quod inducat ad actiones morales, et imputabiles, ita ut sine peccato nequeant omitti. Nec refert quod hæc obligatio sequatur ex necessaria et naturali ordinatione ipsius creaturæ rationalis, potest namque aliqua moralis obligatio oriri ex principio necessario et naturali; siquidem obligatio colendi parentes oritur ex naturali generatione ab ipsis accepta.

DICES 2: Sunt aliquæ actiones ita intrinsece malæ ex natura sua, v. g. odium Dei, ut earum malitia nullatenus pendeat ex dictamine intellectus, vel ex prohibitione extrinseca, et voluntate divina: e converso aliquæ sunt ita intrinsece bonæ ex natura sua, v. g. colere Deum; ut nullatenus in hoc pendeant ex causa extrinseca: sed aliunde non possunt habere illam malitiam aut bonitatem, nisi quatenus sunt convenientes aut inconvenientes naturæ rationali: ergo ipsa natura rationalis habet rationem legis. — **Respondeo,** quod in actibus intrinsece bonis, vel intrinsece malis, duplex spectari potest bonitas, et malitia; alia quidem in esse naturæ, alia in esse moris. *Prima* non desuntur ab ordine ad aliquam legem, sed ex convenientia aut inconvenientia ad naturam rationalem, quatenus intelligitur habere inclinationem ad bonum, consideratum in esse naturæ antecedenter ad omnem legem. *Secunda* vero sumitur proxime quidem ex ordine ad dictamen rationis naturalis, remote vero ex ordine ad legem æternam, quatenus nempe dictamen rationis naturalis est participatio quædam legis æternae, habetque rationem legis naturalis in ordine ad ipsos actus.

Conclusio tertia. — RATIO FORMALIS LEGIS INNATÆ NON CONSISTIT ADÆQUATE IN IPSO LUMINE HABITALI, ET NATURALI IN ACTU PRIMO SPECTATO, ET QUATENUS EST VIS DISCERNENDI HONESTA ET TURPIA, LICITA ET ILLICITA.

Probatur: Omnis lex proprie dicta est ordinatio, ut supra diximus: sed lumen naturale habitualiter sumptum non est ordinatio, sed tantum vis intelligendi: ergo nec in eo reponenda est ratio formalis legis naturalis. *Deinde*, Deus habet lumen sibi connaturale quo perfectissime cognoscit quæcumque honesta sunt, et turpia: sed Deus non potest dici habere legem naturalem: ergo lex naturalis in ipso lumine habituali non est reponenda. *Denique*, ut in sequenti Conclusione pro-

batur, lex omnis est jussio, vel prohibitio alicujus superioris: sed ipsum lumen naturale habituale, nec jussio est, nec prohibitio superioris: ergo nec est lex naturalis.

DICES 1: S. Paulus ad *Rom.* 2. legem vocat, naturalem scilicet conscientiam dictantem quid agendum aut fugiendum sit secundum rationem naturalem; nam cum dixisset, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex:* quasi declarans quomodo sibi sint lex, et quæ sit illa lex, subjungit: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. testimonium reddente illis conscientia ipsorum: censet ergo legem naturalem de qua loquitur esse dictamen naturale rectæ rationis, ratione cujus homo est sibi lex.* Deinde, SS. Patres pari modo affirmant legem naturalem fuisse nobis a Deo naturaliter insitam et scriptam in cordibus nostris, Deumque illius esse auctorem, quatenus naturæ nostræ auctor est et conditor. Sic S. Amb. lib. 9. Epist. 71. *Illa lex, inquit, non inscribitur, sed innascitur: nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur.* Et S. Maximus Centuria 5. cap. 13. *Lex naturæ, inquit, est ratio naturalis quæ captivum tenet sensum ad delendam vim irrationalem.* Demum Tullius in lib. *De legibus*, summa eloquentia, et pene divina voce, ut loquitur Lactantius lib. 6. *De vero cultu*, cap. 8. legem naturalem describens ait: *Est quidem vera lex recta ratio, naturæ congrua, diffusa per omnes, constans, sempiterna, quæ roget ad officium jubendo, vetando a fraude deterreat.* Constat ergo ex his legem naturalem positam esse in ipso rationis lumine: non quidem actuali, alioqui cum nihil agimus non maneret in nobis lex naturalis: ergo reponenda est in ipso lumine habituali. — **Respondeo**, præfatas auctoritates nihil aliud probare, quam legem naturalem interdum pro conscientia, et synderesi accipi, quatenus videlicet dictitat quid agendum, quidve omittendum sit, sicut conscientia. Nihilominus, ut jam observavimus in primo Notabili, lex naturalis a conscientia in pluribus discrepat: nam lex dicit regulam generaliter constitutam circa agenda: conscientia vero dicit dictamen practicum in particulari; unde conscientia latius patet quam lex naturalis, quia non tantum applicat legem naturalem, sed etiam quamcumque aliam, sive divinam, sive humanam. Deinde, conscientia non solum applicare solet veram legem, sed etiam existimatam; hinc interdum datur conscientia erronea: lex autem erronea dari non potest: nam eo ipso non esset lex, quod maxime verum est de lege naturali quæ Deum habet auctorem. Denique, lex proprie fertur circa agenda; conscientia autem versatur circa ea quæ jam facta sunt; et ideo illi tribuitur non solum ligare, et obligare, sed etiam accusare, testificari, damnare, et cruciare.

OBJICIES 2. Quidquid est in animis nostris, vel est potentia, vel passio, vel actus, vel habitus: atqui lex naturalis non est potentia animæ, nec passio, nec actus; alioqui cum nihil agimus, non maneret in nobis lex naturalis: ergo est habitus. — **Respondeo** ad minorem, legem naturalem non esse potentiam aut passionem, sed esse actum; quia est præscriptio, seu dictamen rectæ rationis. Ad id quod subjungitur, quod si esset actus, cum nihil agimus, non maneret in nobis lex naturalis: respondeo negando illam sequelam: nam non dicitur actus

quasi semper existat, sed quia vel actu existit, vel est actus natus existere; manetque tale dictamen virtualiter, et sic est actus rationis, vel in re vel in virtute existens.

OBJICIES 3. Lex naturalis manet in pueris et amentibus: atqui in illis non est actus rationis, nec facultas expedita ad rationem: ergo necessum est quod ipsa lex naturalis sit lumen habituale, et naturale in actu primo consideratum. — **Distinguo majorem:** in pueris et amentibus remanet lex naturalis in actu secundo, *nego*: in actu primo, *transeat*: quia licet judicent aliqua ratione de rebus agendis, non tamen judieant cum perfecta cognitione quæ habeat annexam rationem imperii, et regulæ, seu normæ conformis rectæ rationi; porro tale judicium est necessarium ad legem naturalem: unde lex naturalis tantum in ipsis remanet per modum habitus improprie dicti, sicut et in ipsis remanet habitus primorum principiorum, quem intelligentiam appellamus. — His addo lumen ipsum naturale habituale, sicut et conscientiam ac synderesim, posse revera legem naturalem appellari; non quidem adæquate, sed inadæquate; ratio siquidem adæquata legis naturalis non solum in ipso rationis dictamine circa ea quæ agenda sunt, vel omittenda, sed maxime reponenda est in ipso divino præcepto, vel prohibitione procedente a voluntate Dei, ut auctore et rectore naturæ, ut aperiet

Conclusio quarta. — **LEX NATURALIS NON CONSISTIT FORMALITER IN DICTAMINE, ET JUDICIO SOLUM OSTENSIVO, ET INDICATIVO BONI, ET MALI: SED ETIAM PRÆCEPTIVO, ET IMPERATIVO AC OBLIGANTE AD EA QUÆ TALI LEGE PRÆSCRIPTA SUNT.** Hæc est communior cum Seraphico Doctore in 2. dist. 35. dubio 4. et Gersone Tract. *De vita spirituali*, lib. 2. Corol. 5. ubi legem naturalem sic definit: *Lex Naturalis præceptiva est signum inditum cuilibet homini non impedito in usu rationis, et notificativum voluntatis divinæ volentis creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum vel non agendum per consecutionem sui finis naturalis.*

Probatur: Lex naturalis est vere et proprie dicta lex, ut fatentur omnes Philosophi, et Theologi: sed lex proprie dicta est vere præceptiva: ergo, etc. **Probatur minor:** *Tum quia* de ratione legis vere et proprie dictæ est, quod sit præceptiva; siquidem lex est actus prudentiæ, quæ consistit formaliter in actu imperii, subindeque præceptiva est: *Tum quia* lex naturalis est proprie dicta regula et mensura bonitatis aut malitiæ moralis actus humani: sed judicium indicativum et ostensivum boni et mali non potest esse talis regula et mensura bonitatis aut malitiæ actus humani; siquidem illam bonitatem aut malitiam supponit, eamque tantum judicat; regula autem et mensura alicujus regulati et mensurati rectitudinem aut obliquitatem non supponit; siquidem hæc non cognoscitur nisi per applicationem ad regulam: ergo, etc.

Deinde, Deus habet judicium ostensivum eorum quæ decent aut decent suam naturam divinam, contra quod judicium ipse non potest operari; et tamen non habet legem proprie dictam; et consequenter lex naturalis, cum sit vere et proprie dicta lex, non potest formaliter consistere in solo dictamine et judicio solum ostensivo boni et mali.

Denique, quidquid fit contra præscriptum legis naturalis est revera peccatum: sed omne peccatum est alicujus præcepti transgressio, et violatio: ergo lex naturalis debet esse præceptiva. *Major* probatur ex Apostolo ad Rom. 1. ubi docet Gentiles fuisse inexcusabiles, et grandis peccati reos, ex eo quod per legem naturalem neverint quid esset agendum, quidve omissendum; neutrum tamen legis illius præscriptum impleverint. *Minor* probatur ex S. Amb. lib. *De Paradiso*, cap. 8. ubi peccatum sic definit generaliter; *Peccatum est legis divinæ prævaricatio, et cœlestium inobedientia mandatorum*. Similiter ex S. August. qui lib. 2. contra *Faustum*, cap. 27. definit peccatum esse *dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam*: additque *legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei*. Sentit ergo de ratione peccati esse ut sit contra legem propriam alicujus superioris. Quod utique clarius indicat lib. 2. *De peccat. meritis, et remiss.* cap. 7. ubi ait: *Quomodo dimittitur per Dei misericordiam si peccatum non est, aut quomodo non retatur per Dei justitiam si peccatum est?* Quibus significat non minus repugnare esse peccatum, et non prohibitum a Deo, quam indigere remissione, et non fuisse peccatum. — Idem docet Doctor in 4. dist. 50. num. 9. ubi ait: *Quocumque peccatum ideo est peccatum, quia est contra præceptum divinum*.

DICES: Si lex naturalis esset præceptiva, esset maxime vel præceptum hominis ad alium, vel ad seipsum, vel Dei ad homines: sed neutrum potest affirmari: ergo nec asseri eam esse præceptivam. *Major* constat a sufficienti partium enumeratione. *Minor* manifesta est quoad primam et secundam partem; quia præceptum hominis ad alium ad legem humanam spectat; imperium autem hominis ad seipsum respectu suarum actionum non potest habere veram rationem legis; cum lex sit ordinatio superioris ad subditum; nemo autem sit sibi superior. Patet etiam eadem *minor* quoad tertiam partem: tum quia præceptum quo Deus aliquid hominibus imperat spectat ad legem divinam; lex autem divina a naturali diserepat: tum quia secluso quocumque Dei præcepto, dictamen rationis naturalis sufficienter dictat quid bonum sit, quidve malum: ergo lex naturalis nullatenus est præceptiva. — **N**e go minorem quantum ad tertiam partem: et ad primam ejus probationem dico legem naturalem etiam divinam appellari; nam, inquit S. Damascenus lib. 4. *De Fide*, cap. 23. *Lex Dei mentem nostram incendens, eam ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ et ipsa mentis nostræ lex dicitur*. Adeoque censet legem naturalem esse pariter legem Dei, quatenus nempe est quædam participatio, et applicatio legis æternæ. *Ad secundam probationem* nego antecedens; cum enim dictamen quo Deus præcipit hominibus opera bona, et prohibet opera mala, ex lege Dei æterna derivetur, sitque, ut mox diximus, quædam illius participatio, et applicatio: consequens est quod seclusa lege Dei æterna, et ejus præcepto, nullum foret rationis naturalis dictamen, hominibus indicans et dictitans quid sit bonum aut malum.

QUÆSTIO SECUNDA.

QUOTUPLEX SIT LEX NATURALIS.

NOTANDUM 1. Certum esse quod Lex Naturalis sit una. 1. *Unitate Iuminis*, quia unico lumine naturali hominem illustrat, et ei dietitat

ac demonstrat quid agendum sit, quidve omittendum. 2. *Unitate principii*, quia unicum Deum habet Legislatorem et Auctorem. 3. *Unitate finis*, quia in hunc unicum finem collineat, ut hominem constituant secundum inclinationem naturae. An autem sit etiam una *Unitate præcepti*, hie erit resolvendum. Sensus autem hujusce quæstionis potest esse triplex: *Primus*, an eadem Legis naturæ præcepta communia sint apud omnes. *Secundus*, an illa præcepta plura sint, an vero unicum. *Tertius*, an ex hypothesi quod plura sint, ad unicum possint revocari.

NOTANDUM 2. Præcepta legis naturæ esse duplicis generis; alia nempe sunt generalia, et omnibus hominibus nota, qualia sunt ista; bonum est faciendum, malum fugiendum: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, etc. Alia vero propria et particularia, quæ ex his principiis generalibus inferuntur: idque dupliciter; vel enim deducuntur facili negotio, et absque ulla difficultate, quale est istud: alienum in-vito domino detinendum non est: vel nonnisi magna cum diligentia ex principiis generalibus possunt interri, quale est istud: pecunia non est mutuo danda ad usuram. Quæritur autem an hæc utraque præcepta legis naturæ apud omnes prorsus homines eadem sint, vel possint esse diversa.

NOTANDUM 3. Præcepta legis naturæ tam generalia quam particularia spectari posse vel quoad certitudinem, vel quoad notitiam, et evidentiam. Certum est autem quod generalia certiora sint et notiora particularibus, quippe cum per ipsum ingenitum rationis lumen innescant: unde quemadmodum in speculativis, prima principia, quæ per intelligentiam deprehenduntur, longe sunt certiora et notiora conclusionibus ex eis per scientiam illatis: ita etiam in practicis, prima præcepta, quæ sunt matrices regulæ rerum agendarum, longe videntur esse certiora præceptis particularibus quæ ex eis inferuntur.

His ita præmissis, tria hic supersunt determinanda; *Primum*, an generalia præcepta legis naturæ sint eadem apud omnes prorsus homines quovis in statu consideratos. *Secundum*, an præcepta particularia eamdem vim, certitudinem, et notitiam apud omnes habeant. *Tertium*, an plura sint in quolibet homine præcepta legis naturæ, et qualiter invicem ordinentur.

Conclusio prima. — LEX NATURALIS EADEM OMNINO EST IN OMNIBUS HOMINIBUS QUOVIS IN STATU SPECTATIS, QUANTUM AD PRINCIPIA GENERALIA. Hæc est communis apud Theologos, et Jurisperitos.

Probatur, primo quidem, quia hæc lex est veluti proprietas consequens non rationem propriam, et particularē alicujus individui, sed specificam naturam: sed hæc natura eadem est in omnibus: ergo et ipsa lex. Deinde, quemadmodum in speculativis prima principia nota sunt, quorum veritati nemo dissentire potest; ita in practicis quoad principia prima et præcepta generalia, est eadem veritas. eademque rectitudo omnibus nota. Denique, ubique et semper agnoscitur et pro certo habetur bonum esse amplectendum, malum esse fugiendum: alteri non esse faciendum quod tibi fieri non vis; adeoque hæc præcepta omnibus et ubique sunt pervia.

DICES; Diversæ nationes varias statuerunt leges naturalibus præ-

ceptis contrarias: nam Julius Cæsar lib. 6. *De bello Gallico* refert apud Germanos turtum olim non fuisse improbatum, sed permissum. Idem de Laedæmonibus refert Castro ex Plutarcho lib. *De lege pœnali*, cap. 14. Similiter refert Plutarchus in vita Lycurgi adulterium ab eo fuisse probatum tamquam natura permissum: sed furtum, et adulterium in ipsa legis naturæ præcepta pugnant: ergo hæc non videntur omnibus nota. — **Distinguo majorem**: statuerunt plurimæ Gentes leges adversantes naturæ præceptis generalibus, et quæ se habent instar primorum principiorum in practicis, *nego majorem*: adversantes præceptis particularibus, et quæ ex prioribus inferuntur, *concedo*. Quemadmodum enim licet omnes homines convenient in primis principiis speculativis, nec ullus eorum veritatem in dubium revocet; nihilominus plerumque invicem pugnant circa conclusiones ex illis principiis illatas: ita a simili, quamquam omnes homines invicem convenient in præceptis generalibus per legem naturæ præscriptis; tamen a vero possunt deviare, dum ex generalibus illis principiis leges particulares interunt quasi naturæ convenientes: unde non mirum si leges illæ speciales a diversis Nationibus sanctitæ non solum inter se, sed etiam cum ipsis generalibus naturæ præceptis pugnant.

DICES 2: Lex naturæ ea est quæ potissimum in Evangelio continetur, ut habetur dist. 1: atqui quod in Evangelio continetur non est commune omnibus; *Non enim omnes obediunt Evangelio*, inquit S. Paulus ad Rom. 10. Ergo lex naturæ non est una apud omnes. — **Respondeo ad minorem**, eam non sic esse intelligendam, quasi omnia quæ in Evangelio continentur sint de lege naturæ, sed tantum illius propositionis sensus est, quod quæ sunt de lege naturæ plenarie in Evangelio traduntur: unde cum Gratianus dixisset, *Ibi jus naturæ esse quod in lege, et Evangelio continetur*: statim explicando subjugxit: *Quod quisque jubetur alteri facere quod sibi vult fieri*; in qua legis naturæ maxima plurimæ legis Evangelicæ maximæ fundantur.

Conclusio secunda. — PRÆCEPTA PARTICULARIA LEGIS NATURÆ, QUÆ EX GENERALIBUS INFERUNTUR, UT PLURIMUM EADEM SUNT APUD OMNES: DEFICIUNT TAMEN INTERDUM APUD PLURIMOS, TAM QUAOD RECTITUDINEM EORUM, QUAM QUAOD IPSORUM NOTITIAM. Hæc pariter est communis quantum ad utramque partem, quarum

Prior per se patet: plurima namque ex principiis particularibus quæ ex generalibus interuntur vera sunt, et ut vera habentur ab omnibus.

Posterior vero pars ostenditur; quia contigit interdum quod conclusiones ex principiis generalibus deductæ non sint rectæ; sic v. g. ex illo principio generali *depositum est domino reddendum*, non est recta hæc quæ infertur conclusio: *ergo depositum est reddendum domino repetenti illud in perniciem patriæ*. Ratio autem hujus rei est, quod principia communia operabilium in eventibus particularibus patientur instantiam, et distinctionem. Nam discriben est inter conclusiones speculativas, et practicas ac operabiles, quod speculativæ habent eamdem veritatem perpetuo, et apud omnes; practicæ non ita, eo quod sint de rebus particularibus quæ varias circumstantias admittunt, secundum quas conclusiones illæ variantur. Unde fit quod ex mutatione

circumstantiarum, id quod justum ac rectum erat desinit esse rectum, et justum. Quapropter licet verum sit perpetuo in speculativis quod *numerus impar non possit dividiri in duas partes aequales*; tamen in practicis non est perpetuo verum *depositum*, v. g. *esse domino repente reddendum*; nam in iis circumstantiis in quibus repeteretur in perniciem reipublicæ, non esset domino petenti restituendum; quia bonum privatum cedere debet bono publico. Constat igitur quod lex naturæ non sit una apud omnes secundum rectitudinem præceptorum particularium. — Constat pariter eam etiam interdum non esse unam et eamdem apud omnes secundum notitiam, et illationem ejusmodi præceptorum ex principiis generalibus; quia rectum judicium in rebus agendis impeditur aliquando aut per passionem, quæ rationis usum pervertit, aut per malam consuetudinem, aut per depravatam naturæ ipsius habitudinem; quo fit ut latrocinia quibusdam gentibus visa fuerint non injusta; apud alias usuræ non fuerint vetitæ; apud plerasque simplex fornicatio inter crimina locum non habuerit. — Hinc etiam fit quod de quibusdam præceptis illatis ex præceptis generalibus minus interdum constet apud Theologos quam de aliis præceptis, quod inde fit, quia quanto magis conclusio distat a principiis, tanto minus est evidens; sic v. g. ex hoc principio, *quod tibi non vis fieri alteri nefeceris*, sequitur evidentissime: *ergo adversus alterum non est preferendum falsum testimonium*: sed non ita evidenter colligitur: *ergo non est dicendum mendacium pro vita hominis conservanda*: similiter ex eodem principio evidentissime colligitur *non esse furandum*: sed non ita evidenter sequitur, *non esse pecuniam suam ad usuram mutuodandam*: quamvis hæc duo, non est mentiendum pro conservanda vita hominis, et non est danda pecunia ad usuram, sint aequæ legis naturæ præcepta, ac duo posteriora, videlicet non est preferendum falsum testimonium, et non est furandum.

Conclusio tertia. — LEX NATURALIS UNUM HABET PRIMUM PRINCIPIUM EX QUO CÆTERA VELUT EX FONTE DERIVANTUR, ET AD QUOD TAMQUAM AD CAPUT REVOCANTUR, NEMPE: *bonum est sectandum. malum est fugiendum*. Hæc pariter communis est apud Theologos, et

Probatur: Ut se habent principia ad rationem speculativam, ita se habent ad rationem practicam: at sicut in speculativis hoc principium, *impossibile est idem simul esse, et non esse*, ideo censemur esse primum omnium principiorum, quia ex ipso inferuntur omnes conclusiones scientiæ, et per illud probantur: pari ratione in practicis hoc principium, *bonum est sectandum, malum fugiendum*, primum est, et capitale; quippe cum ad istud cætera revocentur, et per illud firmantur: ergo revera hoc principium erit primum. Probatur *minor a paritate rationis*; quia sicut in speculativis omnia principia revocantur, et firmantur per primum, quod fundatur supra rationem entis, et non entis, inter quæ non est medium; ita pariter in practicis omnia legis naturæ præcepta revocantur ad istud, bonum est faciendum, et malum fugiendum, quod utique inductione facile sic probari potest. Triplicis namque generis sunt naturæ præcepta, quorum *aliqua* respiciunt hominem ut est substantia: *aliqua* ut est animal; *alia* denique ut est rationalis; nam cum bonum sit objectum appetitus seu inclinationis.

quot sunt distinguendæ inclinationes in homine quibus in bonum naturale tendit, tot sunt nativæ legis præcepta in eo distinguenda; si quidem nativa lex ad id unicum ordinatur, ut hominis inclinationes rectifieet, et in id quod sibi conveniens est, dirigat: sed est aliqua inclinatio in homine, quatenus est ens, et substantia: nimurum inclinatio ad conservationem sui esse, et ad comparationem eorum omnium quæ suæ conservationi, et utilitati deservire possunt: est insuper in eo inclinatio quatenus animal, ad conservationem suæ speciei, generando sibi simile: est pariter in eo inclinatio quatenus est rationalis, ut societatem ineat non solum cum cæteris hominibus, et vitam sociabilem ac politicam ducat, sine aliorum offensione, sed etiam cum Deo ut Auctore naturæ, ad quem totus ordinatur, et cuius cognitionis et dilectionis est capax: ergo pariter triplicis generis præcepta in lege naturæ distinguenda sunt, quibus homo dirigatur et reguletur. *Primo* respective ad seipsum, decenter vivendo secundum inclinationem a natura insitam, qua fertur ad conservationem sui in cibo et potu, et in arcendis sibi nocivis. *Secundo*, respective ad communicandam naturam suam alteri, quo fertur ad conservationem speciei decenter generando sibi simile. *Tertio* denique, decenter vivendo in ordine ad Deum, et homines quibuscum societatem inire debet. *Ad primum* genus temperantia suppeditat præcepta de cibo, et potu moderate sumendis; fortitudo autem subministrat vim, et robur ad repellenda nociva vitae conservationi. *Ad secundum* spectant præcepta castitatis, et prudentiæ, quibus decenter fiat propagatio, et liberorum educatio. *Ad tertium* vero pertinent præcepta religionis, justitiae, etc. quibus possit, et Deum colere, et honorare parentes, et superioribus obsequi, et cum cunctis ita vivere ut neminem offendat. — * “ Huc revocanda sunt ea quæ legimus apud S. Ambrosium, comment. in cap. 5. epist. ad Rom. *Lex naturalis tres habet partes, cujus prima hæc est, ut agnitus honoretur Creator, nec ejus charitas et majestas alicui de creaturis deputetur. Secunda autem pars est moralis, hoc est, ut bene vivatur, modestia gubernante. Congruit enim homini habenti notitiam Creatoris vitam suam lege frænare, ne frustretur agnitus. Tertia vero pars est docibilis, ut notitia Creatoris Dei, et exemplum morum cæteris tradatur, ut discant quemadmodum apud Creatorem meritum collocatur.* * ” — Hæc autem omnia præcepta facile revocantur ad primum, et capitale præceptum, nempe *bonum est sectandum, malum fugendum*; adeoque hoc præceptum est primum, et capitale ad quod cætera revocari possunt.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE MATERIA, ET OBLIGATIONE LEGIS NATURALIS.

Cum potissima legis cujusque virtus et ratio in obligatione ad aliquid sectandum vel declinandum consistat, recta justaque dicendi methodus exigit ut post delineatam legis Naturæ essentiam, nunc ejusdem vim obligandi declaremus: quod utique sequentibus in Quæstionibus præstabimus; quarum *Prima* aperiet circa quam materiam Lex Naturæ sese extendat: *Secunda*, qualiter ad ipsius præcepta implenda homines teneantur et obligentur.

QUÆSTIO PRIMA.

QUÆNAM SIT MATERIA CIRCA QUAM LEX NATURALIS
VERSATUR.

NOTANDUM 1. Certum esse materiam Legis Naturalis id omne reputari, quod lumen naturale judicat, et indicat ex se necessarium esse, vel consentaneum naturæ rationali: lex enim naturæ juxta communissimam Theologorum doctrinam in hoc potissimum a lege positiva distinguitur, quod illa sit de necessariis ex natura rei ad honestatem creature rationalis; ista vero de necessariis solum ex voluntate Legislatoris. Unde non solum prima morum principia, sed etiam conclusiones practice ex eis evidenter deductæ spectant ad legem naturæ, ut recte docet Doctor in 3. dist. 37. n. 5. *Dico, inquit, quod aliqua possunt esse de Lege Naturæ duplice: uno modo tamquam prima principia practica nata ex terminis, vel conclusiones necessario sequentes ex eis: et hæc dicuntur esse strictissime de Lege Naturæ.* Tam enim hujusmodi conclusiones sunt necessariæ creaturæ rationali, quam principia ex quibus deducuntur: siquidem destructa conclusione, ruit pariter principium, juxta modum argumentandi ab opposito consequentis. Quapropter merito Apostolus ad Rom. 2. generaliter sub Lege Naturæ comprehendit ea omnia quæ gentes naturali instinctu judicant esse bona vel mala, seu facienda vel fugienda. Certum ergo esse debet id omne ad legem naturæ spectare, quod naturale lumen judicat naturam rationalem decere aut dedecere. Quænam autem specialiter ad ipsam legem pertineant, non ita certum.

NOTANDUM 2. Leges et præcepta naturæ non tantum spectari debere respective ad ipsam naturam secundum naturalem suum statum consideratam, sed etiam respectu ejusdem, ut elevatur ad statum supernaturalem, et fidei lumine illustratur. Cum enim ingenitum naturæ lumen dictitet universim id quod ipsi naturæ conveniens est, decenter sectandum esse; cumque natura rationalis non solum in finem ab Auctore naturæ præfixum, sed etiam ad finem ab ipsomet Deo ut auctore gratiæ determinatum per media convincentia deduci possit: inde fit quod præcepta Legis naturæ insinuent et indicent omnem finem ipsi naturæ debitum decenter sectandum. Hinc posita institutione Sacramentorum v. g. quibus finis supernaturalis possit obtineri, Lex naturæ, quæ universim dictitat finem per media decenter applicanda esse consequendum, dictitat pariter Sacra menta non esse indigne recipienda, nec irreverenter tractanda. Licet enim hæc et similia præcepta vocentur interdum supernaturalia, quia nempe ad finem supernaturalem ordinantur, sunt tamen revera connaturalia naturæ rationali elevatae ad statum gratiæ, et ordinatae ad finem supernaturalem, et ut sic distinguuntur contra præcepta positiva: nam recta ratio fide illustrata judicare potest, etiam seposita omni particulari superioris ordinatione, Sacra menta non esse indignis administranda, nec indigne tractanda. Unde ad dignoscenda præcepta Legis naturæ, quatenus contra præcepta legis positivæ distinguuntur, attendi debet lumen naturæ non solum in statu naturali consideratae, sed etiam ut elevatae ad statum gratiæ, et ut fidei lumine illustratur.

NOTANDUM 3. Maxime controversiam moveri de actibus virtutum, et præceptis Decalogi, an videlicet circa illa lex nativa versetur veluti circa materiam sibi convenientem, et propriam, ita quod seclusa quavis Legislatoris ordinatione positiva, hæc per lumen naturale dictitentur esse sectanda, et implenda tamquam convenientia naturæ rationali. Cum autem virtutes duplicis sint generis, quarum aliquæ sunt necessariae ad hominem debite instituendum in his quæ ad statum naturalem spectant, quæ ad probe regulandam triplicem ejus inclinationem, qua tertur vel ad sui ipsius conservationem, vel ad speciei suæ propagationem, vel ad societatem debite cum superioribus, paribus, et subditis ineundam: aliae vero quæ non sint ita necessariae, sed tantum eadant sub consilio, opera supererogationis dicuntur; movetur quæstio qualiter circa eas Lex naturæ occupetur. Cum pariter præcepta Decalogi sint duplicis tabulæ, et aliqua ad Deum spectent, qualia sunt tria præcepta primæ tabulæ, alia vero ad vitam debitam instituendam respective ad homines, difficultas pariter movetur, an omnia hæc utriusque tabulæ Decalogi præcepta spectent ad materiam Legis naturæ.

Quocircum tria hic maxime supersunt determinanda: *Primum*, an omnis virtutum actus spectet ad legem naturæ. *Secundum*, an lex naturæ non solum entitatem actus virtutis præcipiat, sed etiam modum quo elici debeat. *Tertium* denique, an, et qualiter omnia Decalogi præcepta ad ipsam naturæ legem spectent.

Conclusio prima. — **L**EX NATURÆ VERSATUR CIRCA OMNES ACTUS VIRTUTUM IN COMMUNI CONSIDERATOS: SI VERO SPECTENTUR IN PARTICULARI, NON OMNES SUNT DE LEGE NATURALI. Hæc duas partes complectitur, quarum

Probatur prima: Id omne spectat ad legem naturalem, ad quod homo secundum naturam suam inclinatur: atqui homo naturaliter inclinatur ut secundum virtutem agat: nam unumquodque inclinationem habet naturalem secundum quod sua propria forma exigit, sicut ignis ad calefaciendum naturaliter inclinatur; propria autem forma, quæ est anima rationalis, exigit ut homo secundum virtutem operetur. Atque hinc est quod S. Damascenus dixit, virtutes esse homini naturales.

Secunda pars pariter probatur; quia multa ab homine efficiuntur secundum virtutem ad quæ natura non inclinat primo, et per se, sed ea homines per rationis inquisitionem invenerunt quasi ad bene, et quiete vivendum accomodata: aut si ad ea natura primo inclinat, ad quæ tamen non inclinat præcipiendo, quales sunt aliqui actus virtutum, qui sunt tantum de consilio.

OBJICIES contra *primam partem* nostræ propositionis: actus virtutum qui sunt tantum de consilio non sunt de Lege naturali, cum non sint in præcepto: ergo falsum est omnes actus virtutum esse de lege naturali. Item, actus virtutum supernaturalium non sunt de lege naturali; natura enim nihil dictat de operibus supernaturalibus. Item, sequeretur ex hac parte nostræ propositionis non posse discriminem constitui inter ea quæ sunt de lege naturali, et humana: nam ut primum aliquid est præceptum lege humana, pertinet ad genus virtutis, adeoque, si vera sit nostra doctrina, est de lege naturæ. — **R**e-

spondeo ad primam partem, actus virtutum de consilio tantum esse de lege naturali, si spectentur in universum: non vero si considerentur in particulari: at que in universum spectantur, ut sic, non eadunt sub praeceptum, sed tantum quæ in particulari; nihil enim præcipitur, nisi quod est faciendum: res vero in universum facienda non sunt, sed solum res in particulari. Unde aliud est rem esse de lege naturali, et aliud est eam esse de præcepto legis naturalis; quemadmodum consilia Evangelica sunt quidem de lege Evangelica, non tamen sunt de præcepto ipsius Evangelicæ legis. *Ad secundam partem* dico Conclusionem maxime intelligendam esse de virtutibus naturalibus. Si autem etiam ad virtutes supernaturales extendatur, dico quod natura dictat de illis, si non immediate, saltem mediate et confuse, in quantum dictat de fine ultimo, qui est clara et intuitiva Dei visio, ad quam actus virtutum supernaturalium ordinantur tamquam media ad finem. *Ad tertiam* dico, discriminem esse inter legem naturalem, et humanam. quod quæ sunt de lege humana, si considerentur in universum, sunt de lege naturali, et nullo modo si considerentur in particulari: nam, ut ait Aristoteles 5. *Ethic.* cap. 7. *Jus naturale eamdem vim habet apud omnes, et non quia videtur, sed non videtur:* jus autem positivum est, *quod a principio nihil refert sic, vel aliter fieri: postquam vero statutum est, multum refert:* quare vim omnem habet ex impositione. Unde dico ea quæ sunt de lege naturali tantum esse in dupli differentia: quædam enim sunt necessaria adeo ad finis consecutionem, ut eorum necessitas sit omnibus evidens: qualia sunt hæc præcepta, non esse mentiendum, non esse adulterandum. Alia vero sunt necessaria quidem, sed eorum necessitas non est omnibus evidens; indigent vero declaratione, et accurata industria, v. g. talem contractum esse usurarium: alia autem sunt quæ conducunt ad finem, sed non sunt necessaria, et pro diversitate temporum ac regionum variantur: et hæc sunt de Lege naturali in universum: sed non sunt de lege naturali in particulari.

OBJICIES contra alteram nostræ Conclusionis partem. *Primo*, Lex naturæ præcipit ut obediamus superioribus: ergo cum Christus sit superior, lex naturæ præcipit ut ei obediamus; subindeque omnia præcepta a Christo Domino instituta censeri debent esse de lege naturæ. *Insuper*, quemadmodum potentia visiva percipit omnes colores, idcirco inclinatur ad videndos omnes colores, sive illi sint a natura, sive ab arte, sive a naturali facultate producti: pari ratione, si, ut dictum est in priori parte Conclusionis, natura inclinat ad actus virtutum generice spectatos, et quatenus actus virtuosi sunt, etiam inclinabit ad illos actus virtutis a quocumque, et quomodocumque virtutes istæ præcipiantur aut consulantur. — **Respondeo ad primum**, concesso antecedente, et prima consequentia, negando secundam: nam præcepta ex quo sunt a Legislatore mediante aliquo judicio et ordinatione voluntaria, non censentur esse de lege naturæ, si in particulari considerentur. *Ad secundam*, nego consequentiam; quia colores quicunque continentur intra latitudinem objecti visus; adeoque per se spectant ad potentiam visivam, ac subinde illa ad ipsos conspiendos per se ordinatur; actus vero virtutum supernaturalium non continentur intra genus naturale, neque ratione naturali comprehen-

duntur; subindeque mirum non est si illi sub naturæ præceptis non cadant.

OBJICIES 3. contra utramque partem Conclusionis: Non omnia peccata sunt contra legem naturæ: ergo neque omnes actus virtutum etiam naturalium, tam in communi quam in particulari, ad legem naturæ pertinent. — **Distinguo antecedens:** non sunt contra legem naturæ quatenus tantum consideratur secundum rationem animalis, et prout communis est omnibus animalibus, eo scilicet modo quo masculorum concubitores dicuntur peccare contra naturam, concedo: non sunt contra naturam, quatenus est rationalis, et prout sequitur dictamen rectæ rationis ac lumen naturale dictantis quæ hominem decent aut dedecent, nego. Sciendum enim est, ut supra diximus, tres in homine gradus distingui: nempe entis substantialis et viventis, animalis sentientis, et rationalis ac sociabilis; ex quibus sequuntur diversæ hominis inclinationes ad varia bona. Hinc fit quod homo spectatus secundum primum gradum dicitur peccare contra naturam, vel dum seipsum interficit, vel quando alimenta necessaria sibi denegat; nam, ut ait Tullius, cap. 1. *Offic. Principio generi animantium omni est a natura tributum, ut se, vitam, corpusque tueatur.* Spectatus vero secundum gradum animalis viventis, et quatenus ordinatur ad conservandam suam speciem modo decenti, toties dicitur peccare contra naturam, quoties admittit nefanda crima sodomiæ, bestialitatis, etc. quæ contra legitimam hominum propagationem pugnant. Denique spectatus homo secundum gradum rationis, quælibet peccata dicuntur esse contra naturam hominis, quia contrariantur rationi ac ingenito lumini naturali dictitanti quid sectandum quidve fugiendum sit. Duo tamen prima genera peccatorum maxime dicuntur esse contra naturam, quia nempe horrendum est ac nefandum admittere id a quo bruta ipsa abhorrent.

Conclusio secunda. — LEX NATURALIS INDUCIT UT ACTUS PRÆCEPTUS VIRTUTIS FIAT VOLUNTARIE, CUM PRÆVIA COGNITIONE PRÆCEPTE, ET QUOD ORDINETUR AD FINEM HONESTUM, ET DECENTER FIAT. Hæc conclusio tres maxime partes complectitur, quarum

Probatur prima: Lex naturalis directe respicit actum humanum: sed actus non potest esse humanus, nisi fiat voluntarie, ac subinde sit liber: ergo talis modus agendi respicit ipsam legem naturalem. Hinc sequitur quod defectu hujus conditionis non satisfacit proprie præcepto justitiæ, seu misericordiæ, qui in ebrietate, aut aliunde præpedito usu rationis rem alienam restituit, vel dat eleemosynam extreme indigenti; nam qui involuntarie opus legis facit, licet illam servare videatur, nihilominus prævaricator est legis, ut docet S. Augustinus lib. 2. *contra duas epistolas Pelagii c. 9.* affirmans quod ubi fit bonum non amore justitiæ, sed timore poenæ, ita ut timor sit ita servilis, ut habeat conjunctum affectum non faciendi opus præceptum, si delinquenti poena non esset infligenda; ille, inquam, legi non satisfacit, nec bonum exequi censemur. — Qui tamen ita restitueret aut eleemosynam conferret, non teneretur iterum eleemosynam aut restitutionem facere; eo quod materia præcepti sublata sit, altero recipiente quod suum est, et pauperis necessitate sublevata.

Patet etiam secunda pars; nam ut actus sit revera actus virtutis et humanus, non solum debet esse voluntarius, sed etiam cum advertentia et deliberatione elicitus: talis autem esse nequit absque pravia aliqua praecepti notitia. Attamen existimarem non absolute requiri ad implendum naturae praeceptum, quod illud sit in particulari distinete cognitum; ratio est, quia lex nihil aliud imperat, quam ut actus fiat: unde si contingat aliquem voluntarie dare eleemosynam alicui pauperi extreme indigenti, et consequenter eo tempore quo praeceptum naturale obligat, licet ille qui facit eleemosynam, illam necessitatem, et obligationem non agnoverit, revera satisfacit praecepto; ita quod postmodum ubi hanc obligationem comperta habebit, non teneatur iterum dare eleemosynam. Similiter etsi obligatio colendi Deum aliquo die, puta Missam audiendi, ignoretur ab eo qui tamen ipso die Missam audit devotionis causa, censetur praecepto satisfecisse, nec tenetur postmodum resciens obligationem praecepti, denuo Missam audire: quippe praeceptum tantum intert obligationem audiendi Missam, cui satisfecit ille Missam audiendo, etsi tale praeceptum non agnoverit.

Patet etiam tertia pars, nempe quod lex naturae inducat, ut actus fiat ob finem et motivum honestum: quia nativa lex ordinatur ad hominis perfectionem: at homo non censetur perfectus in operando, nisi agat ex motivo honestatis, et juxta decentiam, et honestatem consitaneam suae naturae: igitur natura inducit ut opera taliter fiant. Non est tamen necesse quod taliter quis operetur ut naturae praecepta implete: siquidem tenore praeceptorum nihil aliud habetur, quam quod praecipiatur actus honestus, puta sublevanda proximi necessitas per eleemosynam, et rem proprio domino restituendam: quae impleri possunt etiam ob finem non honestum; nam qui restituit debitum, naturale praeceptum restituendi servat, etiamsi id faciat modo indebito; et qui dat eleemosynam, naturale praeceptum misericordiae servat, etiamsi propter vanam gloriam eleemosynam ipsam largiatur. Hinc fit quod lex aliqua naturae possit impleri per actum indifferentem, quem cum aliunde nulla lex prohibeat, sequitur per ipsum aliquam naturae legem absque ullius alterius legis transgressione posse impleri: imo potest etiam impleri per actum ex circumstantia vitiatum, et per alterum naturae praeceptum prohibitum: sic v. g. aliquis satisfacit praecepto dandi eleemosynam aut honorandi parentes, etiam si id exequatur ob vanam gloriam, quae per alteram naturae legem prohibetur, ita quod, ut jam diximus, qui ita eleemosynam largitus est pauperi extreme indigenti, non teneatur ob aliud honestum motivum iterum eleemosynam tribuere. — Fateor tamen per actum vitiosum ex circumstantia revera non servari nec impleri totum jus naturae; nam hoc jus ab humano positivo in eo discrepat, quod humanum praeceptum ex integro servari possit per actum ex circumstantia vel fine vitiosum, quia illa malitia, quae tali actui inest, saepe non est contra aliquod praeceptum humanum, sed dumtaxat contra jus generale; quod cum ordinetur ad moralem hominis perfectionem, non solum intendit executionem illius quod faciendum dictat recta ratio, sed etiam eo decenti ac debito modo qui requiritur ut homo censeatur decenter operari.

Conclusio tertia. — OMNIA DECALOGI PRÆCEPTA, SI TERTIUM DE SANCTIFICATIONE SABBATI EXCIPIAS, PERTINENT AD LEGEM NATURÆ; NON TAMEN EODEM MODO. Hæc est Doctoris in. 3. dist. 37. num. 5. et sequentibus. quantum ad tres suas partes: quarum

Probatur prima: Illud est de jure naturæ ex Aristotele 5. Ethic. cap. 7. *Quod ubique vim habet, et non quia videtur, vel non videtur:* hoc est, vim habet ex natura rei, non autem quia voluntarie et arbitrarie instituitur: atqui tale est jus quo omnia Decalogi præcepta, excepta speciali determinatione diei festi, observare tenemur; illud enim jus non provenit ex aliqua voluntaria et arbitraria institutione: alioquin non vigeret apud omnes Gentes: sed ex vi solius rationis naturalis obligat, ut patet de cultu Dei, et honore parentum frequentando, neconon et de homicidio, adulterio, et cæteris: ergo omnia præcepta Decalogi censenda sunt ad legem naturæ spectare. *Deinde,* illa spectant ad legem naturalem, quæ maxime naturam rationalem decent: sed talia sunt omnia Decalogi præcepta; quid enim hominem magis decet, quam debito cultu supremum suæ formationis artificem. Deum nempe, neconon et eos colere a quibus vita et naturam accepit? Quid tam congruum, tamque necessarium humanæ societati ac tranquillitati, quam adulteria, furta, homicidia, et cætera hujusmodi, quæ per Decalogi præcepta prohibentur, vitare ac fugere? *Denique,* in hoc lex naturalis a positiva discrepat, quod illa supponit in objecto honestatem quam præcipit, et moralem deformitatem ac malitiam quam prohibet; hæc vero non ita supponit in objecto quod præcipit aut prohibet moraliter necessitatem agendi aut omittendi, sed illam inducit: illa quæ præcipit, non sunt bona quia præcepta, aut mala quia prohibita; sed e contrario præcipit quia bona et moraliter necessaria ex natura rei, vel prohibet quæ mala et naturaliter sunt indecentia ex se: quæ vero per legem positivam præcipiuntur, sunt tantum necessaria moraliter, quia præcepta sunt; et quæ per illam prohibentur sunt tantum mala et illicita, quia prohibita: sed omnia quæ præcipiuntur vel prohibentur per Decalogum, excepta determinatione diei festi in Sabbato, sunt bona et honesta, vel turpia et indecentia ex ipsa natura rei, et seclusa cumque lege positiva, ut constat in cultu Dei, honore parentum, homicidio, furto.

Patet etiam secunda pars, nempe quod cultus Deo maxime impendendus die sabbati non sit de lege naturæ, seu ut inquit Doctor. *Terrium præceptum quod est de sabbato est affirmativum tamquam ad aliquem cultum exhibendum Deo determinato tempore, et quantum ad determinationem hujus temporis vel illius, non est de lege naturæ stricte loquendo.* Similiter nec ad partem negativam, quæ includitur: quia scilicet prohibetur actus serrilis pro tempore determinato, prohibens a cultu tunc exhibendo Deo: ille enim actus non prohibetur nisi quia est impediens vel retrahens ab isto cultu qui præcipitur. Quibus Doctor primo supponit tria involvi in præcepto de Sabbato servando: *Primum quod* aliquis cultus Deo sit exhibendus determinato aliquo tempore; et quantum ad hoc, præceptum illud est affirmativum, nec obligat ut omni tempore cultus aliquis positivus Deo exhibeat. *Secundum est.* quod ille cultus Deo sit impendendus die Sabbati; et quantum ad hoc, præceptum illud etiam est affirmativum. *Tertium denique quod præ-*

ceptum illud complectitur est abstinentium esse ab operibus servilibus illis diebus Sabbati; qua ratione praeceptum hoc negativum est; quia opera servilia in nulla diei Sabbati parte licet facere. Quibus præmissis, concludit hoc præceptum quantum ad duo posteriora capita non esse de jure naturæ strictissimo, atque adeo non esse indispensabile. Quod utique patet quantum ad primum caput: siquidem Ecclesia transtulit illam obligationem a die Sabbati ad diem Dominicam; quod certe non fecisset, si præceptum de cultu Deo exhibendo die Sabbati fuisset de strictissimo jure naturæ. *Addo* quod nulla possit assignari ratio quæ urgeat ad exhibendum Deo cultum potius die Sabbati aut Dominica, quam die veneris aut jovis, si solum naturale lumen attendas. Ergo sicut non est præceptum Deo cultum particularem exhibendi die jovis aut veneris ex dictamine luminis naturalis; ita etiam nec esset exhibendus die Sabbati aut Dominica, nisi positiva lex præciperet Deum colendum die Sabbati aut Dominica: ergo hic cultus tali die exhibendus non est de lege naturæ.

Patet etiam eadem veritas quantum ad secundum caput, nempe de abstinentia ab operibus servilibus illis diebus: tum propter rationes jam præmissas; tum quia, ut dixit Doctor, eatenus abstinere ab illis operibus est præceptum, quatenus opera illa servilia removerent a cultu divino impendendo: ergo si non sit præceptum strictissimi juris naturæ de cultu exhibendo Deo diebus Sabbati aut Dominica potius quam aliis diebus, non erit præceptum talis juris abstinere ab operibus servilibus illis potius quam aliis.

Quantum autem ad primum caput quod includit illud præceptum, nempe quod cultus Deo sit specialiter impendens aliquo determinato tempore potius quam in altero, sit de strictissimo jure naturæ, nihil resolvit Doctor, sed re utrinque librata, dubius hæret.

Patet denique tertia pars Conclusionis, nempe quod omnia Decalogi præcepta non sint æqualiter de jure naturæ: nam, inquit Doctor ibidem, ius naturæ est duplex, nempe proprium, et strictum, quod obligat ad faciendum vel non faciendum independenter ab actu ullius voluntatis imperantis aut prohibentis; aliud vero strictissimum quod nullam omnino dispensationem admittere potest, qualia sunt duo priora præcepta primæ tabulæ; nempe solum Deum esse colendum, nec exhibendum cultum diis alienis; et divinum ejus nomen non esse in vanum accipiendum; hæc enim duo præcepta primæ tabulæ strictissime sunt de lege naturæ; quia inquit Doctor num. 6. *Sequitur necessario: si est Deus, est amandus ut Deus: et quod nihil aliud est colendum tamquam Deus, nec Deo facienda est irreverentia; et per consequens in istis Deus non poterit dispensare, ut aliquis possit licite facere oppositum talis prohibiti.* Quasi diceret Doctor: notum ex terminis, quod nulla injuria Deo possit irrogari citra culpam, quia evidens est non esse parentibus aut regibus aliisque superioribus exhibendam irreverentiam: ergo multo magis evidens est nullatenus inferri debere ullam irreverentiam Deo, qui est Rex Regum, et primus omnium hominum Parens.

Quantum autem ad præcepta secundæ tabulæ, fatetur quidem Doctor illa esse de jure naturæ, non quidem strictissimo; quippe cum in ipsa cadere possit dispensatio. *Alio modo*, inquit n. 8. dicuntur

*aliqua esse de lege naturæ, quia sunt multum consona illi legi, licet non sequantur necessario ex principiis practicis quæ nota sunt ex terminis; et omni intellectui apprehendenti sunt necessario nota: et hoc modo certum est omnia præcepta etiam secundæ tabulæ esse de lege naturæ, quia eorum rectitudo valde consonat primis principiis practicis necessario notis. Quibus Doctor non asserit præcepta secundæ tabulæ non esse de jure naturæ, ut volunt Suarez lib. 2. cap. 15. num. 8. et Salas disp. 5. sect. 9. n. 55. ac alii, qui ipsum Doctorem non ita recte intellexisse videntur; sed solum voluit Doctor, quod hæc præcepta non sint de strictissimo jure naturæ, eo modo quo duo priora primæ tabulæ: latum enim est disserimen inter hæc duo: præcepta secundæ tabulæ non sunt de jure naturæ proprie, et non sunt de jure naturæ strictissime. Primum negat Doctor, secundum affirmat; quod planius aperit infra, ubi quæ dixerat, recolligens ait: *Primo negatum est omnia præcepta secundæ tabulæ esse de lege naturæ stricte loquendo. Secundo concessum est duo, prima primæ tabulæ esse de lege naturæ stricte loquendo. Tertio dubitatum est de tertio primæ tabulæ præcepto. Et quarto concessum est omnia esse de lege naturæ large loquendo.**

QUÆSTIO SECUNDA.

QUALITER, ET AD QUID LEX NATURALIS OBLIGET.

Duo maxime in hac Quæstione proponuntur discutienda: *Primum, an lex naturalis obliget in conscientia ad implenda sua præcepta. Secundum, an obliget ut illa præcepta impleantur ob dilectionem Dei vel motivo divini amoris naturalis aut supernaturalis; quorum resolutio ut evidentior appareat,*

NOTANDUM 1. Conscientiam esse actum intellectus practice judicantis aliquid in singulari faciendum vel fugiendum, laude vel pena dignum. Dicitur *actus*, ut distinguatur a synderesi, et a lege vel lumine naturali, quæ se habent per modum habitus, a quibus conscientia tamquam effectus a suis causis procedit. Additur *intellectus*, siquidem conscientia, juxta nominis etymon, idem sonat ac *cum alio scientia*, vel concursus scientiæ ad judicium formandum: unde Ecclesiastici cap. 7. *Conscientia tua scit te crebro aliis maledixisse*, hoc est, te instruit tibique maledictiones tuas indicat, malum a te perpetratum velut ob oculos proponit: quapropter Origenes lib. 2. in cap. 2. ad Rom. *Conscientia, inquit, spiritus corrector est, et pedagogus animæ, ut de melioribus eam admoneat, de culpis castiget atque arguat: cetera adduntur, ut significetur conscientiam non consistere in prima intellectus operatione, quæ est simplex rei cognitio et apprehensio, nec in secunda quæ est deliberatio, sed in tertia quæ est judicium; nam conscientia judicat practice, et per modum definitivæ sententiae aliquid esse laude vel vituperio dignum: unde*

NOTANDUM 2. Obligationem ad aliquid faciendum posse dici triplicem, juxta triplex principium ex quo illa operatio exequenda suadetur; nempe ex consilio, ex præcepto, et ex commendo. Quæ fiunt ex consilio, tantum spectant majorem vel minorem perfectionem, et utilitatem operantis: quæ ex præcepto, necessitatem inducunt; et si securus fiat, pœnæ ac castigationi subjiciuntur: quæ autem ex commendo, solum

spectant bonum privatum, et utile operantis. Quinquam autem hæc tria principia interdum concurrant in servandis cuiuslibet legis præceptis; hic tamen sermo est de sola obligatione proveniente ex præcepto; utrum videlicet ita teneamur ad implenda naturæ legis præcepta, ut qui illa omiserit, pœnis vel ab homine, vel a Deo plecti debeat.

NOTANDUM 3. Duplicem solito distingui Dei dilectionem, nempe naturalem, et supernaturalem, innatam, et infusam; quibus Deum diligimus ut auctorem, moderatorem, et finem naturæ, vel ut largitorem, propagatorem, et remuneratorem gratiæ. Supponimus namque tamquam certum, dari posse in humana natura dilectionem Dei ut auctoris naturæ a supernaturali ipsius dilectione distinctam. Supponimus insuper ipsam innatam legem continere speciale præceptum de diligendo Deo ut naturæ artifice, rectore, et fine. Supponimus denique, præceptum hoc affirmativum esse, nec obligare nisi temporibus opportunis. Unde licet quodlibet naturale præceptum tendat in Deum ut ultimum finem, cedat in gloriam Dei, quia per illud impletur ejus divina voluntas, etiamsi operans hoc formaliter non intendat; attamen non est opus quod implens naturæ præcepta, semper actualem adjunetam habeat Dei dilectionem, ut probabitur infra.

Conclusio prima. — LEX NATURALIS OBLIGAT IN CONSCIENTIA AD SERVANDA SUA PRÆCEPTA.

Probatur primo ex Apostolo ad Rom. 2. ubi ait: *Quicumque sine lege, utique scripta, peccaverunt, sine lege peribunt: at perire non debent, nisi quia peccatores existunt, nec peccatores esse, nisi quia legem naturalem violarunt, de qua subjungit Apostolus: Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt...* Testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Adeoque censet Apostolus legem naturalem obligare in conscientia, et ejus transgressores divina animadversione et vindicta reos teneri. — Probatur insuper ex eodem Apostolo Rom. 14. versu ultim: *Omne quod non est ex fide, peccatum est, idest, quod non est ex dictamine conscientiae judicantis bonum aut licitum esse id quod agitur, sumit enim ibi Apostolus fidem pro conscientia, et pro tali dictamine, ut liquet ex textu.* — Confirmatur ex Innocentio III, ad caput 13. *De restitutione spoliatorum*, dicente: *Quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam: nimis quia dictamen conscientiae est proxima regula actionum humanarum, cui conformari debent ut sint honestæ et licitæ.*

Hanc eamdem veritatem suadet ratio; nam, ut supra diximus, lex naturalis præcipiens aut prohibens, est imperium Dei ut auctoris naturæ, cui tamquam legitimo superiori parendum est, estque contra rationem ipsius imperio sese subducere: sed omnis divina lex, omneque divinum imperium obligat in conscientia: ergo et lex naturalis. Deinde, lex naturalis est proxima regula honestatis moralis, et quod ei opponitur annexam habet malitiam moralem; sed id omne quod annexam habet malitiam est contra conscientiam; adeoque id omne quod fit contra legem naturæ in conscientiam pugnat, et consequenter ipsa lex naturæ obligat in conscientia ad sua præcepta servanda. Denique, lex naturæ prohibet aut præcipit id omne quod naturam rationalem dedecet aut deceat; sed quoties illieita admittuntur, vel necessaria non

fiunt, in conscientiam ipsam peccatur, quæ maxime approbat licita, et illicita improbat: ergo, etc. — Hinc apparet legem naturæ interdum obligare sub peccato mortali; juxta videlicet materiæ gravitatem, et peccantis dispositionem et affectum; quippe qui peccando in re gravi contra præcepta legis naturalis cognoscit formaliter, et actu aut virtualiter se Deum naturæ auctorem et rectorem graviter offendere, in quo virtualis Dei contemptus sufficiens ad peccatum mortale involvitur. Quocirca Apostolus supra laudatus merito dixit, quod *quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*; videlicet propter peccata commissa, non quidem contra legem positivam et scriptam, quam non noverunt, ideoque dicuntur sine lege peccasse; sed contra legem naturalem, quam nemo rationis compos ignorat.

DICES 1: Lex non potest obligare ad pœnam, quam nec manifestare nec inferre potest: atqui lex naturalis non potest manifestare pœnam æternam; quippe quæ non est nota lumine naturali, neque etiam potest illam inferre: ergo non potest obligare sub reatu pœnæ æternæ; subindeque nec sub culpa mortali, quæ æternæ pœnæ reatum inducit. — **Nego majorem**, nam ad incurendum reatum alicujus pœnæ, non est necesse quod pœna per legem manifestetur, nec ut subditus et transgressor cognoscat pœnam transgressioni suæ debitam; sed sufficit ut committat actum dignum ejusmodi pœnæ, quæ a Deo naturæ auctore, et legis naturalis vindice cognoscitur et infertur.

DICES 2: Lex naturalis non facit obligationem, sed supponit: ergo obligatio non est ejus effectus. **Antecedens** patet ex dictis: nam lex naturalis in hoc a lege positiva distinguitur, quod illa prohibet aliquid, quia malum est; hæc vero prohibet aliquid, quod fit malum, quia est prohibitum. Et idem est cum proportione de imperio, et præcepto faciendi bonum quia bonum est. — **Respondeo** cum Suarez lib. 2. cap. 9. hanc objectionem nostræ assertionis esse confirmativam: nam, inquit, si lex hæc prohibet aliquid quia malum, propriam et specialem necessitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinsecum est prohibitioni, ut vitetur quod prohibitum est. Probat etiam hæc objectio aliquid hanc legem supponere quod pertinet ad intrinsecum debitum naturæ; siquidem unaquæque res quodammodo sibi debet, ut nihil faciat suæ naturæ dissentaneum. Ultra vero hoc debitum, etiam lex naturalis addit specialem obligationem moralem, quam jurisperiti obligationem *naturalem* appellant: non quod moralis non sit, sed ut illam a *civili* distinguant.

Conclusio secunda. — LEX NATURALIS NON OBLIGAT UT OMNIA FACIAMUS EX DILECTIONE DEI NATURALI.

Probatur: præceptum de diligendo Deo, quod a natura indicitur, est affirmativum: sed præceptum affirmativum non obligat pro semper, sed tantum aliquo certo ac determinato tempore: ergo ex lege naturali non tenemur omnia nostra opera elicere ex dilectione Dei auctoris naturæ. *Major* constat. *Minor* pariter; hoc enim discrimin est inter præceptum affirmativum et negativum, quod illud tantum aliquo certo determinato tempore obliget; hoc vero perpetuam inferat obligationem pro quovis temporis momento; siquidem nusquam licet furari, homi-

cidium facere, etc. Sequitur ergo dilectionem Dei non esse necessariam quotiescumque obligat aliorum praeceptorum ordinatio; subindeque servari poterunt alia naturae praecepta absque actuali amore Dei ut auctoris naturae. — *Deinde*, bonum honestum aliarum virtutum habet ex se, et per se quod possit honeste amari, et ex proprio suo motivo, puta temperatum quia temperatum est: sed rationi consentaneum est, et naturae legi congruum, amare quodcumque honestum qua tale, quamvis de aliquo alio externo amabili non cogitetur, puta de Deo diligendo: ergo praecepta naturalia hujusmodi virtutum impleri possunt absque ullo actuali amore Dei. *Denique*, obligatio faciendi omnia propter Deum, nulla ratione naturali, aut sufficienti auctoritate ostenditur: adeoque gratis non debet affirmari.

DICES: Apostolus primae ad Corinth. 10. monet omnia in gloriam Dei esse facienda: ergo revera omnia opera fieri debent ex dilectione Dei. — **Distinguo antecedens:** ita monet Apostolus tamquam aliquid, quod sit praeceptum legis naturalis, nego: tamquam consilium quod ipse subministrat, quodque observare optimum quidem est et saluberrimum, sed non sub pena peccati necessarium, concedo.

DICES 2: S. Augustinus, lib. 1. *De moribus Ecclesie*, cap. 14. dicit omnia bona esse referenda in summum bonum: ex quo infert cap. 14. *nihil esse virtutem, nisi summum amorem Dei*, et per hunc omnes virtutes definit: ideo lib. 19. *De Cirit.*, cap. 25. dicit, *esse superbum diligere propter seipsum etiam ipsas virtutes, quia solus Deus est summe bonus, et ideo solus est propter se volendus*: ergo omnia quae fiunt aut vitiosa sunt, aut fieri debent ex dilectione Dei. Quod utique idem Augustinus confirmat l. 1. *Retract.* cap. 15. ubi ait, *voluntatem sine charitate esse vitiosam cupiditatem*. — **Respondeo**, S. Augustinum his et similibus sententiis nihil aliud velle quam quod vel nulla sit perfecta virtus. et meritoria salutis aeternae absque charitate habituali et gratia sanctificante: vel quod voluntas sine ipsa charitate sit vitiosa cupiditas, idest, plerumque a vitiosis cupiditatibus vincatur; quia ex una parte valde est infirma, et ad malum proclivis, ob naturalem corruptionem hominis; ex alia vero destituitur abundantia auxiliarum, quae dantur justis et Dei amicis. Non autem vult S. Augustinus omnem actum elicitum, qui non procedit ex amore Dei, esse vitiosum; nam bonum honestum propter se amabile est, et sufficit ad honestatem actus, etiamsi de Deo non cogitetur actu, nec antea ita cogitatum fuerit, ut praeterita Dei dilectio aliquatenus influat in actum. — Addit Suarez lib. 2. cap. 11. num. 5. quod aliud est diligere aliquid ut summum bonum; aliud vero diligere aliquid ut bonum per se amabile. Primum est proprium Dei; secundum autem communicatum est ab ipso Deo omni bono honesto, et ideo sic amando bonum honestum, non fit aliquid contra Deum. Neque inde fit omnia bona creata esse propter se amabilia, quia nulla sunt inferiora bona utilia, vel delectabilia, quae nisi propter honestatem appetenda sint. *Denique*, licet bonum honestum creatum propter se ametur, non amatur ut ultimus finis: sed talis amor natura sua tendit in Deum, et hoc est satis, ut non dicatur homo frui tali bono, sed uti; tunc autem diceretur illo frui, quando in illo suum ultimum finem constitueret, et hoc est quod dixit Augustinus esse superbum.

QUÆSTIO TERTIA.
QUID, ET QUOTUPLEX SIT JUS.

NOTANDUM 1. *Jus secundum nominis etymologiam, ita appellari, vel quod juxta sit, ut vult Covarr. lib. 1. *Comment. juris civilis*, nam *justa esse* interdum significat similitudinem vel æqualitatem in aliquo munere aut actione; vel *jus* dicitur a *jubendo*; nam *jussum* partici-
pium est verbi *jubeo*: hinc si a participio *jussum*, secunda syllaba de-
matur, relinquitur vocabulum *jus*: vel si duas syllabas divisim pro-
feras, ipsum *jussum* seu imperium significabit se esse *jus*, seu *jus
sum*: vel denique *jus a justitia* derivatur: nam, ut dixit Ulpianus lib. 1. ff. *De justitia et jure*, *est autem jus a justitia appellatum*: licet enim *justitia* potius videatur a *jure* derivari, quam *jus a justitia*; *justum* enim dicitur quod est secundum *jus*: unde etiam *justitia* de-
finitur per *jus*, quia *jus suum unicuique tribuit*: *nihilominus juris* appellatio, de qua loquitur *jurisconsultus*, potuit a *justitia* oriri: sicut visus ita appellatur, quia tendit in *objectum* *visibile*, licet *objectum* denominetur *visibile* ab ipso *visu*. Inde vero potuit tacile derivari *jus*, dempta videlicet ultima parte vocis *justum*, quam utique etymologiam probavit S. August. lib. 10. *De Cirit.* cap. 21. ubi tamquam principium philosophicum assumit. *Quod illud jus esse dicant, quoniam de justitiae fonte manavit*. Et in Psalmo 145. *Jus*, inquit, *et injuria contraria sunt, jus enim est quoniam justum est*. Eamdem pariter probavit Isidorus 5. *Etymolog.* cap. 3. dicens: *Jus esse dictum est, quia justum est*: sicut ergo *justum a justitia* denominatur, ita *jus* potuit a *justo*, et *justitia* appellari, quantum ad vocis etymologiam.*

NOTANDUM 2. *Nomen juris secundum rem ipsam posse accipi tripli-
citer: Primo quidem, ut sit idem quod *justum*. *Justum* autem du-
pliciter accipitur, secundum Aristotelem 5. *Ethic.* cap. 1. nempe ge-
neratim, et in latiori significatione, pro *legitimo*, et sic omne opus
virtutis, quatenus consentaneum legi, dicitur *jus*, et *justum*: et spe-
ciatim ac strictius pro eo quod est *æquale*, et *alteri debitum*: haec
enim tria involvit *justum* stricte acceptum, nempe *æqualitatem*, *de-
bitum*, et *esse ad alterum*. Secundo ut sit idem quod *lex*, quae est *re-
gula justi*: cumque sententia judicis sit etiam veluti quedam lex non
publica, sed privata, pariter *jus* dicitur: qua ratione *judex* dicitur
dicere jus, et *præesse juri* dicendo. Tertio *jus* accipitur pro legitima
potestate ad rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem aut
quasi functionem, cuius nempe potestatis derogatio et violatio inju-
riam efficit et constituit.*

NOTANDUM 3. *Jus acceptum pro *justo speciali*, seu pro eo quod est *æquale*, et *debitum alteri*, esse formale objectum *justitiae* particularis;*
quia ille peculiari ratione dicitur *justus*, qui hanc *æqualitatem* *de-
bitam* amat, intendit, et servat; *injustus* autem qui eam non servat;
subindeque haec *æqualitas*, quatenus est debita, objectum formale *ju-
stitiae* particularis constituit; objectum enim formale cujusque virtutis
est illud bonum honestum quod per illam virtutem in opere intenditur.
Jus autem acceptum secundo modo, scilicet pro *lege*, est *regula ju-
stitiae*, et cæterarum virtutum; virtutes enim in suis actibus dirigi

debent secundum dictamen, et præceptum legum, etenim si non sint legibus contormes, non erunt studiosæ, nec laudabiles. Quatenus autem jus pro potestate legitima usurpatur, non est quidem *objectum quod* justitia intendit, sed *objectum formale cui*: nam in justitia sicut et in omni virtute, quæ est ad alterum, distinguunt potest *objectum quod*, et *objectum cui*. *Primum* est *quod ipsa virtus intendit*, et *præstat exteri*us; et hoc in proposito est redditio rei æqualis quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem juris alterius, *quod utique debitum non potest esse sine jure in altero*; sunt enim correlativa; debitum enim juri est debitum; subindeque *objectum justitiae includit ordinem ad jus alterius*. *Secundum* autem, nempe *objectum cui justitiae*, est *is cui debitum præstatur*; *is autem est proximus noster*, quatenus *jus habet ad aliquid*, ratione cuius illud est ipsi debitum; ex jure enim ipsius in me vel in mea, nascitur in me debitum præstandi id quod illud jus impleat, et exhaustiat; *quod ut fiat debite, justitia inclinat ut id velim affectu, et præstem effectu*.

His ita præmissis, duo hic supersunt aperienda: *Primum*, quænam sit juris universum spectati legitima definitio. *Secundum*, quotplex sit illius in varias species, et partes distributio, ac divisio.

Conclusio prima. — JUS GENERATIM SPECTATUM RECTE DICITUR POTESTAS LEGITIMA AD REM ALIQUAM OBTINENDAM, VEL AD ALIQUAM FUNCTIONEM, VEL QUASI FUNCTIONEM OBEUNDAM, CUJUS VIOLATIO INJURIAM CONSTITUIT.

Primo dicitur *potestas*, idest, habitudo quædam ad aliquid; unde dicimur aliquid posse; qua ratione legimus *Genesis* 23. dixisse Abraham ad filios Heth: *Date mihi jus sepulchri*, idest facultatem sepeliendi; haec autem potestas se habet vel per modum potentiae activæ, ut quando est jus ad aliquid agendum, vel retinendum: vel per modum potentiae passivæ, ut in jure quod habes, ut nutriaris a parentibus, custodiaris a principibus, ut tibi subserviatur a famulis: vel per modum potentiae resistendi, ut in jure quod quis habet ne alius aedificet in tali loco, ne altius construendum murum attollat, quatenus videlicet non obsit visui, nec lumini. — **Secundo**, *legitima*, idest, a lege concessa; nam facultas quæ secundum legem non est, non est jus sed vis et injuria. Lex autem hanc potestatem concedens, vel est divina positiva, v. g. ad sacramenta percipienda: vel est naturalis, v. g. ad usum membrorum ad vitam per cibum et potum sustentandam, ad vim vi repulsandam: vel denique est humana, puta ad successionem hæreditatis, ad acquirendum, possidendum, retinendum, et alienandum per varia contractuum genera; tot etiam sunt genera jurium, quot sunt genera legum, quæ jus tribuunt. Ex quo sequitur hanc potestatem non esse quid physicum, sed morale dumtaxat competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione, deputatione, aut concessione. — **Tertio** *ad rem aliquam*, ut ad obtinendum rem aliquam per successionem hæreditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem. — **Quarto** *ad functionem*, ut ad liberum usum membrorum, et bonorum suorum, ac rerum sibi speciatim attinentium. *Vel quasi functione*, v. g. ad possessionem civilem et naturalem, ad retinendum dominium, statum, et conditionem

in qua est. — **Quinto denique additur, cuius violatio injuriam constituit;** quia injuria nihil aliud est, quam alieni juris violatio, quod utique fit quando jure manente contra illud agitur. Hinc quando quis privatur officio amovibili ad voluntatem superioris, non fit ei injuria, nisi aliunde habeat aliud jus ad illud officium obeundum, potest enim jus esse ad jus, et dominium juris.

Ex HIS COLLIGE, jus interdum ab *æquo*, et *bono* distingui in multis quæ refert Ludovicus Vives in *scholio ad lib. 2. De Civit. Dei*, cap. 17. Unde Aristoteles 5. *Ethicæ* c. 10. ait *æquitatem esse justi emendationem*, non quidem quatenus *justum sumitur pro debito naturali*, quod est rectum secundum naturalem rationem; hoc enim nusquam deficit si ratio non erret; neque etiam quatenus *justum sumitur pro justo legali*, quod scilicet lege humana constituitur: licet enim hoc interdum deficiat, defectus tamen iste non ex lege, aut ex legislatore, sed ex materia ipsa provenit. Unde hoc alterutro modo *sumpta æquitas*, non est emendatio juris, sed potius illius origo, et regula, juxta illud l. 91. ff. de regul. jur. *In omnibus, maxime tamen in jure, æquitas spectanda est:* itaque *æquitas dicitur esse justi emendatio*, quatenus *æquitas sumitur pro prudenti moderatione legis scriptæ præter vigorem verborum ejus*, inquit Suarez lib. 1. cap. 2; et sic *æquitas dicitur opponi stricto juri*, qua ratione Terentianus dixit: *Inter jus, et æquitatem hoc interest, jus est quod omnia recta et inflexibilia exigit, æquitas est quæ de jure multum remittit.* Utique de jure legali in quod epiikeja cadit; siquidem spectat ad judicium viri prudentis verba legis humanæ interpretari, quando illius legis exacta observatio vergeret contra naturalem *æquitatem*. Qua ratione judex, aut princeps legem sic interpretans, dicitur non agere jure, utique materialiter et ut legis verba sonant, sed agere ex *æquo*, et *bono*. Et ideo forte jurisprudentia dicta est *ars boni et æqui*, quod in legibus interpretandis bonum et *æquum* semper intueri debet, etiamsi interdum oporteat verborum legis vigorem et tenorem temperare, ne ab *æquo* et *bono* naturali discedatur.

Conclusio secunda. — JUS GENERATIM SUMPTUM DIVIDI POTEST PRIMO IN JUS NATURALE, GENTIUM, ET POSITIVUM.

Jus naturale, inquit Doctor in 4. d. 17. q. 1. n. 3, *illud est cuius reritas est nota ex terminis*; nam, inquit, *tale est principium in lege naturæ sicut et in speculabilibus principium notum est ex terminis*, sive quod sequitur evidenter ex tali vero sic noto, *cujusmodi est conclusio practica demonstrata*; et stricte loquendo nihil aliud est de lege naturæ, nisi principium vel conclusio demonstrata: *sic tamen extendendo quandoque dicitur esse de lege naturæ, quod est verum practicum consonum principiis et conclusionibus legis naturæ: in tantum, quod statim notum est omnibus illud convenire tali legi.* Quibus Doctor duo docet: primum, illud esse de jure naturæ cuius honestas patet ex terminis; puta, *Deus est colendus*: vel cuius honestas infertur ex principio quod patet ex terminis; puta, *Sacrificia sunt Deo offerenda*; quod infertur ex illo principio *Deus est colendus*. Secundum vero quod ea censeri possint esse de jure naturæ, quæ ipsius juris principiis, et conclusionibus consentanea sunt. Unde in 3. d. 37. n. 5. duplex distin-

guit jus naturæ, nempe strictum, et strictissimum. *Dico, inquit, quod aliqua possunt dici esse de lege naturæ dupliciter: uno modo tamquam prima principia practica, nota ex terminis; vel conclusiones necessario sequentes ex eis: et hæc dicuntur esse strictissime de lege naturæ.* Subdit n. 8. *Alio modo dicuntur aliqua esse de lege naturæ, quia sunt multum consona illi legi; licet non sequantur necessario ex principiis practicis, quæ nota sunt ex terminis; et omni intellectui apprehendenti sunt necessario nota.* Et hoc modo certum est omnia præcepta secundæ tabulae esse de lege naturæ, quia eorum rectitudo valde consonat primis principiis practicis necessario notis. Quibus Doctor aperte docet ad legem naturalem spectare non solum principia generalia per se nota circa naturaliter honesta, et necessaria; vel circa turpia, et illicita, ut virtutem esse amplectendam, vitium esse fugiendum, Deum esse colendum, suum jus esse cuique servandum, et non esse alteri faciendum quod quisque sibi fieri non vult: verum etiam præcepta particularia, et conclusiones deductas ex principiis generalibus circa quæcumque naturaliter necessaria, ad honeste et pacifice in societate vivendum, au circa illorum opposita; puta neminem esse occidendum injuste, non furandum, non fœnerandum ad usuram, et similia; quorum aliqua sunt per se nota lumine naturali, alia indigent discursu aliquo, vel disciplina ut hominibus præsertim rudioribus innotescant. Hæc autem omnia pertinere ad legem naturalem constat, quia ex ipsa rei natura, et seclusa quacumque lege positiva, sunt necessaria moraliter, eorumque contraria sunt illicita: quo circu S. Paulus ad Rom. 2. affirmat gentes ductum naturalis luminis sequentes, facere naturaliter ea quæ legis sunt, et esse sibi ipsis legem naturalem, scilicet testimonium illis reddente conscientia ipsorum. — * “*Duplici autem via, inquit Hugo Grotius, lib. 1. et c. 1. lib. De jure belli et pacis, aliquid esse juris naturalis probari solet: tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius; quarum probandi rationum illa subtilior est, hæc popularior.* A priori si ostendatur rei alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali: a posteriori vero, si non certissima fide, certe probabiliter admodum juris naturalis esse colligitur id quod apud gentes aut moratores omnes tale esse creditur. Nam universalis effectus universalem requirit causam: talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter sensum ipsum. communis qui dicitur. Unde Hesiodus:

*Non etenim penitus vana est sententia multi
Quam populi celebrant.*

Cui concinit Seneca, ep. 117: *Argumentum, inquit, veritatis est aliquid omnibus videri.* Et Cicero, 1. Tusc. *In re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* — Neque his officit quod quædam sint nationes immanitate barbaræ, quibus quod justum et æquum aliis videtur non arridet, quia, ait Andronicus Rhodius, *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur.* Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod œgrotis aliter videatur. Concinit Aristoteles, Pol. 1. v. *Quid naturale sit spe-*

stantum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis. * *

Hinc colligit Doctor in 4. præfata dist. 17. Quod non recte loquitur Gratianus de jure legis naturæ, volens illa quæ sunt in scriptura Veteris, vel Novi Testamenti de lege naturæ esse. Quia nec illa omnia sunt principia practica nota ex terminis, nec conclusiones practicæ demonstratae: nec vera evidenter consona talibus principiis et conclusiōnibus. Exponendus ergo est, quod extendit jus naturale ad jus positivum ab Auctore naturæ, ut distinguitur contra jus positivum ab aliquo qui non est Auctor naturæ.

Jus Gentium illud dicitur quod usu omnium aut plurium Gentium est introductum; ratione scilicet naturali præeunte ac dictante illud tamquam evidenter conveniens humano generi et societati. Hoc jure Gentium introducta est bonorum divisio, acquisitio dominii rerum, quæ nullius sunt, per earum occupationem. Ad idem pertinet Legatorum immunitas, et ea omnia quæ referuntur cap. *Jus gentium* dist. 1. quamquam inter illa computetur jus servandi fœderæ pacis, et nonnulla alia quæ comodius referri possunt ad legem naturæ. Nec mirum est Gentes in hoc jus velut unanimi consensu conspirasse: cum illud rationi naturali maxime esse conforme cognoverint: proinde singulæ Gentes illo jure ligantur, quatenus nempe singulæ illud sive proprio suo arbitrio et inclinante natura, sive ad imitationem aliarum nationum sibi præfixerunt. Unde sicut moribus singularum Gentium est introductum, sic posset a singulis per contrariam consuetudinem aut expressam revectionem, absolute loquendo, tolli, prout Ecclesia sustulit jus gentium de servitute quoad mancipia christiana.

Jus positivum illud est, quod natura docente non instituitur, sed per voluntatem ejus qui potestatem habet ipsum ponendi et condendi. Quod pro diversa auctoritate diversum est; nam aliud est jus divinum, aliud humanum. *Divinum* quidem, quod divina voluntate sancitum est, quod solito duplex distinguitur, nempe *jus divinum Vetus*, quod in Veteri Testamento tulit Deus de ritibus, cœremoniis, et politia Iudeorum; et *Novum*, seu *Evangelicum*, ut sunt ea omnia præcepta quæ vel ad mores probe formandos, vel administranda sacramenta in Novo Testamento sancita sunt. *Jus humanum* positivum illud est quod humana auctoritate, seu puri hominis conditum est; hocque iterum duplex; nempe *civile*, quod auctoritate Principum sacerularium; et *Canonico*, quod auctoritate Pontificum, vel Conciliorum institutum est. — * * Justinianus lib. 1. *Institut.*, titulo 2. existimat jus civile a jure gentium in hoc distingui, quod jus gentium non ex institutis populorum æstimandum sit, sed ex eo quod justum esse ipsa naturalis dicit ratio, id est, insita animis hominum notitia honesti et turpis, justi et injusti. Civile vero quod peculiares populi aut eorum rectores ac principes pro recte ordinanda Republica et proprio subditorum ac communi Reipublicæ bono constituunt. *Jus*, inquit, *civile a jure gentium distinguitur, quod omnes populi qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communī omnium hominum jure utuntur: nam quod quisque populus sibi jus constituunt, id ipsius proprium civitatis est, vocaturque jus civile, quasi jus proprium ipsius civitatis. Quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes*

gentes peraque custoditur, vocaturque jus gentium, quasi quo jure omnes gentes utantur. Aut certe moratores, nam, ut supra diximus, quid sit naturale et recte rationi consentaneum spectandum est in his qui bene secundum naturam se habent, non vero in depravatis. ut loquitur Aristoteles 1. Pol. 5. ** *

Insuper jus dividitur in jus simpliciter, et jus secundum quid. Primum est quod reperitur inter personas omnino distinctas, et diversi ordinis, quale est jus inter principes, et subditos: Secundum est quod reperitur inter personas non omnino distinctas, sed tantum secundum quid.

Rursus *jus secundum quid* dividitur in *paternum, economicum, et herile.* Primum est inter patrem, et filium; cum enim filius sit pars paternæ substantiæ, non sunt personæ omnino moraliter distinctæ: nec potest inter ipsos perfecta constitui æqualitas: siquidem filius patri æquivalens reddere non potest: quamvis tamen jus istud dicatur *secundum quid*, vocatur autem jus, prout jus significat debitum: plus enim filius patri debet, quam ali personæ: idem judicium de jure inter Deum, et homines. *Jus economicum* est inter uxorem, et virum, qui censemur etiam moraliter una persona. *Herile* denique est inter dominum, et servum; hic est illius possessio, et instrumentum quoddam animatum, ait Aristoteles; unde inter illos non est jus nisi secundum quid.

Insuper jus, ex parte termini quem respicit, dividitur in jus ad rem, et jus in re. *Jus ad rem*, inquit Lessius lib. 2. cap. 2. *De jure in genere, dubitatione* 2. dicitur, quod non tribuit actionem in rem, sed tantum in personam. Tale jus est quod tibi competit per stipulationem, per donationem, per emptionem, aliosve contractus ante traditionem rei; si enim res illa alteri vendatur, et reipsa tradatur, manet illi, nec potes illam vindicare; quia non res erat tibi obligata, sed tantum habes actionem personalem in eum qui te fraudavit: tale etiam jus est, quod habes per electionem, postulationem, presentationem ad beneficium: imo tale etiam est quod habes per collationem beneficij ante acceptationem, et per successionem hæreditatis, ante illius acceptationem. *Jus in re* dicitur quod tribuit actionem realem, seu quod rem obligatam habet. Tale est quod habetur per emptionem, et alios contractus, secuta rei traditione; per collationem beneficij. secuta acceptatione; per testamentum vel successionem ab intestato, secuta acceptatione: tale etiam jus est dominium rei, et ususfructus, idest, jus utendi et fruendi respective eo quod subest illis juribus; item jura quæ dicuntur servitudes; jus etiam hypothecæ, et pignoris: denique omne jus quod rem aliquam sive corporalem, ut sunt agri, domus, suppellex; sive incorporalem, ut sunt officia, beneficia, redditus, servitudes, et similia, ita nobis obstrictam tenet, ut ex ea possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur jus in re. Quocumque autem res talis transeat, potest vindicari tamquam nobis obstricta; quia res omnis transit cum suo onere quo est affecta. — Rursus, utrumque jus sive *in re*, sive *ad rem* varie distribuitur; scilicet in dominium, ususfructum, usum, possessionem, etc. *Dominium* in genere est jus gubernandi vel disponendi de re aliqua tamquam sua. *Suum* autem dicitur, quod ita subjectum

et adstrictum est illi, cuius esse dicitur, ut possit de eo disponere proprio jure, non ex commissione alterius. Sic Deus jus habet in universam creaturam tamquam rem suam, quia potest de illa statuere quod placuerit. Sic pariter Rex habet jus et dominium in suum regnum, et quivis in suas possessiones. *Dominium autem dividi potest in dominium jurisdictionis, et proprietatis.* Dominium jurisdictionis est potestas gubernandi suos subditos. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, etc. *Dominium proprietatis* est jus disponendi de re aliqua tamquam sua in suum commodum. Ab hoc dominio quisque dicitur rei suæ dominus; sive ille sit persona privata sive publica, sive communitas. Nam persona publica et respublica potest possidere bona jure privato, instar privatæ personæ. — *Ususfructus* est jus rebus alienis utendi, fruendi, salva rerum substantia. Dicitur primo *jus utendi*, ut excludatur jus, quod habet creditor in pignore, vel depositarius in deposito: hi enim non possunt uti rebus illis; quod si utantur invito domino, tenentur ei restituere aestimationem usus. Additur *fruendi*, ut excludatur nudum jus utendi re aliqua, puta equo conducto; etenim per *usumfructum* non solum rei usus, sed et fruitio conceditur, idest, jus percipiendi omnes fructus ex ea re provenientes. Additur tertio, *salva rerum substantia*: quia fructuarius debet rem integrum proprietario reservare. Hinc fit ut *ususfructus* proprie dictus non possit constitui in rebus quæ usu consumuntur, ut in vino, oleo, frumento, et pecunia. — *Usus* est jus utendi re aliena salva ipsius substantia. Quæ definitio patet ex supradictis de usufructu.

Ceteras juris divisiones colligere poteris ex variis legum divisionibus in præcedenti Articulo declaratis; cum enim leges vel in jure fundentur, vel jus ad rem conferant; sequitur totuplicis esse generis jura, quot sunt diversæ leges.

QUÆRES: *quomodo jus Gentium differat a jure pure naturali?*

RESPONDENT aliqui jus naturale a jure gentium in hoc dispare, quod jus naturale commune sit omnibus animantibus tam brutis, quam hominibus, * “ ut supra diximus ex Justiniano, lib. 1. *Institutionum.* — Verum hæc minus recte nec apposite dicta esse satis superque declaravimus; ” * nullum enim est jus revera commune hominibus, et aliis animalibus, quia bruta animalia non sunt capacia proprie obedientiæ, aut justitiæ vel injuriæ. *Insuper* lex naturalis generatim sumpta consistit in dictamine rationis naturalis: at tale dictamen in brutis repetiri nequit; adeoque in ipsis esse non potest jus aut lex naturæ. Denique, lex naturalis non regulatur per convenientiam ad naturam sensitivam, sed ad rationalem; dictat enim id quod naturam rationalem decet; et consequenter non spectat ad bruta, quæ sunt omnino rationis expertia.

RESPONDENT alii jus gentium pure positivum differre a naturali, quia illud est tantum concessivum, hoc vero etiam est præceptivum, idest, illud permittit tantum aliquid fieri liceite; hoc vero insuper obligat ad illud faciendum. — Sed contra; id quod permittitur jure gentium, vel est licitum lege naturali, vel non. Si primum, ergo spectat ad legem naturæ. Si secundum, ergo jus gentium in ipsum jus naturæ militat ac prævalet, facitque licitum id quod ex natura rei erat illicitum.

Adde quod jure gentium multa sint, non solum licita, sed etiam præcepta: puta quod commercia sint ubique libera: quod sint quidam specialiter divino cultui deputati, per quos solum sacrificia licite fiant, etc.

RESPONDENT nonnulli, jus gentium spectare ad homines non solitariae et seorsim spectatos, sed quatenus in aliqua societate congregantur: jus autem naturale non spectat ad ipsam communitatem præcise, sed ad homines sigillatum spectatos. — Verum hæc etiam responsio non satisfacit; nam ipsa societatis institutio, qua homines vivunt in coniunctione civitatis, aut regni, aut reipublicæ, provenit ex jure gentium, nec tamen oritur ex communitate; alioquin ex seipsa oriretur, et seipsam præsupponeret.

VERIUS ERGO DICENDUM ARBITROR, jus gentium in hoc a naturali discrepare, quod quæ jure naturali prohibentur aut præcipiuntur, ita statuantur vi solius naturalis rationis; quæ vero prohibentur vel præcipiuntur jure gentium, adjunctam habent saltem interpretativam legislationem humanam, et institutionem extrinsecam communem omnibus, aut saltem plurimis nationibus. Hinc fit quod jus gentium revera sit humanum, et positivum, tam ex parte materiæ quam ex parte formæ: nam id quod jus naturale permittit tantum, jus gentium absolute statuit, et faciendum esse præcipit; sic v. g. jus naturale permittit tantum, ut sit agrorum divisio, si homines velint ea dividere quæ natura in commune exposuit: jus vero gentium statuit illam divisionem absolute fieri ad melius vitandam negligentiam colendi agros, et præcavendam confusionem ac perturbationem reipublicæ.

ARTICULUS TERTIUS. DE LEGIS NATURALIS IMMUTABILITATE.

QUAM fixe sit, quamque tenaciter hominum cordibus impressa nativa lex, eleganter ex Tullio explicat Lactantius lib. 6. *De Vero cultu*, cap. 8. ubi eum præmisisset nativæ legis nostris mentibus a Deo insculptæ elogia; maxime vero ex eo quod illa sic nos regat, sic nos gubernet, ut ad summum sapientiæ virtutisque portum sine ullo errore perducat, concludit: *Suscipienda igitur Dei lex est, quæ nos ad hoc iter dirigat, illa sancta, illa cœlestis, quam Marcus Tullius in lib. De Republica, 3. pene divina voce depinxit, cuius ego, ne plura dicerem, verba subjeci. Est quidem vera lex, recta ratio, naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium jubendo, retando a fraude deterreat: quæ tamen neque probos frustra jubet aut retat, neque improbos jubendo aut retando moret. Huic legi nec abrogari fas est, neque derogari aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut per populum solvi hac lege possumus. Quo est quærendus explanator aut interpres ejus alias? Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac: sed et omnes gentes, et omni tempore una lex, et sempiterna, et immutabilis continebit: unusque erit communis quasi Magister, et Imperator omnium Deus, ille legis hujus inventor, disceptator, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet ac naturam hominis aspernatus, hoc ipso luet maximas pœnas: etiam si cetera supplicia quæ putantur effugerit.*

An autem revera ipsa nativa lex ita sit immutabilis, ut nullam prorsus mutationem usquam admittat, determinandum est in sequentibus Quæstionibus.

QUÆSTIO PRIMA.

AN ET QUOMODO LEX NATURALIS MUTARI POSSIT.

NOTANDUM 1. Aliquid dici posse de jure naturæ duobus modis: *Primo*, positive, et proprie, quatenus natura directe illud præcipit, aut vetat, et ad id exequendum inclinat, ut Deum esse colendum, alteri non faciendum quod tibi fieri non vis. *Secundo*, permissive, negative, et improprie; quatenus lex naturæ contrarium non inducit. Qualiter S. Thomas 1. 2. qu. 95. art. 5. ad 3. dicit *quod hominem esse nudum est de jure nature*: quia natura non dedit ei vestitum; sed ars adiunxit. Similiter hac ratione jure naturæ dicuntur omnia communia, et omnium unam esse libertatem, quia scilicet possessionum distinctio, et servitus non sunt inductæ a natura, sed per jus gentium, ac hominum auctoritatem, pro majori utilitate societatis humanæ.

NOTANDUM 2. Duobus modis legem aliquam mutari posse: *Primo*, per additionem, si nimirum aliquid ad legis præcepta adjiciatur, quo ejus obligatio ad plura sese extendat, quam antea diffundebatur. *Secundo*, per subtractionem, si nimirum aliquid desinat esse de lege, *quod prius ad legem revera spectabat*.

NOTANDUM 3. Legem mutari posse per subtractionem sex modis; *Primo*, per abrogationem, cum ea tollitur ex toto, sive Legislatoris voluntate et conniventia, sive contraria consuetudine, sive auctoritate ejus, qui Legislatore superior est; sive denique quando expirat tempus pro quo tantum erat constituta, expleto namque illo tempore lex non tollitur, sed impletur: unde Christus Dominus de Lege Mosaica ajebat: *Non veni legem solvere, sed adimplere*; quia nempe illa lex tantum erat instituta pro determinato tempore, et usque ad Messiæ adventum. *Secundo*, per derogationem, cum ex parte lex tollitur; unde Glossa ad caput *in istis d. 4. ait: Abrogare est in totum tollere legem: derogare autem est pro parte detrahere legi*. *Tertio*, per irritationem, cum cessat legis obligatio defectu consensus, aut aliorum necessariorum ad ejus vigorem, et firmitatem desideratorum. *Quarto*, per subtractionem materiae, quæ subest dispositioni legis, dum scilicet ipsa desinit esse materia legis, et subjacere ejus obligationi; quæ mutatio maxime locum habet in illis, quæ pendent ab humano consensu, et voluntate mutabili: ut in votis, juramentis, matrimonii, et similibus. *Quinto*, per interpretationem, et epiikejam; dum scilicet determinatur ab aliquo superiore generale legis præscriptum non obligare in particulari certa materia: cum enim lex debeat esse universalis, et Legislator singulos casus prævidere non possit, necessum est ut per Epiikejam Legislatoris voluntas explicetur, etiam contra tenorem legis; ea scilicet intentione, quod si Legislator adesset, in tali casu legem non ferret. *Sexto* denique, per dispensationem, aut privilegium; quæ duo differunt: nam dispensatio est quædam partialis abrogatio legis; privilegium autem est quasi subtractio materiæ legis, et conceditur tamquam jus privatum, quod

competit certis personis ad agendum contra jus commune. Unde in dispensatione mutatio sit ex parte legis, cuius vineulum relaxatur, remanentibus circumstantiis cum quibus alioqui lex omnes obligaret nisi esset illa relaxatio respectu personæ specialis. In privilegio autem sit mutatio ex parte subditorum, aut materiæ legis. Ex his autem omnibus legis immutationibus, quatuor priores in præsenti Quæstione suscipimus explanandas.

Conclusio prima. — **L**EX NATURALIS MUTARI POTEST PER ADDITIONEM, NON VERO PER ABROGATIONEM. Hæc conclusio duas partes complectitur; quarum

Probatur prima. Tunc mutatur lex per additionem, quando ipsi adjiciuntur aliqua nova præcepta, quorum ratione amplior sit illius obligatio, longiusque sese extendat: at possunt legi naturali aliquæ superaddi leges; multa namque præcepta superaddita sunt ad humanam vitam utilia, tam per legem divinam, quam etiam per leges humanas. **S**ecundo, præcepta legis naturæ non ita sunt explicata, et nobis nota, quin sit in potestate Dei ex illis præceptis nobis notis conclusionem aliquam inferre nobis ignotam: atqui tunc lex naturalis mutaretur per additionem hujusce conclusionis, quæ haberet rationem legis naturæ proprie dictæ.

Probatur secunda pars, scilicet quod lex naturalis quoad sua præcepta generalia non possit mutari per abrogationem. Prima legis naturæ principia sunt omnino immutabilia; quia sunt in ipsa hominis natura fundata, neque potest natura mutari: et si mutaretur lex naturæ quoad hujusmodi principia, mutaretur et ipse Deus; unde nulla ratione abrogari possunt hæc leges generalissimæ naturales, *Bonum est sectandum, malum est fugiendum: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Confirmatur, quia ideo Isaiæ 24. lex naturæ appellatur, *fædus sempiternum.* Et dist. 5. *Naturale jus inter omnia primatum obtinet tempore, et dignitate; cœpit enim ab exordio rationalis creaturæ; nam nec variatur tempore, sed semper manet:* unde Cicero lib. 2. *De Legibus,* legem naturalem appellat *æternum quiddam quod universum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientia.*

DICES: Homines in plurimis jus naturale, et legem innata in mutaverunt, ipsique derogaverunt quantum ad præcepta generalia: ergo nulla est præcedens assertio. **P**robatur antecedens: jure naturali bona omnia erant communia, et omnes libertate donabantur; accedente tamen hominum voluntate, et potentium imperio, inducta est bonorum divisio, et proprietas, necnon et servitus: ergo revera lex naturalis potest pati mutationem. *Insuper,* Glossa in cap. 17. Ecclesiastici diserte pronuntiat naturæ legem aliquando emendari, et corrigi per legem scriptam: sed hæc emendatio veram et essentialiem mutationem infert: ergo lex naturalis vere mutari potest. **D**enique, ut se habet Princeps ad legem positivam et civilem, ita se habet Deus ad legem naturalem: non enim minus legis naturæ est conditor Deus, quam Princeps humanæ: sed Princeps potest quamlibet legem civilem abrogare et rescindere: ergo pariter Deus legem naturalem abrogare potest, subindeque hæc non est absolute immutabilis. — **R**espondeo ad primum negando antecedens; et ad ejus probationem dico, bonorum

communitatem, et libertatem, non ita esse de jure naturæ quasi ipsa lex absolute prohibeat ne homines bona quædam sibi faciant propria, neve suam libertatem alteri subjiciant, si ita voluerint: ipsa namque lex permittit hominibus, ut bona sua inter se dividere possint, et disponere ne sua libertate, cuius domini sunt, eamque alteri vendere, vel subjicere, quare rerum divisio, vel servitutis inductio, nec est contra legem naturæ, nec eam mutat, sed tantum facit quod illa lex fieri permittit. Eatenus igitur bonorum communitas, et libertas dicuntur esse juris naturalis, quatenus natura confert jus dominationis in omnia bona, et in propriam libertatem; ita ut non possent homines inviti, aut sine justa causa illo jure spoliari, et ab ejus usu præpediri. *Ad secundum* dico, legem scriptam ideo datam ad correctionem legis naturalis, vel quia per legem scriptam suffectum est, ac suppletum quod legi naturæ deerat; vel quia nativa lex ob morum corruptionem ac depravationem, ita in aliquorum cordibus erat detrita, quantum ad aliqua præcepta, ut existimarent aliqua esse licita, quæ naturaliter mala sunt; quocirea opus fuit lege scripta ad ipsius nativæ legis supplementum, et clariorem explicationem. *Ad tertium* nego *majorem*: non enim eodem modo se habet Deus ad legem naturalem: quo princeps ad positivam: nam princeps totam vim ac obligandi virtutem legi tribuit sola sua voluntate et auctoritate per extrinsecum imperium promulgata: Deus autem aliquam obligationem ex parte rerum supponit, quæ videtur essentialis ipsis rebus, quia honestæ sunt et bona ex natura rei; nam, ut supra diximus, hoc est discrimen inter legem naturalem, et positivam, quod lex naturalis præcipit ea quæ per se honesta sunt et bona. prohibet autem quæ per se mala sunt: lex autem civilis tantum efficit honesta quæ præcipit, mala quæ prohibet; adeoque inter utramque legem non est paritas.

Conclusio secunda. — LEX NATURALIS MUTARI POTEST PER SUBTRACTIONEM MATERIE, QUE SUBEST EJUS DISPOSITIONI: NEQUIT AUTEM MUTARI PER IRRIGATIONEM.

Probatur prima pars: Tunc lex mutatur per materiae subtractionem, quando materia, in quam cadebat legis obligatio, desinit esse materia legis: sed ita contingere potest. *Probatur*: lex naturalis statuit quod bonum alienum non sit retinendum invito domino, sed sit restituendum. Quod quidem nativæ legis præscriptum tamdiu obligat, quamdiu manet alienum: sed potest istud, quod erat alienum, fieri proprium; si nempe ille qui in bonum illud jus habebat, cedat juri suo. Sic etiam restituendi obligatio tollitur per legem præscriptionis; qua fit ut quod erat alienum jam amplius alienum non censeatur. Sic pariter de lege naturæ est quod depositum sit reddendum, quando res in deposito constituta non petitur in damnum alterius: sed quia contingere potest quod depositum petatur in alieujus perniciem, puta si furiosus ensem depositum petat quo possit quoslibet obvios homines trucidare: in his, inquam, casibus mutatur materia legis de deposito restituendo; adeoque lex ipsa materialiter censetur mutari. Non tamen mutatur formaliter, quia lex ipsa formaliter spectata non fertur in rem absolute considerata, et sine debitiss circumstantiis, sed prout illis subjacet;

dicitat enim depositum esse reddendum, non simpliciter et absolute, sed dum non petitur in perniciem alterius; hoc autem præscriptum nunquam variatur, nec variari potest; quippe cum sit simpliciter honestum et bonum.

Patet etiam secunda pars, nempe quod lex naturalis mutari non possit per irritationem. Si lex naturæ posset irritari, maxime vel ex parte consensus requisiti ad illius obligationem, vel per contrarium consuetudinem: sed neutrum potest affirmari. Non quidem *primum*: quia ut nativa lex vim obligandi habeat, non exigit hominum consensum, sed, ut diximus, ipsa ab Auctore naturæ cordibus nostris a nostra formationis primordio inscribitur. *Secundum* etiam dici nequit: nam ut docet Gratianus dist. 5. cap. 1. *Naturale jus inter omnia primatum obtinet tempore, et dignitate, copit enim ab exordio rationalis creature, nec variatur tempore, sed immutabile semper permanens;* et ut habetur in capit. *Quo jure*, dist. 8. *Jus naturæ prævalet consuetudini et constitutioni: quacumque enim vel moribus recepta sunt, vel scriptura comprehensa, si naturali juri fuerint adversa, cana et irrita habenda sunt:* et cap. *Veritate legimus: Nemo consuetudinem rationi et veritati præponat, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit.* Quibus patet naturæ legem, per contrarium consuetudinem aut legem irritari non posse.

QUÆSTIO SECUNDA.

UTRUM LEX NATURALIS ADMITTERE POSSIT DISPENSATIONEM, ET INTERPRETATIONEM, SEU EPIKEJAM.

NOTANDUM 1. Dispensationem distingui posse duplice, nimirum proprie, et minus proprie dictam. *Prior* est relaxatio juris et præcepti, facta auctoritate superioris pleno suo jure utentis, quo scilicet pro libito et absque eo quod gravis quedam causa concurrens id exigat, aliquam personam eximit ab obligatione implendi ac faciendi quod lege præcipitur. *Posterior* vero est sola declaratio, qua superior significat quod, propter graves causas concurrentes, talis persona eximatur ab obligatione servandæ legis. Sic v. g. summus Pontifex pleno jure censetur perfecte dispensare, dum pro libito et motu proprio aliquem dispensem a jejunio servando in illo die quo ipse jusserset ab omnibus fidelibus esse jejunandum: dispensat vero improprie, dum v. g. declarat eum qui vovit continentiam, non teneri ad servandum votum quando incontinentie stimulis ita dire agitatur, ut evidens sit periculum alicujus fœdi criminis admittendi, et salutis jacturam faciendi. Prior dispensatio cadit in materiam auctoritati dispensanti subditam; posterior vero etiam ad materiam altioris ordinis, et sibi non subjectam spectat.

NOTANDUM 2. Quod cum præcepta Decalogi sint in duplice differentia, eorumque aliqua dicantur *prime tabulæ*, quæ Deum immediate spectant; alia vero *secundæ tabulæ*, quæ pertinent ad jus proximo servandum; eumque, ut jam diximus, præcepta *prime tabulæ* sint de jure strictissimo naturæ, si tertium excipias, nempe de servando Sabbato, cetera vero sint tantum de jure naturæ proprio, non autem strictissimo; inde gravis inter Theologos difficultas oritur; num

Deus possit in aliquibus præceptis Decalogi dispensare. Hac enim de re duæ extremae sunt sententiae. *Prima* quidem negans Deum de potentia absoluta dispensare posse in aliquo præcepto Decalogi, præter tertium de sanctificatione Sabbati. Ita S. Thomas q. 100. art. 8. et ejus Commentatores ac Discipuli, quos citat et sequitur Suarez 2. *De Legib.* cap. 15. Salas tr. 14. disp. 5. sect. 9. Vazq. disp. 179. c. 2. Aversa q. 94. sect. 3. *Secunda* extreme opposita tenet Deum de potentia absoluta posse dispensare in aliquibus præceptis Decalogi. Ita *Doctor Subtilis* cum suis, Gabriel, Almainus. Marsilius. S. Ponav. 1. dist. 47. Ockam 2. q. 19. Petrus Alliacen. 1. dist. 14. Andr. de Castro-novo dist. 48. Gerson. et alii. Hæc autem controversia ut facilius, et evidentius solvatur,

* “ NOTANDUM 3. Quod ” * omne præceptum, sive affirmativum, sive negativum, duo præcepta involvere; unum quidem *affirmativum*, alterum vero *negativum*: nam præceptum affirmativum de colendo Deo, v. g. non solum inducit obligationem positivam Deum colendi, et diligendi determinatis temporibus et opportunis, sed præterea involvit præceptum negativum numquam ponendi aut volendi ponere impedimentum quod ab isto divino cultu et amore præpediret: hoc autem præceptum negativum obligat semper et pro semper. quia nusquam licet velle non diligere, nec colere Deum. Similiter præceptum negativum non colendi falsos deos, nec occidendi sine causa, involvit ipsummet præceptum negativum quo prohibemur nullo umquam tempore cultum impendere falsis diis: et præterea involvit præceptum affirmativum applicandi omnia media, quæ videbuntur necessaria ad observantiam illius præcepti negativi. *Advertendum* quod quando præceptum est simpliciter negativum, tunc præceptum affirmativum ipsi adjunctum tantum determinat ad medium conducens ad observantiam illius præcepti negativi. Similiter quando præceptum est simpliciter affirmativum, tunc præceptum negativum, quod in eo involvitur, determinat solum ad medium necessarium ad observantiam præcepti affirmativi.

His ita præmissis, tria maxime determinanda sunt in præsenti Quæstione: *Primum*, quod Deus revera possit dispensare dispensatione proprie dicta in aliquibus præceptis Decalogi, et in iis quæ sunt de jure naturali. *Secundum*, an dispensare nequeat in duo priora præcepta primæ tabulæ. *Tertium*, an ex aliqua causa auctoritas humana, Pontificia aut civilis, in iis quæ juris naturalis sunt dispensare possit.

Conclusio prima. — DEUS REVERA POTEST DISPENSARE IN ALIQUIBUS QUÆ SUNT JURIS NATURALIS: MAXIME VERO IN PRÆCEPTIS SECUNDÆ TABULÆ DECALOGI, SI OCTAVUM EXCIPIAS. Ita Doctor præfata q. 37. n. 5. et sequentibus.

Probari solet hæc conclusio: *Primo* quidem variis Scripturæ textibus, quibus constat Deum dispensasse in præceptis secundæ tabulæ, neenon in iis quæ videntur esse de jure naturæ; siquidem *Exodi* 11. et 12. videtur dispensasse in septimo præcepto, *Non furtum facies*, cum Israelitis, ut nempe vasa Ægyptiorum furarentur: et *Deuteronomii* 23. cum iisdem Israelitis ut fenerarentur alienigenis ad usuram, quod revera furtum est. Item pari ratione dispensavit in *seculo præ-*

cepto cum Osea jubendo ipsi ut acciperet mulierem fornicariam, et ex ea filios fornicationis susciperet. *Denique* dispensavit cum Abraham in *quinto praecepto* de non occidendo, cum ipsi imperavit ut filium suum interficeret et immolaret. Subindeque Deus dispensare potest, et de facto dispensavit in *præceptis secundæ tabulæ*, et quæ non sunt de jure stricto naturæ.

Fateor responderi posse *ad primum caput*, concessionem Israelitis factam ut *Egyptum* spoliarent, et ut vasa aurea et argentea quæ commodato ab *Egyptiis* acceperunt secum abducerent, non tam esse dispensationem septimi *præcepti* quam illius explicationem; siquidem per illud *præceptum* prohibetur solum ablatio rei alienæ, quæ autem Israelitæ ab *Egyptiis* acceperunt, non erant bona *Egyptiorum*, sed *qua*: primo quidem *titulo donationis* sibi a Deo factæ, qui cum supremam habeat potestatem ratione sui supremi dominii in omnia bona temporalia, et disponendi de eis pro beneplacito suo, potest etiam illa cui voluerit concedere. Secundo, *titulo mercedis laborum suorum*, qua erant fraudati ab *Egyptiis*, ut testatur *Scriptura sacra Sapientiæ* 10. *Redditus Deus justis mercedem laborum suorum*: oppressi quippe fuerant Israelitæ ab *Egyptiis* gravissimis laboribus per varios annos absque ulla prorsus mercede. Tertio denique *titulo vindicante religionis*; nam inquit S. Augustinus lib. 22. *contra Faustum* cap. 71. *Egyptii erant sacrilegi, et iniqui; nam auro illo male utentes ad Creatoris injuriam, suis idolis serviebant, et homines peregrinos labore gratuito injuste ac vehementer afflixerant: digni ergo erant isti (nempe Israelitæ) quibus talia juberentur, et illi, (nempe Egyptii) qui talia paterentur.* Quas rationes eleganter expressit Philo Judæus in lib. 1. *De vita Moysis*, ubi ait spolium illud *Egyptiorum*, triplici titulo a peccato excusari, nimirum titulo laboris impensi, titulo compensandæ injuriæ illatae, et titulo justi belli. *Primum*, inquit, *ut diuturni laboris necessariam mercedem reciperen*t. *Deinde*, *ut pro acceptis tempore quo servierant injuriis, si non pro merito, aliquid tamen damni reponerent, sive ut bello victores victos spoliarent bonis.* — Reponi posset pariter *ad secundam*, quod illis verbis non fecit Deus facultatem Judæis fœnerandi ad usuram alienigenis; nam ubi dixit Deus, *Non fœneraberis fratri tuo ad usuram*, per hoc sufficienter significavit accipere aliquid ad usuram, esse simpliciter malum: unde dici posset quod licebat Judæis fœnerari materialiter tantum ad usuram alienigenis, non autem formaliter; quia quod exigebant supra sortem ab alienigenis, sua esse poterant, aut titulo *donationis* sibi factæ a Deo, qui est supremus rerum administrator et distributor, qua ratione ipsis dederat terram Amorreorum et aliorum: aut titulo justi belli, ut censem S. Ambrosius lib. *De Tobia* c. 15. ubi ait: *Ab illo exige usuram, cui merito nocere desideras, cui jure inferuntur arma, cui legitime auferuntur usuræ, quem bello vincere non potes. Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere: sine ferro dimicat qui usuram flagitat, sine gladio se degisse ulciscitur, qui fuerit usurarius executor inimici.* Ad factum Oseæ pariter reponi posset ipsum jussum fuisse accipere in legitimum matrimonium uxorem quæ prius fuisset fornicaria: ita interpretatur S. Augustinus lib. *Contra Secundinum*, cap. 21. *Quid, inquit, inimicum fidei christianæ, si meretrix reicta fornicatione in castum conjugium commutetur?* Et infra: *Itaque cum*

meretricem Propheta fecit uxorem, ad ritum corrigendum mulieri consultum est, et figuræ Sacramentum expressum. Nec retinet quod ibi subjiciatur, Fac tibi filios fornicationis: hæc enim verba significant, vel quod jubeatur Prophetæ ut filios ab illa muliere fornicaria geritos tamquam legitimos adoptet: vel quod ita dicantur filii fornicationis, quia nati sunt ex muliere quæ antea fuerat fornicaria; non enim est insolitum in Scriptura res interdum retinere denominationem eorum quæ antea erant: Eva enim post formationem suam appellata est ab Adamo os, Os nunc ex ossibus meis: quia ante formationem talis fuerat. Vel denique ut significaretur ipsos Judæos a vero Dei cultu recessisse, cultum idolis exhibendo, quod in Scriptura genus est fornicationis, juxta illud: Maledicti qui fornicantur abs te. Quapropter his textibus omissis,

Probatur Conclusio auctoritate S. Bernardi lib. De Præcepto et Dispensatione c. 3. ubi cum distinxisset triplet necessarium, nempe stabile, inviolabile, et incommutabile, dixissetque necessarium stabile id esse quod a superioribus traditum et sancitum stabiliter perseverat, nec omnino cuiusvis subjectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur: necessarium incommutabile, id quod divina ita constat et æterna ratione firmatum, ut nulla ex causa possit, vel ab ipso Deo aliquatenus immutari; necessarium vero inviolabile illud quod non ab homine traditum, sed divinitus promulgatum, nisi a Deo qui tradidit mutari omnino non patitur; subdit: ut exempli causa, non occides, non mœchaberis, non furtum facies, et reliqua illius tabulae legis scita: que etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittant, nec cuiquam hominum ex his aliquo modo solvere aut licuit, aut licebit: Dominus tamen horum quod voluit et quando voluit solvit: sive cum ab Hebreis Egyptios spoliari: sive quando Prophetam cum muliere fornicaria miseri præcipit. Quorum utique alterum quid nisi grare furti facinus? alterum quid nisi flagitiū turpitudi reputaretur, si non excusasset utrumque factum auctoritas imperantis? Censet ergo sanctus Bernardus revera Deum in aliquibus præceptis Decalogi posse dispensare. — Nec valet reponere cum Thomistis S. Bernardum intelligendum esse de dispensatione improprie dicta. Hæc siquidem responsio in ipsa sancti Bernardi verba aperte militat, ut constat tum exemplis ab eo prolati; tum ex eo quod in illo libro expresse agat de dispensatione proprie dicta; tum denique quia sanctus Bernardus talem dispensandi auctoritatem Deo concedit qualem negat hominibus: at ipsimet adversarii patentur, homines dispensare posse dispensatione improprie dicta in præceptis quæ sunt juris naturæ: ergo necessum est fateantur, sanctum Bernardum intelligendum esse de dispensatione proprie dicta quam Deo tribuit.

Probatur insuper Conclusio: Deus potest dispensare in præcepto de non occidendo innocentem: sed præceptum istud est juris naturalis, et unum ex præceptis Decalogi: ergo in eis fieri potest dispensatio. Minor patet. Major probatur: ut Deus revera censeatur proprie dispensare in præcepto non occidendi innocentem, sufficit quod sua auctoritate efficiat, ut illa occisio, quæ alias esset illicita, fiat licita: sed id Deus præstare potest, imo de facto præstitit: ergo revera Deus dispensare potest in aliquibus præceptis Decalogi. Major constat; nam ideo prin-

ceps aliquis censetur dispensare in lege a se posita, et Pontitex dispensare in comedione carnis die *veneris* v. g. quia uteque efficit sua auctoritate, ut ille actus per dispensationem sit licitus in omnibus circumstantiis in quibus alias esset illicitus, si nulla ipsius adesset legis dispensatio. *Probatur minor:* occisio Isaac, quam Deo imperante efficaciter intendebat Abraham, habebat omnes circumstantias ob quas censenda esset prohibita per Decalogi præceptum *non occides*, si non adtuisset divina dispensatio, non minus quam comedio carnis die *veneris* ab homine sano ac benevalente habet omnes circumstantias ratione quarum esset actus illicitus, et peccaminosus si non adesset summi Pontificis dispensatio respectu istius hominis sani: ergo sicut illa comedio carnis ab illo homine sano revera fit licita ob dispensationem; ita pariter illa occisio Isaac innocentis revera etiam ob divinam dispensationem extitit licita: subindeque illa occisio solum non fuit mala propter dispensationem factam per idipsum divinum mandatum quo Deus illam occisionem præceperat; et conséquenter verum est quod de facto Deus in aliquibus Decalogi præceptis dispensavit. — *Confirmatur:* Deus de facto præcepit Abrahæ filium suum interficere in illis circumstantiis, in quibus secluso præcepto peccasset eum occidendo; nec ulla intervenit mutatio moralis ex parte illius facienda occisionis præter mutationem quæ oriebatur ex illo præcepto, ut præceptum erat; ergo per veram dispensationem fecit Deus ut illa occisio, quæ alias esset illicita, foret licita.

REPOUNUNT ADVERSARIJ, præceptum illud divinum datum Abrahæ de occidendo Isaac non potuisse hahere dispensationis rationem; quia præceptum obligat ad aliquid faciendum, dispensatio vero talem obligationem non inducit, sed solum permittit rem licite fieri. — *Contra:* dispensatio, ut dispensatio est, præcise vim habet auferendi obligationem, et prohibitionem actus in quem cadit dispensatio; sed præceptum de re aliqua facienda, quæ alias prohibetur, habet eamdem rationem et vim: siquidem eo ipso obligat ad aliquid faciendum, et autem prohibitionem qua illud cavebatur; licet præterea habeat rationem obligandi ad actum, in quo fit dispensatio, et cuius prohibitio per illud faciendum præceptum tollitur. Quod utique patet exemplo; nemo enim est qui non fateatur, quod si summus Pontifex præcipere alicui comedere carnes die *veneris*, alias obligato per Ecclesiæ præceptum ad eas non edendas; revera cum eo dispensaret summus Pontifex; adeoque præceptum de re facienda, quæ alias prohibetur, vim et rationem habet dispensationis. *Adde* quod qua ratione Deus præcepit Abrahæ occidere filium, potuit etiam non præcipere, sed ipsi concedere licentiam expressam et formatam eum interficiendi; at in eo casu talis imperfectio foret licita: ergo proprie Deus potest dispensare in præcepto, *non occides*.

REPOUNUNT 2. Verum quidem esse quod illa occisio foret licita ratione illius præcepti divini, quæ alias non esset licita si tale præceptum non adesset; verum, inquiunt, id non fieret per veram dispensationem, sed per materiæ subtractionem et mutationem; nam non quæcumque occisio vetatur per illud Decalogi præceptum, *Non occides*, sed tantum illa quæ fit privata auctoritate. Unde de facto Principes sacerdotes conferunt facultatem interficiendi, nec tamen dispensant in

illo præcepto. — **Contra**: si Principes sœculares, sua sola auctoritate possent efficere ut occisio hominis, quæ alias esset injusta, foret licita, revera censerentur proprie dispensare in illo præcepto, *non occides*, sicut dispensare possunt in legibus et præceptis a se positis: ergo cum Deus sola auctoritate sua possit dispensare, absque ulla mutatione materiæ, hoc est, remainente semper obligatione illius præcepti, *non occides*, quæ obligatio illam oecisionem illicitam efficeret, nisi divinum interveniret vel præceptum, vel consilium: revera censendus est Deus in illo præcepto dispensare.

REPONUNT DENIQUE alii, illud quidem præceptum Abrahæ datum esse dispensationem; sed non quæ sit relaxatio præcepti: sed tantum qua fit ut illa oecisio Isaæc non censeretur homicidium. — **Verum** hæc responsio prorsus est futile: nihil enim aliud est dispensationem aliquam esse relaxationem præcepti, quam eam esse talem ratione ejus præceptum, quod alias obligaret, nisi ista dispensatio adesset, ea posita non censeatur obligare: sed illa dispensatio, qua Deus fecit ut absque ullo peccato Abraham posset suum filium interficere, erat hujusmodi: ergo pariter erat vere relaxativa præcepti.

OBJICIES 1. S. Augustinum asserentem Deum non posse dispensare in jure naturæ; nam libro *De vera religione*, cap. 31. ait: *Neque Pater de æterna lege judicare posset*: et libro primo *De libero arbitrio*, cap. 6. *Legi æternæ, inquit, semper est obtemperandum, et illam esse incommutabilem*. Et infra: *An potest aliquando injustum esse ut mali miseri, boni autem beati sint, aut ut honestus et gravis populus ipse sibi magistratus creet: dissolutus vero ac nequam ista licentia caret?* Video hanc æternam et incommutabilem legem esse. — **Respondeo**, has auctoritates recte posse intelligi de potentia ordinaria, qua nempe Deus juxta præscriptas a se leges, et regulas cuncta disponit, non autem de extraordinaria qua pro libito præter ordinationes a se conditas, potest aliquid per se præstare, vel præstandum ab alio præcipere: vel præfatæ auctoritates intelligi possunt de strictissima lege naturæ, qualiter arbitror primam et secundam auctoritatem esse accipiendas. Tertia autem intelligenda est de lege æterna et naturali, quantum est ex natura rei, et nisi interveniat actus aliquis divinæ voluntatis rem aliter disponentis: certum est enim quod esset injustum, ut populus honestus sibi crearet magistratus, si nempe Deus id vetaret, sicut revera vetare potest. Similiter etiam posset esse justum, ut populus dissolutus, et nequam non careret tali auctoritate cum facultate sibi creandi magistratus, si Deus ita imperaret.

OBJICIES 2. Si Deus dispensare posset in præceptis secundæ tabulae, præsertim in eo *non occides*, sequeretur quod dari posset bellum utrinque justum sine ignorantia; nam ille cum quo dispensaret Deus in præcepto oecisionis, posset licite aggredi aliquem; is autem quem invaderet, posset etiam licite se defendere, et invasorem impugnare et occidere; sed est contra communem Theologorum sententiam quod bellum possit esse utrinque justum sine ignorantia: ergo nostra assertio in communem Theologorum sententiam pugnat. — **Respondeo 1.** hanc objectionem tam in Adversarios quam in nos ipsos militare; si quidem non negant Adversarii quod Deus non possit dare licentiam in aliquibus casibus, in quibus non liceret interficere nisi Deus ita

concederet aut præciperet; id siquidem constat manifeste ex occisione Isaac Abrahamo demandata, sive interim Deus id faciat dispensando, ut asserimus, sive mutando materiam illam, eamque extrahendo ab obligatione juris naturalis, ut volunt Adversarii: sed in illo casu tam licet ei qui esset interficiendus, se defendere et adversus impugnantem repugnare, si Deus daret licentiam occidendi sive mutando materiam illius obligationis, sive dispensando in eo præcepto *non occides*; adeoque hæc difficultas tam ab Adversariis quam a nobis est solvenda. *Respondeo 2. negando majorem*: non enim sequeretur bellum in illo casu utrinque justum; nam ille cui Deus præciperet interfectionem, non deberet eo ipso in omni casu velle interficere; sed teneretur abstinere ab interfectione in illis casibus, in quibus periculum esset ne ipse interficeretur, aut alios interficeret quos occidendi non haberet facultatem. Nam licet Deus dispensaret in præcepto legis naturalis quoad interfectionem Petri v. g. non tamen eo ipso censendus esset dispensare in præcepto naturali quoad interfectionem aliorum, aut quoad periculum manifestum propriæ occisionis: subindeque teneretur abstinere se ab interfectione facienda in eis casibus in quibus probabiliter periculum esset, ne aut interficeret quos occidere non licet, aut ipse interficeretur: unde si in iis casibus ab interfectione non desisteret, bellum ex parte ejus foret injustum, justum vero ex parte illorum quos aggredieretur. *Respondeo 3. negando minorem*: non enim absurdum est bellum utrinque esse justum; nam certum est quod dum Christiani Reges inter se decertant, plurimi ex militibus utriusque partis existimant se vocatos a suis Principibus ad bellum legitimum, adeoque tenentur ad interficiendos adversarios milites. Imo probabile censem aliqui, inquit Poncius, *Comment.* in dist. 37. n. 143. etiam ita præfatos milites ad occisionem teneri in eo casu quo per scientiam particularem quidam ex eis cognoscerent suum Regem non juste adversus alium Regem pugnare, dummodo publice non fiat compertum, nec ipsi possint id suadere rationibus opportunis absque vita sua dispendio se ab interficiendis adversariis desistere: certum, inquam, est aut saltem probabile, quod in tali casu bellum inter milites esset utrinque justum, etiam absque ulla ignorantia ex parte ipsorum. — Adde ex Cavello in *Scholio* ad nu. 5. præfatæ quæstionis 37. quod in pluribus casibus videtur multis Doctoribus bellum posse esse utrinque justum; nam qui putat bona fide se pugnare, potest aggredi alterum quem novit innocentem, ut docet Soto 5. *De Just.* quæst. 1. art. 7. Item reus condemnatus contra scientiam privatam Judicis, potest resistere secluso scandalo, ut cum pluribus aliis affirmat *Covarruvias* 1. var. cap. n. 13. Item si duo in naufragio simul tentarent invadere scapham unius dumtaxat capacem, possent invicem juste utrinque pugnare pro ea sibi servanda, quo vitam quisque tueri posset, ut docet Major in 4. dist. 15. quæst. 22. etc. Potest ergo bellum aliquando esse utrinque justum.

OBJICIES 3. Præcepta legis naturæ sunt affirmativa vel negativa: affirmativa præcipiunt id quod secundum se justum est ac rectum; negativa autem prohibent id quod secundum se est iniquum et injustum: sed si dispensabilia essent præcepta affirmativa, licet non facere id quod secundum se licet facere; similiter si præcepta nega-

tiva essent quoque dispensabilia, liceret facere id quod secundum se iniquum est atque injustum: at absurdum consequens: ergo et antecedens. — **Distinguo majorem:** affirmativa præcipiunt id quod justum est secundum se et independenter ab ullo prorsus legis præcepto, nego: dependenter ab aliquo præcepto, ratione cuius id quod præcipitur, censetur esse justum, et quod prohibetur censetur esse injustum, concedo. Licet enim aliqua videantur esse justa vel injusta, quatenus convenienti vel inconveniunt legi naturali, neenon et rectæ rationis dictamini; attamen cum lex naturalis nihil sit aliud quam ipsa ordinatio Dei præscribentis ea quæ pro libito judicat esse convenientia vel disconvenientia creaturæ rationali, consequens est quod ratio illius convenientiæ vel disconvenientiæ maxime petatur ab ipsa Dei ordinatione. Similiter *distinguo minorem*: liceret non facere id quod secundum se justum est. remanente sub ratione justi, nego: non remanente sub eadem ratione, concedo: certum est autem quod res quæ justa erat, et idcirco necessario executioni demandanda ratione præcepti divini, talis esse desinit, accidente divina dispensatione, qua posita, id quod justum erat, et necessarium facere, incipit esse licitum omittere.

DICES 4: Omnia præcepta legis naturalis habent fundamentum in natura, et eatenus sunt præcepta legis naturalis, quatenus conjunguntur cum natura: atqui natura nequidem per divinam potentiam variari potest: nam licet data quacumque creatura possit Deus producere perfectiorem in infinitum, non potest tamen facere hominem aliter quam sit: ergo pariter nequit in lege naturæ dispensare. — **Distinguo majorem:** illa præcepta fundantur in natura, idest, habent conjunctionem cum natura ex ordinatione Dei auctoris naturæ, ita rem statuentis, concedo: idest, profluunt ab ipsa natura per modum proprietatis inseparabilis, quasi illa invariata, hæc variari nequeant, nego: nam, ut diximus, cum ista ratio juris naturalis pendeat ab ipsa ordinatione Dei ut auctoris naturæ, cumque illa divina ordinatio sit libera, etiam Deus liberrime potest præcipere vel prohibere quæ judicaverit convenientia vel disconvenientia, ipsa natura secundum suam essentiam invariata permanente.

DICES DENIQUE: Dispensatio est imperfecta et inchoata legis abrogatio; sicut enim per abrogationem fit, ut manentibus omnibus aliis circumstantiis omnino eisdem, lex non obliget, quæ alioqui cum istis circumstantiis obligaret, ita dispensatio facit ut hunc non obliget quem alias obligaret: atque hinc abrogatio dicitur *mors legis*; dispensatio autem *vulnus legis*: ergo in ea tantum lege dispensari potest quæ potest abrogari; sicut ille qui immortalis est, invulnerabilis quoque est; at ex dictis supra, lex naturæ non potest abrogari, subindeque nec in ea dispensari etiam per Deum. — **Distinguo minorem:** lex naturæ non potest abrogari quantum ad omnia præcepta quæ continet, maxime vero quantum ad ea quæ sunt de jure strictissimo naturæ, qualia sunt duo præcepta priora primæ tabulæ, concedo: quantum ad alia præcepta, qualia sunt cætera primæ vel secundæ tabulæ (si mendacium excipias) nego: quemadmodum enim contendimus divina auctoritate in eis posse dispensari quantum ad aliquas personas, ita et dispensari posset quantum ad omnes; siquidem divina auctoritas, et potestas non magis limitatur, et arctatur respectu plurium quam respectu

unius: illa autem dispensatio generalis esset revera legis abrogatio; subindeque lex naturalis quantum ad ea praecepta divinitus posset abrogari.

Conclusio secunda. — DUO PRIORA PRÆCEPTA PRIMÆ TABULÆ NEGATIVE SUMPTA, QUATENUS VIDELICET PROHIBENT IRREVERENTIAM EXHIBENDAM DEO, AUT PER CULTUM DEORUM INANUM, AUT PER DIVINI EJUS NOMINIS ASSUMPTIONEM IN VANUM, SUNT STRICTISSIME DE JURE LEGIS NATURALIS; SUBINDEQUE SUNT ETIAM DIVINITUS INDISPENSABILIA. Hæc est Doct. in 3. dist. 37. n. 6. ubi ait de præceptis primæ tabulæ, quia illa immediate Deum respiciunt pro objecto, duo quidem prima, si intelligantur tantum esse negativa. « Primum, *Non habebis Deos alienos*: Secundum, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, idest, non facies Deo tuo irreverentiam, ista sunt stricte de lege naturæ, quia sequitur necessario, *si est Deus, est amandus ut Deus*: et quod nihil est aliud colendum tamquam Deus, nec Deo facienda est irreverentia: et per consequens in istis non poterit Deus dispensare, ut aliquis possit licite facere oppositum talis prohibiti. » Hæc Doct. cui subseribunt omnes Thomistæ contendentes omnia præcepta Decalogi esse indispensabilia, proinde censem ea quæ sunt primæ tabulæ, maxime esse indispensabilia.

Probatur hæc Conclusio: Ex terminis notum est Deo non posse aliquam irrogari injuriam, aut irreverentiam absque culpa mortali: at summa Deo fieret injuria et irreverentia si ipse odio haberetur, aut debitus ipsi cultus alteri impenderetur: ergo hæc licite fieri non possunt. Probatur *major*: notum est ex terminis nullum malum morale esse faciendum, nec posse licite fieri id quod cognoscitur esse contra bonum honestum, et morale: inde namque sequeretur contradicatio, nempe quod posset licite fieri, et quod ita fieri non posset: sed nullum malum morale potest esse majus quam inferre irreverentiam Deo summo bono: ergo non potest ipsi ulla ratione licite irrogari aliqua irreverentia. — *Deinde*, si Deus dispensare posset, et efficere ut irreverentia sibi licite fieret, maxime per actum suæ divinae voluntatis, quo videlicet irrogatio irreverentiae, quæ alias esset illicita, fieret licita: sed id efficere nequit mediante illo voluntatis actu: ergo nec in illo dispensare. *Major*, et consequentia patent. *Minor* probatur: non est magis notum ex terminis, aut ex aliquo principio quod quæ Deus jubet sint licita, et quæ prohibet sint illicita, quam sit notum quod in illo casu Deo sit irroganda irreverentia: ergo sicut nullo suæ voluntatis actu potest Deus efficere, ut quod juberet fieri, non fieret licite; aut quod prohiberet fieri, licite fieri posset, pro eodem instanti quo juberet aut prohiberet; ita efficere nequit ullo suæ voluntatis actu ut irreverentia sibi licite exhibeat. — *Denique*, eo ipso quo aliquid fieret jubente Deo, non fieret ipsi irreverentia; siquidem non irrogatur irreverentia Principi, dum ejus præceptis et mandatis fit satis: ergo implicat ut Deus possit concedere facultatem irrogandi sibi irreverentiam.

DICES: Ex precedenti Conclusione liquet, dispensari posse divinitus in præceptis negativis secundæ tabulæ quæ spectant ad proximam dilectionem: ergo pari ratione dispensari poterit in præceptis primæ tabulæ quæ Dei dilectionem et cultum concernunt. Patet *antecedens*

ex dictis. *Consequentia probatur*: omnia præcepta secundæ tabulæ fundantur in dilectione proximi, et ad ipsam tamquam ad caput unice revocantur: sed proximi dilectio necessario sequitur ex præcepto diligendi Deum: igitur si hæc Dei dilectio dispensationem non admittat, nec pariter admittet dispensationem dilectio proximi. *Major constat*; nam inquit Apost. ad Rom. 3. *Non adulterabis, non occides, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Unde concludit ibidem Apost. *Qui diligit proximum, legem implevit*. Quod utique probatur auctoritate Christi Salvatoris Matth. 22. ubi sermonem faciens de præceptis diligendi Deum, et proximum, ait: *In his tota lex pendet, et Prophetæ*: igitur in isto præcepto: *Diliges proximum tuum*, includuntur necessario omnia præcepta secundæ tabulæ. Probatur *minor*, quod dilectio proximi sequatur necessario ex præcepto diligendi Deum: dilectio Dei, quæ est de jure naturæ, est dilectio perfecta, et non deordinata: sed dilectio ordinata non tendit in Deum sibi soli appropriandum, quasi diligens Deum nollet ab aliis diligi; quia amor boni communis ut appropriati soli diligenti est inordinatus; amor etiam alicujus nolentis dilectum ab aliis similiter diligi est imperfectus: ergo cum præceptum de diligendo Deo tendat in amorem perfectum, et ordinatum, etiam intendit quod Deum diligens velit ipsum pariter ab aliis diligi; proindeque amans Deum debet velle quod etiam proximus Deum diligat: sed talis voluntas est actus perfectissimus dilectionis proximi: ergo dilectio proximi necessario sequitur ex præcepto dilectionis Dei. — **R**epondet Doctor * “ ut jam dictum est, ” * tribus modis: *Primo* quidem negari posse *majorem*: non enim est certum quod diligere Deum sit strictissime de jure naturæ, in quantum præceptum illud est affirmativum, sed tantum in quantum est negativum, scilicet quatenus prohibet odium Dei: hinc cum præmisisset rationem pro tuenda parte affirmante, nempe quod præceptum de diligendo Deo aliquando obliget de jure naturæ, alias sequeretur hominem per totam vitam non teneri ad aliquem actum amoris Dei eliciendum, quod repugnare videtur rectæ rationis dictamini: postmodum partem negantem sic probat *ibidem* n. 7. Non est certum esse præceptum juris naturæ stricti quod aliquis homo Deum amet hodie positive: ergo nec eras, nec ullo alio tempore, quia non est potior ratio cur aliquis aliquo tempore determinato obligaretur ad Deum positive amandum quam hodie. *Et ideo*, inquit, *strictè loquendo non videtur quomodo possit concludi quando aliquis teneatur tunc vel nunc exhibere cultum Deo; et pari ratione nec aliquando indistincte, quia ad nullum actum tenetur aliquis pro aliquo tempore indeterminato ad quem non tenetur pro aliquo tempore signato, aliquibus opportunitatibus concurrentibus*. Hoc est, non potest aliquis teneri ad aliquem actum pro tempore determinato eliciendum, quin teneatur pro aliquo tempore determinato, quod posset determinari per occurrentes opportunitates, et particulares circumstantias aliquando concurrentes. Quocirca ratione utrinque librata, indiscresum relinquit Doctor an amare, et colere Deum positive, sit præceptum strictissimi juris naturæ. — *Respondet 2.* negando *minorem*, nempe quod *dilectio proximi sequatur necessario ex amore Dei*. Ad ejus *minoris rationem* dicit, quod etsi perfectus Dei amor, qui præcipiteretur per jus naturæ

strictum, non sit amor quo vellet quis appropriare sibi Deum, quasi nollet ipsum ab aliis positive diligi; tamen non posset esse amor quo necessario velit positive Deum ab aliis positive diligi, sed sufficit quod sit amor ipsius Dei secundum se, abstracto ab eo quod quis velit, aut nolit Deum ab aliis diligi. Ratio autem cur Deum amans perfecte, posset non teneri ut vellet positive ipsum ab aliis diligi, vel possideri, est quia forte non placeret ipsi Deo se communicare aliis hominibus sicut se communicat homini diligenti; aut quia non esset notum diligenti quod Deo placeret aliis se communicare sicut et sibi. Sicut enim licet Deus de facto velit communicare illis, quos prædestinat, et ut sic ab eis amore perfectissimo diligi, tamen non vult sese communicare eis, quos non prædestinat, aut ab iis taliter diligi: ita mirum non est, quod qui Deum diligat, posset non velle positive ipsum ab aliis non diligi, quia non constaret naturali cognitione talem amorem ab aliis hominibus elicatum Deo fore acceptum: atque adeo præceptum quo quis diligit Deum, non potest ipsum obligare naturaliter, ut velit ipsum ab aliis diligi. — *Respondet 3.* Quod etsi Deus esset diligendus ex strictissimo et indispensabili legis naturæ præcepto, et quamvis virtute ejusdem vel alterius præcepti similis diligendus esset proximus ea dilectione qua teneremur velle ipsum effeaciter diligere Deum, et pervenire ad beatitudinem; tamen exinde non sequeretur præcepta secundæ tabulæ esse naturali jure observanda, quia eatenus ex præcepto de habenda hujusmodi dilectione proximi sequeretur necessario observanda præcepta secundæ tabulæ, quatenus sine tali observatione non posset proximus tali dilectione diligi: sed ita non est; nulla enim repugnantia est quod quis vellet Deum diligere proximum, et ipsum pervenire ad ultimam beatitudinem, et simul vellet eum interficere, et bonis suis eum expoliare. Imo posset judicare, licet erronee, quod illa imperfectio, et illa bonorum expoliatio conduceret ipsum ad beatitudinem assequendam; nempe si judicaret se esse in statu gratiæ, in quo si moreretur, haud dubie salvus esset: similiter judicare posset quod possessio bonorum temporalium foret proximo nociva ad beatitudinem obtinendam; adeoque quod expoliatio bonorum illorum conduceret proximum ad beatitudinem assequendam, et consequenter licet quis ex præcepto de diligendo Deo, positive teneretur velle etiam Deum a proximo suo diligi, non tamen inde sequeretur quod paratione teneretur ad observanda præcepta secundæ tabulæ. — *Ad auctoritates* autem quibus suadebatur proximi dilectionem necessario sequi ex dilectione Dei, quæ est præceptum legis naturæ, *respondet Doctor n. 12.* primo quod illa, ad quæ sese extendit dilectio proximi, sequuntur quidem ex principiis legis naturæ, non tamen sunt revera de stricta lege naturæ, sed solum reductive; ideoque per se non sunt indispensabilia: quamvis enim præcepta secundæ tabulæ sequantur ex dilectione Dei naturaliter, non tamen inde inferre licet quod illa sint indispensabilia, sed tantum concluditur, quod qui Deum diligat, etiam tenetur et proximum diligere, et ipsi non dare occasionem offendendi Deum; nec ullam ei inferre injuriam ejus bona auferendo: quamvis haec non ita necessario sequantur, quin pro libito possit Deus hic et nunc dispensare cum aliquo in illa prohibitione de auferendis proximi bonis, et inferendis ipsi injuriis.

DICES 2: Quæ fiunt contra præcepta secundæ tabulæ, directe militant in ipsam naturæ legem, subindeque per sé et ex se mala sunt et illicita, etiam independenter a lege positiva: sed in iis, quæ per se mala sunt, Deus dispensare nequit; alioquin efficeret, ut malum licite fieri posset, quod implicat: malum enim ut malum, est illicitum: ergo in iis, quæ per præcepta secundæ tabulæ prohibentur, Deus dispensare nequit. — **Distinguo majorem:** militant in ipsam naturæ legem directe, et per se, nego: ex consequenti et illative, concedo: hoc est, non sunt de lege naturæ strictissima ac indispensabili; quippe cum nec sint principia, nec conclusiones talis legis; sed tantum consequenter ex talis legis conclusionibus inferuntur, subindeque censere non debent indispensabilia. *Vel aliter dico,* præcepta secundæ tabulæ esse quidem prohibita, aut præcepta a voluntate Dei, ut Auctoris naturæ, non tamen præcepta, aut prohibita sub pœna inferni, aut privationis vitae æternæ. Aliiquid enim potest esse prohibitum, aut præceptum dupliciter: uno modo sub aliqua pœna in genere et indeterminate, aut sub pœna determinata ordinis quasi naturalis, scilicet mortis temporalis, aut incarcerationis, vel jacturæ honorum. Alio modo posset aliquid esse præceptum vel prohibitum sub pœna inferni et privationis beatitudinis, ita ut qui transgredieretur præceptum, merito judicaretur dignus esse inferno aut beatitudinis privatione. Non est autem necesse quod quidquid præcipitur aut prohibetur in Decalogo, maxime in secunda tabula, sit prohibitum aut præceptum præcepto juris naturalis obligante ad poenam æternam inferni independenter ab aliqua positiva ordinatione Dei. Neque enim evidens est ex terminis, quod tanta sit malitia in adulterio, aut homicidio, aut furto v. g. ut propter illa commissa deberet quis puniri pœna tam dira et sæva, quam est illa pœna æterna sensus æterni quam de facto incurruunt omnes adulteri, homicidæ, et fures ex hac vita absque salutari pœnitentia migrantes: neque possunt assignari ulla principia, ex quibus id naturaliter colligi possit, præsertim cum ex natura rei non appareat qualiter per illa delicta inferatur injuria Deo, aut aliquid committatur, quod per se incompatibilitatem habeat cum ultimo fine.

DICES 3: S. Paulus ad *Romanos* 2. affirmat quod *qui sine lege peccaverunt sine lege peribunt*. Quibus significare videtur quod quamvis non esset lex aliqua positiva de præceptis Decalogi, qualis de facto data est Judæis per Moysem, et nobis per Christum, adhuc qui transgredieretur illa præcepta juris naturæ perire posset, et puniri æterna morte, ac amissione beatitudinis æternæ. Quod utique confirmatur ex eodem Apostolo 1. Cor. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicarii, neque adulteri, etc. regnum Dei possidebunt.* Igitur ex Apostolo, quamvis non esset lex positiva, nihilominus qui talia crimina patrarent, rei forent damnationis æternæ, subindeque lex naturalis obligat etiam ad pœnas inferni. — **Respondeo** negando *consequentiam*: nam Apostolus non loquitur absolute, et in casu in quo non esset lex positiva: sed de facto et prout nunc res se habet, scilicet quatenus fornicatio, adulterium, et alia ejusmodi prohibentur per legem positivam sub pœna damnationis æternæ. Ad priorem textum dico, Apostolum intelligi posse non de quibuscumque peccatis, quæ fiunt contra præcepta naturæ, sed tantum de illis, quæ fiunt

contra præcepta strictissimi juris naturæ, qualia sunt duo priora præcepta Decalogi, quibus prohibetur idolorum servitus, et irreverentia Deo exhibenda.

Conclusio tertia. — NULLA POTESTAS HUMANA, TAM ECCLESIASTICA QUAM CIVILIS, DISPENSARE POTEST IN HIS QUALE SUNT DE JURE NATURÆ.

Probatur 1. auctoritate S. Bernardi in priori Conclusione laudata, ubi eum consensisset Deum posse dispensare in præceptis secundæ tabulae, ait: *Quar etsi nullam prorsus dispensationem admittant, nec cuidam hominum ex iis aliquo modo solvare, aut licuit, aut licebit.*

Probatur 2. ratione: Non potest inferior superiorem absolvere, ut constat dist. 21. cap. *Interior*: neque ligatum a superiore solvere potest interior, ut habetur *c. Unico de Clerico agrotante*: atqui si auctoritate humana dispensari posset in lege naturali, solveret auctoritas creata et interior obligationem, quam ex Dei ordinatione homines contraxerunt: ergo etc. *Deinde*, ipsimet Principes et Ecclesiæ Præsules tenentur præceptis juris naturæ: ergo non possunt in eis dispensare. *Consequentia patet*: qui enim subduntur præceptis, et tenentur ad ea servanda, non possunt ab eorum præceptorum obligatione dispensare. *Antecedens etiam constat*, siquidem præcepta legis naturæ ad omnes omnino homines rationis compotes spectant: ergo maxime ad eos, qui præcipue ratione et prudentia pollere debent ut alios debite dirigant et ordinent. *Denique*, si Pontifices et Principes possent dispensare in aliquibus præceptis quæ vel sunt de jure naturæ, vel ad illud spectant, maxime possent dispensare in præceptis secundæ tabulae: sed id præstare non possunt, alias possent dare potestatem fornicandi, interficiendi innocentem, et accipiendi aliena bona: hoc autem, ut constat, falsum est: igitur etiam falsum id unde sequitur.

DICES: Summus Pontifex dispensat interdum de residentia Pastorum: at Pastorum residentia est de lege naturali, ex Concilio Tridentino sess. 23. c. 1. *De reformatione*: ergo in eo dispensari potest. Item, de jure naturæ est, ut qui vovit, reddat Domino quod vovit: sed summus Pontifex dispensat in votis: ergo etc. — **Respondeo primo**, negando *minorem*: Cone. enim Trid. non affirmat residentiam Pastorum esse de jure naturali, sed tantum significat eam esse de jure divino, ait enim: « Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, « quibus animalium cura commissa est, oves suas cognoscere, pro his « sacrificium offerre, verbique divini prædicatione, sacramentorum « administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pau- « perum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, « et in cætera munera pastoralia incumbere, quæ omnia nequaquam « ab iis præstari et impleri possunt, qui gregi suo neque vigilant, « neque assistunt; sed mercenariorū more deserunt: sacrosancta « Synodus eos admonet et hortatur, ut divinorum præceptorum me- « mores, factique forma gregis, in judicio, ac veritate pascant ac re- « gant. » Quibus verbis solum significatur residentiam Pastorum cen- seri posse non quidem de jure naturali, sed de jure divino positivo: nam ex illis non potest haberri quod residentia sit de alio jure, quam ex quo pastores obligantur ad præstanda munia, quæ absentes exequi non

possent: at Concilium significat quod ad ea præstanda teneantur, non ex jure naturæ, sed ex præcepto divino. subindeque residentia pastorum posset non censeri esse de jure naturæ. — *Respondeo* 2. distinguendo *majorem*: summus Pontifex dispensat de residentia pastorum dispensatione proprie dieta, quæ fiat proprio jure et propria auctoritate, quæ solvat residendi obligationem, absque externa gravi causa concurrente, nego; dispensatione improprie dicta quæ sit tantum declaratio pastores in eo casu non teneri ad residendum, propter graves causas, et eorum præsentiam alibi exigentes, et eos alio evocantes, concedo. Igitur summus Pontifex proprie non dispensat de residentia pastorum cum eis licentiam concedit alio migrandi; sed tantum declarat in aliquo particulari casu pastores non teneri ad residentiam: enimvero solum Pastores residere debent cum plebe sibi commissa, quando publici boni necessitas vel utilitas eos alio non vocat, quod utique prudenter declaratum est, et statutum in Concilio Tridentino loco laudato, ubi cum declarasset omnes Pastores, *Etiamsi sanctæ Romanae Ecclesiæ Cardinales sint, obligari ad personalem in sua Ecclesia, vel diœcesi residentiam, ubi injuncto sibi officio defungi teneantur, neque abesse posse nisi certis de causis:* subdit: *Nam cum Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia ac evidens Ecclesiæ, vel Reipublicæ utilitas aliquos nonnumquam abesse postulent et exigant, decernit Sacerdotalis Synodus has legitimæ absentiæ causas a beatissimo Romano Pontifice, aut a Metropolitano, vel eo absente suffraganeo Episcopo Antiquiori residente, qui ejusdem Metropolitani absentiam probare debebit, in scriptis esse approbandas.* Non potest ergo summus Pontifex de facto dispensare cum Episcopis, ut non resideant pro eo tempore quo est obligatio juris, aut naturæ, aut divini ad residendum, nisi ob gravissimam causam, talemque ob quam merito existimare possit, nec Deum nec naturam ea causa posita ad residentiam obligare. Quando autem ob leves causas Pastores a residentia dispensat summus Pontifex, si tamen id faciat aliquando, id solum præstat cum Pastoris præsentia non ita videtur gregi necessaria, aut utilis, quin prudenter existimari possit in eo casu, nec Deum, nec naturam talem residentiam præcipere. — *Ad secundum* dico eodem modo, quo ad primum; etenim summus Pontifex proprie non dispensat in ullo voto aut juramento, nec etiam in matrimonio rato; sed tantum declarat propter graves concurrentes causas, eos qui votum emiserunt, non teneri ad id implendum in tali casu particulari ex lege naturæ; nam est quidem de jure naturæ, ut qui vovit, remanentibus omnino iisdem circumstantiis, reddat Domino quod vovit; non est autem de jure naturæ ut votum persolvatur in aliquibus circumstantiis et casibus concurrentibus, nempe si materia voti reddatur moraliter impossibilis: v. g. si quis vovisset dare centum aureos Ecclesiæ infra annum, post mensem autem omnibus bonis spoliaretur, et in extremam necessitatem redigeretur, tunc ad solvendum votum non teneretur lege naturæ, quia voti materia est ipsi moraliter impossibilis; vel si observatio voti minoris sit perfectionis, et meriti apud Deum: ut si v. g. quis vovisset dare Ecclesiæ cereum, haud dubie voto satisfaceret si loco cerei daret aureum calicem, quia lex naturæ numquam obligat necessario ad omittendum majus bonum pro solvendo minori bono. Idem dicendum

quando occurrit periculum jacturae majoris boni, puta si quis vovit castitatem voto simplici, et postmodum gravissimis ustulatus concupiscentiae stimulis versaretur in periculo non solum votum infringendi, sed etiam peccandi peccato fornicationis, aut adulterii, aut aliquo alio deteriori, a quo periculo liberaretur, si a voto solutus licite ducere posset uxorem: hoc, inquam, in casu legitime declarat summus Pontifex ipsum non teneri lege naturae ad permanendum in voto: tum quia ipse vovens moraliter censendus est non habuisse voluntatem extendendi votum suum ad istum casum moraliter impossibilem: tuin quia lex naturalis non censetur obligare ad aliquid praestandum, unde tam grave damnum sequitur, quanta est incontinentiae fœditas: tum denique quia ipsa ratio naturalis dictitat quod quando occurrit jactura necessario facienda duorum bonorum diversæ rationis et aestimationis, potius esse faciendam jacturam minoris, quam majoris boni: præstat enim pati abscissionem brachii, aut alterius partis corporis, quam mortem ipsam, quia corporis integratio minus est bonum, quam exterminatio vitae. Unde cum status virginalis pudicitiae, quantumlibet excellens, minus sit bonum, quam status gratiae sanctificantis, cuius jacturam facere pericitatur is, qui vovit: in eo casu declarat summus Pontifex illum a voto absolvi, subindeque summus Pontifex non dispensat, nec dispensare potest in ullo voto perfecta dispensatione, sicut dispensare potest in legibus ecclesiasticis a se conditis pleno jure, et absque ulla causa.

DICES: Illa causa quam exigeret summus Pontifex ut dispensaret legitime, vel solvit obligationem juris naturalis, vel non: si non solvat: ergo censetur revera summus Pontifex pleno jure dispensare: si solvat, ergo frustra recurrirunt ad summum Pontificem pro obtainenda dispensatione illius obligationis, quæ jam nulla est. — Respondeo, euidem causam illam gravem occurrentem revera solvere obligationem legis naturae, nec minus propterea recurrentem esse ad summum Pontificem, non quidem ut alligationem talem solvat, sed ut solutam declareret, tamquam Ecclesiæ supremum caput. Quemadmodum enim licet aliquis revera certus esset quod res, quam proximus detinet, ad se pertineat, non posset tamen licite aliquando ipsam sibi vindicare propria auctoritate, sed ad id esset expectanda et postulanda sententia judicis: ita pariter licet aliquis esset certus se habere sufficientem causam cur censeatur solitus ab obligatione voti persolvendi, non tamen deberet votum infringere donec exposita causa coram summo Pontifice, ejus declarationem haberet, qua nempe, et sibi et Ecclesiæ constaret ipsum amplius non teneri ad voti solutionem.

INSTABIS: Non solum summus Pontifex declarat nullam amplius urgere voti obligationem, sed etiam revera voventem ab ea solvit: ergo proprie dispensat. Patet antecedens, quia æque utitur verbo *dispensandi* dum solvit ab obligatione voti, ac quando dispensat de lege a se posita: sed duni hoc verbo utitur in solvenda lege a se posita, revera proprie, et pleno jure dispensat: ergo pari ratione dispensat dum solvit a voto. — Nego antecedens, et ad ejus probationem dico, quod etsi summus Pontifex in illis declarationibus utatur verbo *dispensandi*, non inde sequitur quod revera in illis dispensem: verbum enim *dispenso* est æquivocum, et significat aliquando quemcumque

actum superioris, quo aliquid fit, aut cognoscitur esse licitum, quod alias illicitum esset, aut licitum esse non cognosceretur, sive interim ille actus sit propria dispensatio, sive sola declaratio. Nec refert quod simpliciter utatur isto verbo in solvenda obligatione votorum ac in solvendis legibus a se positis: nam diversitas significationis in eo casu non est petenda ex verbis, sed ex natura rei subjectæ. Hinc quia materia juris Pontificii subjecta est absolute summo Pontifici, ita ut absque ulla causa antecedente suam volitionem possit concedere licentiam alicui id, quod præcipitur, non exequi, idcirco dum hanc licentiam concedit, proprio censetur dispensare: quia vera materia juris naturalis absolute non subjicitur ulti auctoritati humanæ; ideo non potest in ea dispensare summus Pontifex pleno jure, et nisi concurrat aliqua gravis causa. Unde tunc verbum *dispenso* ab eo usurpatum non habet veram, et propriam significationem: utitur nihilominus recte ipso modo loquendi: tum quia perinde est quantum ad proxim et usum communem fidelium: tum quia non parum conducit ad timoratæ conscientiæ simpli-
cium scrupulos removendos.

URGEBIS: Summus Pontifex facultatem habet solvendi quocunque vinculum in terris, ut constat ex illis verbis Matth. 18. *Quodcumque solveris super terram erit solutum et in Cælis:* ergo potest quodlibet vinculum voti, juramenti, et matrimonii rati pleno jure solvere. — **Distinguo antecedens:** habet hanc supremam auctoritatem respectu materiæ determinatæ, et sibi subjectæ, concedo: respectu cuiuslibet materiæ, nego. Alias enim summus Pontifex dispensare posset in obligatione veritatis dicendæ, eliciendi amoris divini, servandæ vitæ innocentis: sive efficere ut mendacium, odium Dei, et perjurium forent licita. Unde licet summus Pontifex in Ecclesia supremam habeat potestatem, tamen non censetur posse solvere quamlibet hominis dispensationem; alias cum etiam Imperator habeat supremam potestatem in rebus temporalibus, posset etiam solvere naturalem obligationem subditorum in promissis, pactis etc. quod tamen damnatur in Clementina *Pastoralis de re jud.* in fine, ubi habet quod Imperatori non liceat tollere, quæ juris naturalis sunt.

QUÆRES: *an lex naturalis admittere possit explicationem et declarationem?*

AFFIRMO: cum enim omnia quæ sunt juris naturalis non sint æque nota, et ad intelligendum facilia, cumque graves aliquando occurrere possint circumstantiæ, in quibus duo pugnantia naturæ præcepta servanda concurrere videntur, necessario opus est declaratio et explicatio, qua constat quidnam in illis circumstantiis sit faciendum. Sic v. g. licet lex naturalis præcipiat alienum esse restituendum, cum tamen præcipiat esse servandam vitam, et famam, inde fit quod non sit restituendus gladius furioso dum periculum adest ne vel ipsum, vel restituentem, aut alios occidat. Hæc tamen declaratio proprie non est dicenda Epikieia: cum enim hæc dicatur ab Arist. 5. *Ethicorum*, cap. 10. *Emendatio legis, ex ea parte qua deficit propter universale:* hæc cadere nequit in legem naturæ, quia hæc non prohibet, nec præcipit universaliter et absolute, sed tantum in iis casibus, in quibus

actus præceptus est necessarius ex natura rei, et actus prohibitus est malus, et necessario fugiendus.

DISPUTATIO TERTIA.

DE LEGE DIVINA.

DEUM esse legum conditorem, legislatorumque Principem nemo sane mentis negare potest; ejus enim est universam mundi machinam, et maxime homines terræ incolas, legibus instruere, qui cuncta condidit, ut ad præscriptum sibi finem recto tramite collineant. Quocirca non satis ei visum fuit naturæ legem hominum cordibus inscribere, sed, inquit S. August. in Psalm. 50. *Ne sibi homines aliquid defuisse quererentur, scriptum est et in tabulis, quod et in cordibus non legebant: non enim et scriptum non habebant, sed legere nolebant: Appositum est oculis eorum quod in conscientia videre cogerentur, et quasi forinsecus admota voce Dei ad interiora sua homo compulsus est.* Hanc autem divinam suam vocem, et legem promulgavit Deus, tum Judæis, tum Christianis; illam quidem per Moysen; hanc vero per Christum: illam veterem quæ pene oblivione deletam legem naturalem in memoriam hominum, usumque revocaret; alteram vero gratiæ, quæ veterem imperfectam perficeret, et vacuam impleret. Quoniam autem hæc utraque lex ab æterno in Dei voluntate constituta simul et sancta fuerat, idecirco triplicem divinam legem solito congrue distinguunt Theologi. Quarum primam, quæ cæterarum caput est, Æternam appellant, secundam autem Mosaycam, tertiam vero Evangelicam, de quibus erit sermo in tribus sequentibus Articulis.

ARTICULUS PRIMUS.

DE LEGE DIVINA ÆTERNA.

LEGEM æternam appellat S. Aug. 1. 1. *De Libero arbitrio*, cap. 5. et 6. *Summam rationem in Deo existentem, cui semper est obtemperandum, vel summam rationem qua justum est ut omnia sint ordinatissima, vel ut inquit lib. 22. Contra Faust., cap. 27. Lex æterna est ratio vel voluntas Dei ordinem naturæ servari præcipiens, et dissipari retans.* De hac autem lege nonnulla hic sunt delibanda, sequentibus in Quæstionibus. Quarum *Prima* aperiet, an et quid sit divina lex æterna: *Secunda*, quotplex et qualis; *Tertia*, quænam habeat subjecta.

QUÆSTIO PRIMA.

AN ET QUID SIT LEX ÆTERNA.

NOTANDUM 1. Rationem divinam, in qua maxime æterna lex statuitur, tribus modis posse considerari: *Primo* quidem, quatenus est cognitio omnium effectuum, tam actualium, quam possibilium: Deus enim novit, et vocat ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, inquit Apost. ad Rom. 4. *Secundo*, prout est operativa creaturarum, aperiendo seilicet divinæ voluntati, eique demonstrando creaturas possibles, quibus existentiam per divinum suum decretum concedere potest: quocirca apud Psalm. dicitur fecisse cælos in intellectu. *Tertio* denique,

divina cognitio spectari potest, quatenus est directiva, et gubernativa omnium creaturarum in suos fines. In hac autem postrema divinæ cognitionis acceptione maxime videtur esse constituenda æterna Dei lex.

NOTANDUM 2. Quod etsi divina lex æterna cum divina providentia in eo conveniat, quod utraque videatur directio, et ordinatio rerum quarumlibet in fines sibi convenientes, tamen lex æterna a Providentia divina distinguenda videtur in multis. *Primo* quidem, in eo quod illa contineat regulas maxime generales, quibus res creatæ suos in fines ordinantur: unde per se primo respicit bonum Universi: Providentia autem divina complectitur solum privatas et speciales regulas quibus unaquæque res suum in finem dirigitur, et bonum singulare cuiusque rei respicit. *Secundo*, lex æterna importat vim obligandi; Providentia vero nullam obligationem infert. *Tertio*, Providentia comparatur ad legem æternam, ut conclusio particularis ad principium universale; sicut enim lex positiva tradit in generali regulas; v. g. Deum esse colendum, juxta quas prudentia colligit hic et nunc esse operandum: ita lex æterna in Deo tradit regulas generales, quibus Deus intendit universum dirigi; puta lapidem moveri deorsum, ignem vero sursum: bonum esse sectandum, malum fugiendum: Providentia vero de motibus creaturarum disponit in particulari juxta speciale cuiusque bonum: et ideo Providentia ad legem æternam tamquam ad principium reducitur.

NOTANDUM 3. Legem æternam a cæteris legibus in eo distingui, quod lex æterna non sit lex data, sed ferens, non impressa, sed expriemens: non participatio legis alicujus, sed origo et fons omnium aliarum: ab ea namque leges omnes temporales derivantur, quæ idcirco dicuntur leges impressæ et participatae. Insuper lex æterna est incommutabilis: cæteræ vero leges mutabiles sunt: unde S. August. lib. *De Vera relig.*, c. 17. ait: « ut ars medicinæ eum eadem maneat, neque ullo pacto ipsa mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo: ita divina Providentia (quam pro æterna lege hic usurpat) cum sit omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ varie subvenit, et pro diversitate morborum, alia alii jubet aut vetat utilia: unde non incipit ut ab ipsa morte ad naturam suam, ea quæ deficiunt, idest ad nihilum tendunt, reducat, et firmet. Hinc idem S. August. lib. 1. *De Liber. arbit.*, cum interrogasset: cum ergo hæc sit una lex, ex qua aliæ omnes temporales ad homines regendos variantur? Non ideo ipsa variari nullo potest modo? Respondet Evodius: intelligo non posse omnino; neque enim ulla vis, ullus casus, ulla rerum labes umquam effecerit, ut justum non sit omnia esse ordinatissima, et quæcumque a lege æterna promanant, quantumvis variabilia, non desinunt tamen esse ab ea tamquam invariabili ». *Tertio* denique, distinguuntur lex æterna, et temporalis, quod huic subiectantur homines mortales, et adhuc miseri; illi vero beatitudine donati, et Deo fruentes, ut egregie apud eundem August. ibidem c. 15. aperit Evodius dicens: « Beatos ob amorem ipsorum æternorum sub æterna lege agere existimo; miseris vero temporalis imponitur ».

His ita præmissis, duo hic breviter supersunt aperienda: *Primum*, an ista sit admittenda æterna Dei lex a cæteris legibus distincta. *Secundum*, quæ sit ejus genuina definitio.

Conclusio prima. — REVERA ADMITTENDA EST ÆTERNA DEI LEX, QUA SCILICET DEUS AB ÆTERNO ORDINAT, QUÆ RATIONALI CREATURE FACIENDA SINT AUT CAVENDA, QUO FINEM SIBI PRÆSCRIPTUM ASSEQUATUR. Ita communiter Theologi cum nostro Alensi 3. part. qu. 26. memb. 1. quod utique firmatur primo auctoritatibus S. August. in primo Notabili laudatis. — Firmari potest etiam ipso Philosophorum sapientissimorum consensu; nam inquit Cicero libro 2. *De Legibus*. *Video sapientissimorum fuisse sententiam, ut legem neque hominum ingenii excogitatum, neque scitum aliquod esse populorum, sed aeternum quiddam, quod universum mundum regit, et imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, et ultimam, mentem dicebant esse omnia ratione, aut cogentis, idest præcipientis, aut retantis Dei: ex qua illa lex quam diu humano generi dederunt recte est laudata.*

Probat corclusionem Alensis loco laudato tribus rationibus. *Primo*: nullum malum debet esse impunitum; adeoque omne malum puniri debet per ordinationem alicujus legis: at omne malum non punitur per legem temporalem; nam inquit S. Augustinus lib. 1. *De Libero arbitrio*, cap. 5. *Videtur lex ista, quæ regendis ciritatibus fertur, multa concedere atque impunita relinquere, quæ per divinam Providentiam rindicantur: ergo debet admitti lex æterna, cuius illa divina Providentia est applicatio, per quam illa peccata puniantur.* — *Secundo*. plurimæ sunt leges temporales invicem contrariæ, subindeque conciliari debent in aliqua ratione justitiae: sed ita conciliari nequeunt nisi per legem contrarium non habentem, qualis est æterna; adeoque est admittenda. *Major* constat ex S. August. lib. 1. *De Libero arb.*, c. 6. *Duae leges ita sibi videntur contrariæ, ut una earum honorem dandi populo tribuat potestatem: alia non, ut nullo modo in una civitate possent esse simul, numquid dicemus aliquam illarum injustam esse, et ferri minime debuisse?* — *Denique*, necesse est in Deo esse aliquam legem: sed hæc non potest esse nisi æterna: ergo necesse est aliquam esse legem æternam. *Minor* constat, Deus enim est immutabilis, subindeque nihil ipsi de novo potest accidere. *Major* similiter patet: cum enim Deus habeat Providentiam, necessario in eo supponitur ratio quædam practica totius gubernationis Universi, juxta illud Boetii 3. *De Consolatione*: *qui perpetua mundum ratione gubernas, quo circa idem lib. 4. Prosa 6. ait: Providentia est divina ratio a summo Principe constituta, qua cuncta disponit: ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis;* nam, inquit S. Isidorus 2. *Ethymologiarum*, si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constituitur.

DICES 1: Lex necessario requirit aliquem cui possit præscribi: sed ab æterno nullus extitit cui lex præscriberetur: ergo nulla lex æterna esse potuit. *Major* patet, lex enim est actus imperii; repugnat autem esse imperium, nisi existat subditus cui imperetur. *Minor* pariter constat, siquidem ab æterno solus Deus extitit, cui lex, et imperium præscribi non potest. — *Distinguo minorem*: non fuit aliquis subditus ab æterno existens realiter, et de facto, cui lex præscriberetur pro ipsa æternitatis duratione implenda, concedo: non fuit existens in idea, et decreto divino pro certa temporis differentia a quo lex illa tunc

esset implenda, nego. Similiter probationem *minoris* distinguo: imperium non potest esse æternum de facto, et actu intimatum subdito, concedo: non potest ab æterno esse conceptum in voluntate divina, cuncta ab æterno decernente quæ pro diversa temporis differentia executioni mandabuntur, nego.

DICES 2. De ratione legis est quod promulgetur; siquidem lex est ordinatio facta a superiore auctoritatem in communitatem habente, subditis intimata, et promulgata: sed ab æterno non potuit esse ulla legis promulgatio, quippe cum nullæ ab æterno fuerint creaturæ, quibus lex promulgari posset: ergo nec ulla lex potuit esse ab æterno. — Respondet Alensis, quod lex considerari potest. quatenus derivatur vel a legendō, vel a ligando. Priori modo, certum est ipsam esse æternam, quia in mente Dei legebatur ac manifestabatur, et quasi narrabatur: sic autem promulgatione non egebat. Secundum autem posteriorem derivationem, nempe quatenus lex ligat, potest iterum bifariam spectari, nempe active vel passive: scilicet vel ex parte Dei, vel ex parte creaturæ per legem ligatæ, vel obligatæ ad aliquid faciendum, vel omittendum. Priori modo æterna dici potest, si non secundum actum, saltem secundum habitum; eodem enim modo, inquit, distinguendum est de lege ligante in Deo, sicut de dominio divino; dominium autem divinum dicitur, vel secundum habitum, vel secundum actum. Sicut ergo dominium dicitur in habitu de Deo ab æterno, dominium in actu ex tempore, ita lex, si non importet habitum ligandi, sic ab æterno est in dispositione ad ligandum, et hoc modo dicitur lex æterna; sed si importet actum ligandi, non ita. Unde in summa respondet, ad rationem legis satis esse quod de se vim habeat ligandi, licet nondum actu liget, quia nondum est applicata, et promulgata. Respondeo 2. promulgationem legis posse considerari vel ex parte legislatoris promulgantis, vel ex parte subditi cui promulgatur. Priori modo lex prius est in legislatore promulgante quam in subdito cui promulgatur: unde in forma respondeo distinguendo minorem: nulla lex potuit ab æterno promulgari, promulgatione se tenente ex parte creaturarum, concedo: promulgatione se tenente ex parte Dei supremi legislatoris, nego. Quare autem hæc promulgatio ex parte Dei legislatoris sufficiat, non autem ea promulgatio sufficiat ex parte hominis legislatoris, sed necessario humanæ leges exigant manifestari subditis per promulgationem, ratio est aperta, quia nempe cum lex æterna sit Dei decretum immutabile, omnino invariabilis est: unde sine ulla sui mutatione ab æterno lata obligabit in tempore: decretum autem hominis mutabile est; hinc quamdiu non promulgatur per modum legis, semper se habet potius per modum propositi ferendi legem, quod potest revocari, quam per modum legis firmiter stabilitæ, et latæ. Unde in lege æterna nulla alia promulgatio publica requiritur, ut actu obliget, sed solum quod veniat in notitiam subditi. Quare si per internam revelationem nobis innotesceret divinæ voluntatis decretum, hoc sufficeret ad obligandum.

Conclusio secunda. — TRIPLEM ÆTERNÆ LEGIS DEFINITIONEM PROFERT S. AUGUST. Primam quidem lib. de libero arb. c. 6. dieens, « *ut breviter legis æternæ nomen explicem, ea est, quia justum est, ut omnia sint ordinatissima.* Secundam vero profert lib.

De vera Religione, cap. 31. *Lex æterna est incommutabilis veritas, quæ est lex omnium artium, et lex omnipotentis Artificis.* Tertiam denique eodem libro, et cap. *De libero arbitrio*, dum dicit quod *Lex æterna est summa ratio cui semper obtemperandum est: per quam mali miserati, boni bonam ritam merentur: per quam illa, quæ temporalis est, recte fertur recteque mutatur.*

Hanc autem triplicem definitionem expendit Alensis *ibidem*: « Lex æterna, inquit, potest considerari secundum respectum ad bona, vel mala: vel secundum quod respicit bona tantum. Et hoc dupliceiter, quia potest considerari secundum quod respicit bona generaliter, vel bona specialiter, quæ sunt bona rationalis creaturæ tantum. Quantum ergo ad primam rationem, convenit ei haec ratio: Lex æterna est, qua justum est, ut omnia sint ordinatissima: lex enim æterna, secundum quod est jus ordinandi, respicit bona, et mala: quia Deus bona facit, et ordinat: malum autem non facit, sed ordinat: unde sicut ordinare est actus communis ipsius legis respectu bonorum et malorum, ita est notio ipsius prout respicit bona, et mala. Secundum autem quod respicit bona generaliter, sive sint bona rationalis creaturæ, sive irrationalis, convenit ei ista ratio: lex æterna est lex omnium artium, et lex omnipotentis Artificis. In quantum enim est ars omnipotentis Artificis, respicit causam divinam, quæ est ars, et causa omnium bonorum. Secundum autem quod respicit bona rationalis creaturæ tantum, convenit ei ista definitio: Lex æterna est summa ratio cui semper obtemperandum est, etc. Rationalis enim creatura ordinanda est per leges, unde lex temporalis fertur ab homine, et super homines: et ita cum ei convenient ferre leges temporales ut dicitur in definitione, constat quod hoc est respectu rationalis creaturæ. Similiter quod dicit: cui semper obtemperandum est, convenit ei respectu creaturæ rationalis, quia solum rationalis creaturæ convenit ille actus qui est obtemperare. » *Advertendum est* autem trium illarum definitionum seu descriptionum postremam videri magis congruam: duæ nempe priores potius ad providentiam quam ad legem æternam spectant. Tertia vero ipsam legem æternam luculentius explicat. — Posset tamen brevius et clarius definiri, dicendo quod *Lex æterna est ipsa divinæ sapientiæ ratio, aut ipse divinæ voluntatis actus, quo Deus ab æterno decretit creaturam rationalem teneri in tempore ad hoc, vel illud faciendum, vel carendum.* — * « Lex æterna est summa ratio directiva omnium actionum et motionum. Dicitur 1. ratio, eo quod lex quælibet sit ordinatio rationalis seu mentis. Dicitur 2. ratio summa, quia ultima est et suprema regula ad quam creaturarum ordinatio in finem exigitur. Dicitur 3. directiva omnium actionum et motionum, quia versatur circa actiones et motiones, eo quod motiones et actiones sint media per quæ creatura quælibet tendit ad debitum sibi finem.

Probatur 2. auctoritate S. Augustini qui legem æternam sic definit, lib. 22. cont. Faust., cap. 24.: *Lex æterna est ratio dirina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans.* Naturalis autem ordo creaturæ rationalis est, ut per amorem subdita sit Deo, et qualibet creatura etiam seipsa per eumdem amorem superior sit. Ordo naturalis creaturæ irrationalis est ut in eo sit situ, et

in eo loco, in quo universi ordo naturalis exigit. Iterum ab eodem Doctore sic definitur: *Eterna lex ea est, qua justum est ut omnia sint ordinatissima*, lib. 1. *De libero arbitr.*, cap. 6. ” *

DICES: Legi æternæ, ex S. Augustino mox laudato, semper est obtemperandum: sed divinæ voluntati non est semper parendum; nam ex eodem S. Augustino in Enchiridio, potest bonus filius bona voluntate velle patrem vivere. quem Deus vult mori: ergo lex æterna non recte dicitur Dei voluntas. — Respondet ad minorem Alensis loco laudato, quod « rectitudo voluntatis nostræ non semper attenditur in « conformatio ejus ad divinam voluntatem respectu voliti, sed re- « spectu volentis. Motus enim voluntatis comparatur ad volentem, et « ad volitum: conformatio ergo voluntatis meæ ad divinam semper « debet esse quantum ad volentem, sed non semper ad volitum: unde « debo me sic conformare ei, ut ego velim quod Deus vult me velle, « non autem ut velim quod vult semper. Unde super illud *Rectos decet collaudatio*, dicit Glossa: *Convenit ut quocumque vult Deus te velle, velis et tu: non dicit ut velis quocumque vult Deus; et sic bonus filius volens patrem vivere, quem Deus vult mori, conformat voluntatem suam, et obtemperat divinæ: quia ipse vult ipsum velle, scilicet patrem vivere. Et hoc*, dicit Augustinus, *vult quod ipse filius velit patrem vivere ex naturali pietate, quem vult mori ex suo judicio.* »

QUESTIO SECUNDA.

QUALIS, ET QUOTUPLEX SIT LEX ÆTERNA.

TRIA maxime veniunt hac in Quæstione resolvenda: *Primum*, an lex æterna sit omnino invariabilis et immutabilis. *Secundum*, an re vera sit fons et origo omnium aliarum legum, tam naturalis quam positivarum. *Tertium*, an unica sit vel multiplex.

NOTANDUM 1. Ex nostro Alensi, loco laudato memb. 2. legem æternam a nulla prorsus creatura, sed a solo Deo comprehensive cognosci posse: cum enim hæc nihil aliud sit quam prima veritas incommutabilis seu Deus ipse, certum est quod sicut solus Deus se ipsum comprehensive cognoscit, ita solus legem æternam comprehendere potest, et nosse infinitam illius præcellentiam, omnesque ipsius dotes. Quocirca S. August. l. 3. conf. c. 3. ait: *Ignorabam, et non noveram justitiam veram interiorum ex justissima lege Dei omnipotentis, qua formarentur regionum mores, cum ipsa ubique esset.* Hinc lib. *De vera relig.* c. 31. ait: *Est lex secundum quam Deus judicat omnia, de qua nullus judicare potest.* Nihilominus hæc æterna Dei lex cognosci potest a creaturis, non solum intuitive a Beatis, sed etiam discursive a Viatoribus, videlicet in effectibus, qui aliquam referunt illius similitudinem, et irradiationem seu participationem, majorem vel minorem: tum quia omnis cognitionis veritatis est quædam irradiatio legis æternæ: nulla autem est e creaturis intellectualibus, quæ veritatem non cognoseat, subindeque nulla est quæ aliquam æternae legis notitiam non habeat: tum quia omnes creaturæ rationales impressam habent legem naturalem, quæ nihil aliud est quam quædam participatio et scintilla legis æternæ: tum denique, quia nulla est creatura rationis compos, quæ

non possit ex ordinatissima hujus Universi administratione judicare res omnes ita stabiliter, et invariate consistere per divinam, et supremam divini Administratoris gubernationem. Hinc S. Augustinus lib. *De vera relig.* cap. 30. ait: *Eternæ legis notio nobis impressa est: ea enim est qua justum est ut omnia sint ordinatissima. Licet ergo aeternam illam legem comprehendere non possimus, nihilominus ipsam per varios suos effectus possumus cognoscere, sicut aliquis non videns Solem in sua substantia, ipsum per irradiationem, et diffusum lumen deprehendit.*

NOTANDUM 2. Duplicem legis æternæ causalitatem erga cæteras leges posse distingui: alia enim est in genere causæ efficientis, quatenus videlicet Deus concurrendo cum intellectuali natura per rationis lumen, quod proximum censemur legis creatæ principium, et applicando intellectum Principis ad judicium præceptivum, dicitur esse causa universalis omnium legum. Cum enim in omnibus moventibus ordinatis virtus secundi moventis derivetur a primo movente, cumque Deus sit causa universalis influens esse in omnes effectus, hinc per legem æternam, quæ est in ipso suprema ratio gubernationis et administrationis, censemur ad aliarum legum constitutionem concurrere: ipsa namque lex æterna est veluti causa quædam universalis vim influens in omnes leges. Altera vero causalitas pertinet ad genus causæ exemplaris, quia omnis lex creata eatenus censeri potest habere vim dirigendi et regulandi actus humanos, quatenus conformatur legi æternæ, ut supremo ac perfectissimo suo exemplari in regulando.

NOTANDUM 3. In qualibet lege distingui posse triplicem statum. *Primum* quidem quem habet in interna dispositione Legislatoris, quatenus in ejus mente jam illa lex censemur esse descripta, et ejus absolute decreto ac firma voluntate stabilita. *Secundus* vero status est quem habet lex exterius constituta et proposita subditis a quibus est implenda. *Tertium* denique respectu rerum, quæ per eam legem præcipiuntur. Priori modo spectata æterna lex est internus Dei actus, quo nempe decernit ab aeterno, quæ a creaturis implenda sint in tempore: posterioribus autem modis censemur esse quid externum. Quoniam autem ex illis modis censeatur invariabilis, et multiplicabilis, hic erit determinandum.

Conclusio prima. — LEX ÆTERNA RESPECTIVE AD LEGISLATEREM, EST IMMUTABILIS: MUTABILIS AUTEM PER RESPECTUM AD SUBJECTUM CUI IMPERAT, ET AD MATERIAM CIRCA QUAM VERSATUR. Hæc Conclusio tres partes complectitur, quas tradit et confirmat S. Augustinus. Primam quidem lib. 3. *Confessionum*, cap. 7. ubi ait: *Ignorabam justitiam veram interiorem non ex consuetudine judicantem, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis, qua formarentur mores regionum, et dierum pro regionibus, et diebus; cum ipsa ubique ac semper esset, non alibi alia nec alias aliter.* Quod autem est tale, inquit Alensis membro 5, est simpliciter immutabile: ergo lex æterna est simpliciter immutabilis. Confirmat id ipsum idem S. Augustinus, libro *De vera religione*, ubi sermonem faciens de ea lege æterna, ait: *Quis dubitat istam legem intervallis locorum, et temporum, nec majorem esse, nec minorem, cum potentia superet omnia?* Hæc est lex omnium artium,

cum sit omnino immutabilis. Tres autem Conclusionis partes simul explicat et probat lib. 1. *De libero arbitrio.* cap. 6. ubi ait: *Lex illa, quæ summa ratio nominatur, cui semper obtemperandum est: per quam mali miseram, boni bonam ritam merentur: per quam denique illa, quam temporalem vocandam diximus, recte fertur, recteque mutatur: potest nec cuipiam intelligenti non incommutabilis æternaque videri?* Quasi diceret: Lex æterna, quæ est summa ratio rerum agendarum a Deo, est omnino immutabilis secundum se: licet effectus ejus sint mutabiles, quia sunt temporales.

Probatur pariter Conclusio ratione theologica: Omnis actus internum divini intellectus, et divinæ voluntatis, est omnino invariabilis secundum se; variabilis autem penes diversa objecta intrinseca ad quæ terminatur: sed ipsa æterna Dei lex est actus tum intellectus tum voluntatis: siquidem est summa ratio, absolutumque Dei decretum quo Deus ab æterno statuit, et ordinavit, quæ a creaturis in tempore sunt implenda etc. *Major* constat ex iis quæ diximus de immutabilitate divinæ voluntatis. *Minor* pariter patet ex supradictis.

DICES 1: Omnis lex præcipiens contraria est mutabilis; variatur enim lex juxta mutationem præceptorum: sed lex æterna contraria præcipit, ut indicat S. Augustinus in libris Confessionum dicens: *Domine, si modo imperas quod aliquando vetasti, quis dubitat hoc esse faciendum?* — Distinguit majorem Alensis: Omnis lex præcipiens contraria secundum rationes contrarias, est mutabilis, concedit; secus, negat. Similiter distincta minore, negat consequentiam: lex enim æterna numquam diversa præcipit, secundum rationes contrarias, sed secundum rationem unam, et immutabilem, nempe secundum id quod judicat congruere sapienti rerum ordinationi juxta temporum varietatem. Unde tota mutatio in res ipsas temporales, non autem in legem æternam est refundenda. Sicut enim, inquit Alensis, ars medicinæ cum eadem maneat, nec ullo pacto mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo, ita divina Providentia, cum sit omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ varie subvenit pro diversitate morborum: aliis alia jubet aut vetat: unde varietas est in effectu temporali.

DICES 2: Omnis sententia quæ fertur sub conditione, et non absolute, mutabilis est, et maxime illa quæ dependet cum hoc a libero arbitrio: sed sententia legis æternæ fertur sub conditione, et non absolute, et maxime dependet a libero arbitrio: ergo sententia legis æternæ est mutabilis: subindeque etiam illa lex est mutabilis. *Minor* patet: quoniam lex æterna nusquam judicavit nec dixit absolute: iste damnabitur; sed semper sub conditione hac: si fuerit malus finaliter: similiter non dixit absolute: iste salvabitur; sed sub hac conditione: si fuerit finaliter bonus: sed haec utraque conditio bonitatis, aut malitia finalis pendet a libero arbitrio, subindeque sententia æternæ legis ab ea bonitate et malitia finali pendens est mutabilis. — Respondeo cum Alensi distinguendo majorem: illa sententia mutabilis est secundum actum quo fertur, et subjectum in quod fertur, concedo: secundum rationem ob quam fertur, nego. Et similiter distincta minore, neganda est consequentia. Verum quidem est quod licet contingens sit hunc finaliter in malitia vel bonitate finali permansurum, tamen

non est contingens quod si permāneat in malitia finali punietur; nec pariter contingens est quod si perseveret finaliter in bonitate, et statu gratiae, premiabitur. Nam, inquit Alensis, aeterna Dei lex, et ratio quae dieit quod si permaneas in malo finaliter, punieris; et si permaneas in bono finali, premiaberis: haec, inquam, ratio omnino immutabilis est, et absoluta: nec dependet ulla tenus a libero arbitrio hominis in gratia vel peccato perseverantibus: sicut ab alterutra perseverantia dependet pœnae irrogatio vel præmii donatio. *Aliter* hanc distinctionem explicat Alensis dicendo legem aeternam esse mutabilem secundum sententiam, non autem secundum consilium, juxta illud S. Greg. *Deus non mutat consilium, sed sententiam:* « Consilium autem, inquit, est ratio divina secundum quam Deus dijudicat, et disponit omnia: sententia vero appellatur ipse temporalis effectus, qui sequitur ex consilio et ordinatione Dei. Si ergo, inquit, loquamur de lege secundum rationem consilii, ipsa immutabilis est; si secundum rationem sententiae, sic est mutabilis, quia ipse temporalis effectus sequens ex ipsa mutatur quotidie; sed ipsa ratio secundum quam judicat, et disponit, et ex qua effectus derivatur, manet immutabilis. Itaque secundum primum modum lex aeterna dicitur, nempe quatenus accipitur pro consilio vel ratione; sed secundum quod accipiatur secundum sententiam, non dicitur aeterna, sed temporalis. »

Conclusio secunda. — OMNES LEGES JUSTAE ET PROPRIE DICTE AB AETERNA LEGE DERIVANTUR.

Probatur 1. Ex Scriptura sacra, nam Proverb. 8. divina Sapientia testatur: *Per me Reges regnant, et legum Conditores justa decernunt.* Hinc Joannis 19. Christus Pilatum alloquens ajebat: *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper.* Quapropter Apostolus Rom. 13. merito affirmat quod *non est potestas nisi a Deo: et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Quod adeo verum est, ut etiam ipsa Tyrannorum potestas derivetur ab ipso Deo, qui eis regnum et principatum tribuit, propter vindicanda populi peccata: quamvis enim iniqua sint illorum judicia, justum tamen est populi peccata puniri per iniqua judicia: haec autem ratio justæ vindictæ ab aeterna lege derivatur.

Quam utique veritatem luculenter explicat S. August. lib. 1. *De libero arb.* c. 6. ubi scribit: *In lege temporali nihil justum atque legitimum, quod non ex hac aeterna sibi homines derivaverint.* Et lib. 5. *De Civit Dei*, c. 21. *Non tribuamus, inquit, dandi regni imperiique potestatem nisi Deo vero, qui dat felicitatem regni celorum piis: regnum vero terrenum, et piis, et impiis, sicut ei placet cui nihil injuste placet.* Et paulo infra: *Qui dedit Mario, ipse Cajo Cæsari: qui Augusto, ipse et Neroni; qui Vespasianis, vel patri, vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse et Diocletiano crudelissimo: et ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse et Apostata Juliano.*

Probatur 2. Conclusio inductione facta per omnes leges; siquidem lex ipsa naturalis ab ipsa lege aeterna derivatur: omnis namque bonitas est universaliter a bonitate aeterna; subindeque lex naturalis, quæ quod bonum est nobis instillat, est ab ipsa aeterna lege, estque ejus participatio quædam mentibus nostris indita atque impressa, juxta

illud Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Lex divina positiva est etiam illius æternæ legis derivatio quædam, quippe cum Deus nihil homini præscribat in tempore, cuius ab æterno non habuerit in seipso rationem. Denique omnes leges humanæ, quæ vel per discursum humanum, vel ex lumine et ratione naturali, vel ex ratione revelata colliguntur et statuuntur, etiam ab ipsa æterna Dei lege dedueuntur: cum enim lex naturalis, et divina, ex quibus humanæ leges inferuntur, ab ipsa Dei æterna lege originem ducant. pari ratione ab ipsa deductæ censeri debent omnes illæ humanæ leges. Unde S. August. lib. 1. *De libero arb. c. 5. In temporali lege nihil est justum atque legitimum, quod non ex æterna homines sibi derivaverint.* Quod utique firmatur juxta illud Jacobi 1. *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum, apud quem nec est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.**

DICES 1: Illæ leges ab æterna Dei lege non possunt derivari, quæ ipsi opponuntur, et contraria statuunt: sed humanæ leges interdum sunt hujusmodi: lex enim humana impunitum relinquit, quod justum est puniri; nam inquit S. August. mox laudatus lib. 1. *De libero arbitr. cap. 5.* « ex illa quæ regendis civitatibus fertur; multa « concedit, atque impunita relinquit, quæ per divinam Providentiam « vindicantur »: ergo aliquæ leges humanæ æternæ Dei legi non concordant. Insuper, lex humana liberos et exemptos a pena judicat, quos ipsa æterna Dei lex cruciatibus addicit, ut ibidem confirmat S. August. exemplo illorum, qui occidunt ne occiduntur, vel ne res temporales amittant. *Quomodo enim, inquit, apud eam, scilicet legem æternam, sunt isti peccato liberi, qui pro his rebus, quas contemni oportet humana cæde sunt?* Denique lex humana concedit aliqua mala fieri, necon affectu libidinis, et inordinatæ voluntatis, quæ utique lex æterna Dei vetat, puta hominem occidere pro facultatibus servandis: unde S. August. ibidem: *Quomodo possum arbitrari istos carere libidine, qui pro his rebus digladiantur, quas possunt inviti amittere? aut si non possunt, quid opus est pro his rebus usque ad hominis necem progredi?* Cum ergo humanæ leges plerumque æternæ Dei legi adversentur, non videntur ab ipsa derivari. — **Distinguo majorem:** leges humanæ non derivantur ab æterna Dei lege, quæ ipsi contrariæ adversantur positive, et secundum rationem injustitiae, et perfecta contrarietate. concedo: quæ solum adversantur negative, et ratione minus perfectæ conformatioonis, nego. Et similiter distinguenda est **minor.** Unde ad auctoritates S. August. dicendum est, *primo* quidem, quod lex temporalis ea solum punire debeat, quæ contrariantur suo fini, qui est conciliatio pacis inter homines: unde ipsa non assumit vindicanda mala, quæ turbant pacem hominis cum Deo; hæc enim relinquit æternæ legi Dei vindicanda, quod utique explicat idem August. ibidem dicens: *Videtur mihi legem istam, quæ populo regendo scribitur, recte permittere, et per divinam Proridentiam vindicari; ea enim vindicanda sibi assumit, quæ satis sint conciliandæ paci hominibus imperitis.* Similiter, licet lex temporalis eos a poena eximat, quos æterna cruciatibus adjudicat, invicem tamen pugnare non videntur; lex enim humana eatenus punit mala quæ suo fini, nempe paci conciliandæ inter homines, adversari deprehendit; lex autem æterna

cum non solum respiciat pacem conciliandam inter homines, sed etiam cum ipso Deo, inde fit quod eos interdum reos censeat, quos humana lex absolvit: unde ibidem S. Augustinus ait: *Laudo et probo istam, scilicet legem temporalem, quamvis inchoatam, minusque perfectam; videtur enim multa relinquere impunita, quæ tamen per divinam Providentiam vindicantur, et recte.* Denique ad tertium reponit ipsem August. quod nusquam temporalis lex jubeat aliquid fieri ex libidine, nam ex hypothesi quod aliquis vim vi repellat, aut id juste facit, et ordinata, puta causa civium tuendorum, sicut miles vel iudex, qui est minister legis; aut id inordinate præstat. Si primum, obtemperare debet legi sine libidine quæ id præcipit. Si secundum, non id lex præcipit, sed relinquit in ejus potestate: liberum enim est ei hominem occidere pro his rebus quas invitus potest amittere.

DICES 2: Si omnes leges humanæ derivarentur a lege æterna, non essent inter se contrariae: constat autem quod leges humanæ, etiam justæ, sunt interdum etiam contrariae: ergo etc. — **Nego sequelam;** nam idecirco contrariae sunt, quia lex æterna talem inter eas contrarietatem postulat: eum enim lex æterna sit ordinatissima, exigit juxta varias circumstantias, quæ in subditis occurrunt, ut mutatio fiat in lege; alias inordinatio esset si iisdem legibus dirigerentur qui varie sunt affecti. Unde S. August. lib. *De vera Religione* cap. 17. *Sicut ars Medicina cum eadem maneat, neque ullo pacto ipsa mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo, ita dirina Providentia cum sit ipsa incommutabilis mutabilitati creature varie subvenit, et pro diversitate membrorum aliis alia jubet, aut retat.*

DICES 3: Leges humanæ non derivantur ab æterna, neque tamquam conclusiones, quia non necessario sequitur lex humana ex principiis æternæ legis; neque tamquam determinationes ejusdem legis æternæ, quia homines legum conditores ignorant quid fuerit ab æterno ordinatum circa leges quas statuunt: ergo etc. — **Respondeo,** humanas leges ab æterna lege derivari mediante lege naturali, a qua procedunt, vel per modum conclusionis ex principiis, sicut v. g. *non est occidendum*, colligitur conclusio ex eo præcepto naturali, *faciendum non est malum*: aliquæ vero derivantur per modum determinationis, sicut lex naturæ v. g. quod qui peccat puniri debet: sed quod puniendus sit tali vel tali pena, hoc determinatur a lege humana. Quæ sunt primi modi, vigorem habent non solum a lege humana, sed etiam a lege naturali: quæ vero secundo modo statuuntur, ex sola lege humana vim obtinent: unde licet qui legem condit ignoret quid fuerit ab æterno ordinatum circa legem quam statuit; tamen non ignorat legem naturalem quæ est primaria æternæ legis derivatio, et per præsentiam judicat quid in illis circumstantiis statuendum sit conformiter ad legem naturæ.

DICES 4: Si leges humanæ derivantur ab æterna, obligarent ad ad sui observantiam jure divino: sed falsum consequens: ergo et antecedens. — **Nego sequelam majoris,** quia non obligant jure divino nisi ea quæ sunt a Deo tamquam a Legislatore immediate; tales autem non sunt leges humanæ, quæ solum mediante hominum prudentia de lege naturali ab æterna lege derivantur.

DICES 5: Concupiscentia, quam legem carnis, seu fomitis appellat

Apostolus, est vera lex; sed illa lex non derivatur a lege æterna: ergo etc. Patet *major* ex illo Apostoli ad Romanos 7. *Video aliam legem in membris meis captivantem me in lege peccati:* Unde Glossa: fomes peccati recte dicitur lex; quia legitime factum est, ut qui non obedivit suo superiori, ei non serviat suum inferius, scilicet caro. *Minor* pariter est evidens, illa enim lex fomitis est mala, nam ut ait Glossa super hæc verba Pauli ad Romanos 8. *Lxx spiritus ritæ in Christo Jesu liberavit me,* duas leges bonæ sunt: lex Spiritus quæ peccatum tollit: lex Moysis quæ peccatum ostendit: lex peccati mala quæ reos facit: quod autem per se malum est non potest ab æterna Dei lege derivari: unde Apostolus ad Romanos 8. *Prudentia carnis legi Dei non potest esse subjecta.*

— Respondet Alensis, n. 6. a. 2. fomitem in nobis esse pœnam irrogatam propter peccatum Adæ; sed, inquit, est duplex pœna. scilicet fœditatis, et passibilitatis. In quantum fomes est pœna fœditatis, sic non est a Deo, quia actus suus est deformis: quia actus fœdationis non potest esse a Deo, ut a principio, sed a diabolo. Secundum vero quod ipsa est pœna passibilitatis et afflictionis, eo scilicet, quod affligit animam, sic ipsa est a Deo: afflictio enim ista temporalis est, et ad bonum, ut homo coactus redeat, et convertatur ad Deum: ex hoc enim, quod anima videt se ita dejectam, et tantæ vilitati et corruptioni subjectam, citius convertitur ad Deum. Et sic fomes in quantum est pœna passibilitatis, a Deo est, et ordinat ad Deum: est enim a divina justitia. Lex ergo fomitis uno modo potest appellari lex passibilitatis: alio modo lex fœditatis. Primo modo est ut affligens: et hoc modo appellat eam Apostolus *legem membrorum.* Hoc modo ipsa est, et derivatur ab æterna lege: ipsa enim dicitur lex passibilitatis, idest, secundum quod homo per eam habet legem, ut affligatur ex illa, et convertatur ad Deum: hoc enim modo respicit ordinem divinæ Justitiae. Secundum autem quod lex fomitis dicitur lex fœditatis, sic ipsa appellatur ab Apostolo *Lex peccati:* et sic lex ista non est a lege æterna, sed a diabolo, vel peccato, quia lex ista mala est.

Conclusio tertia. — LEX ÆTERNA SECUNDUM SE SPECTATA EST UNICA: SECUNDUM VERO DIVERSAM CONNOTATIONEM AD RES EXTERNAS QUÆ IPSI SUBJICIUNTUR, CENSERI POTEST MULTIPLEX. Hæc est Alensis memb. 6. ubi

Primam partem probat, primo quidem auctoritate S. Augustin. dicentis lib. *Conf.* *Sicut ars Medicinæ una est, et tamen habet differentiam præceptorum, ita lex æterna ad leges temporales, sicut ars medicinæ ad sua præcepta.* Censet ergo S. Augustinus, quod lex æterna secundum se spectata sit unica, nec pluralitatem admittat.

Probat secundo: Si æterna Dei lex sit censenda multiplex, maxime propter diversitatem respectuum quos dicit ad res subjectas: sed ita non est: pluralitas namque in divinis non admittitur propter diversitatem respectuum ad extra; alias cum nomen hoc Creator v. g. plures involvat respectus ad res creatas, sequeretur quod diei possent plures Creatores, quod utique est absurdum: ergo similiter diversitas respectuum legis æternæ ad temporales leges, neconon ad res temporales quæ sibi subjiciuntur, non intert diversitatem in ipsa lege æterna. Addit tamen Alensis, legem æternam considerari posse vel ut est ars,

et causa exemplaris legum temporalium, vel ut est ratio singulas res in ordine debito constituens, et ad finem specialem sibi congruum perducens, juxta dignitatem, et utilitatem sibi peculiarem. Unde infert quod lex æterna spectata ut est ars æterna boni et veri, dicitur esse unica: similiter ut est ratio ordinans res ad finem divinum, et ultimum, est pariter unica, quia nempe est una sola ratio qua Deus res cunctas a se conditas propter seipsum etiam ad sui gloriam ordinat et disponit: ut vero res spectant fines sibi peculiares, possunt dici plures in Deo rationes particulares per respectum ad diversa connotata, quia nempe res diversimode ordinantur invicem ratione suæ dignitatis et utilitatis.

QUERES: *An ipsa Lex æterna divinæ Essentiae, vel alicui Personæ approprietur?*

RESPONDET idem Alensis membr. 4. Legem æternam essentiæ divinæ immediate esse tribuendam: siquidem est absoluta Dei perfectio tribus divinis Personis communis. Ipsis tamen adorandis Personis potest appropriari diversimode: etenim ad legem quamlibet tria concurrunt, scilicet auctoritas, veritas, et bonitas, quæ concurrunt ad hoc quod sit lex, scilicet principium legis, forma legis, et finis: nam ratione principii ei debetur auctoritas, quia non potest esse principium legis, nisi qui auctoritatem habet: ratione vero formæ debetur ei veritas, quia lex numquam fertur sine recta ratione: item ratione finis debetur ei bonitas, quia lex non est nisi ad bonum: unde dicitur lex sanctio sancta, jubens honestum, prohibensque contrarium. Si ergo respiciamus in lege æterna auctoritatem, dicitur in Deo secundum rationem vel intentionem potestatis; et sic appropriatur personæ Patris. Si autem respiciamus veritatem, secundum rationem formalem, sic appropriatur Sapientiæ, et ita convenit personæ Filii. Respiciendo autem bonitatem, quæ debetur ratione finis, sic appropriatur Spiritui sancto. — Ex iis patet qualiter legis effectus, et actus nempe imperare, vetare, consulere, et permittere, punire, et præmiari convenient æternæ legi; nam actus imperandi et vetandi ipsi convenient ratione auctoritatis; isti autem duo actus consulendi et permittendi ipsi tribuuntur ratione veritatis; isti autem duo actus puniendi et præmiandi ad eam spectant ratione bonitatis. Sciendum enim est quod in lege inveniri debet ratio potentiae ut præcipiat vel prohibeat: item ratio veritatis vel sapientiae, ut possit permittere vel consulere; denique ratio bonitatis, ut puniat malefacta, et compenset benefacta, hoc enim ad bonitatem pertinet; et sic secundum diversas rationes lex comprehendit potentiam, sapientiam, et bonitatem. *Insuper*, prædicti actus legis distribui possunt juxta diversas animi vires et facultates, nam consulere et permittere respiciunt rationalem, sunt enim actus legis ratione veritatis et sapientiae, et hoc pertinet ad rationalem: imperare autem et vetare pertinent ad irascibilem; sed punire, et præmium tribuere pertinent ad concupiscibilem; et sic apparet qualiter æterna lex secundum diversas intentiones, et diversos actus tribus adorandis Personis approprietur.

QUÆSTIO TERTIA.

QUE NAM ÆTERNÆ DEI LEGI SUBJICIENTUR.

NOTANDUM 1. Præsentem Quæstionem moveri maxime de triplici entium ordine; nempe divino, rationali, et irrationali. Tres enim sunt ordines seu genera actuum, de quibus dubitari potest an per æternam Dei legem mensurentur. *Primum* quidem supremum genus est aliquorum internorum ipsiusmet Dei. *Secundum*, et infimum genus est actionum inferiorum agentium naturalium, et ratione carentium. *Tertium* denique est actuum liberorum creaturarum intellectualium. Sciendum insuper, quod actus Dei distingui possunt triplicis generis; nam alii dicuntur *Naturales* et necessarii: puta generatio Verbi, processio Spiritus sancti; alii *Morales* liberi, puta amor Dei quo creaturas diligit; alii denique vocari possunt *Artificiosi*, quatenus nempe sese extendunt ad creaturas producendas et regendas. Quæritur autem an hi omnes actus divini æternæ Legi subjicientur.

NOTANDUM 2. Certum esse, et extra controversiam, actus naturales divini intellectus, divinæque voluntatis quatenus spectantur ad intra, ab ipsa æterna Dei lege non pendere, quia sunt omnino necessarii, nec procedunt ex directione, aut motione quæ procedat per dictamen rationis; subindeque nulli legi possunt subjici; quia lex non est de rebus per se, et ab intrinseco necessariis, quæ non indigent regula, sed tantum spectat ad eos actus, qui omnino liberi sunt, et possunt dirigi ac ordinari. Hinc generatio æterna Filii Dei, et productio Spiritus sancti nullatenus cadunt sub lege, quia sunt actus omnino naturales et necessarii. Quapropter restaret inquirendum an actus liberi qui in Deo sunt, qui prout sunt liberi, morales appellantur; quatenus vero sunt operaturi ad extra dicuntur artificiosi, an, inquam, illi actus æternæ Dei legi aliquatenus subjicientur, et per illam dirigantur.

NOTANDUM 3. Legem æternam duplicitate cogitari posse esse mensuram, seu regulam actuum liberorum Dei: primo quidem quatenus illi actus morales, et honesti sunt: secundo vero prout ordinantur ad aliquid producendum, vel dirigendum. Priori modo spectati divini actus liberi, certum est quod regulantur per divinam rationem: quia Deus semper secundum rationem operatur: non quidem secundum rationem alienam: ergo secundum propriam; subindeque mensura rectitudinis liberorum actuum voluntatis divinæ est judicium divini intellectus, quod ordine operationis ipsam divinæ voluntatis operationem antecedit. Id etiam constat declaratione, et exemplo, etenim si Deus loquitur, verum dicit, quia judicat mendacium esse malum: si promittit, implet, quia judicat fidelitatem esse honestam et consentaneam naturæ suæ. Posteriori modo spectati divini actus liberi cogitari possunt habere legem, quatenus Deus ut opifex rerum sibi modum certum operandi censem subscribere secundum quem opera sua facit, et ordinat, cum posset ea aliter facere, et ordinare. An autem alterutro an utroque modo Deus revera sibi legem præscribat, hic est determinandum.

Conclusio prima. — DIVINA VOLUNTAS IN OPERANDO LIBERE ET HONESTE LEGI NON SUBJICITUR. Hæc est Alensis memb. 8. art. 5.

cui subseribunt S. Thomas 1. 2. q. 94. a. 1. ad primum, et Recentiores cum Suarez lib. 2. cap. 2.

Probat hanc veritatem Alensis: Primo quidem auctoritate S. Aug. dicentis in libro 83. qq. *Qui querit causam voluntatis divinae, querit majus voluntatis divinæ: sed si divina voluntas alicui legi subjiceretur, aliquam haberet causam sui directivam; subindeque haberet aliquid majus: hoc autem est impossibile; adeoque etiam repugnat divinam ipsam voluntatem alicui legi subjici. Deinde, lex aeterna non potest sibi subjici: sed ipsa divina voluntas est lex aeterna: nam inquit S. Augustinus: Tantum differt in ratione intelligentia cum dicitur lex, et cum dicitur voluntas; quia dicitur voluntas respectu boni, in quantum acceptat quod bonum est; et eadem voluntas dicitur lex, in quantum ordinat quod bonum est.* Denique, hoc ipsum confirmat S. Anselmus libr. 1. *Cur Deus homo*, cap. 12. dicens: cum Deus liber sit, nulli legi, nulliusque judicio subjacet; ut nihil decens, nihil rectum sit, nisi quod vult, et ideo quod vult, justum, et conveniens est; id autem quod est injustum et indecens non cadere in ejus voluntatem; non propter aliquam legem, sed quia non pertinet ad ejus libertatem.

Probatur similiter ratione: si divina voluntas alicui legi subjiceretur, illa esset vel positiva, vel naturalis: sed neutrum dici potest. Non quidem primum, quia lex positiva illa est, quæ ponitur per liberam voluntatem alicujus potentis præcipere, et suo præcepto, seu voluntate obligare eum cui lex imponitur: sed Deus non habet superiorem, neque seipsum per modum præcepti, et legis obligare potest, quia non est sibi superior: ergo nullo modo est capax positivæ legis. Non etiam secundum; licet enim in intellectu divino præcedant iudicia, et dictamina practica, quibus Deus judicat quid suam bonitatem, misericordiam, justitiam, aut sapientiam deceat, puta non esse mentendum, vindicanda esse peccata, promissa esse implenda, etc.: ipsa tamen non possunt habere rationem legis respectu divinæ voluntatis, tum quia non proponunt præceptum aliquod nec voluntatem alicujus intimant; sed tantum ostendunt indicando quid rei natura habeat: lex autem est præceptum, et inclinatio voluntatis alicujus superioris legislatoris: tum quia illa Dei iudicia practica non fiunt per modum imperantis, sed solum dirigentis; adeoque non possunt habere rationem legis.

Conclusio secunda. — AETERNAE DEI LEGI SUBJICIUNTUR OMNIA ENTIA IRRATIONALIA.

Patet Conclusio, Primo, quidem auctoritate Scripturæ sacræ: illis videlicet omnibus locis quibus Deus dicitur elementis cœlestibus, et aliis rebus ratione expertibus legem præscripsisse. Sic Proverb. 8. *Quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis ne transirent fines suos.* Quod utique luculenter Job declaravit c. 38. ubi verba Dei referens ait: *Dixi: Usque huc venies, et non procedes amplius, et ibi confringens tumentes fluctus tuos.* Sic pariter Psal. 44. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, que faciunt verbum ejus.* Idipsum constat Matth. 6. Luc. 12. et 1. Cor. 15.

Probatur 2. auctoritate S. August. lib. 5. *De Civit. Dei.* cap. 11. ubi de Deo scribit: *A quo est omnis motus, omnis species, omnis ordo, ut*

*quo est mensura, numerus, pondus: a quo est quidquid naturaliter est cuiuscumque generis, et cuiuscumque estimationis est; a quo sunt semine formarum, forma seminum, motus seminum, atque formarum: quibus indicat omnes prorsus creaturas, etiam rationis expertes, non solum a Deo tamquam a supremo omnium Opifice derivari, sed etiam ab eo dirigi, et administrari tamquam ab aeterno rerum Administratore, et Moderatore. Eandem veritatem explicat libro *De libero arbitrio*, c. 5. et 6. ubi ait: *Legem aeternam esse rationem in mente Dei existentem, quo res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur.* Et lib. 83. qu. 3. circa finem ait: *Lex incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.**

Probatur pariter haec veritas ratione: Illa aeternae Dei legi subjiciuntur, a quo habent principium agendi, et regulantur ad suos fines: atqui Deus ab aeterno sancivit, destinavitque singulis creaturis tale principium sibi peculiare, quo et virtutem suam possunt exercere ad hoc, ut in fines congruos perveniant: ergo etc. *Insuper*, sicut nostra voluntas membris nostris corporis imperat, et suo imperio illis imponit non solum necessitatem operandi, sed etiam illa dirigit, et ordinat ad operationes suis facultatibus convenientes; ita et divina voluntas rebus omnibus creatis imperat, et illis imponit necessitatem, et regulam agendi: juxta divinum suum praescriptum. Quod utique Job declaravit dum scripsit creaturas Deo obedire in diem belli: ne non et Sapiens cap. 5. dum afirmat quod pro Dei gloria pugnabit orbis terrarum contra insensatos.

DICES 1: Illa divinæ legi tantum possunt subjici, quibus lex significari potest, et promulgari: sed creaturis ratione destitutis nulla lex promulgari potest, nec significari: ergo etc. — **Distinguo minorem:** lex non potest significari nec promulgari creaturis irrationalibus, promulgatione proprie dicta, quæ scilicet legislatoris mentem exprimat, eamque subditis notificet, quatenus superioris voluntatem intelligentes eam executioni mandent, concedo: promulgatione improprie dicta, videlicet per quamdam impressionem virtutis, quæ sit principium agendi juxta voluntatem rerum administratoris, nego. Sicut enim se habet promulgatio legis quantum ad homines, quia per legis promulgationem ipsis imprimitur quoddam directivum humanorum actuum, ita impressio activi principii se habet ad res naturales, quæ ratione suæ dependentiae a Deo omnium moderatore et opifice ad ejus nutum operantur.

DICES 2: Creaturæ irrationales non sunt capaces præcepti: ergo nec legis: subindeque non possunt aeternæ Dei legi subjici. — **Distinguo antecedens:** non sunt capaces præcepti moralis, quod est regula operationum moralium creaturæ rationalis, concedo: non sunt capaces præcepti naturalis, quod fit per impressionem principii motivi in ordine ad finem obtainendum, nego: Deus enim creaturis omnibus agendi necessitatem et regulam præscribit, pro cuiusque captu, juxta illud Psal. 148. *Præceptum posuit, et non præteribit.*

DICES 3: Ea solum legi subjiciuntur, quæ præmii, vel poenæ capacia sunt propter legis observantiam, aut transgressionem: sed creaturæ irrationales cum cognitionis et libertatis sint expertes, nec præmii, nec poenæ dignæ sunt: ergo etc. — **Respondet Alensis noster**

membr. 8. art. 3. duplarem esse subjectionem legi aeternae : est, inquit, subiectio legi aeternae naturalis, et sine judicio, et hoc modo irrationalia ipsi subjiciuntur prima subjectione ; nam inquit S. Anselm. lib. 1. Cur Deus homo : *Uniuersus creatura cum sibi praeceptum ordinem naturaliter, aut rationaliter serrat, Deo obediens dicitur, maxime rationalis, cui datum est intelligere quid debet.*

DICES 1: Quod lege et ratione geritur, fortuitum, et casuale esse non potest : sed inter res rationis expertes plura sunt fortuita et a casu : ergo nulli legi censetur subjici. — **Distinguo minorem** : multa sunt fortuita et a casu, si referantur ad causas particulares extra quarum ordinem fiunt. concedo ; si referantur ad divinam ordinacionem, et gubernationem, nego ; siquidem respectu Dei cuncta prospicientis et ordinantis in pondere, numero, et mensura, nihil potest esse casuale, quamvis aliqua sint a casu, quatenus accidunt prater ordinem causarum particularium.

Conclusio tertia. — TAM JUSTI, QUAM MALI ET REPROBI DEI ORDINATIONI SUBSUNT : ILLI QUIDEM PERFECTA SUBJECTIO : IN VERO IMPERFECTA.

Probatur prima pars, nempe quod justi perfecte aeternae Dei legi subjiciantur. Ut quis perfecte legi Dei subjiciatur, debet ipsam divinam legem participare duobus modis: *Primo* quidem per modum cognitionis: *Secundo*, per interioris principii motivum : sed homo respectu bonarum actionum dirigitur et illuminatur, non tantum per cognitionem naturalem, sed etiam per cognitionem fidei et sapientiae, et supra inclinationem naturalem ad bonum superadditur ipsi interius motivum gratiae et virtutis : ergo perfecte legi aeternae Dei homo justus subjicitur.

Probatur secunda pars, nempe quod etiam mali et reprobi divinae legi subjiciantur. *Primo* quidem auctoritate S. Augustin. lib. *De cathedriza in ludibus*: *Nocit Deus ordinare deserentes se animas, et ex eorum iusta miseria partes inferiores creaturæ sue convenientissimis, et congruentissimis legibus admiranda dispensationis ornare* : ergo censet animas reproborum, qui Deum deserunt, divino ordini subjici : sed ille divinus ordo est ipsa Dei aeterna lex, qua justum est ut omnia sint ordinatissima : ergo etc. Hanc veritatem luculenter explicat S. Ansel. lib. 1. cur Deus homo : *Sicut ea, inquit, que Cœli ambitu continentur, non esse sub Cœlo, aut elongari a Cœlo nullatenus possunt, nec fugere Cœlum nisi appropinquando : ita licet nullus Angelus vel homo divina voluntati subiacere velit, tamen eam fugere non valet, quia si cult fugere de voluntate præcipiente, fugit sub voluntatem punientem.* Idipsum eleganter explicat Boetius lib. 4. *De Consol.* prosa 6. *Ordo*, inquit, *cuncta complectitur, ut si quis ab assignato ordine recesserit, in alium ordinem relabatur.* Ipsa enim lex aeterna sicut circulus est : qui enim fugit unam partem, appropinquat alteri ; et ita licet mali ab ea recesserint quantum ad præceptionem, sunt tamen sub ea tamquam ad punitionem.

DICES 1: Ex Apost. 1. ad Timoth. 1. *Justo non est lex posita, sed injustis, et subditis* : unde Glossa, posita, non imposita, ut supra illuminat, et ei dominetur, in illa enim potius est et cum ipsa, quia amicus

justitiae est. — **R**espondet Alensis art. 2. cap. 1. quod esse sub lege accipitur duobus modis; scilicet vel necessitate coactionis, vel voluntate obediendi: aliter enim filius est sub patre, et aliter servus, quia servus est sub patre necessitate timoris coactus, filius autem voluntate obediendi: unde *distinguenda est consequentia*: justi non sunt sub lege necessitate et subjectione coactionis, concedo: subjectione voluntariæ obedientiæ, nego: nam inquit Glossa in Psal. 1. exponens illa verba, *in lege Domini voluntas ejus, aliud est in lege esse, aliud sub lege; qui in lege est, secundum legem agit; qui sub ea est necessitatur timore coactus*; hoc autem modo justi non sunt sub lege, sed primo modo.

DICES 2: Ex Apost. ad Rom. 8. *Sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta*: sed mali, et reprobi dicuntur sapientia carnis: ergo æternæ legi non subjiciuntur. — **D**istinguo majorem: non subjicitur legi, ipsi voluntarie parendo ut per obedientiam præmia consequatur, concedo: non subjicitur legi necessitate vindictæ, quatenus nimirum propter suam deordinationem, et pugnam cum æterna Dei lege promeritum supplicium sibi conciliat, nego: nam, ut diximus, qui non subjiciuntur legi quantum ad præceptionem, ipsi subjici debent quantum ad punitionem.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE LEGE POSITIVA, ET SCRIPTA, QUAM VETEREM, ET MOSAYCAM APPELLAMUS.

TEMPORANEAM Dei legem hominibus impositam et præscriptam jam supra notavimus duplēm distingui: unam quidem *Veterem appellatam*, quæ Moysi per Angelum a Deo tradita, et Israëlitis indicta Veteri Testamento continetur, et a Moysis tempore ad Christi passionem et mortem apud Judæos viguit: posteriorem autem *Noran dictam*, quæ in novo Testamento exaratur, et a Christo Domino data et instituta, usque ad sæculi consummationem perseverabit. Prioris mentio fit apud Joanneum 7. *Nonne Moyses dedit robis Legem, et nemo ex vobis facit legem?* Posterioris vero Jerem. 31. *Dabit legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam:* utriusque vero Joan. 1. *Lex per Moysem data est, lex vero et gratia per Jesum Christum facta est.* — Hæc autem Mosayca lex jure merito *lex vetus* appellatur: ejus namque præcepta Decalogi hominum cordibus ab ipso mundi primordio Deus exaravit, ut luculenter demonstrat Tertullianus libro *Adversus Judæos*, cap. 2. « Cur, inquit, Deus universarum Gentium sator, legem per Moysem uni populo dedisce credatur, et non omnibus Gentibus attribuisse dicatur? Nisi enim omnibus eam dedisset, nullo pacto ad eam etiam proselytos ex Gentibus accessum habere permetteret; sed ut congruit bonitati Dei, et æquitati ipsius, utpote Plasmatoris generis humani, omnibus Gentibus eam dedit legem, quam certis et statutis temporibus observari præcepit; quando voluit, et per quos voluit, et sicut voluit: nam in principio mundi ipsi Adæ legem dedit, ne de fructu arboris plantatae in medio Paradisi ederet: quod si contra fecisset, morte moreretur; quæ lex eis sufficeret, si esset custodita; in hac enim lege data omnia præcepta

« recondita recognoscimus, quæ postea pullulaverunt data per Moysem,
 « idest, Diliges Dominum tuum de toto corde tuo, et ex tota
 « anima tua: et diliges proximum tibi tanquam te, et non occides, et
 « non mactaberis, non fraudaberis, falsum testimonium non dices :
 « honora patrem tuum, et matrem : alienum non concupisces. Primor-
 « dialis lex data fuit Adæ et Evæ in Paradiso quasi matrix omnium
 « præceptorum Dei: etenim si Dominum Deum dilexissent, contra
 « præceptum ejus non fecissent; si proximum diligerent, idest, seme-
 « tipsos, serpentis persuasione non ereditassent, atque ita in semetipsos
 « homicidium non commisissent, excidendo de immortalitate, faciendo
 « contra Dei præceptum ; a furto quoque abstinuissent, et de fructu
 « arboris clam non degustassent, nec a conspectu Domini Dei nostri
 « sub arbore delitescere gestissent, nec falsum asseveranti diabolo par-
 « ticipes efficerentur, credendo ei quod similes Deo essent futuri :
 « atque ita nec Deum offendissent ut Patrem, qui eos de limo terræ
 « quasi ex utero matris figuraverat; si alienum non coneupiissent, de
 « fructu illico non gustassent. Igitur hac generali, et primordiali Dei
 « iurge, quam in arboris fructu observari Deus sanxerat, omnia præ-
 « cepta legis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ
 « suis temporibus edita fuerunt : ejusdem est enim postea docere le-
 « gem, qui ante premiserat præceptum, quoniam et ipsius est erudire
 « postea, qui ante justes formare instituerat. Quid enim mirum si is
 « auget disciplinam, qui instituit ? si is perfecit, qui cœpit ? Denique,
 « ante Legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse con-
 « tendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, et a Patribus
 « custodiebatur : nam unde Noë justus inventus, si non illum natu-
 « ralis legis justitia præcedebat ? Unde Abraham amicus Dei depu-
 « tatus, si non de æquitate, et justitia legis naturalis ? Unde Melchi-
 « sedech Sacerdos Dei nuncupatus, si non ante Leviticæ legis Sacer-
 « dotium. Levite fuerunt, qui sacrificia Deo offerebant ? Sic enim post
 « supradictos Patriarchas data lex est Moysi.... Unde intelligimus Dei
 « legem etiam ante Moysem, nec in Oreb tantum, et in Sina, aut in
 « cremo, sed antiquiorem primum in Paradiso, post Patriarchis, atque
 « ita et Judæis certis temporibus reformatam. ut non jam Moysi legem
 « attendamus, quasi ad principalem legem, sed ad subsequentem, quam
 « certo tempore Deus et Gentibus exhibuit, et re promissam per Pro-
 « phetas in melius reformavit, et præmonuit futuram : ut sicuti certo
 « tempore data est lex per Moysem, ita temporaliter observata, et cu-
 « stodita credatur : nec adimamus hanc Dei potestatem pro temporum
 « conditione legis præcepta reformantem in hominis salutem ». Ita
 Tertul. Quibus patet Legem Moysi a Deo per Anglos traditam,
 merito Veterem appellari; quippe cum apud homines viguerit ab ipso
 eorum formationis exordio; nempe per ipsam naturæ legem, cuius
 Mosayca, maxime quantum ad Decalogi præcepta, explicativa est. —
 Licet autem plura de hac lege discutienda occurrant, præcipuas tamen
 generales de ipsa formari solitas quæstiones hic explicandas usurpan-
 nus; inquirentes: *Primo*, quas Mosayca lex habuerit causas: *Secundo*,
 quæ, et qualis fuerit: *Tertio*, quot, et qualia præcepta complexa fuerit:
Quarto, quam vim habuerit: *Quinto*, quamdiu viguerit, quove tempore
 vigere desierit.

QUESTIO PRIMA.
QUAS NAM VETUS LEX HABUERIT CAUSAS.

PRÆSENS Quæstio movetur maxime de triplici causa Legis Mosaycæ, nempe de *Efficiente*, *Ministeriali*, et *Declarativa seu Promulgativa*. An videlicet vetus lex Deum habuerit institutorem, Angelos ministra-tores et significatores, Moysem vero promulgatorem.

NOTANDUM 1. * Quod etsi ante legem Mosaycam, plures aliæ fuerunt a Deo hominibus præscriptæ leges, præsertim vero Adamo humani generis propagatori, ut ad suos posteros eas derivaret, puta de colendo divino Numine per sacros ritus et sacrificia, de celebrando die Sabbati, et servanda erga proximum aequitate naturali, ut nullus alteri faciat quod sibi fieri non vult etc. Necnon et Nōë humani generis post diluvium restauratori, cui ejusque filiis Deus præseripsit illa præcepta quæ dicuntur *Noachidarum*, de quibus aetum est supra. Certum est tamen quod ante Mosaycam legem nulla divinitus hominibus scripto consignata lex, sed omnes quæcumque exstabant vel rationis naturalis dictamine, vel per traditionem a majoribus acceptam traduebantur. Unde Mosayea lex merito censetur legum omnium hominibus a Deo per scripturam constituta et posita; quamobrem legum omnium positivarum dieitur prima: ** lex enim positiva divina significat jus quoddam integrum ab ipso Deo hominibus positum, in quo homines sub peculiaribus signis, seu sacramentis in ordine ad divinum cultum in unum corpus mysticum congregantur: hoc autem modo homines ante Moysem ita in cætum non instituebantur, nec præscriptas habebant peculiares leges communes de Sacrificiis aut Sacramentis frequen-tandis. Idem dicendum de aliis ritibus, aut moribus instituendis: qua propter totum illud primum tempus appellatur *tempus legis naturæ*; quia toto illo tempore sola vigebat lex naturalis hominum cordibus inscripta cum adstipulante sibi divinitus gratia, et naturam ipsam ad ordinem supernaturalem promovente. Unde licet verum sit dicere cum Tertulliano supra laudato, plurima præcepta diversis hominibus a Deo, ante præscriptam Moysi legem, indita fuisse, eis tamen non est posita aliqua lex quæ ipsos homines ad divinum cultum, et perficitam invicem concordiam ineundam adunaret.

NOTANDUM 2. Ante exaratum legem Mosaycam, triplicis generis præcepta hominibus a Deo fuisse indita, quibus deviantem naturam restitueret, et reformaret, ut luculenter docet et explicat Alensis q. 28. memb. 1. art. 3. dicens: quod triplices est inordinatio naturæ, quia est inordinatio ipsius concupisibilis, ipsius irascibilis, ipsius rationalis; 1. « enim ante diluvium viguit inordinatio concupisibilis ma-xime, et ad hanc restringendam, et ordinandam fuit addita lex quæ-dam, in qua vixit homo ante diluvium, Gen. 3. Sub te erit appetitus tuus, scilicet ratione: haec autem lege rupta, post diluvium fuit magna inordinatio irascibilis, scilicet quando filii Nōë voluerunt aedi-ficare turrim usque ad Cælos; propter quod data est lex ad ordi-nandam irascibilem erga proximum; quæ fuit, Carnem cum sanguine n̄ m comedetis; et ratio fuit ad horrorem sanguinis, et detestationem homicidii, ut horreret homo fundere sanguinem humanum. Postea

« vero secuta est inordinatio rationalis tempore Abrahæ : quia omnes
 « erant idololatrae : contra hanc inordinationem data fuit Abrahæ lex
 « Circumcisionis in signum revocationis ipsius populi ad Deum adop-
 « randum, et in signum fœderis inter populum fidem, et Deum. *Ge-*
 « *neseos*, 17. *Ut sit signum inter me, et vos.* Prima inordinatio erat
 « hominis ad se : secunda hominis ad proximum : tertia, hominis ad
 « Deum : quia propter idola cultum dimittebat divinum : sic ergo
 « fuit aliqua lex addita homini ante diluvium, et post in tempore
 « Abrahæ ». Haec Alensis, quibus nomine legis, non legem pluribus
 præceptis constantem intelligit, sed specialia præcepta hominibus
 præscripta.

NOTANDUM 3. Non abs re legem positivam ad Moysis usque tempora differri debuisse, ut *ibidem* explicat Alensis: « cum enim ipsa
 « sit jus hominum viventium sub uno jure: prius necesse fuit, quod
 « esset populus unitus, quam daretur lex: a tempore autem Circum-
 « cisionis coepit esse populi unitas, et discretio; unde dicit Hugo, quod
 « ex tunc coepit unitas populi Dei, et unitas conversationis fidelis, que
 « primum figurata est per Sacramentum Circumcisionis: postea signi-
 « ficatur per Sacramentum Baptismatis: et ideo ante non debuit dari
 « lex; imo lex Circumcisionis fuit signum gratiae futuræ, et ideo de-
 « buit præcedere. Præterea, prius oportuit quod esset fundamentum
 « legis, quam daretur lex. Erant autem fundamenta ista quatuor, sci-
 « lieet fides unius Dei, et fides incarnationis, probatio fidei, et fidei
 « firmitas. Prius enim quam daretur, oportuit esse attestacionem fidei
 « unius Dei, et haec præcessit in signo Circumcisionis, quæ posita est
 « in signum fœderis inter Deum, et populum. Attestatio autem fidei
 « Incarnationis facta est, quando facta est promissio Abrahæ de Christo.
 « *In semine tuo*, etc.: sed quia non sufficit testimonium in ore illius,
 « imo in ore duorum vel trium testium stat omne verbum: ideo po-
 « sterius facta est ista promissio etiam Isaæ, et Jacob, ut repetita
 « euilibet *In semine tuo*, etc., quam daretur lex. Sed nee statim de-
 « buit dari, imo prius oportuit quod esset fides probata: probata autem
 « fuit in Ægypto per adversitates: ut scilicet nulla adversitas posset
 « eos avertere a fide, quibus danda erat lex dicens in Deum, etiam
 « incarnatum: oportuit etiam quod esset firmata, ne posset populus
 « seduci aliqua fallacia: firmata autem fuit in multis signis, et mira-
 « bilibus: quæ Dominus fecit, et ostendit in exitu de Ægypto, et
 « per desertum. His autem factis, et impletis, debuit dari ipsa lex
 « Moysi, quæ dicit in Christum: hoc autem fuit completum in quarta
 « ætate. »

Alteram hujusce dilationis causam ac procrastinationis in promul-
 ganda lege veteri ad Moysis usque tempora profert S. Thom. nempe
 quod illa lex duobus hominum generibus fuerit præscripta. *Primo*,
 duris et superbis, qui per legem compescuntur ac refranantur: *Se-
 cundo*, bonis, qui per legem instructi adjuvantur, et diriguntur in
 implendis quæ intendunt: utrumque autem respectu convenienter
 data fuit vetus lex. D' prioris generis hominibus constat, quia de
 duobus homines superbiebant, scilicet de scientia, et de potentia: de
 scientia quidem, quasi ratio naturalis ipsis sufficiat ad salutem con-
 sequendam; quem errorem ut deponeret homo superbis, diuturno

tempore permitti debuit regimini rationis absque adminiculo legis scriptæ, experturus suum defectum ex hoc, quod usque ad idololatriam, et certissima vitia prolapsus sit circa tempora Abrahæ, postquam necessum fuit dari legem in remedium humanæ ignorantiae; quia nempe lex peccatum prius agnatum demonstravit. Ubi autem homo per legem convictus fuit de priori sua ignorantia, etiam et de sua infirmitate convictus est, dum agnoverat se non posse implere quod rectum esse noverat. Idem probatur de probis ac justis, quibus auxilium gratiæ fuit necessarium quando per exuberantiam peccatorum lex naturalis iam offuscarū ac obtenebrari incipiebat: oportebat enim hujusmodi auxilium ordine quodam subministrari, ut per imperfecta ad perfectionem manuducerentur: quapropter inter legem naturæ, et legem gratiæ debuit lex vetus interponi.

His ita prælusione notatis, tria hic occurunt determinanda: *Primum*, an lex vetus bona sit, et a vero Deo condita. *Secundum*, an per veros Angelos, aut per Dei Filium, qui ab Isaia magni consilii Angelus dieitur, fuerit intimata. *Tertium*, an Moyses illius promulgator dumtaxat fuerit, anve aliqua ex parte eam instituerit et compleverit.

Conclusio prima. — VETUS LEX REVERA FUIT A VERO DEO, ET PATER DOMINI NOSTRI IESU TAMQUAM A LEGISLATORE CONDITA. Hæc est de fide contra varios hereticos. *Primo*, namque Cerdonianistæ, teste S. August. lib. *De Hæresibus*, num. 21. putabant Deum legis ac Prophetarum, nec bonum Deum esse, nec Patrem Christi Domini, sed illum Deum quem justum appellabant. Hunc autem errorem innovaverunt ac propagaverunt Manichæi, Marcionistæ, et Valentiniiani, qui Vetus Testamentum spernebant, affirmantes ore sacrilego Deum qui legem per Moysem dedit, et Hebræis locutus est, non esse verum Deum, sed unum ex principibus tenebrarum. Quibus erroribus faciem prætulit Simon Magus, duos esse Deos affirmans, unum bonum, alterum malum, ut refert Clemens Romanus lib. *Constit.*, cap. 19. Contra quas pestes varii e SS. Patribus depugnarunt, maxime vero Iræneus lib. 1. cap. 10. et 27. Epiphanius *Hæresi* 21. et 66. Tertul. lib. *adversus Valentinianos*, et *quatuor libris contra Marcionem*. Aug. in *libris contra Faustum*, et *contra Admantum Manichæum*, et *contra Adversarium legis*, et *Prophetarum*, maxime vero in *libris De Spiritu*, et *littera*.

Probatur 1. Conclusio auctoritatibus Scripturæ sacræ, quibus Christus legem veterem approbat, eamque implet: etenim ipse profitetur, *non veni solvere legem, sed implere*: quapropter ut legis præcepta servaret, circumcisus fuit, in templum a parentibus deportatus, et oblatus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo. Similiter ad tempulum diebus festis ascendebat, ut cum cæteris adoraret: Agnum Paschalem comedebat cum Discipulis, juxta legis præscripta. Insuper Matth. 15. Christus Dominus veterem legem *mandatum Dei* appellat, dicens Iudaïs: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones restras*: Lueæ 1. Zacharias testatur eundem esse Deum Israel qui fecit redemtionem plebis suæ, ac qui locutus est per os Sanctorum qui a seculo sunt Prophetarum ejus: et ibidem beatissima Virgo testatur in

Cantico suo, dicens: *Suscepit Israël puerum suum, recordatus misericordie sue, sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham, etc.* — Confirmatur testimonio Apostolorum; nam S. Petrus Act. 3. sic loquitur: *Deus qui prænuntiarit per os omnium Prophetarum pati Christum filium suum, et implevit.* S. Paulus Epist. ad Rom. sic orditur: *Paulus locutus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei quod ante promiserat per Prophetos suis in Scripturis de Filio suo, etc.* Et Epist. ad Hebreos sic pariter incipit: *Multifarum multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nocissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Ergo cum vetus lex Dei sit mandatum, cumque eam Christus probaverit et impleverit, ac servandam ab aliis toties in suis concionibus et colloquiis suaserit: insuper, cum idem Deus qui Novum Testamentum instituit, nobisque per Filium præscripsit; etiam locutus sit per Prophetas et Patres, legemque præscripserit, necessum est ut aut heretici etiam Novum Testamentum explodant, aut fatentur Vetus Testamentum etiam a vero et unico Deo fuisse conditum. — His adde, quod in Novo Testamento Mosayea lex probatur ac ut bona laudatur; nam S. Paulus ad Rom. 7. ait: *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum:* et 1. ad Timot. 1. *Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur:* ad Galatas 3. *Lex paedagogus noster fuit in Christo.* ut ex fide justificemur; et ubi renit fides (per Christum) jam non sumus sub paedagogo: cum ergo lex tamquam paedagogus nos ad fidem Christi perduxerit, certe bona non potuit non esse, utpote ad tam perfectum scopum, et finem dirigens ac perducens. — Quapropter merito Cone. Tolet. in confessione fidei ita decrevit: *Si quis dixerit vel crediderit alterum Deum esse præscæ legis, alterum Evangeliorum, anathema sit:* quod utique Decretum innovavit Cone. Trid. sess. 4. initio, ubi de Canoniceis Scripturis sermonem faciens statuit ac decernit: *Omnes libros tam Veteris quam Noci Testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor... pari pietatis affectu ac reverentia suscipit, ac veneratur sacrosancta Synodus.*

Firmari potest etiam hæc nostra assertio ratione. Primo namque falsum est, et efficacissimis rationibus ac demonstrationibus explosum hæreticorum fundamentum in primo nostræ Theologiae Tractatu, Quæstione de Unitate Dei, ubi probavimus impossibile esse quod sint duo aut plures Dii. Deinde, etsi per impossibile plures essent, non sequeatur inde quod lex vetus ad Deum malum esset referenda; quia Deus iste, si quis esset, ut fingunt heretici, foret hostis intensissimus Christi Domini, et ipsius Patris, nempe Dei boni; subindeque non esset isti malo Deo adscribenda ea lex quæ de Christo testimonium perhibet, quæque ad Christum manuducit; non enim legem sanxisset qua ipsius Regnum destruetur penitus; siquidem contendebant Manichæi, et alii hæretici, veterem legem, et regnum Principis mundi, quem Deum justum, seu malum, appellabant, per Christum Dominum tuisse prorsus eversum; juxta illud ejusdem Christi Domini oraculum: *Princeps mundi ejicitur foras:* atqui lex vetus testimonium perhibet de Christo, juxta illud Lucae ultimo: *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, et in psalmis, et in Prophetis de me:* et Joan. 5. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit.* Præmiserat autem: *Serutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam*

aeternam habere: et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me: et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. Denique, ejusdem est propone-re finem, et disponere media ad consequendum: sed lex Evangelica est finis legis Mosaycæ, quæ veluti paedagogus ad Christum deduxit tamquam ad finem: *juxta illud ad Rom. 10. Finis legis Christus ad justitiam omni credenti.* Ergo idem Deus qui est auctor legis Evangelicæ, est etiam auctor legis Mosaycæ.

OBJICIES 1. Illud Ezech. cap. 20. Deus de lege veteri sermonem faciens. *Dedi enim legem non bonam, et præcepta in quibus non carent:* ergo revera lex vetus non erat bona, proindeque nec a bono Deo, nee vero, qui non potest esse auctor alicujus mali. — Respondeo. SS. Patres ad præfatum contextum varia reponere. Primo uainque S. Hier. ad istum locum ait, *Sermonem hic non institui de lege veteri, sed de legibus iniquis tyrranicis, et impiorum gentilium quibus Judei dispersi segregabundi propter suas iniquitates justo Dei iudicio premebantur, et puniebantur.* Quod utique confirmatur; nam in eodem capite Dominus prius dixerat versu 11. *Dedi eis præcepta mea, et iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo riret in eis.* Igitur in priori textu Deus loquitur de alio genere præceptorum quam de divinis: hæc autem aliud esse non possunt præter præcepta Gentilium quibus Judæi gravabantur. — Ex hypothesi autem quod præfatus textus intelligendus sit de lege veteri, respondeo cum S. Greg. lib. 28. *Moral.*, c. 27. præcepta veteris legis dici non bona comparate, non absolute; quia nimirum comparata ad præcepta novæ legis, quæ meliora sunt, bonitatem eam non habent; nam bonum absolutum comparete ac respectu melioris boni, habet rationem non boni. Dicitur vero quod *in illis homines non vivent;* quia non sunt sufficientia ad homines dirigendos in vitam æternam, nee tribuunt animæ sanctitatem. *Hos panicos, inquit, infanticie, quos inchoantibus dedit ipse per Prophetam Dominus reprehendit dicens: ego dedi eis præcepta non bona, mala enim, quasi mala esse desinunt ratione pejorum, et bona, quasi non bona sunt comparatione meliorum: nem sicut Deus delinquenti Judæe de Sodoma atque Sodomia, ait: justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es, ita melioribus Nori Testamenti præceptis subsequentibus, præcepta bona, quæ rudibus dato sunt, non bona esse memorantur.* — Respondeo 3. Legem veterem esse non bonam occasionaliter; nam teste Apostolo Rom. 7. *Peccatum occasione accepta per mandatum operatum est in me omnem concupiscentium:* et cap. 4. *Lex iram operatur: et ubi non est lex, nec prævaricatio:* cap. 5. *Lex subintravit ut abundaret delictum.* 1. Cor. c. 15. *Virtus peccati lex.* 2. Cor. 3. *Littera occidit, et est ministratio mortis, et damnationis.* Et concludit Scriptura omnia sub peccato. Galat. 3. *Propter transgressiones lex posito est:* sed tamen per se bona est absolute; nam Rom. 7. *Lex quidem sancta, et mandatum justum, et bonum.* Gal. 3. *Lex paedagogus noster fuit in Christo, ut e.e fide justificemur:* 1. ad Tim. 1. *Bona est lex, si quis ea legitime utitur,* etc.

OBJICITUR 2. Illud Apostoli ad Hebreos 8. ubi de Veteri, et Novo Testamento sermonem faciens, ait: *Si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur:* sed lex quæ culpa non vacat, non est bona; bonum enim ex integra causa, malum autem ex quocumque

defectu; proindeque censet Apostolus legem veterem non fuisse bonam. — **R**espondeo distinguendo *majorem*: Vetus Testamentum culpa non caruit, quasi fuerit ad culpam inductio, nego; quia erat culpa occasio, culpamque prius ignotam demonstrabat, concedo. Hinc S. Thomas ad hunc locum apposite dixit quod aliquid potest convenire legi dupliciter: *vel* secundum se, et sic erat bona: *vel* ratione illorum quibus data est, et sic dicitur culpam habere propter duo: *Primo*, quia non dabat virtutem ad purganda commissa, ut indicat idem Apost. infra e. 10. *Impossible est sanguine taurorum, et hircorum auferri peccata. Secundo*, quia non dabat gratiam adjutricem ad vitanda peccata, sed tantum ad ea cognoscenda; et sic erat occasio peccati, juxta illud Romanorum 7. *Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret: non concupisces*: et sic dicitur non vacasse a culpa, quia homines in ipsa culpa relinquebat.

INSTABIS: Ex Apostolo ad Rom. 7. *Lex subintravit ut abundaret delictum*: ergo lex est revera inductiva ad peccatum. Similiter ex eodem Apostolo ad Galatas 3. *Quaecumque sunt sub operibus legis, sub maledicto sunt*: quod autem sub maledicto est, malum est: ergo revera opera legis veteris mala erant. — **R**espondet ad primum **A**leensis noster qu. 28. art. 5. quod aliquid potest conferre ad augmentum peccati dupliciter, scilicet vel per occasionem, vel per causam: lex autem subintravit ut abundaret delictum, non per causam, quasi esset ad peccatum inductiva, sed per occasionem; nam ut ibidem ait Apostolus, *Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. — Ad secundum vero respondet idem ibidem, quod duplex est maledictum: aliud *pœnæ*, aliud *culpæ*: priori modo quæ erant sub lege, erant etiam sub maledicto, propter observantias gravantes; non autem erant sub maledicto culpæ, quatenus erant sub operibus legis, prout erant opera legis; sed tantum quatenus de illis operibus præsumebant, de se confidentes.

OBJICIES 3. In lege veteri, ut constat ex cap. 21. *Exodi*, inter præcepta judicialia pœna Talionis locum habet, *Animum pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente*: sed hoc legis præceptum improbatum est a Christo Domino Matthei 15. his verbis: *Audistis quid dictum est antiquis: Oculum pro oculo*, etc. *Ego autem dico vobis, non resistere malo*. Ergo lex vetus aliquid improbandum præcipiebat; adeoque nec erat bona, nec a bono, et vero Deo condita. — **R**espondeo, legem hanc Talionis non reprobari a Christo Domino tamquam malam: erat enim optima pro eo tempore, pro quo lata fuit: sed his verbis, *Ego autem dico vobis*, etc. meliorem, et perfectiorem instituit Christus ut diserte explicat S. Augustinus, libro de Sermone Domini in monte: *Pharisaeorum, inquit, justitia minor est, non exceedere vindictæ modum, ne plus rependat quisque quam accepit, et magnus hic gradus est: Nemo enim facile invenitur qui pugno accepto pugno reddere relit, et uno convitante verbo aulito, unum, et quod tantumdem valeat referre contentus sit: sed siue ira perturbatus immoderatus vindicat: siue quia justum putat eum qui læserit prior, gravius lædit quam Iesus est qui non læserat*. Talem animum magna ex parte refrenarit lex in qua scriptum est; oculum pro oculo, dentem pro dente; *quibus nominibus significatur modus, ut injuriam vindicta non transeat, et haec*

est pacis inchoatio. Perfecta autem pax est, talem penitus nolle vindictam: qui ergo tantum reddit quantum accepit, jam donat aliquid: non tantum enim pœnam meretur nocens, quantum ille qui ab eo læsus innocens passus est. Et lib. 19. contra Faustum cap. 25. Non fomes, sed limes furoris est: non ut id quod sopitum erat, hinc accenderetur: sed ne id quod ardebat, ultra extenderetur.

DICES 4. *Sacrificia veteris-Legis erant Deo ingrata, et invisa: ergo lex quæ talia sacrificia instituebat, bona non erat. Probatur antecedens ex Psalm. 50. Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Isaiæ 1. Quo mihi multitudo victimarum vestrum? plenus sum: incensum abominatione est mihi. Calendas vestras, et sudegnitatem vestras odivit anima mea, laboravi sustinens. Sed Apostolus Hebraeorum 7. explicans illud Psalmi 39. Sacrificium, et oblationem noluisti, ait: Oblationes, et sacrificia, et holocausta pro peccato noluisti. nec tibi complacita sunt, quæ secundum legem offerebantur: ergo lex ea sacrificia imperans, non erat Deo accepta, nec proinde ab ipso instituta; siquidem nihil odivit eorum quæ fecit. — Respondeo 1. Quod in verbis citatis Prophetarum prædictitur sacrificia illa cessatura tempore legis Evangelicæ: ex hoc vero consequens non est quod mala fuerint, lege Mosayca vigente. Secundo, Prophetæ non improbant in illis verbis sacrificia ipsa, sed perversam mente offerentium, qui cum in gravissimis peccatis essent, putabant tamen per sacrificia in voluntate peccati mortalis oblata Deum placare: unde Isaïas 1. Cum multiplicareritis orationes vestras, non exaudiām eas, minus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Tertio, Prophetæ significant hæc loquendi ratione, sacrificia hæc esse imperfecta, quod ultro fatemur: sicut dicemus infra, legem veterem quoque licet bonam, tamen imperfectam.*

OBJICIES 5. *Verbi Dei opera sunt perfecta, ut dicitur Deuteronomii 32: at Mosayca lex non erat perfecta: quo circœ inquit Apostolus Hebraeorum 7. Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem, et inutilitatem: ergo Deus non est auctor illius. Insuper Ecclesiastici cap. 3. Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perseverent in æternum: sed Mosayca lex in æternum permanere non debuit; siquidem adveniente nova lege, reprobanda erat. Denique, quæ sunt a Deo bona, sufficiunt ad salutem: sed lex vetus ad salutem erat insufficiens: ergo non est censenda tuisse a vero Deo condita. — Respondeo ad primum, aliquid posse dici perfectum, vel simpliciter et absolute, vel secundum quid et comparative ad eos quibus convenit. Fateor autem veterem legem non fuisse perfectam simpliciter et absolute, sed tantum respective et comparative ad eos quibus erat danda, et ad tempus quo danda erat: Judæi namque adhuc rudes et velut pueri erant, quibus nec ssarius erat Pædagogus, quo metu pœnarum erudirentur: tempus vero non advenerat in quo daretur lex gratiæ, quæ absolute et simpliciter perfecta est: nam non nisi in plenitudine temporis dari debebat. Et quemadmodum præcepta quæ dantur pueris sunt perfecta, habita ratione illorum, licet non sint absolute et simpliciter perfecta: sic et lex vetus perfecta fuit, habita ratione Judæorum qui erudiendi erant: etiam perfecta fuit ratione temporis, neque enim perfectiorem postulabat tempus, quod prævium esse debebat ad legem perfectam*

simpliciter. — *Ad secundum* dico: ea opera Dei esse aeterna, quae Deus fecit perfecta simpliciter et absolute, concedo: quae fecit perfecta tantum comparate, et pro aliquo tempore, nego: nam cum illa ad aliud referantur, et sint a Deo facta in ordine ad aliud, adveniente eo ad quod referuntur, cessare debent. Unde Apostolus Galat. 3. *Ubi cenis fides, jam non sumus sub Padagogo.* — *Ad tertium* dico quod quae sunt a Deo bono, una cum auxilio gratiae, revera sufficiunt ad salutem, concedo: nisi gratiae auxilium annexum habeant, nego. Hoc autem auxilium Deus etiam Judais subministravit, sicut et cunctis gentibus subministrat sufficiens ad salutem; licet abundantiori sonore uberiorique misericordia in Christi fideles sub Evangelica lege degentes largitus fuerit.

OBJICIES 6. Lex ea non est a Deo, quae aeternae Dei legi non concordat: sed lex vetus aeternae Dei legi non concordat; *lex enim aeterna*, inquit S. August. in libris *De libero arbitrio*, *jubet amorem arertere a temporalibus, et emundatum ad aeterna convertere*; lex autem vetus convertit animam ad temporalia; siquidem bona temporalia ejus observatoribus tantum promittit in mercedem, ut constat ex pluribus textibus Exodi, neenon et Deuteronomii, maxime vero cap. 28. ubi Moyses populum Israeliticum alloquens, ait: *Si custodieris mandata Domini Dei tui, et ambulaveris in viis ejus... abundare te faciet Dominus omibus bonis, fructu uteri tui, et fructu jumentorum tuorum, fructu terrae tue, quam juravit Dominus Patribus tuis ut daret tibi. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, caelum, ut tribuat pluriam terrae tue in tempore suo: benedicetque cunctis operibus manuum tuarum.* — **Respondet Alensis**, quod duplex est conversio ad temporalia, una quidem propter sola temporalia, ut ibi fiat status. qualiter Mosayca lex ad temporalia non convertebat: altera conversio fit ad temporalia, non propter ipsa, sed propter aeterna bona; et hoc modo lex Moysis convertit ad temporalia bona, ut per haec alliciatur homo ad aeterna, scilicet ut ex dono moveat hominem ad amorem ipsius donantis, nempe Dei. Unde Deuteronomii 2. Moyses vice Dei Israelitas alloquens ait: *Si ergo obedieritis mandatis meis, quae ego hodie præcipio vobis, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et serriatis ei in toto corde vestro, et in tota anima vestra, dabit pluriam terrae vestre temporaneam, et serotinam, ut colligatis frumentum, et vinum, et oleum, fenumque ex agris ad pascenda jumenta, et ut ipsi comedatis ac saturemini.*

Conclusio secunda. — LEX VETUS MOYSI A DEO TRADITA EST MINISTERIO ANGELORUM.

Probatur 1. ex Scriptura Act. 7. ubi de Moyse sic ait: *Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum Patribus nostris, qui accepit verba vitae dare nobis.* Et ad Galat. 3. Apostolus dicit: *Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, et ordinata per Angelos in manu mediatoris,* Moysis scilicet, qui de seipso ait Deuter. 5. *Ego sequester, et medius fui inter Dominum, et vos in tempore illo, ut annunciarerem robis verba ejus.* Et ad Heb. 2. *Si enim qui per Angelos dictus est sermo etc.* ubi per sermonem illum, legem Mosaycam intelligit, ut ex verbis sequentibus constat: comparat enim illam cum lege Evangelica, et signi-

fieat hanc esse differentiam inter veterem legem. et novam. quod lex vetus tamquam lex servitutis tradita fuerit Iudeis per Angelos; lex autem nova. quia est lex gratiae. nobis praescripta sit per Dei Filium.

Hoc ipsum docent communiter sancti Patres: imprimis vero S. Dionysius lib. *De Celesti Hierarchia*. cap. 4. ubi cum dixisset Cælestes intelligentias Angelorum præcipue nomine appellari. *Propterea quod primum in eis insit dirina illustratio. ac per eos ad nos illæ transportentur quæ naturam nostram superant. patefactio[n]es. subdit: sic enim lex. ut dirina Scriptura testatur. per Angelos nobis data est.* Deinde aperiens qualiter Angeli omnes Patriarchas. et Prophetas ad divinitatis notitiam perduxerint. concludit: *An non etiam sacrum illum legislationem ab ipso quidem Deo Moysi datum esse divina Scripta tradiderunt: ut nos vere eam dirinæ. ac sacræ simulacrum esse doceant?* Sed hoc etiam eadem Theologia nos docet. *eum Angelorum a[li]i nos opere perrenisse. quasi ille ordo dirinæ legis sonciat ei. quæ secundum locum obtinent. ab eis quæ primum ad Divinitatem ericuntur.*

Suadet hoc ipsum ratio. Congruentissimum enim fuit. ut cum lex perfecta dari debuerit per ipsum Deum incarnatum. imperfecta lex quæ ad perfectam disponebat. non per ipsum Deum. sed Angelorum ministerio hominibus traderetur.

DIC[ES]: Ille qui loquebatur Moysi veterem legem ipsi præscribendo. Deum et Dominum appellavit. Exodi 20. dicens: *Ego sum Dominus Deus tuus. qui eduxi te de terra Egypti:* ergo non erat Angelus. sed Verbum divinum: quod cum Deus sit. magni consilii Angelus appellatur ab Isaia. — **Respondeo** tale nomen sibi vindicasse Angelum legislatorem. non quod Deus videri vellet. sed quia nomine Dei loquebatur. eumque reterebat. ac representabat: unde S. Gregorius Magnus. in præfatione libri Job cap. 2. *Angelus. inquit. qui Moysi apparuisse scribitur. modo Angelus. modo Dominus memoratur: Angelus propter hoc. quod exterius loquendo seruientur: Dominus autem dicitur. quia interior presidens loquendi efficaciam ministrabat. Cum ergo loquens ab interiori regitur. et per obsequium Angelos. et per inspirationem Dominus appellatur.* — * * Ei præiverat S. Augustinus. lib. 3. *De Trinit.* cap. 1. scribens: *Cum verba judicis præco pronuntiat. non scribitur in gestis: ille præco dixit. sed iste iudex: sic tunc loquente propheta sancto. etsi dicamus: propheta dixit. nihil aliud quam Dominum dixisse volumus. et si dicamus: Dominus dixit. prophetam non obstrahimus. sed quid per eum dixerit admonemus.* ” *

Conclusio tertia. — MOYSES VETERIS LEGIS DUM TAXAT PRO-MULGATOR FUIT: NULLATENUS AUTEM INSTITUTOR.

Probatur: Primo quidem ex cap. 20. Exodi. ubi Deus solus asseritur omnia legis veteris præcepta. quæ postmodum sequuntur. condidisse et ordinasse his verbis: *Locutusque est Dominus sermones hos: Ego sum Dominus Deus tuus. qui eduxi de terra Egypti. de domo servitutis: non habebis Deos alienos coram me. non facies tibi sculptile etc.* Postmodum vero traduntur sub eodem tenore verborum omnia legis illius præcepta. sive moralia. et ad Decalogum pertinentia. sive caeremonalia. sive judicialia: subindeque consequens est omnia

istius legis præcepta a Deo mandante et ordinante esse condita, et per Moysem promulgata.

Probatur 2. Si quæ præcepta legis veteris a Moyse fuissent condita, maxime vel cæteromialia vel judicialia, ut volunt aliqui: sed hæc etiam Deum ipsum habent auctorem, ut constat ex Scriptura sacra, quæ quoties de talibus præceptis sermonem instituit, sapius repetit, et inculcat hæc verba: *Locutus est Dominus ad Moysem. Hæc dices filiis Israel: vel ista apponit: Locutus est Moyses ad filios Israel, omnia quæ præcepereat Dominus.* De judicialibus autem *Erodi* 21, ubi hæc tradi incipiunt, Deus Moysem sic alloquitur: *Hæc sunt judicia quæ propones eis: si emeris serrum Iudeum sex annis serriet tibi etc.* Pariter capite 25, in quo de præceptis cæteromialibus agitur, legimus: *Locutusque est Dominus ad Moysem dicens: Loquere filiis Israël, ut tollant mihi primitias etc.* Quibus loquendi modis inde stat, nihil penitus a Moyse nisi nomine Dei legislatoris fuisse derivatum, et promulgatum. *Denique,* lex vetus simpliciter dicitur *lex Domini;* quod indicium est eam a Domino fuisse conditam. Unde consulto *Joan. 1. Lex per Moysem data est, gratia, et veritas per Jesum Christum facta est.* Nam, ut observat Clemens Alexand. libro 1. *Pædagogi* cap. 7. « Lex per Moysem data est, non a Moyse, sed a Verbo, et de lege quidem, data est tantum, inquit, Scriptura a Moyse; veritas autem, et gratia non dicitur tantum dari per Christum, sed, quod amplius est, fieri ».

Dices 1: Lex vetus plerumque vocatur *lex Moysis*, maxime *Malachiae* 4. et *Lucæ* 2. Unde a Clemente Roinano Pontifice, et nonnullis aliis Moyses illius legis non solum promulgator, sed etiam legislator appellatur; ergo aliqua illius præcepta a Moyse propria auctoritate instituta fuere. — **Nego consequentiam;** nam iisdem locis quibus lex vetus Moysis lex appellatur, etiam vocatur lex Domini, ut significetur a Domino fuisse tradita; nam eodem capite 4. *Malachiae* 4. Deus sic loquitur: *Momentote legis Moysis serri mei, quam mandari ei in Horeb, ad omnem Israël præcepta, et judicia:* *Lucæ* autem 2. sic dicitur: *Postquam imperti sunt dies purgationis illius, Mariæ, secundum legem Moysis, turbaverunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini.* Quibus significatur eamdem legem et Domini, et Moysis appellatam: Domini autem ut auctoris, Moysis ut promulgatoris.

Dices 2: Præceptum de libello repudii non a Deo, sed a Moyse datum est, juxta illud Christi Domini. *Matth. 19.* ubi cum dixisset, *Non licere homini dimittere uxorem, quia quod Deus coniunxit, homo non separet,* inquirentibus Discipulis: *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere?* ait illis: *Quoniam Moyses ad ducentiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic;* ergo aliqua præcepta legis veteris Moyses instituit. — **Nego antecedens:** si enim Moyses ipse libellum repudii instituisset, consequens esset quod ipse propria auctoritate facultatem dedisset dissolvendi legitimum matrimonium: at nullus hominum propria auctoritate potest dare talem facultatem, *Quod enim Deus coniunxit homo non separet,* ait Christus; subindeque præceptum de libello repudii non a Moyse, sed a Deo concessum est. Nec vis ulla

facienda est in illis verbis: *Moyses mandarit, et permisit:* nam si inde interre liceret Moysem hujus mandati esse auctorem, etiam liceret interre esse auctorem Decalogi; nam Marci 2. Christus Judæos arguens, quod propter suas traditiones servandas irritum facerent Dei praeceptum, ait: *Moyses enim dixit: Honora Patrem, et Matrem tuam.* Nec pariter ulla vis est facienda in his verbis, *ab initio autem non fuit sic:* nam licet ab initio Deus hanc facultatem non fecerit hominibus, ut cum vellent impune dimittere uxores suas, libellum darent eis quas dimitterent; tamen ex eo non est consequens quod non potuerit Deus postmodum hanc facultatem concedere ad duritiam cordis: nam, inquit Alensis membr. 1. art. 2. ad quintum, « data est lex duris in flagellum: ut eos puniret infligendo poenas, et subtrahendo delectabilia. et quantum ad hoc dedit lex libellum repudii, quod est in lege per permissionem, ut ipsos duros scilicet et perversos a malo subtraheret, quia primum erant ad interficiendum uxores suas; ideireo ut flagellaret eos in hoc, ordinavit quod non liceret eis iterum assumere uxores postquam libellum repudii eis dedissent ».

QUÆSTIO SECUNDA.

QUALIS ET QUEM OB FINEM LEX MOYSIS LATA FUERIT.

NOTANDUM 1. Varios fuisse hæreticos, qui veterem legem salutis adversantem, utpote malam, et a perverso principio institutam, assererent, quod maxime de Cajanis, Marcionitis, et Manichæis affirmant SS. Epiphanius et August. lib. *De Hæresibus*: idque suadere nitebantur ex eo quod vetus lex plerumque in Novo Testamento dicatur imperfecta, et infirma. Verum sciendum est quod aliquid perfectum dici potest duobus modis, nempe vel absolute, et positive: vel negative, et comparative. Priori modo illud perfectum dicitur, quod ex se non ordinatur ad aliud tamquam sui complementum, sed suis omnibus precellentiis constat, et perfectionibus integratur. Posteriori vero modo dicitur aliquid perfectum, cum scilicet ex se habens omnia, quæ pro statu suo sibi convenientia, nihilominus dum comparatur eum altero, dicitur imperfectum seu minus perfectum, quo circè ad illud ordinatur tamquam ad id quod præstantius est, et quo præstantiori adveniente, et radiante perfectum esse desinit: sic Aurora lux licet in se perfecta, tamen comparative ad solem diei potest negative perfecta, quia lumine solis minor est, et ea irradiante desinit.

NOTANDUM 2. Legem Moysis considerari posse per respectum ad tres leges, quas distinguit Apostolus: nempe legem naturæ, legem concupiscentiæ seu tomatis, et legem Evangelii seu gratiæ; juxta quos respectus Mosayca lex considerari potest involvere triplicem necessitatem, et dispensationem: siquidem data videtur in adjutorium legis naturæ ex Dei misericordia, in correctionem, et emendationem legis peccati, vel tomatis ex ordinatione divinæ justitiae; in designationem legis gratiæ, et præparationem, et manuductionem ad ipsam ex præscripto et consilio divinæ sapientiæ.

NOTANDUM 3. Aliquid dici conducere ad salutem duobus modis: nempe quatenus est inductivum ad bonum, et revocativum a malo, quod vel per se vel occasionaliter hominem removeret ab eis præ-

standis, quæ necessaria forent ad salutem consequendam. Hoc autem utroque modo certum est veterem legem ad salutem hominum fuisse ordinatam; siquidem inductiva erat ad bonum quod præcipit, et revocativa a malo quod prohibet; quapropter Apostolus ad Rom. ait: *Lex sancta et bona, et mandatum sanctum, et justum et bonum.* Quæ verba glossa sic expendit: *Lex est ad ritum, et jubet bona, et mala prohibet, et facit peccatum cognoscere, unde dicitur Sancta, idest, sane docens: mandatum justum, idest, justificans peccatorem: et bonum, idest, utili ritam acquirens.* — * “ Lex vetus Judæis data est propter Christianos, ut diserte exponit S. Aug. lib. 4. cont. *Faust.*, qui respondens objectioni Fausti contendentis legem illam solis Judæis præscriptam a Christianis esse abjiciendam, ait: *Temporalium quidem rerum promissiones Testamento veteri contineri, et ideo vetus Testamentum appellari, nemo nostrum ambigit; et quod æternæ vitæ, regnumque cœlorum ad novum pertinet Testamentum.* Sed in illis temporalibus figuræ fuisse futurorum quæ implerentur in nobis, in quos finis sæculorum obvenit, non suspicio mea, sed apostolicus intellectus est, dicente Paulo, cum de talibus loqueretur: *hæc omnia figuræ nostræ fuerunt.* Et iterum: *hæc omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem propter nos, in quos finis sæculorum obvenit.* Non ergo vetus Testamentum ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis novi Testamenti prænuntiationes accipimus: *veteris quippe testificatio fidem novo conciliat.* ” *

Restat ergo tantum hic determinandum: *Primo*, an revera lex vetus positive et absolute, vel negative et respective dicenda sit imperfecta: *Secundo*, quos ob fines fuerit instituta.

Conclusio prima. — LEX VETUS IMPERFECTA ERAT, NON ABSOLUTE, SEI RESPECTIVE. Hæc Conclusio duas partes complectitur, *prima* quarum sufficienter probata fuit in priori Conclusione præcedentis Quæstionis.

Probatur autem posterior, nempe quod lex Mosayca imperfecta fuerit, non positive, sed comparative ad legem Evangelicam. Probatur, inquam: illa lex dicenda est imperfecta comparative, quæ gratiam justificantem, in qua perfectio, et efficacia ad æternam salutem consequendam consistit, non conferebat: sed talis erat lex vetus, subindeque erat negative, et comparative imperfecta. *Major* constat. *Minor* vero probatur. *Primo* ex Scriptura saera, nam Joan. dicitur: *Lex per Moysem data est, gratia, et veritas per Jesum facta est.* Unde Apostolus ad Rom. 8. ait: *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Quapropter ad Hebræos 7. affirmat: *Quod reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus, et utilitatem, nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Hinc sæpius ait justitiam non esse ex lege, sed per Christum; sic ad Galatas 2. *Si ex lege justitia, ergo gratis Christus mortuus est.* — Probatur 2. Hæc eadem minor ex sanctis Patribus: *Primo* quidem ex S. Augustino lib. 4. ad Bonifacium, qui sic de Christo loquitur: *Scriptum est, Proverbiorum 3. juxta septuaginta Interpretes: le-*

gem et misericordiam in lingua portat: *Legem qua terreat, misericordiam qua subveniat: Legem per serum, misericordiam per scipsum: Legem tamquam in baculo, quem misit Eliseus ad filium viduæ suscitandum, et non resurrexit. Si enim data esset lex, quæ posset virificare, omnino ex lege esset justitia, Misericordiam vero tamquam in ipso Eliseo, qui figuram Christi gerens mortuo vivificando, magni Sacramenti, relut Novi Testamenti significacione conjunctus est. Similia habet Sermone 2. De Verbis Apostoli, cap. 8. et 9. necnon et pluribus aliis in locis. — Ipsi subscrubunt S. Fulgentius lib. 2. *De Veritate prædestinationis*, c. 19. *Lex sine gratia ostendere potest cægritudinem, non sanare: vulnera monstrat, medicamina non ministrat; ut autem legis impleatur præceptum, gratiæ ministrat auxilium, ac sic lex revelat culpam, gratia confert indulgentiam. Legis est igitur, quod peccata cognoscimus: gratiæ, quod vitamus.* Addit lib. 1. cap. 7. *Hæc igitur inter litteram jubentem, et spiritum vivificantem, idest, inter legem, gratiamque distantia est, quia lex convenit, gratia convertit hominis voluntatem. Ut bonum relimus, illa clamat, hæc donat: illic voluptati hominis incutit justitia dirina terrorem: hic infundit misericordia charitatem; per illam accepit voluntas spiritum servitutis in timore: per istam accepit spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.* — * “ Hinc S. Augustinus in expositione epist. ad Rom. quadruplicem distinguit hominum statum, nimirum ante legem Mosaycam, sub ipsa lege, sub gratia Christi, et in pace aeternæ beatitudinis. *Ante legem*, inquit, sequimur concupiscentiam carnis: sub lege trahimur ab ea: sub gratia nec sequimur eam, nec trahimur ea: in pace nulla est concupiscentia carnis. *Ante legem ergo non pugnamus*, quia non solum concupiscimus et peccamus, sed etiam approbamus peccata: sub lege pugnamus, sed vincimur: fatemur enim mala esse quæ facimus, sed quia nondum est gratia, superamur. ” * — Adstipulatur S. Prosper sententia 32. dicens: *Qui dedit legem, ipse dedit et gratiam: sed legem per serum misit, cum gratia ipse descendit: ut quia lex ostendit peccata, non tollit, volentes legem suis viribus exequi, nec valentes, coguntur ad gratiam, quæ impossibilitatis morbum, et inobedientiæ aufert reatum.**

DICES: Patriarchæ et Prophetæ, aliique quamplurimi in statu veteris legis fuerunt justi et perfectissimi: ergo in lege veteri erat perfecta justitia. Subindeque hac ratione lex vetus non est dicenda imperfecta. — **Respondeo:** Primo quidem, paucos admodum in veteri lege justos fuisse ac perfectissimos, ut docet S. Augustinus lib. *De catechizandis rudibus* c. 22. et lib. contra Adimantum cap. 17. — Dico 2, quod si homines aliqui justi fuerunt in Veteri Testamento, non ad illud vetus Testamentum, sed ad legem Gratiae, et Evangelii pertinuerunt, ut docet S. Augustinus lib. *De Spiritu, et littera* cap. 25. et 26. et lib. 3. *ad Bonifacium* cap. 4. dicens, « *Tunc homines Dei secundum distributionem temporum, veteris quidem Testamenti dispensatores, et gestatores, sed novi demonstrantur hæredes.* » An vero illum « *ad Testamentum novum negabimus pertinere, qui dicit: Cor mundum crea in me Deus, et Spiritum rectum innova in riceribus meis?* aut « *illum qui dicit: Posuit supra petram pedes meos, et direxit gressus meos, et immisit in os meum Canticum nostrum Hymnum Deo nostro?* Vel illum ante Testamentum vetus, quod est a monte Sina,

« Patrem fidelium de quo dicit Apostolus: *Fratres, secundum hominem dico, tamen hominis Testamentum nemo irritum facit, etc.* Satis ostendit ad fidem nostram pertinere, quae novi utique est Testamenti, quod per promissionem donavit Deus Abrahæ ». *Hinc concludit S. Augustinus:* « Sive igitur Abraham, sive ante illum justi, sive post eum usque ad ipsum Moysem, per quem datum est Testamentum, a monte Sina in servitutem generans, sive cæteri Prophetæ post eum et sancti homines Dei usque ad Joannem Baptistam, filii sunt promissionis, et gratiæ; secundum Isaæ filium liberæ, non ex lege, sed ex promissione hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Absit enim ut Noë justum, et prioris temporis justos, et quicumque ab illo usque ad Abraham justi esse potuerunt vel conspicui vel occulti, negemus ad supernam Jerusalem, quæ Mater nostra est, pertinere. Quamvis anteriorē tempore inveniantur esse, quam Sara, quæ ipsius liberæ matris prophetiam figuramque gestabat. Quanto evidentius ergo post Abraham? nam cui sic declarata est ipsa promissio, ut pater multarum gentium diceretur, quicumque Deo placuerunt, hi filii promissionis habendi sunt; non enim est Abraham, et deinceps justorum generatio verior, sed prophetia manifestior reputatur. Ad testamentum autem vetus quod est a monte Sina in servitutem generans, quod est Agar, illi pertinent, qui cum acceperint legem justam, sanctam, et bonam, putant sibi ad vitam litteram posse sufficere. Et ideo quo fiant factores legis, divinam misericordiam non quærunt, sed ignorantes Dei justitiam, et suam justitiam volentes constituere, Justitiae Dei non sunt subjecti. Et postea; hac plane magna distantia; quod faciant ista sub lege positi, quod litera occidit terrenam felicitatem, vel cupiditate adipiscendi, vel timore amittendi, et ideo non vere faciunt, quoniam carnalis cupiditas, qua peccatum augetur, cupiditate alia non sanatur. Sic ad vetus pertinet testamentum, quod in servitutem generat; quia facit eos carnalis timor, et cupiditas servos; sed Evangelica fides, spes, et charitas liberos. Sub gratia vero positi, quos vivificat Spiritus, et fide ista faciunt, quæ per dilectionem operatur in spe bonorum, non carnalium, sed spiritualium: non terrenorum, sed cælestium: non temporalium, sed aeternorum; præcipue credentes in Mediatorem, per quem sibi non dubitant, et spiritum gratiæ subministrari, ut bene ista faciant ignosci posse cum peccant. Hi pertinent ad Testamentum Novum filii promissionis, et regenerationis, a Deo Patre, et libera matre, cuius generis fuerunt antiqui omnes justi, et ipse Moyses Testamenti minister Veteris, hæres Novi: quia ex fide quæ nos vivimus, una eademque vixerunt, incarnationem, passionem, resurrectionemque Christi credentes futuram, quam nos credimus factam etc. »

Conclusio secunda. — ETIAMSI IMPERFECTA FUERIT MOSAYCA LEX, NIHIL OMNIS VARIOS OB FINES SAPIENTER A DEO FUIT ORDINATA, ET PRÆSCRIPTA.

Primo quidem, ut suam homini notam faceret infirmitatem, quatenus ea cognita quæreret Salvatorem; nam inquit Apostolus Rom. 7. *Peccatum non cognovi nisi per legem.* Quam utique causam præscri-

bendæ legis eleganter declarat S. August. pluribi, maxime vero sermone 13. *De verbis Apostoli c. 2. Data est lex, inquit, non ut morbus sanaretur, sed ut prævaricationis morbo crescente medicus quæreretur.* Et quis est iste medicus nisi qui dixit Matt. 9. Non est opus sanis medicus, sed male habentibus? Qui ergo non confitetur Creatorem, negat superbus ægritudinem suam, superfluum judicat Salvatorem. Ergo et in natura nostra Creatorem laudemus, et propter vitium, quod nobis infliximus, Salvatorem quæramus. Et quomodo quærimus Salvatorem? Ut det legem? Parum est. Si enim data esset lex quæ posset vivificare, omnino esset ex lege justitia. Si ergo non est data lex, quæ posset vivificare, quare data est? sequitur, et ostendit quare sit data: quia etiam sic in adjutorium data est, ne te sanum putares. Vel ut ait Epistola 44. *Lex docendo, et jubendo quod sine gratia impleri non potest, homini demonstrat suam infirmitatem, ut quærat demonstrata infirmitas Salvatorem, a quo sanata voluntas possit, quod infirma non posset: lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat Spiritum largiorem, et diffundit Spiritus charitatem, implet charitas legem.* Ideo lex Pœdagogus vocatur, sub cuius minacissima severitate, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo autem invocabunt, in quem non crediderunt? Licet autem homo absque lege veteri cognoscere potuerit plura habere rationem in honesti, per legem nempe naturalem et rationis dictamen, tamen per legem divinam positivam manifestatur homini, quod quæ ratio naturalis in honesta iudicat, etiam peccata sunt et offensa Dei, qui illa prohibet ac severissime animadvertisit in peccatores. Adde quod cum lex naturalis per originale peccatum in nobis maxime vitiata fuerit, ita ut plura non videantur jam nobis habere rationem peccati, quæ tamen revera peccata sunt, idcirco opus fuit altera lege, quæ perspicue peccati fœditatem et gravitatem explicaret.

Secundo, data fuit lex propter trangendam ac retundendam liominis superbiam: quatenus nempe cognosceret homo se prorsus esse imparem, et insufficientem propriis viribus ad peccata declinanda. Quod utique sic declarat S. August. Epist. 157. *Danda itaque fuerat lex, inquit, quæ manifestius sibi ipsum ostenderet hominem, ne superbus animus manus a seipso se posse esse justum putaret, et ignorans Dei justitiam, idest, quæ homini ex Deo est, et suam volens constituere, idest, quasi suis viribus partam, justitiae Dei subjectus non fieret.* (oporebat itaque ut addito mandato, cuius vox est, non concupisces, superbo peccatori etiam prævaricationis crimen accederet, atque ita gratiæ medicina non sanata per legem, sed convicta infirmitas quæreret. Vel ut ait serm. 13. *De verbis Apostoli cap. 4. Lex prævaricationis gratia posita est, unde humiliaretur cervix multum sibi tribuentium, voluntati suæ tantum arrogantium, ut sibi liberum arbitrium posse putarent ad justitiam sufficere, quæ tunc quando erat integra libertate, idest, in Paradiso, ostendit vires suas, ostendit quantum possent, sed ad ruendum, non ad surgendum. — Qualiter autem legis præscriptio hominis superbiam fregerit, docet idem S. Aug. pluribi; nempe quod lex posita motivum fuerit et occasio cur concupiscentia irritaretur magis, et adversus sibi repugnantem legem acrius insurgeret; nam, inquit Apostolus ad Rom. 7. *Peccatum occasione accepta per mandatum operatum est in me omnem**

concupiscentiam. Ubi nomine peccati concupiscentiam intelligit, quae idcirco peccatum appellatur, quia est a peccato, in peccatum inclinat, et ipsa fit peccatum si ipsi consentiatur. Hinc S. August lib. 3. ad Bonifacium cap. 2. exponens hæc Apostoli verba ad Corint. 13. *Littera occidit; aculeus enim mortis est peccatum, virtus autem peccati lex,* ait: *Auget quippe prohibendo peccati desideria, et inde occidit, nisi subveniendo vivificet gratia.* Et lib. De Spiritu, et littera cap. 4. *Ubi sanctus non audiat Spiritus, inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est, charitatem diffundens in cordibus nostris:* profecto illa lex, quamvis bona, auget prohibendo desiderium malum: *sicut aquæ impetus, si in eam partem non cesseret vehementior fit obice posito, cuius molem cum emiserit, majore cumulo præcipitatus violentius per prona provolvitur.* Nescio quo enim modo hoc ipsum quod concupiscitur fit jucundius, dum vetatur, juxta illud Poëtæ: *Nitimus in vetitum semper, cupimusque negata.*

Tertio, data fuit lex vetus, ut populum Judaicum, alioqui rudem et imperfectum, metu pœnarum a malo deterreret: ac sic adhuc ostenderet sibi ad auxilium divinæ gratiæ confugiendum esse, ut docet Apostolus ad Galat. 3. scribens: *Lex Pædagogus noster fuit in Christo: nam Pædagogus ille est sub cuius ferula et virgis puer datur erudiendus.* Hunc locum expendens S. Thomas, ait: *Per legem Judæi, tamquam imbecilles pueri, per timorem pœnæ retrahebantur a malo, et promovebantur amore et promissione temporalium ad bonum.* Hanc utique doctrinam hauserat a S. Augustino Epist. 144. *Supracitata lex Pædagogus vocatur, sub cuius minacissima servitute, qui invocaverit nomen Domini salvus erit.* Lib. De natura, et gratia cap. 1. *Hanc justitiam Dei non in præcepto legis, quo timor incutitur, sed in adiutorio gratiæ Christi ad quam solam utiliter legis velut Pædagogi timor ducit, constitutam esse qui intelligit, ipse intelligit quare sit Christianus.* Lib. 4. ad Bonif. cap. 3. *Ad quam gratiam lex de prævaricatione terrendo tamquam Pædagogus perducit, ut sic conferretur homini quod conferre ipsa non potuit.* Lib. De perfectione justitiae cap. 3. *Lex ista præcepit ut cum in his implendis homo defecerit, non se extollat superbia tumidis, sed ad gratiam configuat fatigatus, ac sic eum lex terrendo ad Christum diligendum Pædagogi perducat officio.* Et cap. 19. ait: *Timore legis humilem factum tamquam Pædagogo ad fidem, gratiamque hominem perducere.* Ne vero existimet nos initium aliquod salutis naturæ tribuere, dum statuimus ad hoc Legem Veterem datam fuisse, ut ostendat homini suam infirmitatem, qua agnita quererat medicum, ut frangat superbiam; quandoquidem ejus occasione augetur concupiscentia, et numero et gravitate: *ut convincat illum de gravitate morbi, ne contemnat tamquam leviorem: ut denique terreat, metuque pœnarum abducat a malo, sic volumus per legem cognosci peccatum, ut sentiamus per gratiam medicum inquire.* Frangi vero per legem superbiam eatenus dicimus, quatenus peccator imparem se sentit legi quam norit sibi impositam custodiendæ, nisi juvetur per gratiam, cum tantum absit ut tollat peccatum, quin potius occasionaliter aucta concupiscentia augeat illud et numero et gravitate. Videt ergo sibi non sufficere legem cognoscere, quia cognita lege peccatum non tollitur, non minuitur, sed augetur: *sic videt se imparem legi servandæ.* At vana est ad sa-

Iudem ejusmodi confractio superbiae, nisi quando per gratiam peccator coram Deo humiliatur. — Idem docet S. Hieronymus in illud ad Galatas 3. Lex Pædagogus noster fuit in Christo. Pædagogus, inquit, parrulis assignatur, ut lascivior refrænetur oëtas, et prona in vitia corda teneantur, dum tenera in studiis eruditur infantia: et ad maiores disciplinas metu pœnæ coercita præparatur. Itaque et lascivientibus lex Moysis ad instar Pædagogi severoris apposita est, ut custodiret eos, et futuræ fidei præpararet.

Triplicem aliam legis veteris utilitatem profert Alensis mem. 1. art. 1. per respectum ad triplicem legem; nempe, naturæ, concupiscentiæ, et Evangelii. « Datur enim, inquit in adjutorium legis naturæ; et secundum hoc decurrit secundum misericordiam. Datur « etiam in correctionem legis peccati vel fomitis; et secundum hoc « decurrit secundum rationem justitiae. Item datur in signum, et si- « gnificationem legis gratiæ, et directionem ad ipsam; et secundum « hoc decurrit secundum sapientiæ rationem. De primo habetur super « illud: *Lex subintravit*, dicit glossa: *Data erat lex in adjutorium hu- manæ naturæ: ut quia ipsi naturæ quoddammodo incerta sunt ju- stitiæ semina, adderetur lex, cuius auctoritate, et magisterio ingenium* « *naturale proficeret ad fructum justitiæ faciendum: et hæc est prima* « *utilitas lationis legis.* — *Secunda autem ejus utilitas est ad corre- ctionem legis peccati vel fomitis: et de hac habetur: Lex propter tran-* « *sgressores etc.* glossa: *Lex posita est propter transgressionem cohi- bendam, idest, ut saltem timore cessarent homines transgredi, ut quan-* « *doque idem facerent voluntate.* Data est ergo, ut populum Dei eru- « diret sub timore Dei, ut dignus fieret accipere promissionem, quæ « est Christus. — *Tertia utilitas* fuit ad figurandam legem gratiæ vel « Evangelii, et directionem ad ipsam: unde Psalm. 18. *Lex Domini* « *immaculata convertens animas.* Glossa: *Convertens animas, idest,* « *sua distinctione corrigens, et ad Christi gratiam mittens.* Et sic patet, « quod est ad coercenda peccata, et ad directionem, et figurationem « legis gratiæ. Secundum hoc dicitur Rom. 5. *Lex intravit etc.* Glossa: « *Erant in illo populo tria genera hominum, scilicet duri, incipientes,* « *et perfecti; iis omnibus data est lex: sed duris datur in flagellum,* « *incipientibus in Pædagogum, data est justis in signum, scilicet fu-* « *turae gratiæ per Christum.* Et ad Galat. 3. *Propter transgressores, etc.* « *Glossa. Data est lex in signum futurorum, ut futura figuris attestan-* « *rentur.* Et secundum hoc tria erant in lege: scilicet moralia, quæ « erant ad dilucidandam legem naturæ; et quantum ad hoc erat ad « instruendum incipientes. Item habuit lex judicialia, ad coercendam « legem concupiscentiæ vel fomitis; et quantum ad hoc erat duris in « flagellum. Item habuit figuralia, seu cæremonialia, ad figurandam « legem gratiæ; quia figuræ erant figuræ futurorum; et quantum ad « hoc fuit justis in signum ».

QUÆSTIO TERTIA.

QUOT, ET QUÆ FUERINT PRECEPTA VETERIS LEGIS.

NOTANDUM 1. Tot ac tanta fuisse legis Mosaycæ præcepta, ut non immerito S. August. ipsam esse sarcinam innumerabilium præceptorum

dixerit. Quocirca etiam S. Petrus Vetus Testamentum appellat Act. 7. jugum insupportabile, dicens: *Quid tentatis inponere jugum super cervices discipolorum, quod neque nos neque Patres nostri portare potuimus?* Nec immerito quidem; si enim fides detur Genebrardo, sub finem Chronologiae, et Guillelmo Parisiensi, lib. *De legibus* cap. 1. *circa medium*, præcepta caeremonialia erant ad minus sexcenta et tredecim; ex quibus 248. erant affirmativa; tot scilicet quot sunt membra in homine, et ossa: et 365. negativa, quot in anno dies numerari solent.

NOTANDUM 2. Ex eodem Guillelmo Parisensi *ibidem*, triplicem fuisse causam cur tot præcepta Judæis præscriberentur: « *Prima* fuit « ruditas, et ineruditio ipsius populi, propter quam generalibus præ- « ceptis solum erudiri, et institui non potuit, et ideo per partes par- « ticularium mandatorum erudiendum illum ac instituendum decrevit « Deus, quasi parvulum magis fractionibus panum, atque mīcis quam « panibus integris nutriendum. *Secunda causa*, execrabilis idolatria « multiplex, in ejus eliminationem pro parte magna intendit lex, et « hoc potissimum in omnibus mandatis, quæ absurdā videntur, et « nullam utilitatem afferre servantibus. *Tertia causa*, quia librum legis « voluit Deus esse sufficientem pro tempore illo, et capacitatem novitii « adhuc illius populi, vel pro parte maxima puerili. Voluit ergo legem « continere ea omnia, quæ dirigere, moderari, ac decorare sufficienter « vitam hujus populi, dans eis in hoc multam materiam meditationis, « vel exercitationis in lege illa, pro captu ruditatis eorum et impe- « ritiae; ne librorum paucitas, et parvitas mandatorum simul essent « eis occasio evagandi ad libros humanarum traditionum, et inde cre- « dulitates novas, et errores impietatis, legique Dei contrarias super- « stitiones haurirent: et hac multa vigilantia, ac distinctione obser- « vatum est apud Hebræos multis temporibus, videlicet ut sapientia « legis contenti, libros aliarum gentium declinarent. Unde nec Philo- « sophiae operam dare illis temporibus ausi sunt, donec commixti inter « gentes, videlicet Chaldæos, disciplinas, et studia maxime proveherent, « et adhuc ampliare et provehere non desistant; quamque Ægyptii « incæperint, et Græci sint studiosissime atque magnifice prosecuti. « Hoc ipsum voluit lex Deuter. 4. ubi dicit: *Hæc est enim restra sa- pientia, et intellectus.* Similiter, et Isaïæ 8. *Numquid non populus a Deo suo requirit visionem pro vivis, ac mortuis, ad legem magis, et ad testimonium?* Et Psal. 1. *Beatus vir qui in lege Domini me- ditatur die ac nocte;* et multa hujusmodi. Deinde ita arctavit eos « ipsa lex ad sui jugum, meditationem, et observantiam, ut alias ei « cogitare, et in aliis studere, nullo modo vacaret; sicut legitur Deu- « teron. 6. *Meditaberis ea sedens in domo tua, et ambulans in itinere,* « *dormiens, atque consurgens etc.* Postquam autem Chaldæis sive Ba- « byloniis, et genti Arabum commixti sunt, et miscuerunt se studiis « eorum, et Philosophiæ, et secuti sunt opiniones Philosophorum, ne- « scientes legis suæ credulitates, et Abrahæ fidem, contra disputa- « tiones eorum, et rationes defendere; hinc est quod facti sunt in lege « erronei, et in fide ipsius Abrahæ haereticæ; maxime postquam Re- « gnum Saracenorum diffusum est super habitationem eorum, exinde « enim aeternitatem mundi, et alios Aristotelis errores secuti sunt « multi eorum. »

NOTANDUM 3. quod * “ lex vetus tria præceptorum genera completebatur: moralia, cærenomialia, et judicialia, juxta illud Deuter. v. 31: *Loquar tibi mandata mea et cærenomias meas atque judicia.* — Lex illa Judæis solis præscripta fuit, ut constat multis Scripturæ textibus. Primo quidem Deuter. 4. hæc habentur: *Quæ est alia gens tam inclyta, quæ habeat cærenomias ac justa judicia?* Psalmo 75: *Notus in Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus.* Psalmo 147: *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.* Ad Rom. 7: *Quid ergo amplius Judeo est? multum quidem per omnem modum, primum quidem quia credita sunt eis eloquia Dei.* Ergo aliis a Judaïca gente data non est lex vetus: nimirum posita est in cærenomia ac judiciis, in sincera Dei cognitione, in eloquiis divinis. ” *

In cultu Dei considerari possunt ipse cultus, colentes, et instrumenta colendi. Cultus ipse specialiter consistit in sacrificiis que offeruntur in reverentiam Dei. Instrumenta colendi pertinent ad sacra, quale est tabernaculum, et vasa, et alia hujusmodi. Ex parte autem colentium duo possunt considerari, scilicet eorum institutio, quod fit per quamdam consecrationem populi vel ministrorum, atque ad hoc pertinent sacramenta: et eorum singularis conservatio, per quam distinguuntur ab his qui Deum non colunt, et ad hoc pertinent obseruantiae, puta in cibis, et vestimentis, aliaque ejusmodi.

Sacrificia instituta sunt in veteri lege tum ut hac ratione Judæi, proclives alioqui admodum ad idolatriam, ab ea retraherentur immolando Deo vero, et non diis.

* “ Explicat ista præclare Theodoretus, tom. 4. serm. 7. ubi scribit: *Israëlem, longum tempus in Ægypto versatum, pravisque indigenarum moribus imbutum, ut idolis ac dæmonibus immolaret ab illis edocum, et ludis, choreisque ac musicis organis oblectari; harum rerum in habitu constitutum liberare volens Deus, sacrificare quidem permisit, non tamen omnia sacrificare, neque falsis Ægyptiorum diis, sed sibi soli, Ægyptiorum etiam deos offerre.... Haud itaque victimarum indigens Deus, nidorisve appetens, illa instituit sacrificia: sed ut ægrorum affectibus mederetur. Sic et musica instrumenta in cultu suo passus est, non quod illorum concentu oblectaretur ipse, sed ut idolorum errorem paulatim aboleret. Si enim, ut primum ab Ægyptiorum potestate liberati sunt, perfectas eis leges objecisset, resiliissent prorsus, et frænum respuentes ad pristinam labem recurrissent.* — Similia habet Chrysostomus, homil. 6. in hæc S. Matthæi verba: *Ecce stella quam viderant Magi, ubi scribit: Ne opineris Deo indignum quod Magi per stellam vocentur: hoc enim modo omnes Judæorum cærenomias, omnesque ritus et sacrificia et purificationes, et neomenias, et arcam, templumque ipsum reprobabis. Siquidem hæc omnia originem a gentium ruditate traxere. Deus ob deceptorum salutem, se coli passus est per ea per quæ illi dæmones antea coluere; aliquantulum illa in melius deflectens, ut eos paulatim a consuetudine reduceret, et ad philosophiam altiorem perduceret.* Inde est quod sacrificia Israëlitis non præscripserit Deus, ” * nisi postquam in idolatriam declinaverunt conflantes sibi vitulum adorandum; tum maxime ut per illa homines protestarentur se cognoscere Deum tamquam supremum dominum vitae et necis, atque rerum omnium Creatorem, sed et ut figurarent sacrificium Christi Domini tam-

quam imperfecta perfectum, ille quippe una oblatione explevit variorum differentiam sacrificiorum.

Sacrificia autem veteris legis erant in triplici differentia, ratione triplieis sacrificandi finis. *Primo holocausta*, quæ specialiter instituta erant ad protestationem supremi dominii Dei in res omnes: ideoque comburebantur omnino talium sacrificiorum victimæ; ut sic ostenderetur quam summo jure Dominus mortificat, et vivificat, et quod sicut in iis totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaretur totum hominem, et omnia quæ hominis sunt, Dei dominio esse subdita, et esse ei offerenda. Habes præcepta Levit. 6. et ritus Levitici 1. * “ In hoc enim sic statuitur: *Homo qui obtulerit ex robis hostiam Domino de pecoribus, idest, de boibus et ovibus offerens victimas; si holocaustum fuerit ejus oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonii, ad placandum sibi Dominum; ponetque manum super caput hostiæ, et acceptabilis erit, atque in expiationem ejus proficiens; immolabitque vitulum coram Domino, et offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem ejus, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi. Detractaque pelle hostiæ, artus in frusta coincident; et subjicient in altari ignem, strue lignorum ante composita: et membra quæ sunt cæsa, de super ordinantes, caput videlicet, et cuncta quæ adhærent jecori, intestinis et pedibus lotis aqua; adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum et suavem odorem Domino.* In quibus verbis tria præsertim occurunt spectanda: per ordinem ad victimam oblatam, ad personam eam offerentem, et ad sacerdotem immolantem. In victima tria requirabantur, 1. ut animal offerendum esset masculum; 2. ut esset immaculatum; 3. ut esset selectum. Debebat, inquam, 1. esse masculum, quia masculinum genus in rebus omnibus foemineo præstantius est; Deo autem bonorum omnium largitori in gratiarum actionem offerenda sunt quæ meliora. Deinde, cum Deus sit sanctissimus et ab omni prorsus defectu remotus, nihil nisi mundum et purum, gratum et acceptum habere potest. Denique, victima debebat esse selecta; neque enim omnia indiscriminatim animalia poterant offerri in holocaustum, sed hæc dumtaxat: juvencus, agnus, hircus, turtur, columbarum pulli. — Ex parte offerentis necessarium erat 1. ut victimam adduceret in atrium, nimirum ut offerret oblationem suam coram Domino: præsentia autem Domini in loco sancto maxime spectabatur a primo atrio Israëlitarum, mulierum aut virorum ad interiora templi; hic autem ritus adeo necessarius erat, ut mulieres quæ alioquin omnino arcebantur atrio, si victimam adducerent, necesse haberent in hoc ingredi, ut jam antea innuimus. 2. Offerentem oportebat manum imponere capiti victimæ dum vivebat. Levit. 1. 4. Omnibus victimis quæ a quopiam privato offerebantur, seu deberentur, seu spontaneæ essent, oportebat ipsum imponere manum dum vivebant, exceptis tantum primitiis, decimis et Paschate. Ita Joannes Lightfoot, *De ministerio templi*. 3. Opus erat ut hæc manus impositio fieret in atrio, nimirum ut sua veluti peccata imponeret coram Domino, quatenus per ejus mortem possent ablui et deleri; locus vero in quo stabat offerens ordinarie erat, ut quidam volunt, ad portam atrii sacerdotum, alii vero juxta altare et intra atrium sacerdotum, quod minus probabile puto, cum

laicis interdictus esset ingressus intra sacerdotum atrium. Offerendo autem victimam et manus ipsi imponendo, dicebat coram sacerdote: *Ad Dominum peccavi, perverse feci, rebellis fui, hoc et hoc admisi, pœnitet me coram te, atque hæc sit mea expiatio.* — Tertio tandem ex parte sacerdotis immolantis victimam tria pariter requirebantur. 1. Debebat oblatam viventem victimam mactare, hoc tamen munus implere poterat eam offerens aut levita, quando plurimæ immolandæ erant victimæ, adeo ut sacerdotes pares non essent iis mactandis, ut fiebat præsertim tempore Paschatis et aliis solemnibus festis in quibus singula familiarum capita tenebantur astare coram Domino, et victimas offerre. 2. Debebat occisæ victimæ sanguinem excipere priusquam illa excoriaretur. Excipiebat autem sanguinem ipsum in vase mundo et cultui divino consecrato, et ex eoaspergebat altare per circuitum, aut saltem quatuor ejus angulos. 3. Tenebatur victimam excoriare, in partes dividere, sale condire, intestina et viscerá lavare, eas partes super struem lignorum in altari positam collocare eo ordine quem illæ partes servabant in animali dum viveret, et tandem ignem adhibere quo penitus illæ cremarentur. Ita ut illius victimæ nihil residui superesset præter cineres. Reservabant tamen sacerdotes victimarum pelles quas sale condiebant, ut absoluto suo ministerio in subsequenti sabbato illas inter se dividerent, et in proprios usus converterent. ” *

Secundo sacrificia pro peccato, quæ instituta fuerunt a Deo ad exitandum peccati detestationem ejusque expiationem propugnandam per pœnitentiam. Ex illis sacrificiis alia erant pro delicto, et alia pro peccato. Delictum et peccatum in Scripturis aliquando eadem sunt, sed in Levitic. distinguuntur, ut observat S. Augustinus, qu. 5. in *Leviticum*; et videtur probabilior sententia quæ vult illud esse delictum, quod imprudenter, idest, ignoranter; illud peccatum, quod a sciente committitur.

* “ Addunt Hebrei doctores producti a Joanne Lightfoot loco supra laudato, sect. 3, quod oblatio pro peccato erat pro re imprudenter commissa adversus unum e negativis præceptis, et tum demum cognita; oblatio vero pro delicto erat pro re commissa quidem, sed ita ut dubitaretur an præceptum esset ea actione violatum. Qui adhuc ignorabat utrum transgressus esset necne, attamen tenebatur offerre oblationem pro delicto, quæ tutum eum præstaret a pœna excisionis. Quod si semel resciret se violasse præceptum aliquod, quod excisionis poena sancitum esset, tum tenebatur offerre sacrificium pro delicto. Ita Thalmudistæ in *Kerithuth* perek. 2. cuius varia proferunt exempla, ut videre est in auctore Thosaphte, ubi inter cetera legimus: *Viri uxor et soror simul sunt*, et ipse concubitus cum altera, sed utra sit ignorat. Habet duas uxores, una earum est in sua separatione, altera non item; concubitus cum alterutra, sed utra fuerit ignorat. Ipsi opponitur adeps, et aliquid reliquum ex sacrificio, comedit ex alterutro, sed utrum fuerit ignorat. Est sabbatum et dies expiationis; laborat alterutra, sed utra fuerit nescit. R. Eliezer judicat eum offerre debere sacrificium pro peccato; sed R. Josua eum absolvit. Jamvero R. Jose dicit quamvis R. Josua ipsum ab oblatione pro peccato absolvat, tamen eum censem offerre debere dubiam pro delicto oblationem. Hinc ex eorum mente oblationes

ita affines sunt ut vix una discerni possit ab altera. * " In sacrificio pro peccato pars una comburebatur, altera vero cedebat in usum sacerdotum : ad significandum quod expiatio peccatorum sit a Deo per ministerium sacerdotum : nisi quando sacrificium offerebatur pro peccato totius populi, vel specialiter pro peccato sacerdotis : tunc enim totum comburebatur, quia non debebant in usum sacerdotum venire ea quae pro peccato eorum offerebantur, ut nihil peccati in eis remaneret, et quia hoc non esset satisfactio pro peccato : si enim esset in usum eorum pro quorum peccatis offerebatur, idem esse videtur ac si non offerentur. Horum sacrificiorum praeceptum habes *Levitici* 7. ritus, *Levitici* 4. et 6.

* " Victimæ offerenda pro peccato diversæ erant juxta diversitatem eorum pro quibus offerebantur. Illæ namque oblationes fiebant vel pro congregatione vel pro privatis. Hircus in die expiationis offerebatur pro peccatis omnium Israëlitarum, *Levit.* 16, v. 15. Vitulus autem pro peccatis alicujus communitatis particularis, puta pro una tribu, familia, synedrio, imo et pro omni cœtu Israëlitarum quando per ignorantiam et per imperitiam peccaverant, et postea peccatum suum agnoverant, ut præcipitur *Levit.* 4., v. 13. Pro privatorum autem peccatis diversæ debebant offerri victimæ, nam pro peccato principis per ignorantiam admisso hircus de capris immaculatis debebat immolari. Pro peccatis vero particularium et subditorum offerebatur capra aut ovis immaculata. Pro peccato sacerdotis offerebatur juvencus, idque publice, ut refert auctor Baal Turim in cap. 4. *Levit.* Ne quisquam, inquit, præ pudore retugeret fateri peccatum suum : ecce enim summus sacerdos peccaverat, confitebatur peccatum suum, et oblationem pro peccato offerebat. Cum autem immolaretur victimæ pro peccato et delicto per ignorantiam admisso, iidem servabantur ritus qui in holocaustis. Circa sanguinem vero qui ex eis victimis inferebatur in locum sanctum, sic se gerebat sacerdos, ut refert auctor Josaphthæ in Corban perek 6. *Juxenci* comburebantur, et hirci qui comburebantur extra castra, dum mactabantur, et aspergebatur eorum sanguis (in altare holocaustorum) sacerdos intrabat, et stabat intra altare aureum et candelabrum. Altare erat ante ipsum immittebatque in sanguinem digitum suum, et septies aspergebatur sanguinem versus sancta sanctorum ; et quoties digitum immittebat ac aspergebatur sanguine etiam altaris cornua inungebat. " *

Tertio denique erant sacrificia pacifica quæ offerebantur Deo, vel pro gratiarum actione, vel pro salute et prosperitate offerentium, ex debito beneficij vel accipiendo vel accepti. Et in tres partes dividebantur : una pars incendebatur ad honorem Dei, secunda cedebat in usum sacerdotum, tertia denique in usum offerentium, ad significandum quod salus hominis procedit a Deo, dirigentibus ministris Dei, cooperantibus ipsis hominibus qui salvantur. Habes præceptum hujus sacrificii *Levit.* 7. ritus autem *Levit.* 3. * " Pacificæ oblationes ratione eorum pro quibus offerebantur, erant universim duplieis generis ; aliæ enim erant communes, aliæ privatæ. Communes dicebantur eæ quæ fiebant pro universa Israëlitarum gente in festo Pentecostes, ut statuitur *Levit.* 23., ubi post recensita sacrificia holocaustorum et pro peccato qui diebus istis erant offerenda, additur v. 19: *duosque agnos anniculos hostias pacificorum*, et hæ oblationes

pacificæ a Thalmudistis in Zenach perek 5. *sanctissima sacrificia diccebantur*, cum reliquæ oblationes essent *sacrificia minus sancta*. — *Private oblationes pacificæ triplicis erant generis*, nam aliquæ offerebant sine pane: aliquæ vero cum pane, ut cautum est *Levit. 7. v. 13*, idque a singulis Israëlitis fieri concessum erat. Aliae vero dicebantur oblationes pacificæ Nazaræorum, de quibus agitur *Num. cap. 6. v. 14*. et sequentibus. Poterant autem offerri in oblationes pacificas vel boves, vel oves, vel agni, vel capræ, ut statuitur *Levit. 3*. Offerebantur autem præsertim propter beneficium aliquod a Deo impetratum, vel liberationem ex periculis, ex morbo et carcere, vel conservatam valetudinem et prosperitatem, et propter votum emissum, vel in testimonium pietatis et devotionis. — Hæ autem pacificæ oblationes suscipi non poterant nec offerri pro Gentilibus et Ethnicis, ut docet Maimonides, in Corban perek. 3. *Accipiebant, inquit, tantum ab Ethnicis holocausta, quia dicitur: a manu filii exterius non offerretis panem Dei vestri. Accipiebant etiam holocausta avium ab Ethnicis, quamvis etiam essent idololatræ, sed non accipiebant ab iis pacificas oblationes, nec farinam, nec oblationes pro peccato ac delicto. Similiter enim holocausta non accipiebant ab Ethnicis, nisi offerrentur instar spontaneorum, vel votivorum sacrificiorum. Cum Ethnicus offerrebat oblationem pacificam, offerrebant ea tamquam holocausta, quia Ethnicus quemdam habet affectum erga cœlum, id est Deum. Si vorisset pacifica sacrificia, et daret ea Israëli, ut Israël per ea expiaretur, Israëlitæ ea comedebant non aliter ac si forent sacrificia Israëlitæ; si ea daret sacerdotibus, ea comedebant sacerdotes. Ab apostata Judæo qui in idolatriam delapsus erat, et data opera profanaverat sabbatum, nulla accipiebant sacrificia, ne quidem holocausta, quod accepissent ab Ethnico.* — Hoc autem triplex sacrificiorum genus erat ” * juxta triplicem hominum statum. Quidam enim sunt incipientes, aliqui proficientes, alii perfecti; hostia autem, inquit, Alensis, paragr. 3, pro peccato pertinebat ad incipientes sive ad statum pœnitentiæ; hostia pacificorum ad proficientes spectabat, sive ad statum justitiae in impletione mandatorum: holocaustum ad perfectos, sive ad statum supererogationis in impletione consiliorum.

* “ *Si quis roga verit qua ratione ad ista offerenda sacrificia urgeri possent Israëlitæ? — Respondebo duobus ad id incitatos esse stimulis, interiori scilicet et exteriori. Interiori quidem conscientiæ, exteriori vero infligendæ pœnæ: ut si prior ad rei executionem non sufficeret, altera succederet. Primo, inquam, ad id provocabantur conscientiæ stimulis, qui et ad divinorum mandatorum observantiam, et ad peccatorum reimissionem, ac Dei beneficiorum assecutionem excitabant, ac subinde urgebant ad ea comparanda media (qualia erant ista sacrificia), ut eorum omnium facili negotio fierent compotes. — At si quis nec conscientia nec religione moveretur ut ista persolveret, nihilominus accurrerent aliqui testes omni exceptione majores, qui asserrent eum ad ista persolvenda sacrificia esse adstrictum, per judicium sententiam ad id implendum sub gravissimis pœnis cogebatur, maxime vero dum agebatur de sacrificiis et oblationibus pro peccato et delicto, atque etiam pro implendo voto quod in testium præsentia factum fuerat.*

SI REQUIRAS quid præstandum esset ab Israëlitæ qui in peccatum aliquod lapsus, quod absque sacrificio expiare non deberet, dum procul Jerosolyma consistenter, an videlicet statim illuc deberet contendere ut istud sacrificium offerret? — **R**espondebo, eo in casu qui ad personam oblationem pro delicto aut peccato tenebatur, potuisse eam differre ad proximum festum ex tribus illis solemnibus, quibus omnes Israëlitæ aut saltem familiarum capita tenebantur apparere coram Domino in Jerusalem. Qui tamen legis erant ferventiores æmulatoræ, statim atque alicujus se reos agnoscebant criminis, omnibus relictis properabant Jerusalem, ut per oblationem victimæ reatus admissi veniam obtinerent. — Qui vero immunes erant ab hac comparitione in tribus illis festis aliis sua vota committebant. Quidam enim inter Ju-dæos ab ista comparitionis lege immunes erant, puta servi nondum manu missi, surdi, muti, mutili, immundi, deerepiti, ægri, debiliores, et qui pedibus iter facere nequibant, neenon et infantes qui manu a parentibus deducti non poterant ascendere in *Montem Domus*. — Qui autem prius invitabantur per nuncios emissos a synedrio magno qui per universas Israëlitarum regiones decurrentes, denunciabant tali die celebranda fore festa Paschatis, Pentecostes et Tabernaculorum, ac propterea properandum esse Jerosolymam ut ibi festum celebrarent. — Conveniebant itaque prima hebdomadæ festæ die in atrium templi ubi tenebantur offerre victimas pro peccato aut delicto, si quod admiserant, deinde vero oblationes pacificas quæ dicebantur illis diebus oblationes lætitiae, quod scilicet cum animi exultatione dies illos festos agere deberent. ” *

PETES PRIMO: *Quare ex animalibus quæ sibi offerri mandavit Deus, solum ex quadrupedibus designata sint boves, oves, et capræ; ex volatilibus vero tantum turtur, et columba.* — **R**espondet Alensis noster qu. 50. hujusce rei assignari posse multiplicem rationem. « Quia, inquit, ista sunt, quæ totum, quod vivunt, et sunt, necessitatì hominis tribuunt: hoc est, victui, et vestitui. Si igitur recte humana necessitas respiciatur, sola ista de animalibus necessaria sunt hominibus in victimum, et vestitum: cetera vero superflua sunt, quantum ad necessitatem vitæ, ut porcus, canis, et equus. Eo ergo ipso quod noluit alia sibi offerri in sacrificiis, abstulit eis occasionem quærendi non necessaria, dum eis non voluit honorari. *Amplius*, quia de quadrupedibus ista mundissima sunt; quia ex mundissimis vivunt pastibus, et eorum immunditiæ etiam mundæ sunt. Præterea inter omnia quadrupedia ista mansuetissima sunt, et minori rebellione sustinent mortem: et ideo minori periculo immolantur. *Insuper*, quia istis animalibus maxime utebantur, et in his erat largior beneficentia Conditoris erga eos: conveniebat igitur de his animalibus Conditori regratiationem, et honorificentiam pro beneficentia exhibere. Quare vero elegerit de avibus turturem, et columbam; quas et præcepit Abrahæ, ut sibi offerret in sacrificium, *Genes.* 15. dicendum est, inquit, quod hæc præcipue electa sunt ad sacrificium, quia inter omnes aves ista munda, et mansueta, et utilia usibus humanis sunt: et etiam castitas quasi conjugalis in columbis, et quasi vidualis in turturibus invenitur: unde per hoc expresse dabatur intelligi, quod

« si hujusmodi requirit in avibus sibi offerendis, quanto fortius in
 « hominibus sibi offerentibus? De hoc vero quod passer additur in
 « emundatione leprosi. præter rationem quæ supra dicta est, posset
 « specialis ratio assignari: quia dicitur passer secundum modum suum
 « morbum consimilem aliquando pati. Ratio autem generalis, quare
 « alia animalia ab istis noluit Deus sibi offerri, est quia omnia alia
 « genera animalium, aut idololatreæ sacrificiis suis execrabilia fecerant,
 « aut Augures vanitate observationum suarum profanaverant; aut
 « Magi beneficis maleficiis suis abominabilia reddiderant. »Hæc Alen-
 sis. Idecirco ex avibus præcipue sibi Deus de legit columbas et tur-
 tures; tum quia horum magna habebatur copia in terra promissionis;
 tum quia hæc animalia sunt symbola luctus, castitatis, dilectionis, et
 mentis simplicitatis: unde Christi Domini simplicitatem, charitatem,
 atque dolorum aerbitatem præsignabant. — Observandum insuper
 Deum voluisse sibi offerri pullos columbarum, non autem pullos tur-
 turum; quia in turribus majores longe meliores sunt quam pulli;
 in columbis vero pulli meliores sunt: id autem quod est optimum Deo
 debet offerri. Insuper solius masculini sexus animalia offerri debe-
 bantur in holocaustum, quia præstantissimum est inter sacrificia, fœ-
 mina vero est animal imperfectum. Quocirea etiam animalia maculosa,
 et imperfecta v. g. clauda, cæca, removebantur a sacrificio, quia solito
 despiciuntur ab hominibus. Denique non offerebantur ante octavum
 diem suæ nativitatis: quia erant quasi abortiva, et nondum plene
 consistentia propter suam teneritudinem. Pisces autem Deus non re-
 quisivit in sacrificia; tum quia cum in aquis degant, magis sunt alieni
 ab homine, ejusque minus dominio ac imperio subsunt, subindeque
 minus ad eum pertinent; homo autem offerre debebat Deo aliquid sibi
 proprium in testimonium suæ erga Deum observantiæ et gratitudinis:
 tum quia pisces statim ex aqua extracti intereunt; quod autem sacer-
 dotibus sacrificandum Deo vivo offerebatur vivum esse debebat.

* “ PETES SECUNDO: *Cur Deus quædam animalia sibi offerri voluerit, alia vero a sacrificiis ablegaverit ut profana et immunda?* — Respondet Theodoretus, quæst. 1. in *Lerit*: *Deum ea sibi sacrificari jussisse quæ pro diis coluntur ab Ægyptiis: de numero quidem quadrumpedum, vitulum et hircum et ovem; e volatilibus autem turturem et pullum columbarum. Nec ignoramus alia multa pro diis habuisse Ægyptios; sed ex his quæ pro diis colebant, mansuetiora sacrificiis deputavit; reliqua vero appellavit immunda, ut hæc quidem execrati tamquam impura, in deorum numero non ponerent; illa vero, ut quæ ipsi sacrificarent, pro diis non haberent, sed eum solum adorarent cui convenit hæc offerri.* Similia habet serm. 7. contra Græcos supra lau-
 dato, ubi cum dixisset Deum Israëlitis permisisse sacrificia quoniam his ritibus erant assueti cum degerent in Ægypto, addit: « Sacrificare quidem permisit, non tamen omnia sacrificare, neque falsis Ægy-
 ptiorum diis, sed sibi soli Ægyptiorum deos offerre. Deorum siquidem in numero bovem olim habebant Ægyptii, et ovem, et capram, et columbam, et turturem, et alia quædam ex iis quæ non exculenta erant, sed immunda vocabantur. Ne itaque indignarentur tamquam a moribus illis penitus exclusi, falsis quidem diis sacrificare vetuit,

« sibi autem ea immolare jussit quae ab eis dudum adorabantur, e ter-
 « restribus quidem, capram, et bovem, et pecudem, e volueribus tur-
 « turem et columbam. Mansueta enim sunt et hominum amantia hæc
 « utraque animalia. Itaque sapientissimus medicus hoc remedii genus
 « adhibuit ægyptiæ ægritudini, ut sacrificare quidem Judæis propter
 « eorum imbecillitatem indulgeret, sed ea quæ prius colebant immo-
 « lare juberet : ut sacrificando discerent deos non esse, quos tamquam
 « victimas ipsi maectarent. » Ita Theodoretus. — Itaque Deus ex ani-
 malibus quæ colebantur ab Ægyptiis, quædam sibi sacrificari voluit,
 quædam vero ut impura a sacrificiis rejicit, ut Israëlitæ a profanis
 Ægyptiorum ritibus revocaret. Aliam profert rationem Origenes lib. 1.
Contra Celsum, quod videlicet Ægyptii illis animalibus utebantur ad
 præsagia. « Mali quidem dæmones, et Titanici aut Gigantes qui impie
 « in verum Numen et cælestes Angelos se gessere, ideoque e cælo
 « ejecti sunt, circa corporum crassiora et impuriora in terris se agi-
 tant : quumque habeant aliquam circa futura perspicaciam, ut qui
 « a terrenis corporibus sint liberi et in talibus negotiis multum ver-
 « sati, hoc unice studentes humanum genus ut abducant a vero Deo,
 « insinuant se in animantium fera ac rapacia maxime, deinde et in
 « callidiora ; et ea, quoties volunt, quo volunt movent, aut etiam ta-
 « lium animantium vim imaginosam invitant ad hos aut illos volatus
 « motionesve, ut homines, capti divinationibus quæ per muta fiunt
 « animalia, Deum cuncta continentem non querant, neque veram exer-
 « ceant pietatem ; sed cogitationibus suis decadant in terram, in aves,
 « in dracones, quin etiam in vulpes et lupos. Observatum enim est
 « harum rerum peritis, prædictiones maxime notabiles per id genus
 « animantia fieri : non valentibus, ut videtur, dæmonibus tantum effi-
 « cere in mansuetis animantium, quantum prava ista animantia pos-
 « sunt in aliis quæ diximus animantibus, ob id quod ista habent vitio
 « simile, non vitium proprie, sed quasi vitium. Quonobrem si quid
 « aliud in Moyse, et miratus sum ipse, et dignum miratu existimo, hoc
 « est quod cum percepisset naturas animantium diversas, sive a Deo
 « edoctus ea quæ ad animantia et ad dæmones animantium cuique
 « affines pertinebant, sive propria ipse scientia perductus ad noscendos
 « animantium gradus, omnia ea impura pronuntiavit quæ ab Ægy-
 « ptiis aliisque gentibus vim divinam habere censemebantur; contra vero
 « omnia ea pura quæ extra illam essent censem. » Ita Origenes. —
 Ex quibus verbis elicetur quod cum Moyse certa quædam animalia
 ad sacrificium et escam vel concessit, vel prohibuit, rationes partim
 physicas ex natura animalium petitas, quæ a Plutarcho in *Sypos.*
 lib. 4. probl. 5. et Eliano lib. 10. *De animal.* c. 16., tanguntur, et fuse
 a S. Thoma 1. 2. quæst. 102, art. 6. explicantur; partim morales ex
 animantium instinctu sumptas, atque ab Aristea apud Eusebium lib. 8.
De præparat. Evangelica, cap. 9., Philone lib. *De Agric.* 3. Barnaba in
 epist. cap. 10., et Theodoreto quæst. 2. in *Levit.* etc. declaratas, secutus
 est, et ad Ethnicorum præsertim Ægyptiorum respexit consuetudines :
 quibus pugnantia constituit plurima, ut ait Manetho apud Joseph.
 lib. cont. Appionem, et confirmat Tacitus hist. lib. 5., asserendo pro-
 fana Judæis esse omnia quæ apud Ethnicos saera, cædique ab illis
 arietem velut in contumeliam Ammonis, bovem quoque immolari quem

Egyptii Apim colunt. Itaque Moyses edoctus a Deo impura pronuntiavit, aut sacrificiis deputavit quædam animantium genera quæ vel ex natura sua rapacia sint et callidiora, vel ab Ethnicis ad profanos cultus usurpari solebant, ut apposite observat clarissimus Ludovicus Ferrandus in notis ad psalm. 18.

ROGABIS: quare Deus mandavit sibi offerri spicas, similam et his similia exigui valoris et pretii? — **Respondeo** id ex indulgentia et summa bonitate statuisse, quia consultum esse * voluit paupertati offerentium, ut qui non posset offerre animal quadrupes, offerret avem, qui non posset avem, saltem offerret panem, qui panem non posset offerre saltem farinam vel spicas præsentaret. Ex iis vero quæ ex terra proveniunt maxime Deus requirebat in sacrificiis ea quæ veniunt in usum hominum: unde panis offerebatur, quia hominis cibus; vinum, quia potus; oleum, et sal, quia cibi condimenta: thus quia medicamentum. Hæc autem omnia Christum figurabant: panis quidem, quia erat panis vivus, qui velut in spica pro statu legis naturæ in fide Patrum; sicut simila in doctrina legis, et Prophetarum: sicut vero panis de Cælo descendit a Spiritu sancto formatus in utero Virginis, et coctus in cibano passionis. Vinum autem erat figura Sanguinis ejus, oleum gratiæ ab eo diffundendæ, sal ipsius divinæ scientiæ, thus jugis ac ferventissimæ ejus orationis.

* “**PETES TERTIO.** — Quare Deus, Levit. 2. prohibuerit sibi offerri mel et fermentum? — **Respondet** Alensis noster, hoc ideo, tum quia hæc * offerri consueverant in sacrificiis idolorum, tum etiam ut significaretur eos qui sacrificare intendunt, debere a se removere omnem carnalem dulcedinem et voluptatem; necnon et omnem corruptionem a sacrificiis arcere. Observandum denique circa sacrificium pro peccato, quod tanto vilius in eo animal offerebatur, quanto gravius erat peccatum pro quo offerebatur.

* “**PETES QUARTO:** Cur inter animantia in sacrificia offerri et ad esum usurpari Judæis prohibita præ cæteris tantopere sues aversentur ut ex eorum tactu se etiam contaminari existiment. — Fingit Plutarchus in Symposiaris lib. 4, quæst. 5, suem Judæis haud sane inter res execrables haberi, sed summo in honore apud eos esse automat, quippe quam venerantur ut arationis magistrum. Id eos primum in Egypto didicisse ait: quippe illic agros numquam aratro verti, sed simul ac Nilus post solitam exundationem in alveum se recepit, e vestigio sues ab incolis propelli in agros, ut uberem glebam rostro fodiant, et semina occulant terra: quare vomerem quoque Græcis οὐνοματι, originatione optima. Et quid mirum, inquit, tam foedum animal a superstitiosa gente coli, cum Egyptii quoque felem, gryphem, cœcodilum adorent? Verum quam turpiter hallucinetur Plutarchus non opus est pluribus demonstrare, utpote cum inania Ethnicorum commenta qui cum rerum Judaicarum essent ignari plurima de istis commenti sunt, de quibus ne levis quidem apud Judæos erat suspicio. Plutarcho tamen hoc in commento consentit Petronius cum vetustissimo epigrammate sic lusit:

*Judæus, licet et porcinum numen adoret,
Et cæli summas advocet auriculas.*

Genuinam autem rationem eur præ cæteris animantibus sues abominantur Judæi, existimat Petrus Cunæus De Rep. Hebræorum, cap. 24. inde petendam quod populus Israëliticus fuit olim mire obnoxius iis morbis qui Syros ut plurimum atque Egyptios infestabant. Vitiligines enim psorasque et tetra uleera jam olim illis gentibus velut proprias pestes adseripsere summi medicorum. Hos autem et similes pene morbos uno nomine complexus Moyses est, et *lepram* vocavit. Porro in subibus scabies et immundities non vitium sed natura est. Quare ne ad corporum pravam affectionem contagio quoque accederet aliqua ex esu contactuve paulo superstitiosius aversati sunt quam aut lex Numinis fortasse juss erat, aut positum in gentium aliarum institutis erat. — Attamen revera sues inter animantia immunda, quorum et esus et contactus et oblatio prohibebantur in lege veteri, notabantur impensis; unde Isaïæ 65. carnem suillam comedentes conferuntur cum idolorum cultoribus, et iis qui arte necromantica dæmones consulebant in sepulchris; legimus enim v. 3. et 4: *Populus qui ad iracundiam prorocat me ante faciem meam semper: qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres: qui habitant in sepulchris et in delubris idolorum dormiunt: qui comedunt carnem suillam, et jus profanum in rasis eorum.* Et v. 17. capit is sequentis comedentes carnem suillam assimilantur iis qui edunt abominationem et mures: *qui comedebant carnem suillam et abominationem et murem.* Inde est quod Judæorum hostes sumpserunt occasionem aut eos acriter persecundi, aut proterve deridendi. Sic Antiochus postquam in ipso Jerosolymorum sacrario sacrilege mactasset sues per universam Judæam jussit ædificari aras et in eis immolari carnes suillas, ut refertur 1. Machabæorum, cap. 1. v. 50, ad quæ impura et profana sacrificia metu mortis intentato Judæos cogebat. Unde ipsius immanitatis et impietatis ministri Eleazarum unum de primoribus scribarum, ut ab avita religione abducerent, compellebant carnem porcinam manducare, Machab. cap. 6. v. 18. At extrema quæque vir religiosus generosusque perpessus est, potius quam impii regis perditis ministris hac in parte obsequeretur. Eleazari virtutem imitati septem Machabæi fratres, una cum matre, eadem de causa multa tormenta passi, vitam martyrio consummarunt.

Hinc est quod Ethnici poëtae Judæos dicteriis impetendi et subsannandi ansam arripuerunt: Juvenalis enim satyra 6. de ipsis scribit:

*Observant ubi mero pede sabbata reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.*

Et satyra 14.

*Nil præter nubes et cœli numen adorant,
Nec distare putant humana carne suillam.*

Et apud Macrobius, lib. 2. Saturnalium, cap. 4, refertur quod Augustus cum audiisset inter pueros, quos Herodes Rex Judæorum, infra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum ait: melius est Herodis esse porcum, quam filium; eum scilicet suggillans quod porcis parceret, qui proprio filio non pepicerat. Riserunt tamen et nihil fecerunt hos profanorum hominum sarcasmos sibi traditæ legis memores Judæi. Proinde cum a tyrannide Antiochi respirare cœpe-

runt, tradunt thalmudistæ in lib. Juchasim eos hanc legem sancisse : maledictus quisquis suem aluerit. Et hoc animal tantopere sunt execrati, ut illud nominare etiam proprio nomine nefas ducerent. Hinc quoties de porco sermo faciendus erat, pro hac voce *porci substituebant rem aliam*. Quæ præconcepta de hoc immundo pecore a Judæis aversis ad Arabes etiam derivata est. De his enim scribit Solinus : *suillis carnibus prorsus abstinent : sane hoc animalis genus, si inventum illic fuerit, moritur illico*. Hinc S. Hieronymus, lib. 2. in *Jovinianum*, cap. 6. de Saracenis qui Arabum pars erant scribit : *Hi nefas arbitrantur pororum vesci carnibus*. Herodotus similiter de Ægyptiis scribit lib. 2. cap. 47. *suem pollutum animal esse putant ; et eum si quis vel transeundo contigerit, abit immersum se flumini cum ipsis vestibus*. Cujus rationem hanc protert Elianus lib. 10. *Historiæ*, cap. 16 : *Sus præ voracitate, ne propriis quidem fætibus parcit : et cum in humanum corpus incidit, non abstinet, sed illud mandit ; proinde Ægyptii hoc animal oderunt ut abominandum et omnivorum*.

PETES QUINTO : Cur Deus Deuteronomio. 23. v. 18. sanxerit : *non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis, in domo Domini Dei tui. quidquid illud est quod voveris, quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum ?*

RESPONDEO ad primum sanctionis membrum merito jure prohiberi prostibuli pretium in templum inferendum et offerendum Domino, nimurum ut Israëlitæ caverent a prava Ethnicorum consuetudine qua prostitutes mulieres solebant ex quæstu meretricio comparata donaria fititiis Numinibus offerre ; nempe ut inde templorum structuræ reficerentur, sacerdotes alerentur, redimerentur hostiæ, et in illius obscoenî Numinis honorem, pudicitiam suam cuiilibet obvio venalem exponerent. Docet nos ista imprimis propheta Baruch. cap. 6. v. 42. et 43. etc. his verbis quæ sacros interpretes plurimum torquent : *Mulieres autem circumdatæ funibus in viis sedent, succidentes ossa olivarum. Cum autem aliqua ex ipsis attracta ab aliquo transeunte dormierit cum eo, proximæ suæ exprobrat quod ea non sit digna habita, sicut ipsa, neque funis ejus diruptus sit. Omnia autem quæ illis fiunt, falsa sunt. Quomodo cœstimandum aut dicendum est, illos esse deos ! A fabris autem et ab aurificibus facta sunt, etc.* Ubi sermo est de mulieribus inaniū deorum cultui addictis, quæ ut ad eorum ministrorum et sacrificiorum necessaria compararent, sedebant in viis ad eorum templo ducentibus, et arte magica nodos amatorios ex longis funibus quibus erant nectebant, ut viros ad templum pergentes vesano amore inescarent, suique corporis copiam facerent ut prostituti pudoris præmium a ciipientes illud Numini suo consignarent. Tradit ista Herodotus qui lib. 1. cap. 199. impurum illum fœminarum babylonicarum ritum sic recenset : *Ad templum Veneris sedent multæ mulieres, nodis corollisque tempora revinctæ, e quibus aliæ accedunt, aliæ discedunt. Nam diverticula undecumque sic funiculis distincta aditum præbent externis ad mulieres illas, quam cuique libuerit eligendum. Porro, cum semel illic consederint, non prius domum regrediantur, quam hospitum aliquis pecuniam mulieri in sinum conjecerit, et cum eadem, a scano seorsim abducta, rem habuerit. Hospitem autem illum qui pecuniam obtulit, dicere oportet : Tanti ego*

tibi deam Mylittam imploro. At vero pecuniam illam, quantulacumque sit, non est fas rejicere: siquidem in sacrum convertitur usum. — Confirmat ista Michæas propheta, cap. 1. v. 7. ubi idolatricum hoc ac meretricium ritum Judæis exprobrat his verbis: *Omnia idola ejus p̄mam in perditionem: quia de mercedibus meretricis congregata sunt, et usque ad mercedem meretricis revertentur.* Quæ sic exponit S. Hieronymus: idola, donaria, ornatus et supellex idolatrica, mercede meretricia comparata, ad aliam meretricem, Ninivem, ducentur: ut exitum ortu suo dignum capiant, et igne consumpta in nihilum redigantur. Quamvis hæc expositio probabilitate sua non careat, non præter rem erit hic interponere, quod alicubi memoriæ reliquit Athenæus; nempe gentes, deorum sive templorum donaria quandoque meretricibus obtulisse. — At in scopum nostrum proximus collineat S. Hienonymi expositio, nihil enim usitatius apud idololatras, quam ut mulieres aliquæ falsorum numinum cultui addictæ pudicitiam suam prostituerent, ut impudicitiae pretium idolorum suorum templis et altaribus d'voverent. Egypios amore illo non prorsus alienos colligitur ex Luciano lib. *De dea Syria*, ubi agens de incolis terræ Bybliorum scribit: *E mulieribus autem quæcumque tonderi nolunt, talem p̄nam exsolvunt: unum quidem diem, ad quæstum corpore faciendum, foro prostant: forum autem illud solis peregrinis exhibetur: et quod inde mercedis auferunt, hoc Veneri in sacrificium datur.* Moris ejusdem apud Cypros obtinentis testis est Justinus, Hist. lib. 22. cum ait: *Mos erat Cypriis, virginis ante nuptias, statutis diebus dotalem pecuniam quæsitudinas, in quæstum ad littus maris mittere pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas.* Huic affine testimonium nobis præbet Jul. Firmicus de error. protan. reliq. p. m. 15. Audio Cyniram, *Cyprium, templum amicæ meretrici donasse. Ei erat Venus nomem. Initiasse etiam Veneri Cypriæ plurimos, statuisse etiam, ut quicumque initiari vellet, secreto Veneris sibi tradito, assem in manum mercedis nomine dœ daret.* Ejusdem Ethnicorum propudosæ consuetudinis tam apud Græcos quam apud Romanos fidem firmant Clemens Alexandrinus in Protreptico, Arnobius lib. 6. adversus gentes, Athenæus lib. 13. cap. 3. 4. et 5. Vides etiam Martinum Delrio, lib. disquis. magic., Martinum Del Roa, Schedium de diis Germanis, Sedenum de diis Syris, et Joannem Spinccerum, lib. 2. *De legibus Hebræorum*, cap. 23. e quibus ista delibavimus. Ex his omnibus apparet merito jure Deum repudiasse oblationes meretricis præmio comparatas, ne populus Israëliticus inde vesanæ libidinis frequentandæ occasionem arriperet, et in omnem vitæ propudosæ licentiam solveretur. Nam si stupri mercedem sibi oblatam acceptasset Deus, primum esset impuris mulieribus opinari ipsum non omnino ingratum habere libidinis commercium, atque facilem de eo commisso veniam concessurum. Accedit quod hac prohibitione improbare voluit pravum gentilium ritum in cultu Veneris usitatum; si enim acceptasset meretricum donaria et sacrificia earum turpi quæstu acquisita, propudosum etiam hunc Ethnicorum cultum non improbare videretur.

DE PRETIO CANIS NON OFFERENDO. — Non modicum laborant Interpretes in hujus divinæ prohibitionis rationibus et causis inquirendis et exponendis. Quorsum enim potius canis, animalis domestici et fidelitatis ac vigilantiæ symboli, quam alterius bruti cane vilioris et ho-

mini minus utilis pretium repudiavit Deus? Hunc nodum solvere putant Harbanel, Junius et alii recentiores, dicendo *canem* hoc in loco figurate accipiendum esse, et ea voce designari cinædum. seu puerum meretricium ac scortum masculum, cuius in præcedente versu facta fuerat mentio his verbis: *Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scotator de filiis Israël.* Cinædum autem idcirco *canem* hic appellari existimant, quod hoc animal impudentia simul ac libidine repræsentet; hominem enim pudore vacuum *canem* appellat Martialis, lib. 4. *Epi-*
gram. 53. At cum legislatores tropis et metaphoris edicta sua proterre non soleant, sed ea efferant verbis propriis, ne aliqua in lege occurrat
 tæquivocatio, videtur hæc divina constitutio ad litteram de *cane* proprie dicto intelligenda. Quamobrem Josephus lib. 4. antiq. cap. 8. putat hie prohiberi inferendum in templum Dei pretium acceptum pro cane venatico vel pastorali; cui interpretationi subscrabit Bonfrerius in commentario. At cum Josephi leges explicantis interpretationes plerumque sint erroneæ ac Scripturæ genuino sensui parum cohærentes; nec aliunde ulla appareat ratio cur pretium istiusmodi canis quod est animal ex æquo venale sicut et cætera, potius repudiari debeat quam pecunia ex aliorum venditione comparata — S. Augustinus cui consentiunt Lyranus, Abulensis et alii istius legis verba intelligenda esse de canis primogenito, cuius fit exceptio ne quemadmodum aliorum domesticorum primogenita pretio redimatur. At cum canis, inquit Spencerus, parere soleat in latebris, et catulos uno partu plures edere, adeo ut quinam ex illis redimendus esset vix cognosci possit, non videtur illa prædictæ legis genuina interpretatio. Accedit quod non videatur Deus voluisse legem de primogenitis animalium immundorum redimendis, num. 18. ad animalia vilissima extendi voluisse: tunc enim felis aut simiæ catulus primogenitus, agno, columba, vel forte sielo (non sine damno fortunæ tenuioris hominibus oneroso) fuisse redimendus. Satis clare superiora demonstrant, *canem*, hoc in loco, nec figurate sumendum esse, pro cinædo scilicet aut canis admissura, nec stricte, pro cane primogenito; sed proprie lateque; pro omni animali, quod *canis* nomine vulgo designamus.

Cur autem canis pretium sanctuario suo arceri voluerit Deus, plurimæ rationes probabiles occurrunt: 1. Quod canis licet vigilantissimum animal, et hero suo fidissimum, nihilominus inter animalia immunda in mosayca lege haberetur, Isaïæ 66. v. 3. 2. Quod reputaretur animal vilissimum et abjectissimum; unde nomen *canis* in opprobrium et vituperium vertebatur, hinc 11. Regum, 3. 8. Abner Isbosetho objurganti quod ingressus esset ad concubinam patris sui, respondit: *numquid caput canis ego sum,* etc. Quamobrem *ferre canem* ignominiæ argumentum et pœna olim fuit, unde sequentes versus:

*Quippe vetus mos est, ut si quis rege remoto
 Sanguine vel flamma vel seditionis apertæ
 Turbine; seu crebris regnum turbare rapinis
 Audet, ante gravem quam fuso sanguine pœnam
 Excipiat, si liber erit de more vetusto,
 Impositum scapulis ad contigui comitatus
 Cogatur per rura canem confinia ferre.*

In quæ verba Ursinus: *Nobiles, dicit, antequam capitali supplicio culficarentur, exauthorabuntur prius, ut et armigeri et servi eorum, illis canis dabatur gestandus publice.* In quorum confirmationem Guillermo Saldenus, Exercit. 7. producit id quod narratur ab Ottone Friesensi, nimirum a Frederico Barbarossa Imperatore condemnatum fuisse Hermannum quemdam Rheni comitem, decemque ejusdem socios, comitesque alios, quod, se in Italia absente, prædationibus et incendiis pacem publicam turbassent, ut per integrum milliare germanicum canem portarent. Sellam ferre pro ignaviæ, caneum pro contumaciæ indicio habebatur. Hinc est quod Galli homines infimæ sortis et nebulones designare soleant hoc dieterio et scommate *la Canaille*, idest non pluris quam canes faciendi. — 3. Quod canes inter animantia bruta impurissimi sint et impudentissimi: impurissimi quidem, nam inquit Vossius, lib. 3. *De idolatria*, cap. 62. *de canum libidine domestici animalis res notissima, et quam forðæ illud est libidinis argumentum quod, ut ab Aeliano proditum est, lib. 7. De anim. cap. 19. Romæ maritus uxorem accusarit adulterii, inque judicio adulteri propalam canis diceretur; notum et illud, nec matribus parcere.* Unde homines obseceni, et vite impurissimæ, assimilantur canibus, Eccl 13. v. 22: *quæ communicatio sancto homini ad canem?* Et Matth. 7. v. 6: *nolite dare sanctum canibus.* Et Apocalyps. 22. v. 15: *foris canes et benefici et impudici.* Quamobrem Hebrei non minus canes quam porcos aversantur, propter utriusque impuritatem, teste Lightfoot in cap. 8. S. Matth., quin etiam maledictum pronunciant in eos qui canes et porcos alunt. Mirum igitur videri cuiquam non potest quod Deus purissimus noluerit cultum suum incontaminatum ejus impudicissimi animalis oblatione pollui. — Præterea canes impudentissimi sunt, unde Aelianus, lib. 7. *Historia animalium*, cap. 19. *impudentia sunt animalia quæ vix summorentur, musca et canis.* Inde cynici a cane nomen habent quod impudentissimi essent, aliosque philosophos continuo morderent. Unde Diogenes ipse Cynicus apud Apuleium floridor. 2. rogatus cur canis appellaretur, *respondit quia iis qui dant blandior; qui non dant, oblatro; malos autem mordeo.*

At potissima ratio cur Deus prohibuerit sibi canes offerri in sacrificio et canis venditi pretium repudiavit, hæc est, ut Israëlitæ ab Ethnicorum, præsertim Ægyptiorum nefario cultu revocaret, nam ut refert Plutarcus in Iside, *antiquitus canis maximis in Ægypto honoribus afficiebatur.* Et Diodorus Siculus lib. 1. *animalia quædam Ægypti supra modum, non viva tantum, sed et demortua venerantur, ut feles, ichneumones, mustelas, et canes.* Hinc Juvenalis satyr. 15. stolidum ac ridiculum Ægyptiorum cultum referens, inter cætera canit:

*Illic cœruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.*

Tanta vero religione canem venerabantur, ut omnes domus incolæ in qua canis extinguebatur toto raderentur corpore, quod maxiimi apud illos indicium doloris erat. Idecirco autem eum tam impense colebant, ut scribit Diodorus, quoniam canis dicitur adjuvisse Isidem in indagando Osiridis cadavere, qua de causa in sacris Isidis canes primas tenebant. Itaque ut superstitionem tam insulsam ludibrio et contem-

ptui exponeret Deus, atque Israëlitas in Ægyptiorum mores propensissimos, ab illo nefario cultu revocaret, prohibuit ne canis pretium in templum inferretur. Hoe enim sicut et meretricis abominatio est coram Deo. Idecirco prostibuli et canis pretium conjunctum reprobavit Deus, tum quod canis animal sit salacissimum, tum quod Ægyptiis æque ac aliis gentibus deam Isidem stupris colere, et lucrum stupro comparatum illius templo consecrare. Isis autem fictitium numen simul colebatur cum Mercurio, quod inter utrumque necessitudo intercederet, ut scribit Diodorus, lib. 1. Mercurius vero ab Ægyptiis repræsentabatur et colebatur sub imagine caput caninum. Unde Virgilius, 8. Aeneides:

Omnigenumque Deum monstra et latrator Anubis.

Anubis autem dictus est Mercurius ejus idolum canino capite repræsentabatur, quod apud Ægyptios, ut litterarum et scientiarum auctor haberetur; solebant enim Ægyptii veteres canis hieroglyphicovatem, scribam, magistratum et judicem adumbrare, ut refert Herapollo hieroglyph. 39. *Sacrum quidem scribam*, inquit, *quoniam quiunque voluerit, ut par est, et absolutissime hoc fungi munere, eum oportet inulta meditari assidueque omnibus canum more allatratre et ferum esse, nullique gratificari.* Vatem autem, *quod canis præter cætera animantia fixis in deorum simulacra, non secus ac vates consuevere, intentisque prospiciat oculis.* *Sacrorum vero pollinctorem, quod et hic nuda et resecta, quibus justa facit, simulacra contempletur.* Quanta autem esset Isidis cum isto Mercurio necessitudo, apparebat ex columna Ægyptiaca his inscripta verbis, ut refert Diodorus lib. 1: *Ego Isis sum, Regina hujus regionis, a Mercurio erudita. Ego sum, quæ in canis sidere exoritur, etc.* Verum de istis plura recensere impræsentiarum non expedit.

DE SACRAMENTIS VETERIS LEGIS. — Sacraenta veteris legis duplicitis erant generis, alia quidem omnibus Israëlitibus communia * qualia erant circumcisio, agnus Paschalis, purificationes variæ ab immunditiis legalibus, et expiationes a peccatis: alia erant particularia solis sacerdotibus, et ministris; qualia erant consecratio, esus panum propositionis, ablutio manuum, et pedum. Nam per sacramenta homines deputantur quodammodo ad cultum Dei, cultus autem Dei, et generaliter spectat ad omnem populum Dei, et specialiter ad ministros. Respectu utriusque tria sunt necessaria: *Primo* quod instituantur ad talem cultum; id autem præstabat circumcisio in populo, consecratio in sacerdotibus, et institutio specialis in ministris Dei. *Secundo*, quod utantur iis quæ spectant ad divinum cultum; id autem populus præstabat per esum agni Paschalis, sacerdotes autem per esum panum propositionis, necnon et aliorum suis usibus deputatorum. *Tertio*, quod removeantur ea quæ prohibentur a cultu divino, quales sunt immunditiæ; respectu autem populi id fiebat per purificationes, et expiationes; respectu vero aliorum per manuum et peduum ablutionem, necnon et per pilorum aut capillorum abrasionem. * “ Aliter veteris legis sacramenta distinguit Hugo Victorinus. « Tria, inquit, « generi sacramentorum inveniuntur fuisse scripta sub lege: quædam « specialiter ad remedium, quædam ad obsequium, quædam ad cultum

« divinum. Prima pertinent ad peccatorum remissionem, secunda ad exerceendam devotionem, tertia ad colendam pietatem. Prima instituta fuerunt quasi ad necessitatem, ut in eis homo sanctificaretur, qualis fuit circumcisio et hostiae pro peccato et pro delicto, et cetera quedam, quae specialiter ad confirmationem et remissionem instituta fuerunt. Secunda autem quasi ad exercitationem fuerunt propensa ut in eis devotio fidelium exerceeretur, et meritum augeretur, quales fuerunt hostiae pacificorum quae offerebantur a fidelibus ad reconciliandam sibi gratiam divinam. Tertia instituta fuerunt quasi ad preparationem quamdam; ut quasi instrumenta quedam essent ad cætera sacramenta tractanda et sanctificanda, quale fuit tabernaculum, et atrium, et omnia utensilia quae continebantur in eis ». *

PETES quas ob causas instituta fuerit Circumcisio tantum octavo die a nativitate parvuli facienda, cultro tantum lapideo, soli Abrahæ, et non ante præscripta, nee ab exitu de Agypto usque ad ingressum in terram promissionis usurpata?

HIS OMNIBUS QUÆSITIS respondet Alensis q. 55. varias ob causas factam fuisse circumcisionem per extremitatem pelliculae membra virilis. *Prima* ratio, inquit, est debilitatio libidinosæ concupiscentiæ, quæ viget in illo membro virili, et ex vulnere circumcisionis, et ex effusione sanguinis, quæ in ea fit. *Secunda* est expositio illius partis, idest, pulpæ membra illius frigori, et defrictioni vestium; ex quibus omnibus efficitur minus sensibilis: quemadmodum, et manus duris operibus assuetæ, minus sensibiles, minusque passibiles inde redundunt: nihil autem in parte magis minutæ ac debilitat concupiscentiam, quam diminutio sensualitatis, et passibilitatis illius. *Tertia* est in deletionem sacrorum Veneris, et Priapi: in quibus illa tamquam pars, et occupatio Veneris in corpore humano, non parum ornabatur, et colebatur: hæc enim erat pars carnis quæ maxime pugnabat contra spiritum, maximeque contaminaverat populos illarum terrarum, ita ut in omnia flagitia non solum masculorum, sed etiam brutorum animalium proruebant: sicut legitur Levit 18. *Omnes execrationes ista fecerunt accolæ, qui fuerunt ante nos, et polluerunt eam.* Et iterum cap. 20. *Omnia hæc fecerunt, et abominatus sum eos.* Hæc plaga effrenatae ac flagitosæ libidinis gentes illas septem execrabiles quæ terram promissionis ante adventum filiorum Israel inhabitaverant, in idolatria nutriebat ac potissimum detinebat. *Quarta* vero causa, seu ratio est fortitudo impressionis memoriae Creatoris: est enim circumcisione signaculum, et stigma inseparabile, gravissimoque dolore impressum; et propter hoc fortissimum est memoriale Salvatoris. *Quinta* causa est firmitas pacti cum Deo; sicut legitur: *Statuam pactum meum inter me, et te, et inter semen tuum post te in generationibus tuis fædere sempiterno.* Et iterum: *Hoc est pactum meum: circumcidetur ex vobis omne masculinum.* Quare manifestum est, quod hoc signaculo profittetur omissis circumcisus se hujusmodi pactum seu fædus iniisse cum Deo, et ipsa susceptione hujus signaculi intrat in pactum ac fædus Abrahæ: et ipsa susceptione illius obligat se, ac debitorem se constituit universæ legis, quæ data est semini Abrahæ, sicut dicit Apostolus: *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est*

universæ legis fuciendæ, etc. quemadmodum suscipiens signaculum, hoc est, tonsuram vel habitum cujuscumque religionis, ad eam se obligat universam. — *Quare vero præceptum fuerit primo Abrahæ, et non ante:* ratio est, quia exuberante errore idololatriæ Abraham primus fuit (sicut narrant antiquæ historiae) qui revocavit homines ab idololatria ad latram Conditoris: quia ergo circumcisio ad hoc erat, ut per ipsam distinguerentur cultores Creatoris a cultoribus idolorum, dabatur Abrahæ primo præceptum faciendæ circumcisionis. *Praeterea* ratio alia est, quia Abrahæ primo facta est promissio expressa, quod de ejus stirpe nasceretur Redemptor: cum dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Conveniebat autem signaculum sanctificationis generationi de qua debebat nasci Redemptor: inde est quod Abrahæ et semini suo tantum præceptum circumcisionis est datum. — *Cur autem jussa est fieri circumcisio die octava a nativitate parvuli?* Ad hoc ratio est, quoniam ante octavam diem teneritudo infantium tam grave vulnus absque periculo mortis non facile sustineret: si autem differeretur usque ad annos pueritiae, vel majoris ætatis, multi declinarent eam suspicere propter gravitatem doloris. — *Cur autem dilata fuerit ab exitu de Ægypto usque ad ingressum terræ promissionis ratio talis assignatur;* quia forte non vacabat eis, quia vel bellis concutiebantur, vel pestibus vastabantur, vel seditionibus dividebantur, vel a murmurationibus exagitabantur, vel aliis incommodis urgebantur: secundum quod dicit Joannes Damascen. *Locus autem fuit circumcisionis faciendæ firmato populo in fide Abrahæ, et obtentis pro parte promissionibus eidem factis.* Tunc enim innovandum fuit pactum Abrahæ, et firmandum ex parte seminis ejus, cum firmum apparebat ex parte Dei, et hoc per exhibitionem promissorum. — *Quare autem fieret cultro lapideo,* causa est, quia malefici ferro faciebant incisiones in corporibus suis, et maxime in sacris Martis; metallum enim ferri metallum Martis, et partes ejus in metallis opinabatur idololatrarum vanitas: voluit ergo ritum istum per aliud, quam per ferrum exerceri, ut saltem hac dissimilitudine aliquantulum eos ab idololatria abduceret. *Alia ratio est,* ut foedus quod cum eis pepigerat Dominus in petra Horeb, eis per hoc ad memoriam reduceretur: vel quod aquam eis de petra produxerit, in aspectu cultrorum lapideorum recordarentur. *Tertia ratio est,* ut lapideorum cordium suorum duritiam in hujusmodi cultris lapideis legerent in ipsa hora circumcisionis: ut sic in pœnitudinem emollirentur: et cordium suorum duritiam sentirent interius per compunctionem: quemadmodum cultrorum hujusmodi duritiam corporalem per circumcisionem.

* “ *DE AGNO PASCHALI.* ” * — Quantum autem ad Agnum Paschalem, ratio naturalis ejus institutionis fuit commemoratio beneficij quo Deus populum suum eduxit de Ægypto: tunc enim præceptum illis est, ut sanguine agni linirent postes domorum, quasi protestantes se recedere a ritibus Ægyptiorum qui arietem colebant. In illo duo ob oculos Judæorum ponebantur: *Primo,* festinantia ad discedendum de Ægypto, quod designabatur, et per panes azimos quos comedere tenebantur, quasi non fuisset satis temporis ut fermentaretur: et quod comedenter agnum assum igni; quia sic velocius præparabatur: et quod os non coiminueretur, quia qui festinant in triangulis ossibus

non morantur: quod etiam designabatur per id quod renes debebant habere accinetos, calceamenta in pedibus, baculos in manibus, quibus significatur homo promptus ad iter faciendum, et per id quod in una domo comedere debebant, neque foras carnes terre; quia qui discedere festimant non valent mittere xenia. *Secundo*, amaritudo quam passi fuerant in Egypto, quæ significabatur per lactucas agrestes. — Ratio figuralis haec erat: immolatio Agni Paschalis figurabat immolationem Christi. Sanguinis Agni liberans ab exterminatore Sanguinem Christi quo liberamur a peccato: comedebantur carnes agni ad significandum esum Corporis Christi in Sacramento: erant assæ igni, ad significandum quod Christus in Sacramento est memoria passionis, vel quod igne charitatis omnia consumit: cum azimis panibus, quia Christum comedentes puri, et sinceri esse debent; cum lactueis agrestibus, quia corde pénitenti; accinctis renibus, quia casti; cum calceamentis in pedibus, quia habentes exempla Patrum mortuorum: cum baculis, quia in pastorali custodia; in una domo, quia in Ecclesia Catholica, et non extra illam.

* “ DE PURIFICATIONIBUS. ” * — Quantum autem ad cæremonias purificationum ab immunditiis, et expiationes a peccatis, earum institutio et ordinatio justæ congruentique rationi sita est; nam homines contrahebant immunditiam interiorem per peccatum, a qua purgabantur per sacrificia aut oblata pro tota communitate, aut etiam specialiter pro peccatis singulorum: non quod haberent ex se vim expiandi, sed quia significabant expiationem futuram per Christum, cuius participes illi erant per fidem in eumdem. Contrahebant etiam immunditiam externam quæ reputabatur *primo* ex hominibus, *secundo*, ex contactu rerum immundarum. Reputabatur ex hominibus immundum, quod corruptionem aliquam habebat, vel erat corruptioni expositum: unde cadaver immundum, leprosus immundus, mulier patiens sanguinis fluxum immunda, viri etiam immundi fluxum seminis patientes per infirmitatem, per nocturnam pollutionem, per coitum: reputabatur homo immundus, qui vel mortuum tetigerat, vel leprosum, etc. Erat præterea immunditia in domo, in vasis, in vestibus, etc. Purificabantur communiter per ablutionem, et per quædam sacrificia. — *Ratio litteralis* istarum purificationum et expiationum fuit; *primo*, ut cum reverentia tractarent ea quæ ad divinum cultum pertinent, nec immundi accederent ad illa. *Secundo*, ut raro accedentes ad hujusmodi sacra, quia saepius immundi, majori reverentia, et humilitate ad ea se disponerent. *Tertio*, ut non reformidarent accedere ad divinum cultum, quasi refugientes consortium leprosorum, aliorumque similium, quorum morbus erat abominabilis et contagiosus. *Quarto*, quia Gentiles quandoque et humanum sanguinem et semen in suis sacrificiis adhibebant. — *Ratio figuralis* fuit, quia per varias istas immunditias varia peccata figurabantur: peccatum mortale, quod est mors animæ, per immunditiam cadaveris; hæresis per immunditiam lepra, nam est contagiosa hæresis ut lepra, et vera habet falsis admixta, sicut in corpore leproso apparent partes integræ, et partes maculatæ: idolatria, per mulierem sanguinifluam, propter immolantium cruorem: vana locutio, per virum seminifluum; peccatum originale, per immunditiam, coitus, et partus mulieris: voluptatum mollities, per fœminam

menstruatam; consensus in peccatum alienum, per contactum rei immundæ. Ita de ceteris. — *Quia vero tum circa purificationes istas, tum etiam circa expiationes aliqui negligentes erant, placuit Deo ut semel in anno decimo die septimi mensis fieret sacrificium expiationis pro toto populo, in quo prius Sacerdos offerebat pro suo peccato vitulum et arietem in holocaustum; deinde pro populo duos hircos, quorum unus immolabatur ad expiandum peccatum multitudinis: hircus enim est animal foetidum de cuius pilis fuent vestimenta pungentia, et per hoc significatur foetor, et immunditia aculei peccati.* Hujus autem hirci immolati sanguis inferebatur simul etiam cum sanguine vituli in Sancta sanctorum, et aspergebatur ex eo totum sanctuarium, ad significandum quod Tabernaculum emundabatur ab immunditiis filiorum Israel. Corpora vero hirci et vituli immolata pro peccato comburebantur, ad ostendendam consummationem peccatorum: non in altari, quia ibi non comburebantur nisi holocausta, sed extra castra in detestationem peccati. Alter vero hircus emittebatur in desertum, ac si ille deportaret peccata populi. Ritus emissionis erat ut Sacerdos imponeret manum super caput ejus, confitens peccata filiorum Israel. — *Ratio autem figuralis horum ista erat: Christus significatur per vitulum propter virtutem; et per arietem, quia est dux fidelium: et per hircum, propter similitudinem carnis peccati, quia immolatus est pro peccatis, et per ejus sanguinem nobis aditus patet in regnum cælorum, quemadmodum sanguis vituli et hirci infertur in Sancta per Pontificem.* Passus est extra portam; ad Hebræos ultimo; quemadmodum hircus, et vitulus combusti sunt extra castra. Hircus qui emittebatur in desertum est, vel divinitas quæ Christo paciente virtutem cohibens, veluti in solitudinem abiit, vel concupiscentia mala quam debemus a nobis abjecere, studiosos autem motus Domino immolare.

* * DE PONTIFICUM ET SACERDOTUM INAUGURATIONE. * * — *Cæmoniæ triplicis generis observabantur in institutione ministrorum. Primo namque purificabantur. Secundo, ordinabantur et consecrabantur. Tertio, applicabantur ad usum sacri ministerii. Purificabantur, inquam, idque communiter per ablutionem aquæ, et per quædam sacrificia: specialiter autem Levitæ radebant omnes pilos carnis suæ. Consecrabantur Pontifices et Sacerdotes hoc ordine. Primo abluti, vestibus specialibus dignitatum induebantur. Secundo, Pontifex oleo unctionis in capite ungebatur. Levitæ Domino offerebantur a populo per manus Pontificis qui orabat pro eis. Minorum vero Sacerdotum solæ manus consecrabantur, quæ erant applicandæ ad sacrificia, et de sanguine agni immolati tingebatur extreum auriculæ dextræ ipsorum, et pollicis pedis, aut manus dextra: ut scilicet essent obedientes legi Dei in oblatione sacrificiorum, quod significatur in tinctione pedis, et manus dextræ. Aspergebantur etiam ipsi et vestimenta eorum sanguine immolati animalis, in memoriam sanguinis agni per quem fuerunt in Egypto liberati. Offerebatur autem in eorum consecratione vitulus pro peccato, in remissionem peccati Aaron, circa vitulum conflatilem: aries in holocaustum, in memoriam orationis Abraham et obedientiæ ejus, quam Pontifex debet imitari: aries quasi hostia pacifica, in memoriam liberationis ex Egypto: canistrum denique panum in memoriam mannæ præstitæ populo. Tertio, applicabantur per impositionem super manus*

eorum adipes arietis, tortæ panis unius, et armi dextri: ut ostenderetur quod accipiebant potestatem offerendi Domino sacrificia. Levitæ vero per hoc quod intromittebantur in Tabernaculum fœderis, quasi ad ministrandum circa vasa Sanctuarii. — *Ratio figuralis erat*, quia qui ad ministerium Ecclesiasticum deputantur, debent primo purificari per aquam baptismi, et lacrimarum in fide passionis Christi, quod est expiativum et purgativum sacrificium. Radere præterea debent omnes pravas cogitationes, quæ per pilos carnis adumbrantur: ornari virtutibus, et Spiritus sancti oleo consecrari ac aspersione Sanguinis Christi. — Observandum est autem quod Sacerdotes quatuor præcipue vestiebantur dum sacra ministeria implebant; nempe Fœmoralibus, tunica linea stricta, zona, seu balteo, et tiara, seu mitra, seu cydari. Fœmoralia, inquit Alensis, significabant continentiam, tunica linea munditiam, balteus modestiam, mitra capitis intentionem rectam. Præter hæc vero Pontificibus communia, si aliquid leve excipias, habebant, et quatuor alia sibi propria Pontifices, quibus fas non erat simplicibus Sacerdotibus vestiri, scilicet primo tunica hyacinthina, seu Pontificali in ejus extremitate versus pedes ponebantur per circuitum tintinnabula quædam, et mala punica, facta ex hyacintho, et purpura, coecoque bis tineto. Secundo, Ephod Pontificale, seu Superhumerali: in hoc erant duodecim lapides pretiosi distincti per quatuor ordines, in quibus erant etiam sculpta nomina filiorum Israël; sic eos super humeros, et in corde Pontifex habere significabat. Quarto, lamina aurea pendens in fronte ejus, in qua scriptum erat nomen Domini. — Hæc autem vestimentorum diversitas, inquit Alensis qu. 55. circa Articulum primum, secundum Josephum figurabat ipsum esse Ministrum, et Pontificem Conditoris universorum. Unde secundum quod tangitur Sap. 18. *Dispositio totius orbis figurabatur in veste Pontificis; fœminalia linea, et tunica linea, seu byssina terram figurabant*. Baltei vero circumvolutionem Oceani: tunica vero hyacinthina ipso colore aërem præseferebat: per tintinnabula tonitrum: per mala granata coruscationes significabantur; superhumerali sui varietate cælum sidereum: duo Sardonices, duo Hemispheria, vel Solem et Lunam: duodecim Gemmæ in pectore, duodecim Signa et Zodiacum; et pulchre quod in medio erat appellabatur Rationale: ratione enim cuncta sunt plena, et terrena per cælestia disponuntur: Cydaris Cælum empyreum: lamina aurea, Deum omnibus præsidentem; tamen non videtur hæc significatio convenire. Dicendum ergo quod varietas vestimentorum designabat varietatem virtutum, quibus oportebat Pontifice esse munitum: fœminalia signabant continentiam: tunica byssina quæ multis tensionibus pervenit ad candorem, per mortificationem carnis munditiam interiorem: balteus, qui stringit ventrem, continentiam, et abstinentiam: tunica hyacinthina, quæ est exterior, et aetherei coloris, conversationem cælicam; cingulum vero quo tunica stringitur conversationis modestiam: superhumerali mandatorum obedientiam:

rationale vero divinam scientiam: cydaris intentionem bonæ voluntatis: lamina, cui nomen Dei inscribitur, memoria seu meditatio Dei jugis figurabatur.

* " DE PRÆCEPTIS SERVANDIS IN VESTIBUS ET CIBIS. " * — Deinde erant quidam ritus ex præcepto observandi a populo in vestibus exterioribus, in ciborum delectu, in cultu divino. *Primo* quidem in vestibus, quibus indui debebant, plura eavebantur: sic Deuter. 20. *Non induetur mulier veste virili, et vir non induetur veste fœminea.* Et cap. 22. *Non indueris vestimento quod ex lana, linoque contextum est.* Causæ autem, inquit Guillelmus Parisiensis libro *De Legibus*, c. 13. prohibitionis, ne vir uteretur veste fœminea, vel e converso, multa fuere: *Prima* fuit congruentia ipsius naturæ, videlicet, ut quos natura sexu disereverat, discerneret et vestibus. *Secunda*, ut opportunitas auferretur turpitudinum latibus, posset enim intrare vir ad mulierem sub habitu muliebri, et e converso mulier sub habitu virili: ablata igitur est per hanc discretionem vestitus multa opportunitas flagitiis. *Tertia*, exterminatio sacrorum Martis, et Veneris, in sacris enim Martis non solum virili vestitu vestiebantur mulieres, sed etiam armabantur, ut in ipsis vestimentis bellicis, idest, armis, ipsum tamquam Deum belli, et victoriae datorem colerent. Et Cocco Græcus in libro maledicto, quem scripsit de stationibus ad cultum Veneris, inter alia sacrilega, et Deo odibilia præcepit, ut qui nefandum illud exerceat, coronam fœmineam habeat in capite suo. Eodem modo in sacris Veneris viri effœminabantur, videlicet in vestibus muliebribus sacra Veneris exercentes: propter hujusmodi sacrilegos ritus Marti et Veneri se placere credentes, atque querentes. *Quarta* causa est ut occasio magna provocationi libidinis auferretur; magna enim est provocatio libidinis viris vestitus muliebris, et e converso, et hoc est quoniam vestis muliebris viro circumdata vehementer refricat memoriam, et commovet imaginationem mulieris, et e converso. *Quinta* causa, ut auferretur occasio maleficii, quibus gentes illæ refertissimæ erant, et in eis nutritæ. Consueverunt enim malefici, et maleficæ in vestibus, aut de vestibus libidinis maleficia exercere, et hoc nos in libris eorum sæpe legimus. Ut ergo occasio hujusmodi tolleretur, jam voluit Deus hanc confutationem vestitus esse in viris, et mulieribus. *Sexta* causa, ut tolleretur error periculosus, et superstitionis credulitas, qua trahi possent ad idolatriam, quibus credebant decepti applicatione vestium muliebrium, maxime in sacris Veneris conjungi sibi ac conciliari amore fortissimo corda mulierum, propter quas hoc facerent, vel quæ postea hujusmodi vestibus uterentur. Similiter et deceptæ mulieres id ipsum credebant de viris, et virilibus vestimentis. Voluit ergo Deus hunc superstitionis errorem auferri de cordibus eorum, per ablationem abusionis istius, ne per illum tandem traherentur ad cultum Veneris. Usus vero vestis ex lana, linoque contextæ, prohibitus fuit juxta litteram, quia Sacerdotes idolorum, et in Egypto maxime vestibus hujusmodi utebantur. *Causa* igitur in hoc fuit ne Dei populus assimilaretur idololatriæ. *Alia causa* fuit generalis, ut idolatria, quæ conjunctionibus exercebatur, ex hoc pereuteretur. *Tertia* fuit, ut ordo naturæ quem idololatræ multipliciter pervertabant, servaretur in vestibus, ut linum scilicet sub lana esset, et corpori humano propinquius. *Quarta*,

ut in vestibus, et materiis earum, ipsa quam natura inter eas fecerat, discretio servaretur, ut linea sive camisia, natura camisia esset, et tunica, natura tunica, et ita de aliis. Hæc enim quæ diximus omnia confundebant, et commiscebant idololatræ, ad venerationem maxime elementorum, de qua aliquid loquemur in sequentibus, pro eo scilicet quod de commixtione elementorum, quibus serviebant, eorumque confusione omnia hujusmodi gigni dicebant. — Plura etiam erant prohibita quantum ad esum, nam judicavit lex *Levit.* 11. immunda gressibilia, quæ non ruminant, aut non findunt ungulam. *Item* aquatilia, quæ non habent pinnulas, et squamas. *Item*, volatilia rapacia, ut aquila, et corvinum genus, et quædam alia, *Levit.* 11. et universaliter omnia reptilia, sicut stellio, lacerta, et alia quæ in terra moventur, ut mustela, mus, et similia, *Levit.* 11. — Hujus autem prohibitionis has rationes profert Alensis, dicendo, generali responsione, quod ratio fuit elongatio ab idololatria. « Illa enim animalia quæ præcipue lex judicavit immunda, idololatræ assumpserant, vel in ritu sacrificiorum, vel in venerationem. Patet enim quod ex gressilibus, et volatilibus, et aquatilibus idolorum imagines figurabant: unde *Exodi* 20. « propter hoc dicitur: *Non facies eorum similitudinem, quæ in Celo desuper, ut volatilium: nec eorum quæ in terra deorsum, ut gressibilium: nec eorum quæ sunt in aquis, ut natatilium.* Item patet quod « simili modo faciebant idola reptilium: unde *Isaiæ* 2. *Projiciet homo idola, quæ fecerat ut adoraret talpas, et vespertiliones:* Et *Ezechiae* 8. « *Ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio, et universa idola ibi depicta, etc.* Inde est quod lex hujusmodi judicavit immunda; vel quia in talibus idolis sacrificabant; unde porcus qui non ruminat, sed findit ungulam judicatur immundus: quia adhuc pagani porcos immolabant, et foedera sua sacrificio pororum firmabant: non aliter ratum existimantes, nisi ipsi qui paciscuntur, aut foederantur, per intermedium partium hujus sacrificii transierint. « Simili modo Camelum qui ruminat, sed non findit ungulam, sacrificant idololatræ, et malefici, sicut legimus in libro *De Annulis*, 7. « Planetarum: ita etiam de aliis intelligendum est. Sicut nunc enim ex necessitate statuendum esset in regionibus, ubi cattus dicitur adorari, ne ibi inveniretur, et apud quem inveniretur, graviter puniretur: eadem ratione, et in regionibus, in quibus bufo dicitur adorari, si quis bufonem inveniens, non statim occideret, gravi animadversione plectendus esset: ita et prædicta animalia, quæ usurpaverat sibi idololatria, voluit esse abominabilia Deus suo populo, ut nec ea comedenter, nec contingenter ». * “ Ita Alensis noster.

* “ DE TEMPORIBUS SACRIS IN VETERI LEGE SERVANDIS. — Tempora sacra ea dicimus quæ in religiosum Dei cultum ex ipsius mandato aut inspiratione præscribuntur. Illa vero in lege veteri duplicis erant generis, alia quidem diurna, nimirum determinatae quædam cuiusque diei horæ in Dei venerationem et obsequium impendendæ: alia vero tantum post aliquot dies recurrentia. Prioris generis erat juge sacrificium mane et vespere offerendum, ut præceperat Deus his verbis *Num. 28*: *Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis: agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: unum offeretis mane, et alterum ad vesperum; decimam partem ephi similæ, quæ*

conspersa sit oleo purissimo, et habeat quartam partem hin. Holocau-stum juge est quod obtulisti in monte Sinai in odorem suavissimum incensi Domini. Et libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in sanctuario Domini. Alterum quoque agnum similiter offeretis ad resperum, juxta omnem ritum sacrificii matutini, et libamentorum ejus, oblationem suavissimi odoris Domino.

De eodem similia sic statuerat Exod. 29. v. 38: *Hoc est quod facies in altari: agnos anniculos duos per singulos dies jugiter etc.* Vocabatur autem sacrificium istud juge aut sempiternum, quia jugiter singulis diebus debebat offerri quamdiu lex mosayca vim obtineret. Præsignabat autem hoc sacrificium mane et vespere offerendum duplicum Christi oblationem, alteram quidem initio incarnationis et in primo assumptæ nostræ humanitatis momento, de qua S. Paulus ad Hebræos, 10. v. 5: *Ingrediens mundum dicit, hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocausta pro peccato non tibi placuerunt: tunc dixi ecce venio.* Alteram autem in cruce, nam ait ibidem Apostolus. cap. 9. v. 11. *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, idest, non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa etc.* Hoc autem in sacrificio potius agnus immaculatus quam quodlibet aliud animal debebat offerri, quia typus erat Christi Domini qui in Apocal. vocatur Agnus. Unde Origenes, homil. 24 in num. *Dicitur agnus quia voluntas et bonitas ejus, qua Deum repropitiavit hominibus, et peccatorum indulgentiam dedit, talis extitit humano generi, quasi agni hostia immaculata et innocens, qua placari hominibus divina creduntur.* Accedit S. Augustinus cap. 1. lib. 21. sententiarum *Agnus, inquit, eligitur, ut simplicitas et innocentia designetur: masculus quæritur, ut virtus comprobetur; immaculatus, ut sine crimine etc.* Quibus perfectam Christi figuram induebat repræsentabatque illius innocentiam et mansuetudinem atque voluntariam oblationem: nam ait Isaïas, cap. 53: *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet etc.* — Hoc in sacrificio offerebantur pariter simila, oleum et vinum, quia Christus non solum immolari voluit cruento sacrificio in ara crucis, sed etiam incruento in Eucharistie sacrificiis per manus sacerdotum novæ legis sui perpetui saererdotii secundum ordinem Melchisedech administros: quia vero hoc debebat esse eximii sui erga nos amoris pignus, in ejus divinæ charitatis symbolum oleum jusserset admisceari. Amplior autem similiæ quam vini erat mensura, quia plures illius divini beneficij debebant esse sub specie panis quam sub specie vini. — Sacra per aliquod tempus recurrentia, erant festivi dies quæ triplicis generis possunt distingui, nimirum hebdomadarii, menstrui et annui. *Hebdomadarius* erat diei septimi solemnitas dicta *sabbatum*, de qua satis supra dictum est. *Menstrui* festivi dies erant primus eujusque mensis dies festus ab Hebræis *initium mensis* dictus; a septuaginta vero interpretibus *Neomenia*, nomine composito a vocibus *νεος* id est *novus*, et *μηνη* id est *mensis*, ita ut *Neomenia* dicatur quasi *novus mensis*, vel *αρστῳ μηνῃ* a luna, quia Hebræi menses cum nova luna ut plurimum incipiebant. Unde Philo. lib. *De septenario: In Neomenia*

incipit sol splendore sensibili lunam illustrare, ipsa proprium decus tum patefacit spectantibus. Ipsi concinit Maïmonides in krindush Hachodesh, idest *sanctificatio kalendarum*, ubi scribit: *Hoc est constitutio Moysis in monte Sinai, quod quamdiu duraret sanhedein, Neomenius constituerent secundum lunæ φασιν*, idest apparitionem. Docet ibidem Hebræos mensis initium computasse a primo lunæ apparentis momento, ita quod quando luna apparebat statuto tempore, hoc est trigesima nocte mensis labentis, mensis iste constabat viginti novem diebus; dies autem sequens primus erat mensis exordientis, si vero illa nocte non appareret, prior mensis constabat triginta diebus, subsequens vero dies primus erat mensis exordientis. Ut autem de istis constaret, senatus Hierosolymitanus tabulas astronomicas habebat. quarum beneficio sciebat utrum nova luna nocte trigesima appareret. aut adhuc lateret: delegabat præterea viros fide dignos qui inspicerent et renuntiarent an exoriens luna fulsisset, si vero per tabulas astronomicas deprehenderent lunam apparere non posse nocte trigesima, non expectabant relationem inspectorum, sed absolute statuebant diem sequentem esse primum mensis exordientis. — Ut autem hoc notum esset cœteris pariter civitatibus, jubebat senatus faces accendi supra montium vertices, ut indicium esset celebrandæ Neomeniæ. At cum Samaritani, Judæorum hostes, interdum similes faces accenderent, ut haec arte ipsos ludificarent, inducerentque ad celebrandas Neomenias altero, quam par erat, die, ut hoc præjudicium declinaret senatus ille, delegabat cursores ad præcipuas civitates judaicas, ut denuntiarent novam lunam apparuisse, ac Neomenias celebrari debere. Hic pariter ritus Neomenias celebrandi propagatus est apud Ethnicos, teste S. Isidoro lib. 5. *Originum*, cap. 33. *Apud veteres, inquit, omnium monsium principia colebantur, sicut et apud Hebræos.* Hinc de Homero refert Herodotus in ipsius vita quod in Neomeniis ad ditiorum domos se conferre solitus esset, ut eorum munificentiam experiretur. Scribit etiam Macrobius lib. 1. *Saturnalium*, cap. 15, *priscis temporibus pontifici minori hanc provinciam delegatam fuisse ut novæ lunæ primum observaret aspectum, visamque regi sacrorum, idest, pontifici nuntiaret.* Huc etiam respiciunt illa Virgilii 6. *Aeneidos*.

.... qualem primo qui surgere mense,
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam.

Qualiter autem Neomeniæ celebrandæ essent declarat Moyses num. 28: *In calendis autem offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos, et tres decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio per singulos vitulos: et duas decimas similæ oleo conspersæ per singulos arietes: et decimam decimæ similæ ex oleo in sacrificio per agnos singulos etc.* — Tametsi vero in Neomeniis publica fierent sacrificia, in eis tamen vacandum non erat ab omni opere servili ex præcepto, licet plerique ab eis abstinerent propter diei solemnitatem, ad quam tubarum clangore invitabantur, juxta illud num. 10: *Si quando habebitis æpulum, et dies festos et calendaras, canetis tubis super holocaustis, et pacificis victimis, ut sint vobis in recordationem Dei vestri.* Quo etiam spectat illud psalm. 80: *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis*

restræ. — Celebrabatur autem hæc solemnitas in gratiarum actionem beneficij divinæ gubernationis, inquit S. Thomas 1. 2. quæst. 102. art. 4. ad 10; et Lyranus addit in illud num. 28. *In calendis autem etc.: Ideo fiebat in novilunio, quia mutatio in istis inferioribus magis apparet secundum innovationem lunæ, quam temporibus aliis, et ideo celebratur hoc festum in novitate lunæ, non autem in ejus plenitudine, ad evitandum idololatrarum cultum, qui in tali tempore lunæ sacrificabant.* Possunt et aliæ hujus institutæ solemnitatis rationes proferri, nempe quod sicut e terra nascentium primitias sibi Deus offerri voluit, ita pariter voluit sibi consecrari primitias temporis revolente quolibet mense per revolutionem illius astri qua apud Judæos tempora distinguebantur. Atque etiam ut Deus precibus et sacrificiis placatus, sua benedictione efficeret ut cuncta prospere fausteque succederent. —

Festa annua duplicis erant generis, quædam enim quotannis recurrabant, alia vero dumtaxat post certam annorum periodum anniversariæ festivitates. in quibus omnis masculus ex Dei mandato comparere debebat cum oblationibus et munere coram Domino. Maxime celebres erant Pascha, Pentecostes et festum tabernaculorum, quæ quamvis instituta essent ob recordationem beneficiorum præteriorum, ut Pascha, in memoriam liberationis ex Aegypto; Pentecostes ad recolendam gratiam traditæ et acceptæ Legis; scenopégia vero seu festum tabernaculorum in memoriam divinæ protectionis in tempore peregrinationis Israëlitarum in deserto; erant tamen typus et adumbratio spiritualium beneficiorum per Christum concedendorum: sic Pascha præsignabat et spondebat liberationem ex Ægypto, et liberationem de potestate interni, et Christi immolationem adumbrabat 1. Cor. 5. 7; 1 Petr. 1. 18. 19. Pentecostes Spiritus Sancti remissionem, et legis in tabulis cordium per eundem Spiritum inscriptionem 2. Cor. 3. 5. 6; Jerem. 31. 32. Scenopégia peregrinationem hominis pii per hoc mundi desertum ad cælestem patriam. Hebr. 13. 14. — Ad hæc autem tria festa convenire tenebantur omnes Israëlitæ, præsertim viri qui mentis et sanitatis erant compotes. Observant autem Thalmudici agentes de *Chagigah*, idest, die festo, singulare illud fuisse divinæ Providentiæ beneficium et veluti assiduum miraculum quod qui ad ista festa pergebant et dominum relinquebant senes aut infirmos, aut mulieres et pueros, res suas in reditu salvas et intactas inveniebant. Adjicit R. Nathan in *Aboth* quod illis diebus *decem*, inquit, *miracula ostendebantur* Patribus nostris in sanctuario. Nulla mulier abortum fecit propter odorem carnis victimarum. Nemo unquam Hierosolymæ cespitavit: nec unquam cecidit quisquam Hierosolymæ: nec unquam contigit abortus Hierosolymæ: nec quisquam alteri unquam dixit: non inveni Hierosolymæ ignem ad quem torrem agnum meum paschalem: nec dixit unquam quisquam alteri: non inveni lectum Hierosolymæ in quo cubarem: nec unquam quisquam dixit alteri: meum hospitium est nimis arctum Hierosolymæ etc. — Festa post certam annorum periodum recurrentia erant primo, *annus sabbaticus* septimo quoque anno celebrandus, ut præscribitur Levit. 25. in quo terræ culturæ erat intermissio, siquidem in eo non serebantur segetes, nec arbores excolebantur; sed quidquid sive terra, sive arbores ex nativa fœcunditate progerminabant, cedebat in subsidium et usum pauperum, ut cautum est Exod. 23. ubi de cul-

toribus terræ statuitur: anno autem dimittes eam, et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui, et quidquid reliquum fuerit, edant bestiæ agri. Ita facies in vinea et in oloreto tuo. Quod ut facilius exsequentur Israëlitæ, promiserat Deus Levit. 25. se daturum benedictionem terra anno sexto ut ficeret fructum trium annorum. Secundo, in eo anno manumittebantur et libertatem recuperabant omnes servi ex Hebreis oriundi, ut eautum est in Exod. 21. Si emeris serrum hebreum, sex annis serviet tibi, in septimo egredietur liber gratis. Nam si alienigena erat servus, numquam manumittebatur, Levit. 25. Servus et ancilla sint robis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt: et de adrenis qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos, et hæreditario jure transmittetis in posteros, ac possidebitis in æternum. Tertio, omissa debita remittebantur, Deuter. 15. Septimo anno facies remissionem quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino et advena exiges, cirem et propinquum repetendi non habebitis potestatem. — At omnium celeberrimus erat annus jubileus quinquagesimo quoque anno revolente celebrandus, in quo fiebat manumissio servorum, debitorum remissio et bonorum venditorum restitutio, quibus præsignabantur eximia beneficia nobis per Christum concedenda, scilicet libertas a servitute peccati, diaboli et mortis, ut apparet Lucæ 1. v. 14; et Rom. 6. v. 13; deinde debitorum spiritualium, nimirum peccatorum relaxatio, ad Rom. 8. et ad Coloss. 2. v. 14; præterea restitutio honorum spiritualium deperditorum in Adamo, Rom. 5. v. 15. et 20. — Mitto cætera Judæorum festa quæ erant minoris celebritatis, qualia erant dies expiationis, dies cætus atque collectæ, dies Encæniorum seu dedicationis templi Salomonici, dies victoriæ de Nicanore, dies sortium ob liberationem Judæorum beneficio Estheris etc. ” *

DE LEGE FORENSI. — *Præcepta judicialia veteris legis ea erant, quæ non sola ratione, sed ex institutione vim habebant obligandi homines in ordine ad se invicem.* Quatruplex autem ordo in aliquo populo inveniri posset. *Primo*, principum populi ad subditos. *Secundo*, subditorum ad se invicem. *Tertio*, eorum qui sunt de populo ad extraneos. *Quarto* denique ad domesticos. Ergo totidem modis dividuntur judicialia præcepta veteris legis. De principibus convenienter ordinavit lex vetus; nam, ut ait S. Thomas, in bona ordinatione principum duo attenduntur. Primum est, ut omnes habeant partes in principatu, quia per hoc conservatur pax populi, et omnes talem ordinationem amant, et custodiunt. Secundum est summa regiminis, vel principatus, cuius cum sint diversæ species, præcipuum tamen est regimen, in quo unus principatur secundum virtutem, et Aristocracia in qua aliqui pauci principiantur secundum virtutem: unde optima ordinatio Principum est in aliqua civitate, vel regno, in quo unus præficitur secundum virtutem, qui omnibus præsit, et sub ipso sunt aliqui principantes secundum virtutem, et tamen talis Principatus ad omnes pertinet: tum quia ex omnibus eligi possunt: tum etiam quia ex omnibus eliguntur: atqui sic disposuerat Deus de Principatu veteris Legis; nam Moyses et ejus successores gubernabant populum quasi singulariter

omnibus principantes, quod est quædam species regni. Eligebantur autem 72. Seniores secundum virtutem, et isti de omni populo eligebantur. Electionem vero Principis non reliquit populo, sed sibi reservavit, ut patet de Moyse, Judicibus ac Regibus, hac de causa, quia populus ille sub speciali Dei cura regebatur: neque vero constituit ab initio Reges in plena potestate, sed Judges, et Gubernatores, ne degeneraret tale regimen in tyrannidem, quod contingit maxime si crudeles sint atque avari: tales autem erant Judæi: unde Regem ad petitionem populi tantum quasi indignatus concessit. 1. *Regum* 8. Instituit tamen a principio circa Regem eligendum; *Primo*, modum electionis, qui in eo consistebat ut judicium Domini expectaretur, neque ex altera gente quis in Regem eligeretur. *Secundo*, qualiter se habere deberent Reges constituti ad seipso, ad Deum, et ad subditos. *Deuter.* 8. — De subditis ad se invicem convenienter ordinavit: nam justis præceptis ordinatum est de communione quam ad invicem habere debent. Hæc duplex: alia quæ fit auctoritate Principum, alia quæ fit propria voluntate personarum privatuarum. Circa utrumque providit lex sufficienter: circa primum instituendo judges, ordinem judicii, numerum testium, et certas personas pro venditionibus, successionibus, cura parentum, et similibus. Lege S. Thomam de his fusius more suo disserentem optime qu. 105. art. 2. — De subditis per ordinem ad extraneos convenienter pronuntiavit: nam cum extraneis conversatio potest esse duobus modis: pacifice et hostiliter; de utroque modo statutum. De *primo*, et cum alienigenæ transibant per terras eorum, et cum apud illos inhabitabant, prohibendo ne contristarentur, aut molestia illis interretur, *Exodi* 22. et 23. et cum volebant totaliter admitti in eorum consortium, cui etiam provisum est, ut nec statim admitterentur, nec tam omnino excluderentur, quidam tamen omnino excluderentur, quia hostes intensissimi, quales Amalecite. De *secundo* autem, antequam iuarent bellum pax offerebatur: *Deut.* 20. *Secundo*, præcipiebatur ut bellum incepturn fortiter exequentur. *Tertio*, ut impedimenta prælii removerentur, remittendo quosdam ad domum, qui possent impedimenta præstare. *Quarto* denique, ut victoria moderate uterentur, parcendo mulieribus et parvulis, ac ligna fructifera regionis non incendendo. Lege S. Thom. art. 3. — *Denique* quantum ad domesticos lex vetus ordinavit convenienter; nam circa domesticas personas tres sunt combinationes; scilicet, domini ad servum, viri ad uxorem, et patris ad filium. Circa primam ordinavit convenienter, et de laboribus illis moderate imponendis, et de pœnis infligendis, et de dimissione eorum, qui erant ex populo: circa secundum ordinavit etiam convenienter, præcipiendo ut ex eadem tribu duceretur uxor, ne tribus confunderentur, ut frater ducat uxorem fratris sui defuncti absque liberis, suscitaturus semen fratri suo, ut alienigenæ non accipiuntur in conjuges propter periculum seductionis, neque propinquæ, propter reverentiam naturalem, quæ debetur illis: ut recens conjugato nihil publicæ necessitatis injungatur quo possit libere lætari cum uxore sua, et firmare amicitiam, ut non leviter uxores infamentur; ut propter odium vir non affligat uxorem; sed potius dimittat, idque non nisi scripto libello perficiat; ut denique propter uxoris odium filius detrimentum minime patiatur. Circa tertium denique, ut patres filios

instruant in disciplinis et moribus, ne vacent comensationibus et lasciviis. Cetera vide apud S. Thomam.

QUÆSTIO QUARTA.

AN ET QUANDO LEX VETUS ABROGATA FUERIT, ET OBLIGARE DESIERIT.

* * NOTANDUM 1. Mosayeam legem spectari posse juxta triplicem temporis differentiam, qua primo *viva* fuit, secundo *morta*, tertio *mortifera*. Fuit, inquam, primo *viva*, vimque obligandi habuit eos quibus erat præscripta, nimirum Israëlitæ statim ab illius constitutione et promulgatione; unde amplissimam illius cultoribus mercedem, transgressoribus vero pœnam indixit Deus per Moysem, ut videre est Deuter. 28, quo significaret se sincere velle istius legis observantiam. Perseveravit autem istius Mosaycæ legis vigor ad Christi Domini nativitatem. Tunc enim infirmari cœpit et languescere, unde Christus Dominus Math. 11. v. 13: *Omnes prophetæ et lex usque ad Joannem, scilicet Baptizatorem, qui velut aurora Christi Domini, justitiae solis et præceo novi hominum Legislatoris ortum et officium præsignavit.* Tandem vero extinctus est et omnino hebetatus ille vigor in Christi Domini morte, quando scilicet omnia quæ de ipso scripta erant, prophetarum vaticinia, re ipsa complevit, et Mosaycæ legis sacramentorum et sacrificiorum utilitatem et efficaciam cruento suæ mortis sacrificio evanescavit et extinxit. Cœpit vero esse mortifera, quando propter pseudo-apestolos Mosayeam legem simul cum Evangelica servandam esse contendentes, decreverunt Apostoli, fideles ad Christum recens conversos non debere amplius ad Mosayca præcepta attendere, utpote quæ nihil iam prodessent ad salutem. Quando vero id statutum fuerit, hic est determinandum. *

NOTANDUM 2. Veterem Legem solis Judæis revera fuisse præscriptam, nec Gentiles ad ejus observantiam fuisse ulla ratione adstricatos: quod utique colligitur ex illo Deuter. 4. *Quæ est alia gens tam inclyta, quæ habeat cæremonias ac justa judicia?* Psal. 75. *Notus in Iudea Deus: Psal. 57. Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestarit eis.* Hanc eamdem veritatem luculenter demonstrat Apost. ad Rom. 3. ubi declarans prærogativas, quibus Judæi divinitus a Deo donati fuerunt, ait: *Quid ergo amplius Judæo est? multum quidem per omnem modum, primum quidem, quia credita sunt eis eloquia Dei:* sub eloquiis autem maxime comprehendit legem, quæ solis Circumcisio data est, et ideo Gentiles arecebantur ab ingressu templi, et participatione illius legis, nisi circumcidarentur: non obligabantur autem Gentiles circumcidendi, sed in eorum voluntate et arbitrio liberum erat, ut constat Exodi 12. *Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc rite celebrabit: eritque sicut indigena terræ.* *Si quis autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo.* Hæc autem specialis prærogativa populi Judaici supra Gentiles non fuit eis a Deo concessa propter eorum merita, et fidelem in eum observantiam, sed ex mera Dei liberalitate ipsum populum præ cæteris sibi peculiariter adlegentis, eo quod Christus ex ipso oriundus erat;

quod utique declaravit Moyses Deuter. 9. ubi alloquens populum Judaicum ait: *Scito ergo quod non propter justitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimæ cervicis sis populus. Meimoto et ne obliscaris quomodo ad iracundiam provocareris Dominum Deum tuum in solitudine; et eo die quo egressus es ex Egypto usque ad locum istum semper adversum Dominum contendisti.* Decebat autem ut populus ille, ex quo Christus erat oriundus, speciali sanctitate fulgeret, et peculiari Dei dilectione... Hinc Moyses Deuter. 4. populum Judaicum interpellans ait: *Audistis verba ejus de medio ignis, quia dilexit Patres, et elegit semen eorum post eos. Semen, inquam, illud benedictum, nempe Christum Dominum in quo benedicendæ erant omnes gentes.*

NOTANDUM 3. Quod etsi lex vetus solo populo Judæorum præscripta fuerit, ut eam observaret et custodiret, tamen non ad solos Judæos, sed maxime ad Christianos spectabat: nam promissiones, et dona in lege ista facta sunt propter veros Israëlitas, et filios Abrahæ, non qui secundum carnem nati sunt, sed qui filii Abrahæ sunt secundum fidem, ut probat Apost. pluribi: maxime ad Rom. et ad Gal. Hinc egregie advertit S. August. lib. 4. *Contra Faustum.* terram Chanaam, neenon et omnia bona a Deo Judæis concessa, sumi posse duobus modis, vel in se et ut est aliquod bonum sensibile, qualiter solum spectabat ad eos qui sunt Judæi secundum carnem, vel quatenus est figura boni invisibilis longe melioris ac præstantioris, et sic pertinet ad Christianos. *Temporalium rerum promissiones.* inquit, in Testamento Veteri contineri, et ideo ceterus Testamentum appellari nemo nostrum ambigit, et quod ceteræ ritæ promissio, regnumque Cœlorum ad norum pertinet Testamentum: sed in illis temporalibus figuræ fuisse futurorum, quæ implerentur in nobis, in quos finis sæculorum obrenit, non suspicio meo est, sed Apostolicus intellectus est, dicente Paulo cum de talibus loqueretur: *hæc omnia figuræ nostris fuerunt: et iterum: hæc omnia in figuris contingebant illis.* scripta autem sunt propter nos in quos finis sæculorum obrenit. Non ergo vetus Testamentum ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis novi Testamenti renuntiationes accepimus: veteris quippe significatio fidem novo conciliat. His ita præmissis, tria supersunt determinanda: *Primum,* an revera jam desierit legis veteris obligatio et virtus. *Secundum,* quandonam vigere cessaverit. *Tertium* denique, an statim ac vigere desiit, ejus observatio mortifera fuerit.

Conclusio prima. — LEX MOSAYCA DE FACTO ABROGATA EST, ET JAM OBLIGARE DESUIT. Hæc est de fide definita ab Apostolis in Conc. Jerosolimitano celebrato ut hæc quæstio solveretur, sicut legimus Act. 15. per illa verba: *Visum est Spiritui sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria, etc.*

Hanc autem veritatem pluribus probat S. Paulus ad Rom. nam cap. 6. fidelibus baptizatis ait: *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Et c. 7. id declarat exemplo uxoris, quæ per mortem viri soluta est a lege illius: unde concludit: *Itaque fratres mei, et vos mortificati estis legi per Corpus Christi.* Et ad Gal. id varie inculcat. c. 2. 3. et 5. maxime vero istis verbis: *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit.*

Et postea: *Ereuerati estis a Christo qui in lege justificamini.* Quibus certe significat quod gratia Christi Domini non prodest ei, qui circumcisionem necessario servandam esse existimat. Idem Apost. ad *Hebreos.* 7. ait: *Translato Sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat:* atqui Sacerdotium veteris legis translatum fuit in Sacerdotium novae legis: nam cum ante esset Sacerdotium Aaronicum, factum est Sacerdotium Christi, qui dicitur Sacerdos in æternum secundum ordinem Melechisedech: ergo et ipsa lex vetus in novam cessit, sieque de facto desiit, et abrogata est.

Probatur 2. Illa lex abrogatur, et obligare cessat, maxime quando amplius non viget respectu eorum pro quibus lata est: sed lex vetus cessavit obligare Iudeos, quibus maxime præscripta fuit: ergo revera obligare desit. *Major* constat: tum quia solvi et ligari respectu ejusdem dicuntur, alioqui opposita non essent: tum quia repugnantiam involvit quod lex aliqua censeatur abrogata, et tamen vigeat respectu eorum quibus est præscripta. *Minor* vero probatur: *Primo,* quia lex vetus non fuit data in sempiternum, sed tantum, ut habet Apostol. ad *Gal.* 4. *Donec veniret plenitudo temporis.* Ergo adveniente plenitudine temporis per Christum, qui natus est in medio temporum, lex antiqua continuo cessavit. *Secundo,* ex eodem Apost. *Umbram habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem:* sed umbræ desinunt ad Solis ortum, cessant figuræ dum veritas appareat. Hinc S. Bern. hom. 1. super *Missus est: Prodeunte fructu, flos decidit, quia veritate apparente in carne, figura pertransit.* Vel ut ait Hieron. in cap. 1. ad *Gal.* *Priusquam Christi in toto orbe Evangelium coruscaret, habuerunt suum fulgorem præcepta legalia: postquam vero majus Evangelicæ gratiæ lumen effulsit, et Sol justitiæ toti mundo se prodidit. Stellarum lumen absconditum est, et eorum radii caligaverunt.* Similia habet Theodoreetus ad *Philippens.* 3. ubi hæc seribit: *Supervacaneus est lychnus, si Sol apparuuerit, supervacaneus Pædagogus iis, qui perfectam acceperunt sapientiam: inutile lac nutricis iis, qui solido cibo vescuntur. Palea fert frumentum, sed postquam collectum est frumentum, palea ejicitur;* ita lex ostendit Christum, postquam autem is apparuit, ea est deinceps supervacanea.

Probatur 3. Illa lex censetur esse abrogata quæ tantum duratura erat, et vigere debebat usque ad institutionem et promulgationem alterius legis succendentis: at lex Mosayca tantum vigere debebat usque ad institutionem legis Evangelicæ: ergo hac instituta prior cessare debuit. *Major* constat. Probatur *minor* iis omnibus sacrae Scripturæ testimoniis, quibus Deus prædixerat mutationem legis, et status populi faciendam esse in adventu Messiae. Sic per Malac. c. 1. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra, ab ortu Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda.* Quibus verbis aperte prædictetur totum illum cultum sacrificiorum veteris legis abjiciendum esse a Deo, et in aliud purissimum commutandum, ut exponit Conc. Trid. sess. 22. cap. 1. Item significavit Jeremias c. 23. ubi præmissa Messiæ promissione per hæc verba: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, etc.* subdit: *Propter hoc dies venient, dicit Dominus, et non*

dicent ultra: vivit Dominus, qui eduxit filios Israël de Terra Aegypti: sed: Vixit Dominus, qui adduxit, et duxit semen domus Israël de terra Aquilonis, et de cunctis terris: quibus verbis Propheta significat Gentiles ad Messiam futurum convertendos. Denique hanc ipsam veritatem probant omnes illi Scripturæ textus, quibus Deus olim promiserat se daturum novam legem, qualis est Jeremiæ 31. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et feriam domui Israël, et domui Juda fædus nostrum: ubi nomine fœderis legem significat. Hinc subjungit: Dabo legem meam in visceribus eorum. His enim significavit Deus se aliquando institutum, et daturum novam legem quæ priorem solveret, ut optime colligit S. Paulus ad Hebræos c. 8. ubi cum præmisisset præfatos textus Prophetæ, concludit: Dicendo autem novum, veteravit prius, quod autem antiquatur et senescit prope interitum est.

DICES 1: Lex semel lata, et promulgata non abrogatur nisi per expressam revocationem, vel per legem posteriorem incompossibilem cum priore: sed in lege nova lata a Christo non legitur expressa revocatio legis veteris, nec illæ leges sunt incompossibles, sed simul observari possent: ergo posterior priorem non revocavit, maxime respectu illius populi quem illa vetus obligabat. — Respondeo 1. Negari posse *majorem*; nam præter illos duos modos abrogandi legem, inventur tertius, nempe quod lex casset per temporum mutationem, et successionem, quando dumtaxat pro determinato tempore lata est, et propter aliquem finem quo posito et obtento, obligare desinit: talis autem fuit lex vetus, nam præscripta fuit tantum ad tempus: et *donec veniret semen*, idest Christus, ut ait S. Paulus ad Gal. 3. nam *finis legis fuit Christus*, ut idem Apost. docet ad Rom. 10. et ideo completo illo tempore, et eo fine obtento, cessare debuit illa lex absque alia abrogatione et revocatione. Hinc Lucæ 16. dicitur: *Lex et Prophetæ usque ad Joannem*. — Respondeo 2. negando *minorem*, quantum ad secundam partem: licet enim Christus Dominus in Evangelica lege tradenda non addiderit aliqua verba formalia, quibus expresse significet se præcepta veteris legis abrogare, et revocare. nihilominus re vera illam veterem legem sua nova lege abrogavit, ut significat Paulus ad Rom. 3. *Exclusa est*, inquit, *per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei*. Et ad Ephesios dicens: *Legem mandatorum decretis evacuans*; quod enim ait *decretis*, idem significat, ac per decreta sua, seu, ut exponit S. Chrysost., per præcepta, vel ut loquitur S. Hieron. per dogmata Evangelica. Christus ergo suis præceptis. suaque nova lege veterem abrogavit. Neque fuit necessaria expressa revocatio, inquit Suarez 1. 9. cap. 10. n. 15. quia opera illarum legum licet non videantur formaliter repugnare, nihilominus leges ipsæ inter se pugnant. Primo, quia lex nova traditur a Christo, ut per se sufficiens ad salutem, et necessaria: subindeque ipsi repugnat obligatio, et necessitas prioris legis. Deinde, observantiae legis Mosaycæ tantum erant figuræ, et signa futurorum mysteriorum Messiæ; Sacramenta autem legis novæ, maxime Baptismus et Eucharistia, significant redemptionem per Messiam non esse amplius faciendam, sed factam, ac proinde subsistere non possunt cum illis signis, que redemptionem futuram præsignabant. Denique, prior lex tantum uni populo data est qua distingueretur et segregaretur ab aliis nationibus; posterior vero

data est cunctis gentibus, ut Ecclesia habens perfectam unitatem ex hominibus congregaretur.

DICES 2: Mosayca lex in sacris litteris dicitur in perpetuum duratura: ergo nusquam cessare debuit. Probatur *antecedens* ex illo Gen. 17. ubi de circumcisione Deus ait: *Erit pactum hoc meum in carne vestra in fœdus æternum.* Item Exodi 12. *Habebitis hanc diem... solemnum Domini in generationibus vestris cultu sempiterno.* Psalm. 101. *Statuit illud Jacob in præceptum, et Israël in Testamentum æternum.* Item Baruch. 3. *Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum.* — **Nego consequentiam**, et ad *antecedens* dico vocabulum *æternum* in Scripturis sumi dupliciter: *Primo* quidem improprie et pro diurno et longiore tempore, quamvis finito: sic Psal. 75. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis:* *Secundo* vero proprie pro duratione quæ principio et fine *caret*: lex autem vetus dicitur *æterna* priori modo, quia scilicet longissimo tempore, et per multa saecula erat duratura: vel dicitur *perpetua* et *sempiterna*, eo quod præscripta fuit absque determinato tempore, qua ratione dici solet *perpetuum* quod præscribitur sine termino, qualiter diximus supra in prima Disputatione, leges propriissime dictas debere esse *perpetuas*. Vel lex vetus dicitur *fœdus sempiternum* et *perpetuum*, eo quod ex natura sua indissolubile erat, nec solvi poterat nisi per causas extrinsecas, et supremam Dei auctoritatem, qualiter etiam res aliqua quæ per solam vitam hominis durat, dici solet *perpetua*, ut *vinculum matrimonii, professio religiosa, etc.* Sic igitur pactum veteris legis dicitur *fœdus sempiternum*, quia dissolvi non poterat donec impleretur: neque lex illa erat abroganda nisi per rerum positionem, quas præfigurabat. et quibus positis jam significare, et præsignare desiit. * “ *Vel* denique dici potest legem Mosaycam cœremonialem esse *æternam* et *perpetuam*, non ratione *signorum* et in se, sed ratione *rerum significatarum* et *veritatis* quæ per illas adumbratur. Hac enim postrema ratione Mosayca lex dici potest *perpetua*, quia veritates evangelicæ et mysteria fidei christianæ per ea quæ Mosayca lex continebat figurabantur, hæc autem ad finem usque mundi perseverabunt, imo et in *æternum*, dicente Christo Domino Matth. 24. v. 35: *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Hac ratione Apostolus ad Coloss. 2. v. 11. dicit circumcisione esse confirmatam et ratam per Christum et fideles in ipso circumcisos *circumcisione non manu facta in expoliacione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, conscpulti ei in baptismo.* Et 1. ad Cor. cap. 5. v. 7. dicit Pascha per Christum esse propagatum. *Etenim, inquit, Pascha nostrum immolatus est Christus.*

INSTABIS: Quod est juris divini secundum se, est etiam invariabile ac *perpetuum* secundum se: sed Mosayca lex est juris divini secundum se, utpote cum sit a Deo dictata et præscripta: igitur etc. — **Distinguo majorem:** quod est juris divini naturalis est *perpetuum* et invariabile secundum se, quia fundatur in sanctitate et æquitate divina, concedo: quod est juris divini positivi, est in se *perpetuum* et *immutabile*, nego. Cum enim fundetur in sola Dei voluntate, quæ pro suo nutu et arbitrio res statuit aut mutat, istud non aliam habet consistentiam quam quæ petitur ex Dei beneplacito, ac subinde mutari potest juxta illius ordinationem, qui enim legem posuit quando voluit eam etiam pro

arbitrio revocare potest. Porro Mosayca lex secundum sanctiones cæmoniales non est juris naturalis, sed dumtaxat positivi, quippe cum non omnibus hominibus nec omni tempore, sed tantum judaïco populo et diutissime post rerum initium fuerit a Deo per Moysem præscripta.

URGEbis: Quæ a divina voluntate constituuntur etiam debent esse constantia et immutabilia, alioqui ipsa divina voluntas variationi et mutationi esset obnoxia. Igitur etiamsi Mosayca lex per divinam voluntatem fuerit constituta, non minus debet esse invariabilis. — **Distinguo antecedens:** Si constituentur eo fine ut perseverent in perpetuum, concedo; si dumtaxat ut durent ad determinatum aliquod tempus, nego. Porro Deus Mosaycam legem in iis quæ cæmonialia sunt præscriperat tantum ad determinatum tempus, nimirum donec accederet veritas, succederentque mysteria fidei christianæ, quorum istius cæmonialis legis capita erant typi, adumbrationes et figuræ. Unde mutata est lex illa ex immutabili Dei voluntate, qui in ea mutatione non incœpit velle quod nolebat, nec desiit velle quod volebat, sed, æternum suum implevit decretum et consilium de lege gratiæ constituenda.

ADJICIES: Tantum abest ut per adventum Christi submoveri debuerit Mosayca lex, quinimo omnia prophetarum vaticinia illius legis restaurationem spondent per Messiam, ut videre est Deuter. 30. v. 2. 4. et 5: et Ezechiel. cap. 37. v. 24. et 10. Igitur illius legis vigor etiam eum lege Evangelica debet subsistere. — **Respondeo,** pleraque ex eis oraculis intelligenda esse de restitutione Reipublicæ Judæorum post varias captivitates, præsertim vero post captivitatem Babylonicam; unde mirum non est quod in eis oraculis propheticis agatur de restauratione templi, altaris, sacrificiorum et aliorum Mosaycæ legis rituum. Si vero de statu Ecclesiæ sub Messia quis ea velit interpretari, sicut eorum vaticiniorum nonnulla debent accipi, dico locutiones istas non esse ad litteram intelligendas; sunt enim symbolicæ, non propriæ; typicæ, non litterales: spiritualiter, non vero carnaliter expoundendæ, ita quod Israël restituendus sint fideles per Christum regenerandi et solvendi a captivitate dæmonis, et restituendi in libertatem filiorum Dei; urbs Jerosolyma sit Ecclesia, quam S. Joannes, Apoc. 21. v. 2, appellat *sanctam civitatem Jerusalem novam*; ritus, sacrificia et sacramenta instauranda significant Dei cultum et sacrinicum ac sacramenta in nova lege frequentanda. Itaque dum prophetæ loquuntur de revocatione Israëlitarum in patriam eorumque restitutione, hoc potest intelligi partim ad litteram pro reditu ex captivitate, partim mystice et symbolicæ, et de Ecclesiæ Novi Testamenti constitutione, quæ per terminos legales describitur. Nam quod ad litteram non possunt simpliciter intelligi, ex eo satis patet quod hæc nec impleta sunt hactenus, nec impleri possint, destructo semel templo, vastata Hierosolyma, et dissipata gente. ” *

DICES 3: Lex bona non debuit mutari: atqui lex vetus erat bona: ergo mutari non debuit. — **Distinguo majorem:** lex bona et perfecta nec per se ad alteram ordinata non debuit mutari, *concedo*: lex imperfecta et quæ per se ad aliam ordinabatur perfectiorem, *nego*. Talis autem erat Mosayca lex, quæ tantum ordinabatur ad significandam legem Evangelicam, quæ aliquando erat instituenda.

* EX HIS APPARET veterem legem omnino abrogatam esse quantum ad praecepta ceremonialia et judicialia que in ipsa erant praecripta, quippe cum ea dumtaxat consignata fuerant ad tempus, scilicet usque ad adventum Messiae, nimurum in synagoga figura esset theologie regni Christi seu Ecclesiae; unde omnes illae sanctiones Mosaycæ nullum amplius apud christianos vigorem obtinent nisi vel quatenus sunt conformes juri naturali, aut per ipsum Christum Dominum vel Apostolorum constitutiones, vel Ecclesiae vel principium christianorum edicta instauratae et denuo propositæ.

Ad moralia istius legis praecepta quod attinet, cum illa sint duplicis generis, alia quidem capitalia et universalia, omnes omnino homines spectantia, utpote juri naturali consentanea, qualia sunt præcepta Decalogi: alia vero particularia et nonnisi ad privatos quosdam homines aut particularē eorum statum attinētia, puta æquitas servanda a judicibus, cœvenda ab eis munera etc., puritas et corporis ac animi mundities a sacerdotibus, cum præsertim ad sacra accedunt, et sic de aliis; certum est utriusque generis præcepta moralia etiam apud christianos vim obtinere, tum quia hæc conformia sunt dictamini rationis et legi naturali, quam quia per Christum aut Apostolos vel Ecclesiam sunt innovata. unde S. Leo, serm. 14. *De passione Domini*, cap. 5. cum declarasset ceremonialium præceptorum Mosaycæ legis abrogationem, subjungit: *In præceptis autem moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed Evangelico magisterio multa sunt aucta.*

Ex HIS PRECLUDITUR Socinianorum error contendentium Christum Dominum legem moralem ut imperfectam sicut et cæremonialem et judicialeм reprobasse, aut ut minus rectam in quibusdam correxisse, ut videre est in eorum catechismo Racoviensi cap. 1. et 2. neconon apud Astoroodum, *De institutione religionis christiane* cap. 22, et Volkelium lib. 4. *De vera religione*, cap. 21. quibus subscrībunt Anabaptistæ et Remonstrantes, isti quidem in apologia sua cap. 12, illi vero in colloquio Trancoth. cap. 1. a. 10. et 11. Qui omnes contendunt Christum Dominum pura Mosaycæ legis præcepta moralia emendasse, quod ut evincant varia proferunt additamenta singulis Decalogi præceptis per Christum adjecta, quod evincere putant præsertim ex cap. 5. Matth. ubi Christus Dominus multa Decalogi præcepta discutiens prout in praxi erant apud Judæos, qualiter ipsa ea velit observari indicat cum ait: *dictum est antiquis* etc. *Ego autem dico* etc. At eis verbis Christus falsam et erroneam Scribarum et Pharisæorum interpretationem Decalogi præceptorum convellit quidem, non vero alium sensum verbis legis affingit. nec agit novum legislatorem, sed tantum interpretem et vindicem legis per Moysem datae, et opponit dicta sua, non dictis aut scriptis Moysis, sed Scribarum et Pharisæorum, prout se illa ab antiquis doctoribus accepisse jactabant. Patet 1. ex Christi propositione. v. 20. ubi loquitur de justitia Pharisæorum: *Nisi abundarerit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum.* Ergo contra justitiam pharisaycæ, non contra justitiam lege Moysis imperatam agere intendit. 2. *Ex modo loquendi*, non ait scriptum in lege Moysis, vel lex aut Moyses dixit vobis, sed *audistis* ex Scribis scilicet, aut Pharisæis dictum esse *antiquis*, vel *ab antiquis*. Atque ita ostendit

se traditiones tantum seniorum, de quibus mentio fit Matth. 15, et perversam interpretationem Scribarum et Pharisæorum, non vero ipsam Moysis legem refellere. — Itaque legem ipsam non emendavit, sed a pravis interpretationibus et commentariis eam vindicavit, ac priori nitori ac puritati restituit et per adjectas quasdam appendices quæ implicite in ea continebantur splendidius illustravit. Quod ut fiat manifestum, necessum est singula præcepta disquirere.

Primum præceptum de cultu divino pessime interpretabantur Scribæ et Pharisæi de solo cultu externo quem in rebus dumtaxat civilibus. puta sacrificiis aliisque rituum signis reponebant. At Christus verum illius ac genuinum sensum declaravit cum ait Joan. 4: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.*

Secundum pariter **præceptum**, de non usurpando nomine Dei in vanum, restringebant Pharisæi ad *perjurium* illius qui jurasset per nomen Dei, et laxabant fibulam juramentis levibus et temerariis in quotidiano sermone, sicut et juramentis per creaturas: quasi non peccaretur in legem vel Legislatorem jurando temere et leviter, vel falso etiam, modo non per nomen Dei, sed per nomen alicujus creaturæ. Et obstrictus quidem esset qui jurasset per nomen Dei, vel per donaria Deo sacra; sed non qui per templum, per altare, per similia jurasset. Matth. 23. 16. 17. 18.; talia juramenta impune fieri posse et violari. Christus falsissimas istas glossas redarguit, ostendens nec vana et temeraria juramenta esse licita, nec ea quæ concipiuntur per creaturas, qualemque illæ sunt. ut apparet ex his verbis Matth. 5. v. 34. et sequentibus: *Ego autem dico vobis; non jurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque per Jerosolymam, quia civitas est magni Regis: neque per caput tuum jurareris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod autem his abundantius est, a malo est.*

Similiter tertium præceptum. quo cautum est vacandum esse ab omni opere die sabbati, quod legis doctores sic pessime interpretabantur. ut assenserent illo die non esse licitum etiam opera charitatis in proximi solatium exercere. Quamobrem cum Christus Dominus die sabbati curasset mulierem, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem, archisynagogus ægre terens quod miraculum istud sabbato fuisse patratum, dicebat turbæ concurrenti ad Christum ut pariter sanitatem acciperent: *Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite et curamini, et non in die sabbati.* Hanc pessimam interpretationem refellens Christus Dominus. Luc. 13. v. 15: *Hypocritæ, unusquisque restrum sabbato non solvit borem suum aut asinum a præsèpio. et dicit ad aquare?* Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit Sathanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi vinculo isto die sabbati?

Quartum præceptum de colendis parentibus. quo statuitur eis in necessitate subveniendum esse, sic explicabant Pharisæi, ut convenientius judicarent Deo esse litandum quam parentibus opitulandum, et in Dei cultum impendendum id quo parentum calamitates poterant sublevare. Quam divinæ legis pravam interpretationem sic arguit et emendat Christus Dominus, Marc. 7: *Moyses dixit: Honora patrem tuum et matrem tuam. Et: qui maledixerit patri, vel matri, morte*

moriatur. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri, Corban (quod est donum) quocumque ex me, tibi profuerit; et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo aut matri, rescidentes verbum Dei per traditionem vestram quam tradidistis; et similia hujusmodi multa facitis.

Ad quintum præceptum quod attinet de cœvendo homicidio, cui satisfactum putabant Pharisæi si quis proximo aut mortem aut plagam non interret; cœterum vero licitum existimabant, injurias injuriis rependere, et inimicitias aversionibus tovere. At Christus Dominus hoc redarguit, Matth. 5. 21: *Audistis quia dictum est antiquis: non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo: Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit: Fatue, reus erit gehennæ ignis.* Quibus omnem iræ affectum et vindictæ proscribit. Quod rursus confirmat adjiciens, v. 38: *Audistis, inquit, quia dictum est, oculum pro oculo et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram.* Quin etiam ut omnes simultates a suis sectatoribus arceat, præcipit ibidem v. 44. inimicos esse diligendos, beneficiendum his qui nos oderunt, et orandum pro persequentiibus et calumniantibus nos.

Sextum præceptum exacte implere se putabant Pharisæi, si proximi thorum non invaderent et macularent. At Christus Dominus ibidem v. 28. asserit hoc præcepto non solum prohiberi exteriorem spureitiam et corporis per adulterium inquinationem, sed etiam pravam mulieris concupiscentiam. *Qui riderit, inquit, mulierem ad concupiscentiam eam, jam moechatus est in corde suo.*

Ad observantiam septimi præcepti satis esse ducebant Pharisæi, si bona proximi turto non invaderent, cœterum proprias facultates tenaciter et caute servandas esse suadebant. At Christus Dominus ibidem v. 40. ait: *Qui vult tecum iudicio contendere et tunicam tollere, dimitte ei et pallium.* Omnemque avaritiæ radicem præscindit extinguitque fomitem cum ait Matth. 6. v. 19. et 20: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate vobis thesauros in cælo.* Quod utique fit largas pauperibus eleemosynas erogando, præsertim vero eis largiendo superflua.

Ad duo postrema præcepta quod attinet, existimabant Scribæ et Pharisæi ad eorum observantiam sufficere si quis studio et arte proximi uxorem et bona surripere ac in pravam voluptatem et illicitum usum sibi vindicare non tentaret. Verum Christus Dominus etiam horum desiderium injustum et pravum esse pronuntiat, cum ait hos affectus a corde esse penitus eliminandos, utpote cum istæ concupiscentiæ in corde etiam latentes homines omnino contaminent, ait enim Matth. 15: *Quæ procedunt de ore, de corde ercent et ea coquinant hominem: de corde enim exēunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furtæ, falsa testimonia, blasphemiae.*

EX HIS OMNIBUS apparet Christum Dominum non improbase sed confirmasse Decalogi præceptorum observantiam, eamque ad divini Legislatoris intentionem et mentem interpretatum esse, et legitimam

eorum normam præscripsisse, quibus proserbitur Socinianorum error qui Manichæorum hæresim instaurantes contendunt Decalogi, sicut et alia Mosaycæ legis præcepta, per Christum Dominum fuisse abrogata. *

Conclusio secunda. — *LEX MOSAYCA LANGUESCERE CŒPIT, ET INFIRMARI PER CHRISTI NATIVITATEM, MORI VERO ET EXTINGUITANTUM PER EJUS MORTEM.*

Probatur prima pars: Primo quidem ex illo Lucæ 16. *Lex et Prophetæ usque ad Joannem*, hoc est ad Christi Domini nativitatem vim obligandi habuerunt, maxime vero in eis præceptis et cæremonijs quæ Messiæ nativitatem et adventum præsignabant. *Adde quod aliqua saltem præcepta cæremonialia legis impleta fuere per varia Christi Domini mysteria ante mortem patrata: puta omnes illæ cæremoniæ, quæ ejus miracula et doctrinam præsignabant, maxime in curandis leprosis, cæcis illuminandis, mortuis suscitandis, ignorantibus instruendis, nutriendis famelicis per miraculosam panum ac piscium multiplicationem. Denique, baptismus a Christo institutus fuit ante mortem, et vivificandi ac solvendi peccatum originale vim habuit, subindeque præceptum circumeisionis obligare ex parte desiit ante Christi Passionem.*

Patet etiam secunda pars, nempe quod Mosayca lex mori cœpit, et extingui tantum per Christi mortem. Suadetur *Primo*, quia sicut *translato Sacerdotio necesse est ut fiat legis translatio*, inquit Apostolus, *ad Hebreos 7.* ita perseverante Sacerdotio necesse est legem subsistere; sed Sacerdotium Mosaycæ legis non fuit translatum usque ad passionem et mortem Christi, ut affirmat Apostolus *ad Hebreos 9.* ubi cum dixisset Christum per proprium Sanguinem introisse semel in sancta, concludit: *Et ideo Novi Testamenti Mediator est, ut morte intercedente in redemptionem eorum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, reprobationem accipiunt, qui vocati sunt æternæ hæreditatis: ubi enim Testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.* Quasi diceret: *Vetus Testamentum vim non amisit nisi ubi Novum instauratum est: at hoc dumtaxat instauratum fuit per mortem Christi: ergo tantum per Christi mortem Vetus Testamentum desinere ac mori cœpit.* — *Deinde*, Christus ad mortem usque aliqua legis præcepta servanda mandavit: ergo signum est legem ipsam vim adhuc aliquam habuisse usque ad Christi passionem. Patet *antecedens* ex illo Matth. 8. ubi Christus leproso sanato præcepit ut Sacerdotem adiret, offerretque munus quod Moyses pro leprosis mundatis offerri præceperat: et Matth. 23. dixit: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ et Pharisæi: omnia ergo quæcumque dixerint vobis servate, et facite: insuper ipse met pridie quam pateretur implere voluit præceptum de comedendo agno Paschali: unde Lucæ 22. dicitur, Venit dies azimorum in quo necesse erat occidi Pascha: necesse, inquam, necessitate præcepti, quod ipsem Christus implere voluit.* — *Denique*, lex Mosayea tota umbratilis erat et figurativa, subindeque non cessavit donec omnes ejus figuræ et umbræ impletæ fuerunt: sed illæ non fuerunt impletæ usquequo Christus jam spiritum extremum emissurus, dixit: *Consummatum est.* ergo Mosayca lex quantum ad omnia sua præcepta penitus non fuit

extincta nisi per Christi mortem: unde merito S. Thomas, qu. 103. art. 3. ad secundum: Christo prædicante et miracula faciente currebant simul Lex et Evangelium, quia jam mysterium Christi erat inchoatum, sed nondum consummatum, et propter hoc mandavit Christus Dominus ante passionem leproso ut legales cæremonias observaret.

Confirmatur hæc eadem veritas ex eo quod in passione Christi Domini velum templi legitur scissum Matth. 27. quod indicium fuit revera legem Moysis cessasse. Unde S. Ambrosius lib. 1. in Lue. c. 23. *Etiam velum templi scinditur, quo mysteriorum Synagogæ profanatio declaretur;* et S. Augustinus sermone 114. *De Temp.* *Velum Templi scinditur,* inquit, *quia Synagoga honore midatur, observatio antiqua dissolvitur.* — Signanter autem dixi legem Mosaycam cœpisse extingui in Christi morte: non enim prorsus extincta fuisse videtur ante diem Pentecostes quo promulgata fuit Evangelica lex. Lex enim Mosayca non prius desiit quam Evangelica cœperit obligare, cum generatio istius sit corruptio illius: juxta illud Apostoli ad Ephes. 2. *Legem mandatorum decretis evacuans:* idest, legem Mosaycam decretis Evangelicis excludens, ut exponunt Chrysostomus, Theophilactus, et Oecumenius ibidem: atqui lex Evangelica non cœpit obligare ante diem Pentecostes: ergo ante illum diem lex Mosayca obligare non desit. *Majorem* ut certam supponunt. *Minor* vero probatur: lex ante sui promulgationem non obligat, ut etiam docet S. Thomas q. 90. art. 4. sed lex Evangelica non fuit promulgata ante Pentecosten: ergo ante diem Pentecostes obligare non cœpit. *Minor* probatur; tum quia usque ad tempus Pentecostes Apostoli non proposuerunt populo publice Evangelium: tum etiam, quia quemadmodum lex vetus non fuit promulgata, nisi quinquagesimo die a Paschate Judeorum: ita non debuit lex nova promulgari, nisi post quinquaginta dies a Paschate sive resurrectione Christi. Promulgationem enim legis Mosaycæ figuram fuisse promulgationis legis Evangelicæ, docent SS. Patres, maxime S. Augustinus Epist. 119. et S. Leo Sermone 1. *De Pentecoste.* Id pariter suadet mira inter utriusque legis promulgationem convenientia. *Primo* namque sicut lex Mosayca promulgata est die quinquagesimo post Pascha; sic etiam lex Evangelica promulgata fuit die quinquagesimo a Christi Domini Resurrectione, Act. 2. *Secundo.* Sicut illa in monte Sinai, ita hæc in monte Sion promulgata est, juxta illud Isaiæ 2. *De Sion exhibet lex, et Verbum Domini de Jerusalem.* *Tertio,* quemadmodum in monte Sinai audita sunt tonitrua, et fulgura, et Angelus. Dei vices agens, apparuit Moysi in medio ignis: ita hic *factus est repente de Cœlo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis, et apparuerunt disperitæ linguae tamquam ignis.*

Conclusio tertia. — **LEX MOSAYCA NON FUIT MORTIFERA STATIM AC OBLIGANDI VIM AMISIT, SED LICITUM FUIT, QUAMVIS NON NECESSARIUM, ALIQUO TEMPORE POST EJUS ABROGATIONEM ILLIUS PRÆCEPTA CÆREMONIALIA SERVARE.**

Probatur: Illud non potest censeri mortiferum quod ab Apostolis repletis et illustratis Spiritu sancto fuit usurpatum: sed post Christi mortem, postque legis Evangelicæ in die Pentecostes promulgationem imo post ejusdem apud Judeos et apud gentes evulgationem, ipsimet

Apostoli usurparunt, et frequentarunt legis Mosaycæ præcepta cærimonialia, quamvis ea necessaria observatu non judicarint: ergo non mortitera fuit legis observantia statim ac mortua ejus fuit obligatio. Major constat. Probatur minor pluribus quidem Apostolorum factis. Primo namque Paulus qui ad Galat. 2. c. non est passus Titum Gentilem circumcidì, ne veritati Evangelii præjudicaret: nihilominus Act. 16. Timotheum ex matre Judæa, et patre Gentili natum circumcidit, et cap. 18. more Nazareorum totundit caput in Cenchrīs: et cap. 21. seipsum purificavit cum Judæis ut illos sibi conciliaret, et cum ipsis purificatus templum est ingressus. — *Insuper*, S. Jacobus, qui Act. 15. iverat in sententiam Petri, scilicet ut non onerarentur gravi jugo legis qui ex Gentilibus ad Christum converterentur, idem Act. 21. consilium dedit Paulo ut se cum aliis purificatum sisteret Sacerdoti levitico, nempe ut Judæorum recenter conversorum invidiam et æmulationem declinaret; eum enim ex consilio seniorum ita alloquitur: *Vides frater quot millia sunt in Judæis qui crediderunt, et omnes æmulatores sunt legis: audierunt autem de te, quia discessionem doces a Moyse, eorum qui per gentes sunt Judæorum: dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? utique oportet convenire multititudinem: audiunt enim te supervenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quatuor, votum habentes super se: his assumptis, sanctifica te cum illis, et impende in illis ut radant capita, et scient omnes quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem.* Quod autem judicaret Jacobus hanc legis observantiam non esse necessariam, sed tantum licitam, patet ex his quæ subjicit: *De his autem qui crediderunt ex gentibus, nos scripsimus judicantes ut abstineant ab idolis immolato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione.* — *Denique* Apostoli etiam omnes in Concilio convenientes Act. c. 15. statuerunt ut Christiani abstinerent a sanguine et suffocato: sed abstinentia a sanguine et suffocato una erat ex cæremoniis legalibus: ergo Apostoli non judicarunt mortiteram esse veteris legis observantiam, statim ac mortua fuit ejus vis et obligatio. Hanc autem veritatem clarius demonstrabit subsequentis questiunculæ resolutio.

QUÆRES: qualis, et quanta fuerit S. Augustini cum S. Hieronymo de legali observantia post Evangelicæ legis promulgationem controversia, et disceptatio?

RESPONDEO 1. Eam quidem gravissimam fuisse, ut constat ex utriusque sancti Patris epistolis ultro citroque hac de re scriptis: cum enim S. August. Commentarium sancti Hieronymi in Epistola ad Galatas legisset, advertissetque eum contendere, quod quæ narrantur cap. 2. de reprehensione Petri a Paulo, eo quod ille legalia usurparet, seque a gentibus Antiochenis recens conversis segregaret, ut viveret judaice cum Judæis qui Jerosolymis a Jacobo advenerant: quod, inquam, S. Hieronymus vellet illam reprehensionem non fuisse seriam, sed simulatoriam, nec Apostolus serio, sed tantum simulatorie legalia servasse, ne scilicet Judæis recens conversis foret in scandalum; S. Augustinus id graviter accipiens, ita ad eum scribit Epistola 9.

*In expositione epistolæ Pauli ad Galatas invenimus aliquid quod nos multum moreat: si enim ad Scripturas sanctas admissa fuerint officiosa mendacia, quid eis remanebit auctoritatis? quæ tandem de Scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiosæ falsitatis subruatur improbitas? Statim enim ut protulerit: si aliter sapit, qui contra nititur; dicet illud, quod prolatum erit, honesto aliquo officio scriptorem fuisse mentitum. Quapropter cum illam sententiam sancti Hieronymi pluribus improbasset, dixissetque: Itaque, et ipse (Petrus) vere correptus est, et Paulus vera narravit, ne sancta Scriptura, quæ ad fiuum posteris edita est, admissa auctoritate mendacii, tota dubia mutet, et fluctuet. Tandem concludit: Quare arripe, obsecro te, ingenuam, et vere Christianam cum charitate severitatem ad illud opus corrigendum, atque emendandum; et palinodiam, ut dicitur, cane, incomparabiliter enim pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Graecorum. — Hanc autem Epistolam una cum duabus aliis ab eodem S. Augustino exaratis cum recepisset S. Hieronymus, graviter quidem, et acerbe tulit, quod cum ad canendam palinodianam S. Augustinus provocaret: quapropter ad eum rescripsit Epistolam, quæ est numero undecima apud Augustinum, in qua non leviter eundem S. Augustinum carpit, pluribusque suadere nititur Apostolos tantum simulatorie servasse legalia, et ita S. Paulum reprehendisse Petrum. Unde post plura, sic Epistolam concludit: Peto in fine Epistolæ, ut quiescentem senem olimque veteratum, militare non cogas, et rursum de vita periclitari, tu qui jurenis es, et in Pontificali culmine constitutus, doceto populos, et novis Africæ frugibus Romana tecta locupleta. Mihi sufficit cum auditore et lectore pauperculo in angulo Monasterii susurrare. — Igitur hujus controversiae inter utrumque Patrem summa fuit, quod licet inter se convenienter in tribus: Primo, quod observatio, sive facta sive seria, legalium aliquo modo licita fuerit post Christi mortem: Secundo, quod ea non erat necessaria, nec vim, nec efficaciam habebat ad salutem: Tertio, quod post sufficientem Evangelii prædicacionem tandem hæc observatio tuit mortifera: nihilominus in quatuor maxime invicem dissidebant: Primo namque S. Hieron. censebat duo esse distinguenda tempora, unum ante Passionem Christi, in quo legalia non erant mortua, sed adhuc aliquam vim obligatoriam, necnon et expiativam suo modo conservabant; nec etiam erant mortifera, quia non peccabant ea observantes: Alterum post Passionem Christi, in quo non solum mortua fuerunt legalia, nec ullam obligandi vim et efficaciam habuerunt, sed etiam mortifera fuerunt, ita scilicet quod peccarent mortaliter quicumque ea observarent: unde ita S. Augustinum interpellat: *Judeorum Paulus cærimonias observabat, cum jam Christi esset Apostolus, et dicis eas non esse perniciosas iis, qui eas relint sicut a Parentibus acceperant, custodire? Ego e contrario loquar, et reclamante mundo, libera voce pronuntiem, cærimonias Judeorum, et perniciosas esse, et mortiferas Christianis, et quicumque eas observaverit, sive ex Judæis, sive ex gentibus, eum in baratum diaboli devolutum.* Finis enim legis Christus ad justitiam omni credendi, Judæo scilicet, et Gentili; neque enim omni credenti erit finis ad justitiam, si Judæus excipitur. Sanctus autem Augustinus volebat distinguenda esse tria tempora, unum ante Christi Passionem, in quo legalia neque*

morta erant, neque mortifera: *aliquid*, post tempus sufficientis promulgationis Evangelii, in quo legalia mortua sunt, et mortifera, quia videlicet sine mortali peccato ab hoc tempore observari non potuerunt: *tertium* autem erat tempus medium, scilicet a Passione Christi usque ad Evangelii sufficientem evulgationem, quo tempore legalia quidem tuerunt mortua, quia neque vim aliquam habebant, nec quis ea ex præcepto servare tenebatur: non tamen tuerunt mortifera, quia illi qui ex Judæis conversi fuerant ad Christum, poterant per id tempus legalia servare, dummodo non putarent illa esse necessaria ad salutem, quasi sine legalibus fides Christi justificare non posset. — *Secundo*, S. Hieronymus existimabat, quod Apostoli numquam secundum veritatem servaverunt legalia, sed simulaverunt se ea servasse, ut vitarent scandalum eorum, qui fuerant ex circumcisione: quod quidem facientes non deludebant alios, quia id præstabilitant, non animo servandi legalia, sed propter causas alias, veluti si quis nunc abstineret a sanguine et suffocato, quia id suæ sanitati adversaretur: S. Augustinus censebat e contra Apostolos ex animo servasse legalia, non tamen in illis posuisse spem salutis, quasi ad salutem essent necessaria: et hoc quidem fecisse eos, *Non mentientis astu, sed compatiens affectu, nec simulatione fallacie, sed compassione misericordiae*. Qua fiebat ut Apostolus 1. ad Cor. 9. diceret: *Factus sum Iudeis tamquam Judæus, ut Judæos lucrifacrem*: hoc est, inquit Augustinus Epist. 9. fit tamquam ægrotus, qui ministrat, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret: *Nam utique Judæus erat, Christianus autem factus, non Judæorum sacramenta reliquerat, quæ convenienter ille papulus, et legitimo tempore, quo oportebat, acceperat*: Ideoque suscepserat ea celebra, cum jam esset Christi Apostolus, ac doceret non esse pernicioса iis, qui ea rellent, sicut a Parentibus per legem acceperant, custodiire, etiam cum Christo credidissent: non tamen in eis jam constituerant spem salutis, quoniam per Dominum Jesum salus illa, quæ illis sacramentis significabatur, advenerat. — *Tertio*, S. Hieronymus existimabat quod Petrus in simulatione ista, qua dicitur coegisse gentes judaizare, non docentis imperio, sed conservationis exemplo, inquit S. August. quod, inquam, S. Petrus per hanc inductionem non peccavit; quia hoc faciebat ex motivo charitatis, ne scilicet Judæis foret in scandalum. Sanctus autem Augustinus contra censebat peccasse S. Petrum, venialiter tamen, propter scilicet parum discretam adhæsionem parti Judæorum ad vitandum scilicet eorum scandalum. Hinc S. Hieron. S. Augustinum a sua sententia non multum discedere putavit, ita scribens: *Nec multum interest inter meam, et tuam sententiam: quia ego dico, et Petrum et Paulum, timore fidelium Judæorum, legis exercuisse, imo simulasse mandata: Tu autem usseris eos fecisse clementer, non mentientis astu, sed compatiens affectu, dummodo illud constet, vel metu, vel misericordia eos simulasse esse, quod non erant*. — *Quarto denique* S. Hieron. existimabat, quod Paulus vere non reprehendit Petrum, sed simulatorie tantum, sicut ipsem Petrus dumtaxat simulatorie servabat legalia, ita quod sicut Petrus nolens scandalizare Judæos, simulabat se legalia servare, sic Paulus ut non scandalizaret gentes, voluit Petrum arguere, quibus significa-

ret se non probare, quod Petrus faciebat, sive conventione et pacto uterque fidelibus sibi commissis providebat: Petrus quidem Judaeis, Paulus vero Gentilibus. S. autem August. e contra censebat Paulum vere reprehendisse Petruin, non autem simulatorie: et licet Petrus venialiter peccaverit servando legalia, quia inde erat scandalo apud Gentiles, a quibus se substrahebat: Paulus tamen non peccavit reprehendendo Petrum, quia ex ejus reprehensione nullum scandalum oriebatur. His ita præmissis,

RESPONDEO 2. quod Apostoli legalia ficto atque simulato animo non observaverunt, imo nec observare potuerunt. Hujus responsi prior pars constat ex dictis; et insuper probatur, quia nullum talis simulationis extat argumentum in Scripturis, imo contrarium colligitur ex eo, quod Paulus de consilio Jacobi, et seniorum sanctificavit se cum quatuor viris. Cujus quidem consilii motivum erat, ut ostenderet hoc ritu Paulus se non docere discessionem a Moyse; unde subjiciebat Jacobus: *Et scient omnes quoniam quæ de te audierunt, falsa sunt: sed sequeris hoc ipse custodiens legem.* Consilium autem illud non fuit datum Paulo, ut simulate tantum se cum viris quatuor sanctificaret; sed ut se sanctificaret simpliciter; nam, inquit S. Augustinus epistola 19. *Si revera sic ea reprobaret, quemadmodum de illo auditum erat, et ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam: non diceret Jacobus, et scient omnes: sed diceret, et putabunt omnes, quoniam, quæ de te audierunt, falsa sunt: præsertim quia in ipsis Hierosolymis Apostoli jam decreverant, ne quisquam gentes cogeret judaizare; non autem decreverant ne quisquam tunc judæos judaizare prohiberet, quamvis etiam ipsos judaizare doctrina Christiana non cogeret.* — Patet etiam secunda pars responsi: id enim licite fieri non potest quod annexum haberet mendacium, irreligionem et scandalum: sed tria haec in simulata observatione legalium ab Apostolis reperta fuissent. Mendacium quidem, toties enim censetur quis mentiri, quoties assumit falsa signa ad insinuandam falsam opinionem cum intentione fallendi: atqui si Apostoli simulato animo servassent legalia, usurpassent falsa signa ad insinuandam falsam opinionem cum intentione fallendi: nam nisi fuissent legalibus, ut persuaderent se per illa legalia colere religiose, cum tamen non esset illis animus tali cultu Deum colendi: ergo revera mentiti fuissent. Fuisset pariter irreligio in ipso facto: tunc enim est irreligio, quando quis assumit ritus falsæ religionis eo animo, ut alii credant, se illam falsam religionem tamquam veram sectari: unde peccatum est contra religionem sumere etiam signa distinctiva externa pseudo-religionis: hinc plurimi inter Martyres habentur, atque coluntur a fidelibus, quia thus idolis noluerunt adolere: hoc autem si animo simulato licitum fuisse agere, non tamquam Martyres venerationem, sed tamquam homicidæ contemptum, atque maledictionem hominum promeruisse; quapropter lib. 2. Machab. c. 6. jure merito Eleazarus senex cum ab amicis sollicitaretur, ut simularet se manducasse carnes porcinas, sicut Rex imperaverat, ut hoc facto a morte liberaretur; generoso animo respondit, dicens: *mitti se velle in infernum: Non enim ætati nostræ dignum est, inquit, fingere; ut multi adolescentium arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transiisse ad vitam alienigenarum, et ipsi propter meam simulationem,*

et propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipientur: et per hoc maculam, atque execrationem mœ senectuti conquiram: sed si Apostoli simulato animo legalia mortifera servassent, assumpsissent ritus falsæ religionis eo animo ut alii crederent se illam falsam religionem tamquam veram fuisse sectatos. De scandalô denique probatur: is dat scandalum alteri, qui confirmat illum suo exemplo in mali operatione, vel inducit alios exemplo suo ad malum faciendum: atqui si mortifera erant legalia tempore Apostolorum, ante sufficientem ipsius Evangelii evulgationem, Apostoli exemplo suo confirmassent Judæos in observatione legalium, quæ erat mala, quandoquidem erat mortifera. Exemplo quoque suo provocassent Gentiles ad similem observationem, qui merito credidissent sibi ex religione usurpandum quod usurpatum agnovissent ab Apostolis. Neque vero scandalum dederunt Apostoli quando ex animo ea observaverunt. Non Judæis, quibus videntibus ea significabant se ideo usurpare, non quasi necessaria essent saluti consequendæ, sed ut cum honore deducecent ad tumulum Synagogam, neque detestari sicut idololatria detestanda est, cum illa fieri Deus præceperit, hanc satanas persuaserit: et quod ut tamquam necessaria non debent appeti, ita neque damnari debent tamquam sacrilega. Non Gentilibus, quia illis significabant se ideo honorem impendere Deo tali cultu, quod ipsi ex Judæis assumpti essent, apud quos non vigebat lex vetus, bona erat tum cum observabant, modo mortua, sed non mortifera, cum e contra cultus idolorum semper mortem inferat.

Confirmatur 1. Quia ratio quare nunc non licet simulato etiam animo servare legalia, alia non potest afferri, nisi quod nunc sunt mortifera: ergo si tempore Apostolorum ante divulgationem Evangelii fuerunt mortifera, ne quidem simulato animo licuit Apostolis ea servare. Secundo, quia non licet Gentilismum simulare, quia est aliquid mortiferum: ergo neque a pari licuit Apostolis Judaismum mortiferum simulare. Hanc autem rationem urget S. Augustinus epist. 19. Cur. inquit, mihi non licet dicere Apostolum Paulum, et alios rectæ fidei Christianos, tunc illa vetera Sacraenta paululum observando veraciter commendare debuisse? deputarentur illæ Propheticæ significationis observationes a piissimis patribus custoditæ, tamquam sacrilegia diabolica a posteris detestandæ: jam enim cum venisset fides, quæ prius illis observationibus renunciata, post mortem et resurrectionem Domini revelata est, amiserant tamquam vitam officii sui, verumtamen sicut defuncta corpora necessariorum officiis deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose: non autem deferenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tamquam canum morsibus obijcienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quamvis sit ex Judæis, similiter ea celebrare voluerit, tamquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor, vel bajulus corporis, sed impius sepulturæ violator.

DICES CUM S. HIERONYMO: « Legalia, aut bona erant, et salutem afferentia, aut non; si salutem non afferunt, cur observantur? si autem observanda sunt, utique salutem afferunt, maxime quæ observata martyres faciunt: non enim observarentur, nisi salutem afferreut; neque enim indifferentia sunt inter bonum, et malum, sicut Philosophi disputant: bonum est continentia, malum est luxuria; inter utrumque indifferentia ambulare, digerere alvi stercora, capitis

« naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jacere. Hoc nec bonum, nec malum est, sive enim feceris, sive non feceris, nec iustitiam habebis, nec injustitiam. Observare autem legis cærenonias non potest esse indifferens, sed aut malum est, aut bonum est: tu dicas bonum, ego assero malum, et malum non solum his, qui ex gentibus, sed et his, qui ex Judaico populo crediderunt. In hoc (nisi fallor) loco dum aliud vitas, in aliud devolveris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem in Hebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Judæis observandam legem esse decernentis. » —

Respondet S. Augustinus Epist. 19. præcepta legalia statim post Christi Domini mortem potuisse dici nec bona, nec mala. « Cur autem, inquit, non dicam præcepta illa veterum Sacramentorum nec bona esse, quia non eis homines justificantur, umbræ enim sunt prænuntiantes gratiam, qua justificamur; nec tamen mala, quia divinitus præcepta sunt temporibus, personisque congruentia: cum me adjuvet etiam Prophetica sententia, qua dicit Deus se illi populo dedisse præcepta non bona: forte enim propterea non dixit mala, sed tantum non bona, idest, non talia ut illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant. Velle me doceret benigna sinceritas tua, utrum simulate quisquam sanctus Orientalis, cum Roman venerit jejunet Sabbato, excepto illo die Paschalis vigilia? Quod si malum esse dixerimus, non solum Romanam Ecclesiam, sed etiam multa ei vicina, et aliquanto remotiora damnabimus, ubi mos idem tenetur, et manet. Si autem non jejunare Sabbato malum putaverimus, tot Ecclesiæ Orientis, et multo majorem orbis Christiani partem, qua temperitate criminabimus? Placetne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulate, sed congruente societate absque observantia feceris? Et tamen nihil inde legimus in Canonicis libris præceptum esse Christianis: quanto magis illud malum dicere non audeo, quod Deum præcepisse ipsa Christiana fide negare non possum, quia didici non eo justificari, sed gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum? Dico ergo circumcisioem præputii, et cætera hujusmodi priori populo per Testamentum, quod Vetus dieitur, divinitus data ad significationem futurorum, quæ per Christum oportebat impleri, quibus advenientibus remansisse illa Christianis legenda tantum, ad intelligentiam præmissæ Prophetiæ, non autem necessario facienda, quasi adhuc expectandum esset, ut veniret fidei revelatio, quæ his significabantur esse ventura. Sed quamvis gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuisse auterri a consuetudine Judæorum tamquam de testanda, atque damnanda. Sensim proinde atque paulatim fervente sana prædicatione gratiæ Christi, qua sola nossent credentes se iustificari, salvosque fieri, non illis umbris rerum antea futurarum, tunc jam venientium, atque præsentium, ut in illorum Judæorum vocatione, quos præsentia carnis Domini, et Apostolica tempora sic invenerant, omnis illa actio consumeretur, umbrarum hoc eis sufficeris ad commendationem, ut non tamquam detestanda, et similis idolatriæ vitaretur, ultra vero non haberet progressum tamquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset. Quod putaverunt hæretici, qui dum volunt, et Judæi esse, et Christiani, nec Judæi,

« nec Christiani esse poterunt; quorum sententiam mihi cavendam,
 « quamvis in ea numquam fuerim, tamen benevolentissime admonere
 « dignatus es. » — *In hoc enim videtur S. Hieronymus S. Augustini*
mentem non fuisse assequutus in prioribus Epistolis: ex eo enim,
quod S. Augustinus assereret legalia fuisse licite usurpata ab Apo-
stolis; inde existimat S. Hieronymus, quod etiam vellet ea adhuc
fore licita post sufficientem Evangelii promulgationem; propterea quod
tempus non determinaverat Augustinus quo licite fieri posset Lega-
lium observatio, ut ipsem indicat Epist. 19. dicens: « Fateor sane
 « in eo, quod Epistola continet mea, quod ideo sacramenta Iudeorum
 « Paulus celebranda suscepserat, cum jam Christi esset Apostolus, do-
 « ceret non esse perniciosa his, qui ea vellent, sicut a parentibus per
 « legem acceperant, custodire, minus me posuisse illo dumtaxat tem-
 « pore, quo primum fidei gratia revelata est, tunc enim hoc non erat
 « perniciosum; progressu vero temporis erat perniciosum, nisi illæ
 « observationes ab hominibus Christianis desererentur: ne si tunc fie-
 « rent, non discerneret, quod Deus populo suo per Moysem præcepit
 « ab eo, quod in templis dæmoniorum spiritus immundus, etc. Pro-
 « inde potius culpanda est negligentia mea, quia hoc non addidi, quam
 « objurgatio tua. »

QUÆRES 2. *An Petrus vere fuerit reprehensibilis, et vere
 non autem simulate a Paulo reprehensus?*

AFFIRMO; idque probatur primo ex 2. cap. ad Galatas, ubi S. Paulus ait: *Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.* Et postea: *Cum vidi sem, quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ etc.* Quibus quidem verbis præmiserat 1. cap. *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.* Nam si verum est in Scriptura sacra nihil falsi contineri, verum est Petrum merito reprehensibilem fuisse, et vere a Paulo reprehensum. Unde Augustinus Epist. 19. *Si hoc fecit Petrus, quod facere debuit, mentitus est Paulus, quod eum riderit non recte ingredientem ad veritatem Evangelii.* Quisquis enim facit, quod facere debet, recte utique facit, et ideo falsum de illo dicit, qui dicit eum non recte fecisse, quod eum novit facere debuisse. *Si autem verum scripsit Paulus, verum est quod Petrus non recte ingrediebatur ad veritatem Evangelii:* id ergo faciebat, quod facere non debebat. *Et si tale aliquid Paulus ipse jam fecerat, correptum potius credam Coapostoli sui correptionem non posuisse negligere, quam mendaciter aliquid in sua Epist. posuisse:* et si hoc non in Epistola qualibet, quanto magis in illa, in qua prælocutus ait: *quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior? — Probatur secundo;* quia ille reprehensibilis est, qui exemplo suo inducit alios ad faciendum id, ad quod non tenentur tamquam ad illud tenerentur, sicque illis est causa scandali: atqui Petrus exemplo suo gentes inducebat ad judaizandum, quasi vero illud esset necessarium, quod tamen necessarium non fuisse illis, statutum fuerat in Concilio Apostolorum: nam res ita se habebat: Petrus cum Gentilibus conversis ad fidem conversabatur, utens indifferenter cibis illorum, idque instinctu Spiritus sancti, qui dixerat ei: *Quod Deus sanctificavit, tu ne commune dixeris.* Act. 10. Cum autem ad eum accessis-

sent postea Judæi a Jacobo zelantes pro legalibus, substraxit se a Gentibus, seque ab eis segregavit, quia timebat Judæos istos, simulans se in illorum sententia esse. Exemplo illius Barnabas, cæterique Judæi, qui erant Antiochiae, disreverunt quoque se a Gentilibus in cibo. Tunc commoti sunt Gentiles, quasi jugum legis ipsis imponeatur: unde Apostolus Petro: *Si tu cum Judæus sis gentiliter vivis, et non judaice, quomodo gentes cogis judaizare?* Non quidem imperio, sed suæ conversationis exemplo. Hinc reprehensionis occasio, quia cum Petrus instructus esset a Deo de non discretione ciborum facienda, contrarium tamen simulabat: inde sequebatur scandalum Gentilium.

OBJICIES 1. Hoe contigit post acceptam gratiam Spiritus sancti ab Apostolis die ipso Pentecostes: ab eo vero tempore nullo modo peccaverunt Apostoli: ergo falsum est, quod Petrus tunc fuerit reprehensibilis: nam reprehensibilis nemo est, nisi propter peccatum. — **Respondeo**, a die, qua acceperunt Apostoli Spiritum sanctum, non amplius peccasse illos mortali peccato; quia fuerunt confirmati in gratia: cæterum peccasse venialiter, quia non fuerunt confirmati in bono. Peccatum vero S. Petri fuit *veniale conversationis vitum, non doctrinæ, ut loquitur Tertullianus lib. 4. contra Marcionem cap. 3. superstitionis simulationi, ex qua sequebatur Gentilium scandalum.*

OBJICIES 2. Non est verisimile Paulum id ex animo arguisse in Petro, quod ipse censuerat posse fieri legitime, immo et fecerat: sed Paulus offensionis Judæorum metu observaverat legalia, factusque fuerat Judæus Judæis et omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret. *Qua igitur fronte, inquit S. Hieron, qua audacia Paulus in altero reprehendat, quod ipse commisit?* Hinc præmiserat: *O Beate Apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem qua substraxit se a gentibus propter metum Judæorum, qui a Jacobo venerant, cur Timotheum, filium hominis Gentilis, utique, et ipsum Gentilem, neque enim Judæus erat, qui non erat circumcisus, contra sententiam tuam circumcidere cogeris?* Respondebis mihi: propter Judæos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circumcisione discipuli venientis ex gentibus, ignosce et Petro prædecessori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Judæorum. — **Respondet S. August.** non fuisse parem utriusque Apostoli legalium observationem; Nam, inquit, Petrus illa servavit mentientis astu: *Paulus vero compatientis affectu; nam Paulus circumcidit Timotheum, ne Judæis, et maxime cognationis ejus maternæ sic viderentur, qui ex gentibus in Christum crediderant, detestari circumcisionem, sicut idolatria detestanda est: cum illam Deus fieri præceperit, hanc Satanas persuaserit: et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis, qui sine ulla circumcisione dicebant credentes salvos esse non posse, et ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire jactarent.* Itaque Paulus hæc omnia præstitit compatientis affectu, ne scilicet Judæis, aut gentibus foret in scandalum; Petrus vero non ita, sed id præstitit, ut simularet se cum Judæis zelare legis et legalium observantium; nam, inquit S. Thom. q. 103. art. 4. ad. 2. *Non peccavit Petrus in hoc, quod ad tempus legalia observabat, quia hoc ei licebat tamquam ex Judæis converso; sed peccabat in hoc, quod circa legalium observantium adhiberet nimiam diligentiam, ne scandalizaret Judæos, ita ut ex hoc sequeretur scandalum gentilium: at Paulus*

adhibebat moderatam circa legalia diligentiam, quia usurpabat tantum illa, ut non rideretur damnare Synagogam, atque ut eamdem cum honore sepeliret.

OBJICIES 3. Inferior non potest licite superiorem arguere : sed Paulus erat inferior Petro, qui Apostolorum princeps a Christo fuerat institutus, ut alios confirmaret: ergo etc. — **Respondet S. August.** Epistola 19. infériorem non posse quidem superiorem arguere reprehensione, quæ fiat per auctoritatem, concedit : quæ fiat libertate charitatis, negat. Verba ejus sunt: *Ipse vero Petrus quod a Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, sancta, ac benigna pietate humilitatis accepit, atque sanctius et rarius exemplum posteris præbuit, ut non dedignarentur, sicubi forte recti tramitem reliquissent, etiam a posterioribus corrigi, quam Paulus, quo confidenter auderent etiam minores majoribus, pro defendenda Evangelica veritate salva fraterna charitate resistere. Est laus itaque justæ libertatis in Paulo, et sanctæ humilitatis in Petro.* Hoc sane exemplo motus Augustinus circa finem ejusdem Epistolæ, ita S. Hieron. precatur: *Idemtide rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse persperereris; quamquam enim secundum honorum vocabula, quæ jam Ecclesiæ usus obtinuit, Episcopatus presbyterio major sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est, licet etiam a minore quolibet non sit refugienda, vel dedignanda correctio.*

PETES: utrum ille qui reprehensus est a Paulo, fuerit revera Petrus Apostolorum princeps: an alias quispiam, siquidem non nominatur ibi Petrus, sed Cephas? — **Respondeo** 1. Illum Cepham a Paulo reprehensum aliquibus videri unum esse ex 72. discipulis. Ita censent Dorotheus in Synopsi, et Clemens Alexandrinus apud Eusebium l. 1. *Histo.* c. 12. Eo autem fundamento nituntur, quod S. Lucas in Act. Apost. non referat adventum Petri Antiochiam, in qua tamen civitate erat ille, qui reprehensus est a Paulo. **Respondeo** 2. Verius apparere illum Cepham a Paulo reprehensum revera fuisse Petrum Apostolorum principem; quia hic Cephas, qui reprehensus fuit, una et Jacobus, et Joannes, dicuntur ibidem esse Ecclesiæ columnæ, et deditse dexteræ Paulo ac Barnabæ: non videtur autem alias a Petro Apostolorum principe adjungi Jacobo et Joanni posse, ut cum eis dicatur columna, qua maxime Ecclesia fulciebatur; subindeque verior apparent aliorum sanctorum Patrum sententia existimantium illum Cepham revera fuisse Petrum Apostolorum principem.

ARTICULUS TERTIUS.

DE LEGE EVANGELICA.

LEGEM Evangelicam pluribus gloriæ titulis illustrem, quibus supra Mosaycam celebratur, nemo est qui nesciat. *Primo* namque a SS. PP. *Lex nova* appellatur, juxta illud Apostoli 2. ad Corint. 5. *Vetera transierunt, ecce omnia facta sunt nova.* Unde Chrysost. ibidem ait: *Rerum rices jam mutatæ sunt, ut et anima nova, et corpus novum, et novum orationis genus, et pollicitationes novæ, et Testamentum, et rita, et mensa, et vestis, et ut uno verbo dicam, omnia nova.* Cui concinit Gregorius, Homil. 22. in Evangelia, *Novus, inquit, homo venit in mundum,*

nova præcepta dedit mundo, et ritæ nostræ veteri contrarietatem opposuit novitatis suæ. Quod utique ipse Christus confirmavit dum Apostolos alloquens, Joan. 13. ait: *Mandatum norum do vobis, quæ licet de mandato amoris specialiter dicta fuerint, merito tamen ad totam legem Evangelicam extenduntur; quæ in hoc a veteri secernitur, quod illa timoris, hæc amoris lex sit.* Nam, inquit August. 1. adversus Adimantum c. 17, *Hæc est brerissima et apertissima differentia duorum Testamentorum: timor et amor;* quod utique S. Paulus observaverat ad Rom. 8. scribens: *Non acceperisti spiritum serrututis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater, qui est spiritus dilectionis,* ut idem Paulus dicit 2. ad Tim. 1. — Secundo eadem lex Evangelica appellatur; quia, ut ait Auctor Operis imperfecti in Mattlr., *Evangelium est bonum nuntium: bona autem hominibus nuntiantur, quando promittitur eis beatitudo cœlestis, peccatorum remissio, adoptio filiorum, mortuorum resurrectio, immortalis vita, hereditas regni cœlestis, possessio glorie sempiternæ, societas Angelorum, et communicatio spiritus, et fraternitas Christi, et paternitas Dei.* — Tertio interdum appellatur lex fidei, ad Rom. 8, propter videlicet majorem expressionem, et determinationem mysteriorum Dei, et articulorum fidei erga sanctam Trinitatem Verbi incarnationem etc. Unde Christus Dominus Apostolos alloquens Marci. 4. ajebat: *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, illis autem, qui foris sunt, omnia in parabolis fiunt, ut ridentes videant, et non videant: et audientes audiant, et non intelligant.* Et idem Christus Dominus Joan. 15. ipsis pariter Apostolis dicebat: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quecumque audiri a Patre meo, nota feci vobis. Vocatur etiam lex spiritus vitæ, ad Rom. 8, seu lex gratiæ; nam gratia est spiritus vitæ nostræ, vel vita spiritus nostri; imo solet interdum Evangelica lex, gratia simpliciter appellari, juxta illud Joan. 1. Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est:* et ideo Paulus ad Galat. 5. dixit: *Non estis sub lege, sed sub gratia.* — De hac autem Evangelica lege nonnulla hic occurruunt resolvenda. Primum, an et qualiter Christus novam legem instituerit. Secundum, quanta, et qualia hæc nova lex habeat præcepta. Tertium, quos complectatur effectus, quibusve præcellentii effulgeat.

QUÆSTIO PRIMA.

AN, ET QUALEM NOVAM LEGEM CHRISTUS INSTITUERIT.

NOTANDUM 1. Eam fuisse Hæresiarcharum posterioris hujus sæculi impiam et absurdam sententiam, ut assererent Christum Dominum non esse verum legislatorem, nec eum novam aliquam legem condidisse, sed solum a lege veteri nos liberasse. Ita sensit Lutherus, libro *De libertate Christiana*, ubi ait: *Nullo opere, nulla lege homini Christiano opus est: cum per fidem sit liber ab omni lege.* Eudem errorem evulgavit Calvinus, nam exponens illud Apostoli ad Galat. *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret etc.* sic exclamat: *O miserabilem, inquit, justitiam! o perniciosum errorem prædicantium Christum norum legislatorem. Quasi veterem legem abrogaverit, ut novam Christianis omnibus legem*

imponeret. Non fuit id Christi officium, sicut ipse dixit: Non misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Et alio loco: Ego, inquit, non judico quemquam. Non habuit profecto Christus id operis ac muneris, ut novam institeret legem, sed ut ab hominum cervicibus servile illud legis jugum auferret. Hoc illud est, quod Paulus clamat, Deum misisse filium suum factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Nostri vero novitii Theologi, divino adversantes consilio, pro Liberatore Legislatorem, qui nos in durissimam tradat servitatem, suscipiendum docent. Hujus autem male feriati capit̄ ut vesaniam compescamus evidentius.

NOTANDUM 2. Duo maxime esse legis cuiuslibet munia; nempe *dirigere*, et *præcipere*: dirigit, inquam, creaturam rationalem ad finem sibi congruum per media convenientia, quae præscribit, dum ad bonum stimulat, et revocat ab eo quod dishonestum et malum est: *præcipit* autem quae judicat esse necessaria; ut finis ille honestus et debitus possit obtineri. Concedunt quidem hæretici Novum Testamentum habere quidem rationem legis directivæ, ipsique quadrare quod Regius Vates ait: *Lex Domini immaculata, convertens animas, testimonium fidele, sapientiam præstans parvulis.* Est enim *immaculata*; cum nihil pravum, aut suadeat, aut permittat; *convertens animas*, quod nedum externos hominum motus, sed internos etiam, intimosque animi sensus regat: *testimonium fidele*, quod nulli errori obnoxia sit: *sapientiam præstans parvulis*, quod hominem sub nativæ legis Mosaicæ et aurora, velut adhuc cœcutientem divina fidei luce illustret. et ad æternam beatitudinem vocet, ac promoveat. An autem Evangelica lex etiam sit præceptiva, et fidelibus aliqua mandata sub peccato, et interminatione æternæ damnationis præscribat, controversia est hic determinanda.

NOTANDUM 3. Quod etsi nova lex ea ratione dici possit a mundi exordio instituta, quatenus quotquot justi fuerunt ad Novum Testamentum spectabant, nec nisi per gratias intuitu meritorum Christi concessas justificati fuerint, ut significat Apostolus *Præmio ad Corinth.* 10. ubi de patribus Veteris Testamenti ait: *Omnes eumdem potum spiritalem biberunt, bibebant autem de spiritali consequente eos petra: Petra autem erat Christus;* quocirca idem ad *Hebreos* 13. dicit *Christus heri, et hodie, et in sæcula;* hoc est licet Christus apparuerit tantum in medio temporum, nihilominus omnes cuiusvis temporis justos sua fidei luce illustravit, et gratia ditavit; licet, inquam, hac ratione Evangelica lex censeri possit ab initio condita, tamen certum est ipsam nonnisi per Christum fuisse in medio temporum institutam, et promulgatam, tum quantum ad sua præcepta, tum respective ad gratiam Spiritus sancti, neenon et beneficiorum abundantiam. Cur autem ante id tempus non incœperit, triplex proferri potest ratio: *Primo*, quia gratia non debuit abundanter dari antea quam impedimentum peccati ab humano genere tolleretur, consummata redemptione per Christum: unde *Joan.* 7. *Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Jesus glorificatus.* Et *Roman.* 8. *Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato, damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis.* Secundo, quia quod est perfectum non debuit dari ab initio, sed prius quod est imperfectum tamquam dispositivum ad illud. Et

hæc est ratio Apostoli ad Galat. 3. *Lex Pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.* Tertio quia lex nova est lex gratiae: et ideo oportuit primo, quod homo relinquatur sibi in statu veteris legis, ut in peccatum cadendo suam infirmitatem cognosceat, reognosceret se gratia indigere: et hanc rationem assignat Apostolus ad Rom. 5. dicens: *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum: ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.*

Conclusio unica. — CHRISTUS DOMINUS REVERA INSTITUIT NOVAM LEGEM, NON SOLUM DIRECTIVAM, SED ETIAM PRECEPTIVAM. Hæc est de fide contra hæreticos.

Probatur primo variis Scripturæ testimoniis, quibus in Veteri Testamento Messias promittitur venturus ut legislator, et novæ legis conditor. Sic Jeremiæ 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israël, et domui Iuda fædus nostrum, etc. dabo legem meam in ciceribus eorum.* Quæ verba de Christo, ejusque fœdere et lege dicta esse interpretatur Apostolus ad Hebræos 8. et 10. Item Isaïæ 2. sic dicitur: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibet lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Quæ de Messia, ejusque lege dicta esse, ex ipso textu manifestum est. Et cap. 3. de eodem Messia, sic ait: *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster, ipse salvabit nos.* Idem constat ex Novo Testamento; nam Christus passim loquitur de sua lege: Joan. 14. *Mandata mea servate.* Joan. 10. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.* Math. 28. *Docete eos servare omnia quæcumque mandavi vobis.* Et Paulus 1. ad Corint. 9. *Illis qui sine lege erant, factus sum tamquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.* Et ad Hebræos 2. confert inter se Christum, et Moysem, et tamquam duos legislatores, alterum Veteris, alterum Novi Testamenti; et ait: *Si transgressores legis a Moyse datæ puniti sunt, multo magis transgressores legis a Christo puniendos esse.* Quapropter merito Tridentinum Sess. 6. Canon. 21. sic pronuntiat: *Si quis dixerit Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse ut Redemptorem, cui fidant, non etiam ut Legislatorem, cui obedient, anathema sit.*

Probatur insuper hæc veritas ratione: Ad providentiam, et prudentem administrationem supremi regis, ac summi Pontificis pertinet leges condere, quibus et regnum pacate tranquilleque regatur et subsistat, et debitus Deo cultus impendatur: at Christus fuit Ecclesiæ summus Pontifex, totiusque mundi supremus Monarcha: ergo utroque titulo etiam legislator esse, et leges terre debuit. Major constat: nullum enim regnum, nullave communitas perfecta, civilis, aut Ecclesiastica potest sine certis legibus convenienter gubernari, et stabiliter conservari, atque ad finem sibi propositum efficaciter dirigi, ut experientia notum est. Minor vero constat ex ipsa Scriptura sacra, quæ Christum Regem esse profitetur simul ac summum Pontificem. Regem, inquam; sic Psal. 2. David in Messiæ persona vaticinans ait: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus,*

prædictans præceptum ejus. Quæ verba de Christo interpretatur Apost. ad Hebræos 5. et Lucæ 1. Angelus Virgini Mariæ incarnationem Verbi divini in ipsa faciendam ait: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum.* Fuit pariter pontifex, ut constat ex Psal. 109. qui totus est de Messia, ut ipsem Christus exposuit Matth. 22. De ipso itaque dicitur: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Quod etiam specialiter de Christo dictum esse affirmat Apost. ad Hebræos 5. et cap. 4. prius dixerat: *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cælos, Iesum Filium Dei.* Cum igitur Christus Ecclesiam instituerit ut novum regnum spiritale, cuius ipse Rex simul et summus Pontifex est, debuit leges instituere, quibus rite administrari, et ad finem propositum, nempe salutem æternam promoveri possit. — Quapropter merito Concil. Trid. Lutheri ac Calvini errorem proscribens, ita statuit, Sess. 6. can. 19. *Si quis dixerit nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, cætera esse inuidentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera: aut decem præcepta nihil pertinere ad Christianos, anathema sit.*

OBJICIUNT 1. Hæretici: Novum Testamentum in hoc Veteri opponitur, quod qui vere sub novo sunt, non sunt sub lege, sed sub gratia: unde Joan. 1. *Lex per Moysem data est, gratia autem, et veritas per Iesum Christum facta est:* ergo Moyses fuit equidem legislator, non autem Christus, qui nullam legem statuit; sed solum gratiam, et justificationem nobis promeruit. — **Nego consequentiam:** et ad antecedens dico, ideo gratiam diei per Christum factam, legem vero datam per Moysem, non quod Christus nullam legem tulerit, sed quod non dederit legem nudam sine ulla gratia, ut Moyses dederat Judæis legem, quæ jubebat, non juvabat, minabatur, non opitulabatur, languores ostendebat, non sanabat: Christus autem dedit nobis legem eam gratiæ, idest, legem præcipientem quæ facienda sunt, et subministrantem auxilia, quibus fiant.

OBJICIUNT 2. Illud Apost. ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia;* necnon et illud ad Galat. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege:* sed fideles ducuntur spiritu: subindeque non sunt sub lege. — **Respondeo**, Apostolum illis verbis sermonem facere de lege Mosayea, cui legem gratiæ opponit, in eo quod præcipiebat, et non juvabat: secus est autem de lege Evangelica, quæ gratiam confortat, qua interiorius juvamus ad servandum quæ præcipit, vel, ut inquit S. August. 1. *De continentia*, c. 3. *Non sumus sub lege bonum quidem jubente, non tamen dante:* sed sumus sub gratia, quæ id quod lex jubet, faciens nos amare, potest liberis imperare. Ad alterum autem Pauli contextum, dico eum pariter loqui de lege Mosayea, quam tota illa Epistola ostendit non amplius vigere: nam cap. 4. ait, *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis?* etc. Et cap. 3. *Lex Pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.* At ubi venit fides, jam non sumus sub Pædagogo. Igitur censet Apostolus, quod licet fideles teneantur ad vitanda peccata, non tamen ad id tenentur vi legis Mosayæ, sed virtute legis naturalis, et legis Evangelicæ conferentis spiritum gratiæ.

OBJICIUNT 3. Illud 2. ad Cor. 3. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas,* scilicet ab obligatione legis: sed fideles habent spiritum Domini; Nam, inquit Apost., *non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed*

aceperistis spiritum adoptionis filiorum, etc.; quapropter Novum Testamentum, ad Galat. 5. et Jacobi 1. vocatur lex libertatis: ergo fideles nulli legi subjiciuntur. — **Respondeo**, Apostolum per legem libertatis intelligere exemptionem a lege Mosayca, quæ erat lex cogens et terrrens, accusans et damnans, a qua revera liberantur, qui spiritu Christi ducuntur, tametsi sub lege Evangelica degant. Quapropter per annexum divinitus auxilium, fit ut fideles sponte et liberaliter et spiritu faciant ea, quæ lex imperat: unde potius videntur esse supra legem, quam sub lege, ut exponit S. Chrysost. in illa verba 1. ad Timoth. 1. *Justo non est lex posita.* Hinc S. August. in Psalm. 1. circa versum secundum, *Justus, inquit, non est sub lege; quia in lege Domini est voluntas ejus.* Qui enim in lege est, secundum legem agitur; ille ergo liber est, iste servus. Ambrosius lib. 3. offic. cap. 5. *Lex justo non est posita, sed injusto, quia justus legem habet mentis suæ, et æquitatis, ac justitiæ suæ normam.*

OBJICIUNT 4. Lex nova vocatur *Evangelium*, eo quod vitam æternam promittat sub conditione fidei solius, cum e contrario lex vetus eam non promitteret, nisi sub conditione observationis mandatorum, juxta illud Ezech. 20. *Qui fecerit ea, vivet in illis.* — **Respondeo**, legem Evangelicam vocari Evangelium synedochice, non quia vitam æternam promittit sub conditione fidei solius, sed quia, ut supra diximus cum auctore Operis imperfecti in Matth., *Evangelium est bonum nuntium; bona autem hominibus nuntiantur, quando promittitur eis beatitudo cœlestis, peccatorum remissio, adoptio filiorum, mortuorum resurrectio, immortalis vita, hereditas regni cœlestis, possessio gloriæ semipiternæ, societas Angelorum, et communicatio spiritus, et fraternitas Christi, et paternitas Dei.* Hæc autem promissio et constitutio authentica præmii est lex, et pars totius legis Evangelicæ, sicut comminatio et constitutio authentica poenæ est lex poenalis.

PETES: *in quo igitur consistat libertas Christiana?* — **Respondeo**, non consistere in eo, quod simus liberi ab observantia præceptorum Dei, sed primo, in libertate a servitute peccati, et morte, juxta illud Joan. 8. *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati: Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.* Et ad Rom. 6. *Liberati a peccato, servi facti estis justitiæ.* Secundo, in libertate a jugo legis cærimonialis et judicialis Judæorum: ad Galat. 4. *Quomodo iterum convertimini ad infirma, et egena elementa, quibus denuo servire vultis?* Tertio, in libertate a dominio et reatu legis etiam naturalis. Ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia,* 2. ad Cor. 3. *ubi spiritus Domini, ibi libertas.*

QUÆSTIO SECUNDA.

QUALITER NOVA LEX PRÆSCRIPTA FUERIT,
ET QUÆ PRÆCEPTA CONTINEAT.

NOTANDUM 1. In nova lege duo esse potissimum distinguenda; Unum quidem primarium et principale, nempe Spiritus sancti gratiam, quæ Christi fidelibus conceditur, qua nempe justificantur, et ex animo implent, quæ sibi ad vitam æternam consequendam præscribuntur, juxta illud Apost. ad Rom. 8. *Lex spiritus ritæ in Christo Jesu*

liberavit me a lege peccati, et mortis. Hæc autem gratia abundantissime nobis per Christum concessa est, siquidem de ejus plenitudine omnes nos accepimus, et charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanetum, qui datus est nobis. Aliud autem est secundarium et minus principale, qualia sunt ea omnia, quæ disponunt ad gratiam, aut ejus usum spectant. Quæritur ergo, an utrumque fuerit scriptis exaratum, vel cordibus nostris divinitus inscriptum.

NOTANDUM 2. Tria posse cogitari præcepta legis Evangelicæ: nempe cæremonialia, moralia, et fidei. *Præcepta cæremonialia* legis Evangelicæ vocantur ea, quæ pertinent ad sacramenta, et ad sacrificium Eucharistiae, ad sacerdotium, et jurisdictionem Ecclesiasticam, cultumque Dei externum. Cujusmodi est illud de Baptismo: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto*, etc. Joan. 2. et illud de Eucharistia: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*. Joan. 6. et de Sacramento Pœnitentiae; *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* etc. Joan. 20. et de sacrificio Eucharistico: *Hoc facite in meam commemorationem*. Ad *moralia* vero spectant ea omnia præcepta, quæ ad mores probe instituendos Christus præseripsit, maxime vero præcepta Decalogi, quæ innovavit, dum dixit Matth. 19. *Si vis ad ritam ingredi, serva mandata*. Ad *præcepta autem fidei* pertinent ea omnia, quæ fidem, vel suscipiendam, vel servandam, vel profitendam spectant. Sie Marci 16. *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvis erit, qui vero non crediderit, condemnabitur*.

NOTANDUM 3. Inter hæc triplicis generis præcepta hoc discriben esse statuendum, quod *Moralia* cum sint juris naturalis, non fuerunt a Christo instituta, sed tantum explicata, et vindicata ab erroribus, quibus ex hominum malitia fuerant involuta. *Sacramentalia* vero, et cæremonialia instituta sunt a Christo, ut essent loco veterum, quæ ab ipso abrogata sunt. Præcepta vero *fidei* de novo instituta non sunt, sed tantum ex implicitis facta fuerunt magis clara: ita ut nunc explique mysteria quedam credere teneamus, quæ in lege veteri dumtaxat implicite credebantur: cujusmodi sunt nativitas, passio, et mors Christi, quæ a Judæis obscure credebantur, sed expresse creduntur a Christianis.

His præsuppositis duo sunt determinanda: *Primum* quidem, an Evangelica lex fuerit per se primo scripta, tam quoad id, quod principaliter importat, nempe gratiam et charitatem, qua movemur et incitamur ad bene operandum, quam quoad præcepta et regulas bene operandi. *Secundum*, an congrue Christus Dominus tria genera præceptorum, moralium, cæremonialium, et fidei præscripserit.

Conclusio prima. — LEX EVANGELICA IN EO DIFFERT A MOSAYCA, QUOD NON FUERIT PRIMO, ET PER SE AB AUCTORE SUO CHRISTO SCRIPTIS TRADITA, SED VIVA VOCE DENUNTIATA EXTERIUS, ET INTERIUS PER ILLUMINATIONEM SPIRITUS SANCTI, ET GRATIÆ ABUNDANTIAM ALTE HOMINUM CORDIBUS INSCRIPTA.

Probatur hæc veritas primo quidem ex illo Jerem. 31. ubi Deus de novo fœdere a se ineundo diecit: *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in cordibus eorum scribam eam*. Quapropter Apostolus 2. ad Cor. 3. fideles alloquens ait: *Epistola estis Christi ministrata a nobis, scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis,*

sed in tabulis cordis carnalibus: ubi Theophilact. ex hoc loco Pauli Novi Testamenti infert praecellentiam: Lex, inquit, atramento scribebatur, Evangelium nobis per Spiritum scriptum est; quanto igitur intervallo spiritus ab atramento distat, et cor a lapide, tanto et norum a lege diserepat, etc. Ipsi concordat S. August. lib. De spiritu, et littera, cap. 17. cujus verba haec sunt: Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est, hic in cordibus humanis. Ibi lex extrinsecus posita est, qua injusti terrorentur: hic intrinsecus data est, qua justificarentur.

DICES 1: Lex nova Evangelica aequa scripta fuit ac Mosayca, eam namque Apostoli, et Evangelistæ suis scriptis exararunt: ergo Evangelica noua fuit per Spiritum sanctum hominum cordibus inscripta. — **Respondent** communiter Theologi ex Angelico Doctore q. 106. a. 1. legem novam duo continere: *Primo*, et principaliter gratiam et charitatem diffusam in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qua impellimur et juvamus ad bene operandum. *Secundo*, præcepta et regulas bene operandi. Concedunt itaque quantum ad hoc secundum, legem novam scripto quidem fuisse traditam aequa ac veterem; sed quoad primum, affirmant illam fuisse in cordibus fidelium diffusam et inscriptam præcipue in die Pentecostes: tanta enim fuit tunc data gratiae et charitatis abundantia, ut vi illius tota nova lex sine scripto conservari potuisset, ut docet S. Irenæus lib. 3. *Contra Hæreses* cap. 3. — **Verum**, cum gratia Spiritus sancti, et charitas non proprie, sed tantum metaphorice appelletur lex, quatenus nempe movet, et impellit ad bene operandum, sicuti concupiscentia dicitur impropre lex peccati, quia ad peccandum inducit; idcirco *Respondeo* aliter, nempe quod licet lex nova, sicut et Mosayca, fuerit scripto exarata, non est par utriusque ratio; siquidem lex nova non fuit per se primo scripta, et ex professo, sicut Mosayca, quæ partim digito Dei, idest, ministerio Angelorum, et partim a Moyse fuit descripta: sed per accidens, et per occasionem scribendi vitam Christi, vel docendi fideles per Epistolæ, aut occurrenti hæresibus Cerinthi, et Ebionis, et aliorum deinceps contra Ecclesiam insurgentium, ut recte observat Martinonus, cum Suarez cap. 26. Sectione 3. Neque fuit scripto mandata eodem die Pentecostes, quo fuit promulgata, sed tantum post mortem Christi anno 6. quo S. Matth. suum Evangelium cœpit scribere, ut docent Irenæus lib. 3. cap. 1. et Eusebius lib. 3. *Historiæ* cap. 8.

DICES 2: Etiam Mosayca lex inseculpta fuit Judæorum cordibus per sancti Spiritus gratiam, quæ Judæis non defuit, ut possent intelligere, et servare illam legem multa supernaturalia præcipientem, juxta illud Deuteron. 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie non supra te est, etc. sed juxta te est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum;* ergo haec legis in mente consignatio non fuit propria legis Evangelicæ prærogativa. — **Respondeo**, quod etsi Judæis non defuerit gratia, qua legis Mosaycæ præcepta possent implere, illa tamen gratia ad Mosaycam legem præcise non spectabat, sed ad novam legem, et ad Christum ejus auctorem, a quo tamquam a fonte scaturiebat; quippe concedebatur solum intuitu meritorum ejus. *Adde* quod gratia Judæis concessa non fuerit in ea abundantia, ut dici possit legem Mosaycam a Spiritu sancto hominum mentibus inscriptam fuisse, hoc

enim privilegium servabatur ipsi Evangelicæ legi quæ in die Pentecostes, quo per visibilem sancti Spiritus effusionem promulgata fuit, etiam fidelium cordibus fuit consignata.

DICES 3: Lex ipsa naturalis etiam hominum cordibus inscribitur: nam, inquit Apostolus ad Rom. 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt... quia ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis:* ergo non est peculiare Evangelicæ legis privilegium, quod in hominum mentibus exaretur. — Respondet Alensis q. 66. membro 4. quod revera utraque lex, naturalis et Evangelica, hominum cordibus inscribitur: sed, inquit, est duplex inscriptio: una quidem inscriptio debiti facienti secundum dictamen inditum conscientiæ ab ipsa hominis formatione: altera inscriptio secundum dictamen impressum conscientiæ ex fide, seu justificatione. *Prima* inscriptio est naturæ: *secunda* est legis Evangelicæ: *prima* est ex natura indita: *secunda* ex gratia data seu superaddita. *Prima* eadem est apud omnes homines: *secunda* vero eadem est apud omnes credentes.

Conclusio secunda. — CHRISTUS DOMINUS PRUDENTISSIMO, DIVINOQUE PRORSUS CONSILIO TRIA PRÆCEPTORUM GENERA IN EVANGELICA LEGE PRÆSCRIPSIT, NEMPE SACRAMENTALIA, MORALIA, ET FIDEI.

Patebit hujusce conclusionis veritas ex singularum partium declaratione. *Primam* autem sic egregie expendit Seraphicus Doctor lib. 6. *Compendii Theologici* c. 3. « *Sacramenta, inquit, legis gratia* « *Christus instituit, tamquam legis novæ lator, in qua vocans ad* « *præmia dedit præcepta, instituit Sacramenta. Christus enim Verbum* « *Patris cum sit summae bonitatis, et summae veritatis et virtutis, ra-* « *tione summae bonitatis promisit præmia beatificantia; ratione veri-* « *tatis dedit præcepta dirigentia; ratione virtutis instituit Sacramenta* « *adjuvantia, ut sic per Sacramenta repararetur virtus ad implenda* « *præcepta, et per præcepta perveniatur ad præmia. Instituit autem* « *Sacramenta in verbis, et elementis, ut ait Augustinus: Accedit verbum* « *ad elementum, et fit Sacramentum, et est ibi elementum pro ma-* « *teria, et forma verborum pro forma. Ad hoc vero instituta sunt Sa-* « *cramenta in verbis et elementis, ut haberent evidentiam significandi,* « *et efficaciem sanctificandi: quia dum elementa oculis, et verba au-* « *ribus se offerunt, qui sunt duo sensus præcipue cognoscitivi, dant* « *evidentiam significationis. Deinde, verba sanctificant elementa, ut* « *plenior fiat humanæ creationis efficacia. — Instituta sunt autem Sa-* « *cramenta multiplici de causa: Primo, propter humiliationem, qua* « *homo querit salutem inferioribus se subjiciendo. Secundo, propter* « *eruditionem, qua homo per visibilia ad cognoscenda invisibilia ra-* « *pitur. Tertio, propter exercitationem, qua homo noxiā declinet* « *occupationem, et otium. Quarto, propter congruitatem medici ad* « *medicinam, quia cum medicus sit Deus, et homo ægrotus, con-* « *gruenter medicina debet continere aliquid divinum, scilicet, in-* « *visibilem gratiam, et aliquid humanum, scilicet visibilem gratiæ* « *formam. Quinto, propter congruitatem ex parte infirmi, quia cum* « *infirmus sit homo constans ex corpore et spiritu, spiritus autem* « *in corpore non bene capiat spiritualia nisi in corporalibus, con-*

« gruum fuit dare medicamenta spiritualia in rebus corporalibus, « sicut pilulae in nebula dantur. *Sexto*, propter augmentationem me- « riti, multum enim valet ad meritum, quando Deus creditur in his, « ubi humana ratio non præbet experimentum. Patet ergo ex prædictis, « quæ sit sacramentorum *causa efficiens*, quia divina institutio: quæ « *formalis*, quia gratiæ sanctificatio: quæ *finalis*, quia humanæ infir- « mitatis curatio. — Sacraenta autem novæ legis sunt septem, se- « cundum septem diversitates hominum in Ecclesia. Primum est in- « trantium, ut *Baptismus*. Secundum pugnantium, ut *Confirmatio*. « Tertium vires resumentium, ut *Eucharistia*. Quartum resurgentium, « ut *Pœnitentia*. Quintum exeuntium, ut *Extrema unctionis*. Sextum mi- « nistrantium, ut *Ordo*. Septimum novos milites introducentium, ut « *Matrimonium*.

« Sacraenta figurata sunt in septem signaculis quibus fuit ve- « teris Testamenti pagina sigillata, quæ Agnus, qui habet clavem « David, qui claudit, et nemo aperit, reseravit. *Item* in septem tubis, « quibus Angeli cecinerunt. *Item* in septem stellis, quas habebat si- « milis filio hominis in dextera sua. *Item* in septem panibus, quibus « Dominus turbam satiavit. *Item* in septem oculis super unum la- « pidem. *Item* in septem lueernis Tabernaculi superpositis candelabro. « *Item* in septem lotionibus Naaman. — Sacraenta sunt septem, quæ « disponunt ad septem virtutes habendas; nam *Baptismus* est sacra- « mentum Fidei, *Confirmatio Spei*, *Eucharistia Charitatis*, *Pœnitentia* « *Justitiae*, *Extrema unctionis Perseverantiae*, quæ est fortitudinis com- « plementum, *Ordo Prudentiae*, *Matrimonium Temperantiae*. *Alia* etiam « ratio numeri Sacramentorum est, quia ordinantur contra triplicem « culpam, et contra quadruplicem poenam. Unde *Baptismus* ordinatur « contra peccatum originale, *Pœnitentia* contra mortale, *Extrema unctionis* « contra veniale; *Ordo* contra ignorantiam, *Eucharistia* contra malitiam, « *Confirmatio* contra impotentiam. *Matrimonium* contra concupiscen- « tiam, quam temperat et excusat. *Alia* adhuc ratio numeri, quia Sacra- « enta sunt causa sanativa morbi spiritualis ad modum corpo- « ralium. Medicina vero corporalis quadruplex est; scilicet curativa, « conservativa, præservativa, et meliorativa. Simili modo et Sacra- « menta curant. *Baptismus* curat simul, et totaliter. *Pœnitentia* vero « curat paulatim quantum ad poenam, quo usque nullius poenæ homo « debitor sit. *Extrema unctionis* curat a morbis levioribus, scilicet a ve- « nialibus, sicut *baptismus*, et *pœnitentia* curant a lethalibus. Sic « ergo prædicta tria Sacraenta sunt quasi medicina curativa. *Con-* « *firmatio* autem est medicina conservativa sanitatis spiritualis, in qua « datur Spiritus sanctus ad robur, et conservationem gratiæ datae in « baptismo. *Matrimonium* est medicina præservativa. *Ordo* est me- « dieina meliorativa, in quo augmentatur gratia. *Eucharistia* hæc « omnia simul facit, curat enim venialia, quæ sunt occasio ruinæ ma- « joris: conservat etiam gratiam inventam in homine, et augmentum, « siveque meliorat, et nihilominus præservat ». Hæc Doctor Seraphicus. Quibus patet quam congruenti ordine Christus Dominus ordinaverit Cæremonalia, et Sacraentalia novæ Legis. »

Idem pariter constat de præceptis ad fidem spectantibus. Cum enim fidei summa eo maxime sita sit, quod homo fidelis nosse debeat quæ

Deum, et Christum Dominum spectant, juxta illud ipsius Christi Domini oraculum Joannis 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum;* ut utriusque divini illius objecti perfecta, quantum mortales decet, habeatur notitia, eam ore Christi exceptam sub specialibus et distinctis articulis Apostoli in suo Symbolo ediderunt. Nam, ut observat Seraphicus Doctor *ibidem* lib. 5. c. 21, si respectus habeatur ad eos, qui Symbolum ediderunt, tunc articuli sunt duodecim secundum numerum duodecim Apostolorum: si autem consideremus quæ radicaliter sunt credenda, tunc articuli sunt quatuordecim, quorum septem spectant ad Divinitatem, et septem ad Christi humanitatem, et hæc signa sunt in septem stellis, et septem candelabris aureis, in quorum medio Filius hominis ambulabat. Sunt igitur septem articuli Fidei qui pertinent ad Divinitatem. Primus est unum Deum esse, qui ibi notatur, *Credo in Deum.* Secundus est, Patrem Deum esse, ibi, *Patrem omnipotentem.* Tertius est, Filium Deum esse, ibi, *et in Jesum Christum Filium ejus.* Quartus, Deum Spiritum sanctum esse, ibi *Credo in Spiritum sanctum.* Et sic patet quod prædicti quatuor articuli sunt de unitate divinæ Essentiae, et Trinitate Personarum. Quintus est, credere remissionem peccatorum his, qui sunt in Ecclesia, ibi: *Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum.* Sextus est credere mortuorum resurrectionem. Septimus est, credere bonorum remunerationem, sub quo et comprehenditur malorum punitio, ibi, *vitam æternam.* Et isti tres articuli ad Divinitatem pertinent; quia virtute Divinitatis fit peccatorum remissio, quæ est animæ vivificatio, et corporum resurrectio, atque corporis simul et animæ glorificatio. — Alii septem sunt articuli, qui pertinent ad humanitatem Christi. Primus est, credere Filium Dei esse conceptum de Spiritu sancto, ibi: *qui conceptus est de Spiritu sancto.* Secundus est, credere Filium Dei natum ex Maria Virgine, ibi: *ex Maria Virgine.* Tertius, Filium Dei pro nobis mortuum in cruce, ibi: *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus.* Quartus est, Filium Dei descendisse ad inferos secundum animam, ibi: *Descendit ad inferos.* Quintus est, Filium Dei resurrexisse a mortuis, ibi: *Tertia die resurrexit a mortuis.* Sextus est eumdem ascendisse ad Cælos, et sedere ad dextram Patris, ibi: *Ascendit ad Cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Septimus est, Filium Dei judicaturum vivos, et mortuos, sive bonos, sive malos, ibi: *Inde reverturus est judicare vivos, et mortuos.* Ita Seraphicus Doctor.

Id ipsum patet de præceptis Moralibus, quibus homo ordinari debet ad Deum, proximum, et seipsum: ad Deum quidem, ut ei cultum debitum exhibeat; ad proximum, ut ei in omnibus justitiam impendat; ad seipsum vero, ut quæ sibi necessaria sunt ad salutem compareret, et servet. Haec autem omnia hominis debita rite Christus Dominus ordinavit in Evangelio. Primo namque quæ Dei cultum concernunt distinete docuit, præscripsit; Deus enim summe colendus est, et honorandus propter supremam majestatem; ex toto corde amandus propter infinitam bonitatem; summe timendus propter tremendam ejus justitiam; enixe rogandus propter paternam clementiam; in omnibus audiendus, et sequendus propter vigilantem providentiam, etc. Ad omnia autem hæc munia Deo præstanda Christus Dominus hominem

instruxit: docuit enim qualiter suprema ejus majestas esset colenda, cum ait Joan. 4. *Venit hora, et nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu, et veritate: nam Pater tales querit, qui adorent eum. Spiritus est Deus: et eos, qui adorant eum, in spiritu, et veritate oportet adorare.* Qualis ejus infinitae bonitati impendi debeat amor, præscripsit Marci 12. cum ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua:* quibus demonstrat, inquit Alensis memb. 8. ad tertium, quod non sufficit diligere Deum ex toto corde, idest intellectu declinando errorem: ex tota anima, idest voluntate declinando contradictionem: ex tota mente, idest memoria, vitando oblivionem: sed etiam ex tota virtute, addendo bonam operationem. Docuit pariter quanto-pere Deus sit timendus propter justitiae severitatem, cum ait Matt. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest, et animam, et corpus perdere in gehennam.* Aperuit etiam qualiter Deus esset exorandus propter paternam clementiam, dum non solum orandi modum præscripsit Matt. 6, dicens: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito: et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi: Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici, putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur: sed etiam præscripsit orationis formulam, cum ait ibidem: Sic ergo vos orabitis: Pater noster qui es in Cœlis, etc.* — Denique etiam hominem docuit, quomodo divinæ curæ, ac providentia se se fiderenter committere debeat, cum ait ibidem: *Dico vobis, nec solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini, nonne anima plus est quam esca, et corpus quam vestimentum? Respice volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester cœlestis pascit illa: nonne vos magis pluris estis illis? quis autem restrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? et de vestimento quid solliciti estis? considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unus ex istis: Si autem fœnum agri, quod hodie est, et cras in elibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hœc enim omnia Gentes inquirunt, scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hœc omnia adjicientur vobis.* — Similiter hominem instruxit quantum ad omnia debita proximo impendenda: proximus namque corripiendus est, et revocandus a miseriis animæ, nempe peccato, sublevandus in necessitatibus corporis, tuendus in bonis fortunæ, provocandus ad bona gloriæ. Hœc omnia autem debita Christus ordinavit. Primum quidem cum ait Matt. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, rade, et corripe eum inter te, et ipsum solum:* cum pariter docuit proximo remittendam esse omnem injuriam, dicens Matth. 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, sic dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus, sic nec Pater vester cœlestis dimittet vobis.* Docuit pariter quando sublevandus esset proximus in miseriis corporis, cum ait Lucæ 6. *Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester*

cœlestis misericors est; nolite judicare, et non judicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini, dimitte, et dimittemini, date, et dabitur vobis. Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur et vobis. In summa præscripsit omnia erga proximum debita, cum ait Lucæ 10. proximum esse diligendum sicut seipsum; et Matt. 7. Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Et Joan. 3. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Quibus verbis mandatum de diligendo proximo novum appellat, vel quia fuit ab ipso renovatum, et auctum, cum antea esset fere per pravam consuetudinem antiquatum, et restrictum, ut exponit Clemens Romanus lib. 6. const. cap 23; vel quia Christus novo modo illud præscripsit, addendo videlicet novum motivum suum ex suo exemplo, et mirabili sua erga homines dilectione, ut ait Chrysost. hom. 71. in Joan. Ex eo quod per ejus adventum homines facti sunt fratres, et eo nomine specialiter diligendi, maxime vero Christiani, qui Christo ut Capite inserti unius, et ejusdem Ecclesie membra sunt, propter quod seipsos tamquam ejusdem corporis membra diligere debent. — Denique, hominem ordinavit erga seipsum, dum scilicet suæ sanctissimæ vitæ ab hominibus sectandæ exemplar proposuit dicens Joan. 13. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis. Quam utique sanctissimam vitam ut homines facilius sectari possent, tribus eam veluti lineamentis, et characteribus distinxit, cum ait, Matt. 16. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me. Quibus tria hominis Christiani debita distinguit; nempe rerum omnium et sui ipsius abnegationem; nam inquit Lucæ 14. Qui non renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Et Matt. 19. Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et ritam æternam possidebit. — Insuper docet jugiter esse invigilandum mortificationi corpori, crucemque quotidie ferendam, Christus enim passus est, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Denique admonet omnes actus nostros ex charitate, et propter Dei gloriam esse eliciendos, in omnibus autem cavendam esse vanagloriam. Attendite, inquit Matth. 6. ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in Cœlis est.

PETES 1. Quare Christus Dominus præcepta judicialia non instituerit. — Respondeo, id quidem consulto fecisse; quia regnum temporale, aut rempublicam civilem non condidit, sed spiritalem communitatem, cuius regimen præcipuum spiritale est, et ad finem supernaturalem ordinatur: neque externum et politicum ejus regimen ita curavit, ut leges judiciales illi utiles statuere per se voluerit, sed eas condendi auctoritatem fecit suo in terris Vicario, nempe summo Pontifici. Cum enim optimo Ecclesiæ regimini expediat saepè mutari leges pro temporum et occasionum varietate, maluit Christus dare Ecclesiæ potestat in de illis statuendis, leges autem a se latas voluit esse stabiles et invariatas. — * “ Inde concludit Doctor in 3. dist. 40. n. 6.

legem Evangelicam esse quidem leviorem Mosayea, si spectetur secundum præcepta judicialia in ordine ad Christum, quia nulla hujusmodi præcepta Christus instituit. Secus vero si spectetur in ordine ad fidelium rectores, quia, inquit, *tunc non licuit sacerdotibus, vel judicibus condere quascumque leges, sicut modo licet principibus christianis.* Sic ergo quantum ad hoc videtur, quod pauciora sunt onera legis christianæ in quantum ipsa est a Christo tradita, sed forte plura in quantum ipsi postea sunt addita alia per eos, qui habent regere populum christianum. » *

PETES 2. An præceptis moralibus, et fidei antiquæ legis Christus aliquid addiderit. — Respondet Alensis qu. 56. memb. 8. *ad tertium*, quod quantum ad substantiam fidei, credendis nihil additum est, tamen articulis fidei aliquid additum est: « et additio ista est, sicut expliciti ad implicitum, et determinati ad indeterminatum, ut patet in exemplo. Ante tempus Abrahæ fuit fides reparationis nostræ, tam implicita; postea aliquantulum fuit explicita Abrahæ, quod fieret in carne, cum dictum est ei: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes.* Genes. 22. et ita articulus de Incarnatione, qui prius erat implicitus, factus est aliquantulum explicitus: tamen adhuc non erat determinatum, utrum incarnatio fieret de viro, muliere, quo usque dixit Isaias: *Ecce Virgo concipiet:* item adhuc non erat determinatus modus, per quem Virgo conciperet, quo usque dixit Angelus: *Spiritus sanctus supereret in te.* Fides ergo non mutata est, sed tamen additio facta est in fide reparationis articuli ad articulum, sicut expliciti ad implicitum, vel magis expliciti ad minus explicitum. Similiter dicendum, quod in moralibus quantum ad potestatem sensus nihil additum est: sed quantum ad rationem litteræ additio facta est per illos modos, qui dicti sunt ».

QUÆSTIO TERTIA.

IN QUIBUS PRÆCIPUE NOVA LEX DIFFERAT A VETERI,
EAMQUE EXCEDAT.

NOTANDUM 1. Legem Mosaycam, et Evangelicam invicem contrarie non diserepare, nec perfecte opposita præcepta statuere: quamquam enim aliqua Mosayca lex prohibeat, quæ Evangelica facienda permittit; sic *Lerit.* 11. plura prohibentur edenda, sicut immunda, Matt. vero 5. nulla edulia dicuntur immunda; nam, inquit ibidem Christus. *Non quod intrat in os coiquinat hominem:* ex quo Apost. ad Tim. 1. ait: *Omnia munda mundis:* hæc tamen duo præcepta invicem non pugnant; nam inquit Alensis qu. 56. art. 1. « Lex prohibuit escas et dixit immundas triplici de causa: *Primo,* propter signationem: unde immunda dixit, quia figurabant immunda: *Secundo,* propter abusum, unde immunda dixit et prohibuit illa, quia his utebantur ad cultum idolatriæ: *Tertio,* propter indignitatem illius populi, propter quam quedam substraxit ei velut immunda: lex vero Evangelii dicit, et conceedit omnia munda respiciens ad naturam rerum, et ad convenientem usum et ad dignitatem utentium: itaque lex, et Evange-

« lium tantum pugnant disparate, quatenus nempe Evangelica lex in pluribus Mosaycam præcellit ».

NOTANDUM 2. Ex eodem Alensi *ibidem*, legem veterem cum nova maxime secundum sex considerationes posse conferri. *Prima* quidem, secundum considerationem virtutis, et efficacitatis. *Secunda*, secundum considerationem severitatis. *Tertia*, secundum considerationem veritatis. *Quarta*, secundum considerationem bonitatis. *Quinta*, secundum considerationem remunerationis. *Sexta* denique, secundum considerationem lationis, vel legislatoris. Itaque resolvendum est in præsenti, an lex Mosayca ab Evangelica in his omnibus revera discrepet. Quoniam autem potissima difficultas movet de efficacia et virtute legis utriusque, idecireo

NOTANDUM 3. Ex eodem Alensi *ibidem* art. 2. *ad secundum*, quod duplex distingui potest sanctificatio, nempe carnalis, et spiritualis. *Sanctificatio carnalis* est liberatio a pena peccati, quam incurret quis, si quod præceptum est, contemneret. seu non faceret: *Sanctificatio vero spiritualis* est ipsa emendatio a macula peccati, quæ in anima est. Certum est autem, quod Mosayca lex vim habuerit conferendi sanctificationem carnis: nam inquit Apost. ad Hebreos 9. *Sanguis hircorum, et taurorum, et cinis ritulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem*, idest, inquit Glossa, inquinatos contactu mortuorum sanctificat a pena, valens ad emundationem, non animæ sed carnis, quia a pena liberabat. Difficultas autem est utrum etiam Mosayca lex vim habuerit conferendi veram justificationem coram Deo, quæ consistit in remissione peccatorum, et infusione gratiæ sanctificantis.

Conclusio unica. — LEX VETUS, ET NOVA DIFFERUNT PRIMO IN EO, QUOD HÆC HABEAT VIM JUSTIFICANDI. ILLA VERO NON ITA.

Probat hanc veritatem Apostolus pluribi, maxime autem *ad Rom. 1.* ubi ait: *Non erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni crèdenti, Judæo primum, et Græco.* In quem locum sic seribit Anselmus: *Virtus est, quia gratiam præstet, per cuius aurilium valeamus facere, quæ precipit.* Quod quia lex Mosayca non fecit, *in firma fuit.* Quod autem lex Mosayca non habuerit virtutem justificandi, aperte docet idem Apost. *ibidem* c. 8. cum ait: *Nam quod erat impossibile legi, in quo infirmabatur per carnem.* Deus Filium suum mittens damnavit peccatum, ut *justificatio legis impleretur in nobis:* et ad Galat. 2. vers. 16. *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro, idest homo.* Et v. 12. *Si enim per legem est ad justitiam, ergo gratis Christus mortuus est.* Et cap. 3. *Quoniam in lege nemo justificatur apud Deum (utique vi legis) manifestum est, quia justus ex fide rixit;* et ad Hebreos 7. *Reprobatio fit præcedentis mandati, propter ejus infirmitatem, et inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Quibus omnibus constat utramque legem in eo diserepare, quod Vetus mundaret quidem ab inquisitione carnis contracta ratione transgressionis præceptorum cæterialium, non autem veram animæ justitiam conferret; Nova vero vim habeat conferendi tales justitiam: quia habet præsentem Christum justitiae fontem, qui pro peccatis nostris satisfactionem Deo obtulit, et gratiam sanctificantem promeruit: unde Joan. 1. *Lex per Moysen data*

est: gratia, et veritas per Jesum Christum facta est. Hinc, ut diximus, quotquot justificabantur in veteri lege ex opere operato, sive per martyrium, sive per alia Deo impensa obsequia, non obtinuerunt hanc justificationis gratiam, nisi per respectum ad Christum, ejusdem gratiae auctorem et fontem, ex quo gratia justificationis ad omnes prorsus homines sub quacumque lege degentes derivavit; Neque enim aliud est nomen sub Cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, ut legimus Act. 1. Hinc cap. 15. Per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvare, quemadmodum et illi. Patres scilicet Veteris Testamenti, qui ut ait Apostolus 1. ad Cor. 1. bibebant de spirituali consequente eos Petra: Petra autem erat Christus.

Hinc omnes sancti Patres constanter affirmant eos qui in Veteri Testamento fuerunt Deo per fidem accepti, ad Novum Testamentum pertinuisse: non enim justificabantur nisi per fidem Christi, qui est auctor Novi Testamenti: quam utique veritatem sic expendit S. Augustinus epist. 157. quæ est ad Optatum, ubi ait: *Cum omnes justi, idest, veraces Dei cultores, sive ante incarnationem, sive post incarnationem Christi, nec viverent, nec vivunt nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiae plenitudo, profecto quod scriptum est, non esse aliud nomen sub Cælo, in quo oporteat nos salvos fieri, ex illo tempore valet ad salvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est: sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificantur: quia sicut in regno mortis nemo sine Adam, ita in regno vitae nemo sine Christo: sicut per Adam omnes iniqui, ita per Christum omnes justi homines: sicut per Adam omnes mortales in pena facti sunt filii sæculi, ita per Christum omnes immortales in gratia fiunt Filii Dei.*

Hanc eandem veritatem mirum in modum explicat S. Leo sermon. 3. *De Nativit.*, Cessent igitur, inquit, illorum quærelæ qui impio murmure divinis dispensationibus obloquentes, de divinæ nativitatis tarditate causantur, tamquam praeteritis temporibus non sit impensum, quod in ultima mundi ætate est gestum: Verbi incarnatio hæc contulit fucienda quæ facta, et Sacramentum salutis humanae in nulla unquam antiquitate cessarit, quod prædicarerunt Apostoli, hoc annuntiaverunt Prophetæ: nec sero est impletum quod semper est creditum. Sapientia vero, et benignitas Dei hac salutiferi operis mora capaciores nos suæ occasionis effecit, ut quod multis signis, multis vocibus, multisque mysteriis per tot fuerat sæcula prænuntiatum, in his diebus Evangelii non esset ambiguum, et nativitas, quæ omnia miracula, omnemque intelligentiæ erat excessura mensuram, tanto constantior in nobis gigneret fidem, quanto prædicatio ejus, et antiquior præcessisset et crebrior. Non itaque nro consilio Deus rebus humanis nec seru miseratione consuluit: sed a constitutione mundi unam, eamdemque omnibus causam salutis omnibus instituit. Gratia autem Dei, qua semper est universitas justificata Sanctorum, aucta est Christo nascente, non coepit, et hoc magnæ pietatis Sacramentum, quo totus jam mundus impletus est, tam potens in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint qui in illud credidere promissum, quam qui suscepere donatum. Ex quo intelliges, quod sicut idem Sol naturæ utrumque hemispherium suo lumine perfundit et calore foveat, ita quod non sit qui se abscondat a calore

eius, sic Christus Dominus Sol justitiæ utramque legem suæ gratiæ luce et rore fœcundavit. Sicut autem unum hemispherium eo magis clarescit, quo proprius Sol ad eum accedit; ita status veteris legis juxta majorem ad Christum propinquanter, uberiorem divinorum mysteriorum illustrationem et fructum accepit, et ut loquitur S. Gregorius homil. 16. super Ezechielem, *Secundum incrementa temporum crevit scientia Sanctorum Patrum, et quanto viciniores adventui Salvatoris fuerunt, tanto sacramenta salutis plenius percepérunt.*

Secundo, differunt lex Evangelica, et Mosayca quantum ad veritatis manifestationem; nam inquit Alensis, « veritas tam in Evangelio, quam in lege respicit tria. 1. Notitiam credendorum. 2. Gratiam meritorum. 3. Gloriam præmiorum. Respectu notitiæ credentiarum differt Evangelium, et lex secundum velatum, et revelatum: respectu gratiæ faciendorum, sicut promissio, et exhibitio: respectu gloriæ præmiorum differunt sicut umbra, et imago: ita quod in lege est velamen notitiæ, promissio gratiæ, umbra gloriæ: in Evangelio vero est revelatio notitiæ fidei, exhibitio gratiæ Dei, imago præmii ». Quam utique veritatem confirmat Apostolus 2. ad Corinth. 3. ubi ait: *Velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo eracuatur.* Hinc subdit: *Nos autem revelati facie gloriam Dei speculantes, in eamdem imaginem transformamur.* Unde veritas in lege fuit ut umbra: in Evangelio autem ut imago, hinc Hebr. 10. *Umbram habens lex futurorum, non ipsam imaginem.* Quapropter sanctus Gregorius super Ezech. 1. cap. exponens hæc verba, *Rota erat in rota,* ait: *Rota erat in Rota, quia quod prædicat lex, quod Prophetæ annuntiant, hoc exhibet Evangelium:* et S. Leo serm. 7. *De Passione.* *Ut umbræ adhærent corpori, antiqua observantia nora excluditur Sacramento. Hostia in hostiam transit, sanguine sanguis aufertur, et legalis festivitas dum mutatur, impletur.*

Tertio, Lex vetus, et nova differunt ratione severitatis; siquidem lex vetus iram præseferebat, Evangelica autem misericordiam: illa erat lex timoris, ista amoris; illa servitutis, hæc libertatis; illa servis præscripta, hæc filiis. Quapropter Apost. ad Roman. 8. ait: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba Pater.* « Severitas autem Moysæ legis in eo maxime vigebat, quod, inquit Alensis, illa lex in præceptis judicialibus habet iram, et districtionem punitionis: in præceptis moralibus timorem per multitudinem comminationis: in præceptis vero cæterinalibus servitutem per intuitum, et pavorem æternæ damnationis »: quocirca S. Petrus Act. 15. difficultatem observandæ legis explicans, ait: *Quid tentatis impinguo jugum super cervices Discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?* Secus autem de lege Evangelica, quæ pauca admodum habet præcepta, annexamque continet gratiæ plenitudinem, qua faciliter fiant: hinc Christus Dominus merito dixit Matt. 11. *Jugum meum suave est, et onus meum leve.* Nam, ut exponit S. Augustinus Epist. 118. *Levi jugo suo Christus nos subdidit, et sarcinæ levi, sacramentis numero paucissimis, observatu facillimis, significatione præstantissimis, societatem novi populi colligavit.* — Nec obstat quod in Lege Evangelica videantur aliqua præcepta observatu difficilia, quale est præceptum de

indissolubilitate matrimonii, de dilectione inimicorum, de necessitate confessionis; illa enim propter abundantiam gratiae, quae a Christo in lege nova conturbatur, redduntur familia; juxta illud vaticinium Isaiae 10. *In die illa auferetur onus ejus de humero tuo, et jugum ejus de collo tuo, et computrascet jugum a facie olei.* — Nec refert pariter quod Evangelium vocetur onus, et jugum; nam inquit S. Augustinus serm. 22. *De Verbis Apostol.* *Hæc sarcina non est pondus onerati, sed alæ volantis, habent enim et aves pennarum suarum sarcinas, portant illas in terra, portantur ab illis in Cœlo, etc.* Et sanctus Bernardus Epistol. 341. ad Monachos 6. Bertini: *Lere, ait, Salvatoris onus, quo crescit amplius, eo portabilius est, nonne et aviculas levat, non onerat, pennarum numerositas ipsa? Tolle eas, et reliquum corpus fertur ad imam disciplinam Christi, sic suave jugum, sic onus leve, quod quo magis deponimus, eo depromitur ipsi, quia portat potius, quam portatur.* — Hanc veritatem egregie commendat Apostolus ad Galatas 4. his verbis: *Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit: unum de Ancilla, et unum de Libera, etc.* Quæ verba expendens S. Anselmus ibidem, ait: *In utroque Testamento genuit Deus filios, qui sibi servirent, sed in Veteri Iudeos seruos, qui timore paucæ, et promissionibus temporaliū ei serviliter obedirent: in gratia vero Novi Testamenti liberos, qui ex dilectione servirent.* Ipsi concinit S. Chrysologus serm. 1. in Evangelium: *Cum jejunatis etc. ubi ait: Ubi Deus Dominum mutavit in Patrem, voluit charitate magis quam potestate regnare, et amari maluit, quam timeri.* Quam veritatem prius indicaverat Sanctus Augustinus scribens libro adversus Adimantum cap. 16. *Deus veteri homini fugienti tamquam Dominus apposuit quod timeret, et novo redenti tamquam Pater aperuit quod amaret.* Quocirca cap. 17. ait: *Hæc est brevisima, et apertissima differentia duorum Testamentorum, timor, et amor.*

Quarto, discriben inter legem Veterem, et Novam est, quod lex Vetus minus perfecta fuerit: lex autem Evangelica omnem prorsus perfectionem sapiat, et inferat: quain utique Legis Novæ prærogativam multis commendat Apostolus ad Galat. 4. et ad Hebr. 7. dicens quod lex Vetus figura fuerit, et umbra Novæ: Nova autem veritas, et complementum Veteris: unde Hieron. lib. 1. adversus Pelagianos c. 9. *In lege promittitur, in Evangelio impletur, ibi initia, hic perfeccio est: in illa fundamenta jaciuntur, hic fidei, et gratiae culmen imponitur.* Quam utique veritatem eleganti similitudine explicat Victor Antiochenus exponens illud, quod habetur Marci 4. *Utro terra fructificat primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica, ait enim: Primo herbam fructificat in lege naturæ, postmodum spicas in lege Moysis, postea plenum frumentum in Evangelio.*

Quinto, lex Nova Veterem excedit secundum rationem mercedis, et præmii; siquidem lex Vetus sola spondebat, ac promittebat bona temporalia in mercedem suis observatoribus, ut jam observavimus, juxta illud Isaiae 1. *Si audieritis me, bona terræ comedetis.* Evangelica autem repromittit vitam æternam, regnumque celeste suis sectatoribus; unde Apost. ad Hebr. 7. *Melioris Testamenti sponsor factus est Christus.* Hoc est, ut fert Glossa, melius Novum Testamentum quam Vetus: quia meliora bona promittit, idest, æterna: Vetus autem temporalia.

Denique, præcellentia Legis Novæ supra Veterem ex eo maxime apparet, quod lex Vetus soli populo Judaico præscripta fuerit: unde Deut. 4. *Quæ est alia gens sic inclita, ut habeat ceremonias, justa iudicia, et universalem legem?* Hinc Apost. ad Galat. 3. *Abrahæ datæ sunt promissiones, et semini ejus.* Unde Regius Vates Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, et iudicia sua non manifestavit eis.* Evangelium autem datum est omni prorsus humano generi, Christus enim Marci 16. Apostolis mandat: *Prædicate Evangelium omni creaturæ.* Et Matth. 28. *Ite, docete omnes Gentes* etc. Insuper, lex Vetus præscripta fuit populo Judaico, a Deo quidem, sed ministerio Angelorum, et per manus Moysis; lex autem Evangelica Christum Dominum Dei Filium habet auctorem et promulgatorem: quam utique prærogativam multis commendat Apostolus ad Hebr. 1.

Denum, lex Vetus cum terrore, Nova vero cum amore promulgata est: cœpit enim evulgari ipso die Pentecostes, quo Spiritus sanctus, cuius peculiare nomen est Amor. Apostolis sese infudit, in eorum cordibus divinum amorem effudit, ad quod respiciens S. Bernard. Epist. 107. admirans exclamat: *O geminum, ipsumque firmissimum erga nos amoris argumentum!* Christus moritur: meretur ergo amari. *Spiritus afficit, et facit amari:* ille fecit cur ametur, iste ut ametur, ille multum dilectionem nobis commendat, iste dat: in illo cernimus quod amemus, ab isto sumimus unde amemus: charitatis ergo ab illo occasio, ex isto affectio.

* * PETES: utrum lex Evangelica convenienti tempore præscripta fuit. **R**espondeo affirmative: cum enim ea lex habeat adjunctam rationem Spiritus Sancti, præscribi non debuit priusquam peccatum ab humano genere per Christi mortem et passionem tolleretur, ut docet Apostolus ad Rom. 8. ubi cum præmisisset elogium legis novæ, sub-jungit: *Deus Filium suum mittens in similitudinem peccati, de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis.* 2. Lex nova est lex perfecta; sed quod perfectum est, statim dari non debet, sed quodam (ait S. Thomas) temporali successionis ordine, sicut aliquis fit puer, et postmodum vir. Traditur ea ratio ab Apostolo: *Lex,* inquit ad Galatas 3. *pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur:* at ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo. 3. Par fuit ut homo per peccata suam experiretur infirmitatem, et cognosceret se gratia indigere, juxta illud Apostoli ad Rom. 5. *Lex subintravit, ut abundaret delictum:* ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia. — Has omnes Evangelicæ legis supra Mosaycain prærogativas quinque capitibus complexus est Subtilis Doctor in 3. dist. 40. n. 7. « Primo, quia Christus per suam passionem exhibitam « nobis plus gratiae meruit quam per eam antiquis exhibendam. Se- « cundo, quia plura quam Israëlitæ habemus gratiae adjutoria, nam « illi, inquit, præter matrimonium (si tamen apud illos matrimonium « fuit sacramentum) nullum habuerunt sacramentum nisi circumcie- « sioneum, et hoc ut remedium contra originale. Post recidivationem « vero, si mereri potuerunt gratiam aliquam motu proprio, bene « quidem: sed ad gratiam tunc aequiparandam nullum fuit sacramentum « tunc institutum apud eos. Non enim habuerunt sacramentum pœni- « tentiæ, nec alia plura adjutoria ad gratiam impetrandam, quæ

« habemus nos. Tertio, praeter majorem efficaciam sacramentorum et
 « pluralitatem eorum, habemus doctrinam magis explicativam et de-
 « clarativam veritatis, quam ipsi habuerunt, et exempla sanctorum
 « plura, et efficaciora ad imitandum. Et quarto plura merita sanctorum
 « qui forte non tantum sibi sed etiam nobis meruerunt, et nos etiam
 « meremur invocando auxilium eorum, et intercessionem apud Deum.
 « Simpliciter ergo plura adjutoria et efficaciora sunt in lege christiana
 « quam veteri, et ideo ex ea parte, lex nova est levior. Est etiam unum
 « adjutorium valde notabile, quia nobis pro observatione legis chri-
 « stiane promittitur explicite vita æterna: illis autem vel raro, vel
 « numquam, nisi bona temporalia promittebantur: numquam autem
 « tantum alliciunt animam ad servandam legem aeternam bona tem-
 « poralia, sicut bona æterna. » *Ita Doctor.* » *

DISPUTATIO QUARTA.

DE LEGIBUS HUMANIS.

QUAMQUAM ad Theologum proprie non spectet de Legibus ab ho-
 mine editis et sanctis disserere, utpote cum haec dicendi materies
 ad utriusque Juris, Pontificii nempe ac Cæsarei Doctores, veluti pro-
 pria messis aliena manu non metenda pertineat, nihilominus quo-
 niam humanæ Leges non solum naturæ, sed etiam Dei legibus affines
 sunt, et quasi fluioli ab illo totius æquitatis ac rectitudinis oceano
 defluentes; cumque non solum rectæ rationis dictamini, sed etiam
 divinæ ordinationi et administrationi congruere debeant, ut justæ
 censeantur: hinc est, quod a sibi præscripto stadio non deviet Theo-
 logus, dum nonnulla de humanis Legibus discutienda proponit. —
Lex autem Humana dicitur illa, quæ immediate auctoritate Humana,
sive Civili, sive Ecclesiastica præscribitur. Auctoritas autem legisla-
 tiva civilis nulli homini singulari ex natura rei, et per se convenit;
 cum enim omnes homines ex natura nascantur liberi, nullus in al-
 terum jure naturæ politicam auctoritatem et jurisdictionem obtinet.
 Licet enim parentes habeant in filios paternam et œconomicam pote-
 statem; haec tamen ad leges teneendas non sufficit: nam potestas legisla-
 tiva est potestas regiminis publici perfectæ communitatis; siquidem lex
 unus est ex præcipuis actibus, quibus Respublica gubernatur; haec autem
 nonnisi publica potestate et jurisdictione administratur et subsistit.
 Hinc quicumque inter homines habent potestatem legislativam, ne-
 cessum est ut vel eam recipiant a Deo immediate, uti de facto rece-
 perunt Saul, David, et alii quidam ab ipso Deo Reges electi et desi-
 gnati; vel eam excipiant a communitate hominum conveniente in
 unum corpus politicum, quatenus recte regantur, et feliciter vivant. —
 Habent autem homines a natura, et a Deo ut auctore naturæ facul-
 tatem, et inclinationem conveniendi in ejusmodi communitatem: *Nam,*
 inquit Cicero in lib. *De Amicitia:* *nihil principi Deo in rebus humanis*
est gratius, quam homines habere inter se societatem ordinatum, et per-
fectam: cum enim homo natura sua sit animal sociabile, naturaliter
 appetens vivere in communitate, multisque rebus indigeat ad com-
 mode vivendum, quæ neque ab uno solo homine, nec unica familia
 præstari possunt, qualia sunt omnia necessaria, vel commoda petenda

ab artibus, et disciplinis; ideo homines ut sibi illa necessaria procurent, jus habent instituendi communitatem perfectam, quæ civilis vocatur, estque vel inter incolas ejusdem civitatis, vel etiam inter plures civitates in uno regno. Hæc autem coinunitas ut perfecte dirigatur, necessum est, in ea vigeat aliqua suprema potestas, ad quam ex officio pertineat bonum commune intendere, et procurare; alioqui negligetur, dum privati quique ut solent, commodis suis tantum, aut præcipue attendunt, minusve curant quæ ad bonum commune pertinent. Inter media vero quibus commune bonum procuratur, et Respublica perfecte administratur, præcipue sunt leges, quibus ea constituantur, quæ ad pacem, et justitiam conservandam, communemque felicitatem instituendam expediunt. Quocirca illi, quibus ex officio incumbit Reipublicam cum supra dicta jurisdictione administrare, debent habere jus ferendi leges necessarias ad publicam concordiam, pacem, justitiam, et felicitatem stabiendum necessarias. — Ut igitur ceteris Theologis morem gerentes, nonnulla de Legibus Humanis discutimus, præsentem Disputationem, sicut et præcedentem tres in Articulos distribuemus, quorum *Primus* Legum Humanarum necessitatem, existentiam, et causas aperiet: *Secundus*, efficaciam, et obligandi vim: *Tertius*, earumdem imminutionem, et relaxationem explicabit.

ARTICULUS PRIMUS.

DE EXISTENTIA, ET CAUSIS LEGUM HUMANARUM.

ETSI hominibus ingenita lex dicitur in communi quid faciendum sit, quidve fugiendum; quoniam tamen præter præcepta morum singulis ingenita, multa alia desiderantur ad rectam hominum societatem instituendam et gubernandam, juxta varios rerum eventus particulares, ideo necessarium fuit, ut per humanam rationem generalia legis præcepta magis in particulari determinarentur; quatenus nempe datis occasionibus provideretur Reipublicæ paci, concordiae, ac felicitati, quod utique per leges ab hominibus sanctitas efficitur; quapropter illas esse Reipublicæ utiles et necessarias nullus sanæ mentis denegabit. Unde S. Isidorus lib. 5. *Etymolog.* c. 20. *Factæ sunt Leges ut humano metu humana coerceretur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, et in ipsis improbis formidatio supplicio refrænetur nocendi facultas.* Necessarium ergo fuit Leges Humanas stabiliri, quibus et justi vitam tranquille pacateque ducerent, et protrecti ad vitia proni, qui nec virtutis pulchritudine moventur, nec verbis cedunt, per vim, et metum intentati per legem supplicii a malo cohiberentur, et tandem per assuetudinem probi fierent. — Inde colligitur altera Legis Humanæ ratio summæ necessitatis, quod in Lege Naturali nulla poena decernatur; in divina vero Evangelica, poena dumtaxat in altero sæculo luenda præscribitur; quocirca propter sui dilationem minus homines timore percellit; subindeque oportuit leges humanas institui, quæ poenam earum transgressoribus brevi luendam statuerent, quo facilius quisque a malo revocaretur. Non opus est igitur diutius immorari in probanda legum humanarum necessitate et existentia, quam tota prædicat antiquitas, Gentes omnes, quæ barbariem deposuerunt, universim testantur, nullus enim est hominum

cætus, qui leges non habeat; et Deus ipsemet probat, cum ait Proverb. 8. *Per me Reges regnant, et Legum conditores justa decernunt.* Nenon et dum adversus Tyrannos intonat Isaiae 10. *Vae qui condunt leges iniquas.* Cum enim solum arguat legum institutionis abusum, rectum, ac legitimum usum perspicue probat.

Itaque solum hoc in Articulo proponimus determinandum: *Primo,* an adhuc sub Evangelica lege vigeat humanarum legum obligandi virtus: *Secundo,* apud quos resideat leges condendi auctoritas: *Tertio,* quinam legibus præscriptis subjiciantur.

QUÆSTIO PRIMA.

AN, QUID, ET QUOTUPLEX SIT LEX HUMANA.

NOTANDUM 1. Omnem humanam legem derivari a lege naturali: lex enim nulla est, nisi sit justa; in rebus autem humanis in tantum aliquid censetur justum, in quantum censetur conforme regulis rationis; rationis autem prima regula est lex naturæ. Unde omnis lex humanitus posita, in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturæ derivatur; si vero in aliquo a lege naturæ discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio. *Dupliciter* autem potest aliquid a lege naturæ derivari, vel scilicet per modum conclusionum ex principiis communibus legis naturæ: sicut *quod non sit occidendum derivatur ex eo quod nulli est faciendum malum;* vel per modum determinationis, sicut lex naturæ habet, *malefactorem puniendum esse,* sed *quod tali vel tali poena puniatur,* est quædam determinatio legis humanae: utraque igitur inveniuntur in lege humana posita: sed ea, quæ sunt prioris modi, continentur in lege humana, non tamquam solum per eam posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali; ea vero, quæ sunt posterioris modi, ex sola lege humana vi-gorem habent.

NOTANDUM 2. Legem humanam juxta variam sui considerationem, varie posse dividi. *Primo* namque quatenus derivata est a lege naturæ, dividitur in jus positivum, gentium, et jus civile. Ad jus gentium pertinent ea, quæ derivantur ex lege naturæ, sicut conclusiones ex principiis: ad jus autem civile spectant ea, quæ a lege naturæ emanant per modum particularis determinationis, secundum quod quælibet civitas, vel quodlibet regnum aliquid ad sui tranquillitatem, et securitatem judicat esse stabiliendum et servandum. *Secundum,* cum de ratione legis humanae sit, quod ordinetur ad bonum commune ci-vitatis, et regni, juxta hanc considerationem dividi potest secundum varium statum hominum, qui incumbunt bono communi procurando, stabiliendo, et administrando, qua ratione aliæ leges præscribuntur pro Sacerdotibus, aliæ pro gubernatoribus, aliæ pro militibus, etc. *Tertio,* quia de ratione legis humanae est, ut instituatur a Gouvernante communitatem et societatem hominum: inde fit quod leges humanae distinguantur secundum diversa regimina in monarchicas, aristocra-ticas, et democraticas. *Quarto,* cum lex humana tota sit in directione honorum actuum; secundum hoc distinguuntur leges penes ea, de quibus feruntur. Hinc est lex Julia de adulteris, lex Cornelia de si-cariis, et sic de aliis. *Quinto* denique cum lex spectari possit secundum

distinctam auctoritatem Legislatoris, nempe politicam et ecclesiasticam, hinc fit quod aliae leges dicantur Ecclesiasticae, quae alias appellantur canones, seu regulæ præscriptæ ab iis, qui a Christo Domino curam et auctoritatem habent administrandæ et regendæ Ecclesiæ; aliae sunt leges Civiles, seu Politicæ, quæ præscribuntur a Principibus, atque ab iis, qui regendæ Reipublicæ incumbunt.

NOTANDUM 3. Cirea Christi Domini nativitatis tempora exortum fuisse errorem quoruindam asserentium non esse licitum fidelibus alium præter Deum superiorem agnosceré; subindeque nec parendum esse saecularibus Principibus, nec eorum legibus obediendum. Quorum errorum antesignanus extitit *Judas Galileus in diebus professionis, ut legimus Act. 5. idest, cirea nativitatem Christi, quando videlicet exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis, et ibant omnes ut profiterentur, ut legimus Lucæ 2.* Additur autem de illo Juda quod avertit populum post se. Quid autem ille prædicaret, sacer textus non loquitur: S. autem Hieronymus refert, dicens in 3. cap. Epist. ad Titum: *In initio, inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere Dominum, nisi solum Deum vocari, et eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere.* Aitque hanc heresim multum percrebuisse usque ad tempora prædicationis Christi, et illius occasione Phariseos misisse Discipulos suos ad Christum interrogandum, *an liceret dare censum Cæsari.* Addit autem Anastasius Nyssen. q. 67. in *Scripturam*, sectatores hujus Jude Galilæi vocatos fuisse *Galilæos*, qui prohibebant offerri sacrificia pro Imperatore, et populo Romano, et ideo interfectos fuisse a Pilato: hos enim crevit esse illos Galilæos, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum eorum sacrificiis. Hunc autem pridem sopitum errorem denuo suscavit Lutherus in lib. *De libert. Christiana*, ubi ait: *Nullo opere, nulla lege homini Christiano opus est, cum per fidem sit liber ab omni lege.* Et in Comentario Epist. ad Galat. *Sola fides*, inquit, *necessaria est, ut justi simus: cætera omnia liberrima, neque præcepta amplius, neque prohibita.* Ibidemque hæc addit: *Si conscientia dictat, peccasti. Responde, peccavi: ergo Deus puniet, et damnabit?* non. *At lex hoc dicit? sed nihil mihi cum lege. Quare? quia habeo libertatem:* et addit *ibidem* nullam legem Christianis, sive ab hominibus, sive ab Angelis imponi posse, nisi quantum ipsi velint. Ab hoc autem errore non longe abest Calvinus: nam lib. 4. Inst. c. 10. n. 8. affirmat, *Déum esse unicum Legislatorem: non licere hominibus id sibi honoris sumere, et num. 5. prius dixerat leges humanas dietas et probatas sive ab Ecclesia, sive a magistratu ferantur, non ligare per se conscientiam.* Contra quos errores sit

Conclusio prima. — FIDELES PER LEGEM EVANGELICAM NON EXIMUNTUR AB OBLIGATIONE PARENDI LEGIBUS HUMANIS, ET OBEDIENTIA ERGA SUPERIORES ECCLESIASTICOS, ET TEMPORALES; PROINDEQUE ADHUC PERSEVERAT LEGUM HUMANARUM NECESSITAS, ET UTILITAS.

Probatur Conclusio illis omnibus Scripturæ textibus, quibus Christus Dominus, et Apostoli fidelibus præcipiunt, ut debitam observantiam, et obedientiam Superioribus, tam Ecclesiasticis, quam politicis

impendant. Sie Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cesaris Cesari, et quæ sunt Dei Deo*, ex quibus verbis Justinus Martyr in *Apologia secunda pro Christianis*, colligit præceptum solvendi tributa Principibus: *ibidemque* profitetur nomine omnium Christianorum subjectionem, et obedientiam erga Romanos Imperatores tunc Ethnicos. Similiter Lucae 10. Christus Dominus alloquens Apostolos ait: *Qui vos odit, me odit; et qui vos spernit, me spernit*: quibus Christus præcipit fidelibus, ut Apostolis, et in eorum persona, Prælatis aliis Ecclesiasticis Apostolorum successoribus debitam ex præcepto divino impeendant obedientiam. Hinc S. Paulus ad Rom. 13. generaliter præscribit v. 1. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: *Non enim est potestas nisi a Deo; quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt*: et v. 2. *Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*: *qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*: et v. 5. *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Cujus postremi testimonii priora verba, necessitate subditi estote, direcete pugnant contra id, quod contra dixit Lutherus, non esse subditos fideles, nisi ipsi velint. Posteriora vero, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, contraria sunt ei, quod dieit Calvinus, leges humanas non obligare per se conscientiam. Et ad Tit. 3. v. 1. *Admone illos Principibus, et Potestatibus subditos esse*. Et Hebr. 17. v. 17. *Obedite præpositis vestris, et subiacete eis*: *ipsi enim perrigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri*. Et 1. Petri 2. v. 13. *Subditi igitur estote omni humanae creaturæ, sive Regi, quasi præcellenti, sive Ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum; quia hæc est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam*, eorum scilicet, qui Christianos accusabant ipso initio prædicationis Evangelii, quod principatum humanum everterent, et inobedientiam erga Principes, et erga leges humanas introducerent, ut testantur S. Hieron. in c. 3. Epist. ad Titum, initio; et Chrysost. homil. 23. in Epist. ad Tim. his verbis: *Plurima tunc temporis circumferebatur fama, traducens Apostolos reluti seditiosos, rerumque noratores, qui omnia ad evertendum leges communes, et facerent, et dicerent*: qui etiam notant idcirco Apostolos Petrum et Paulum, tam multa in suis Epist. dixisse de obedientia erga Principes et Superiores, ut huic errori sese opponerent. — Confirmatur ex facto Apostolorum, qui varia præcepta variasque leges in ipso nascientis Ecclesiæ exordio fidelibus præscripserunt. Sic Act. 15. statuerunt, *ut gentibus de novo conversis præcipiatur abstinere a sanguine, suffocato, et idololylthis*. In fine ejusdem capituli de Paulo, scribitur: *Præcipiens custodire præcepta Apostolorum, et Seniorum*. Et ex eo quod Apostolus usus est ista potestate 1. ad Timot. 3. *Hæc tibi scribo, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari*. Ibidem Bigamōs et Neophyto ad Episcopatum non esse assumendos edicit, 1. ad Cor. 14. mulieres in Ecclesiis taceant, et ex antiqua Ecclesiæ praxi, ut constat ex Canonibus Conciliorum vetustissimorum 3. et 4. sæculo coactorum.

Suffragatur etiam ratio; quia lex Evangelica Principes sœculares, et Prælatos Ecclesiasticos sua auctoritate non fraudat, et spoliat, imo potius illam commendat, stabilit, et confirmat, velut a Deo derivatam, juxta illud Joan. 19. *Non haberes potestatem adversum me ullam, in-*

quiebat Christus, nisi tibi datum esset desuper: et Rom. 13. *Non est potestus nisi a Deo.* Nec etiam eos privat illius potestatis usu in condendis legibus necessariis vel utilibus ad bonum regimen Ecclesiae aut Reipublicae; nam sicut ante legem Evangelicam, sic etiam sub ea multa occurrere possunt ad Dei cultum, morum directionem. Reipublicae tranquillitatem et pacem conduceant, quae divinis legibus Novi Testamenti determinata non sunt et expressa, ut patet non solum in legibus pertinentibus ad Sacramentorum administrationem et receptionem, censuris Ecclesiasticis, impedimentis matrimonii, sed etiam in iis, quae spectant ad rectam imperii, regni, et cuiusvis communis directionem: nam non potest communitas civilis perfecta sine legibus gubernari. Hinc tanto studio fideles nascentis Ecclesiae observabant imperatorias leges, quae divino cultui non erant contrariae, ut inerito Plinius scribens ad Trajanum de Christianis, significaverit nihil s^r invenisse quo culpari possint, de non servatis, excepta religione, Imperatoriis legibus, atque edictis. Cujus quidem observantiae S. Augustin. lib. *De catechizandis rudibus* cap. 21. dicit fuisse figuram in Veteri Testamento, quando Judæis capta Jerosolyma, et Babyloniam deducti jussi sunt orare pro eis, a quibus captivi tenebantur, et in eorum pace pacem sperare suam: eoque id effecerunt, ut verum Deum tandem quidam illorum Regum agnoscerent et colerent. Simili modo Christi fideles exacte servando Imperatorum decreta effecerunt, ut et ipsi tandem Christo crediderint.

OBJICIUNT HÆRETICI: Judæis est prohibitum aliquas leges legi divinæ superaddere: ergo pariter Christianis non est licitum novas condere leges, quae jus divinum in Novo Testamento exaratum determinant, ejusque impletionem promoveant. *Probatur antecedens, ex* Deuter. 4. ubi dicitur: *Non addetis ad verbum, quod loquor vobis, nec auferetis ex eo, etc. et quod præcipio tibi hoc tantum facies, nec addas quicquam nec minuas.* Patet etiam consequentia, tum a paritate rationis, tum quia S. Joan. cap. ult. Apocal. ita præscribit: *Contestor omni audienti verba Prophetice libri hujus, si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto: et si quid diminuerit de verbis libri Prophetice hujus, auferet Deus partem ejus de libro ritæ, etc.* — **Respondeo 1.** Distinguendo anteced. Judæis est prohibitum aliquid addere legibus a Deo sanctis; tamquam si leges ab eis additæ divinæ essent. *concedo:* secus, nego. Nam ex ipsomet Veteri Testamento constat plura ab hominibus sanctissimis fuisse sancta ab universis Israelitis in perpetuum servanda; nam Esther 9. Judith. ult. et 1. Machab. 4. nova festa fuerunt instituta in perpetuum servanda; et 1. Regum 30. David constituit *ut esset æqualis partio descendentium ad prælium, et remanentium ad sarcinas.* — **Respondeo 2.** Negando consequentiam: disserim enim inter Legem Noyam, et Veterem est, quod in veteri lege præter moralia præcepta, etiam præcripta fuerunt judicialia et cæremonialia, etiam quantum ad minima, quae vel Dei cultum, vel pacem inter Judæos stabilendam et servandam spectabant: quare non mirum est, si forte non fuit in potestate hominum leges humanas Ecclesiasticas terre, cum Deus providerit omnibus per seipsum; at in lege Noya secus accidit: cum enim nihil præscriptum fuerit a Christo Domino circa judicialia et cæ-

monialia, eo quod hæc per se non ordinabantur, nec quidquam conferabant ad gratiam, in qua primario lex nova consistit, idecirco debuerunt ea præscribi per homines. Unde ad textum Apocal. dico S. Joannem tantum prohibere detractionem, vel additionem ad ea, quæ vaticinatus fuerat, et in eo libro scripsisset: non vero facultatem adimit Christianis Prælatis, et Principibus nova decreta stabiliendi, quæ vel Ecclesie, vel civilis communis rectam administrationem concernunt.

OBJICIUNT 2. Christus Dominus Marci 7. damnat humana præcepta, proferens illud Isaiae c. 29. *In vanum me colunt docentes doctrinas, et præcepta hominum.* Et Matth. 23. arguit Phariseos, quod *onera gravia humeris hominum imponerent, digito autem suo nollent ea movere.* Ergo censuit non morem gerendum præceptis et legibus humanis. — Nego consequentiam, et ad textum S. Marci, respondeo, idecirco Christum Dominum reprehendere Phariseos, quod nempe multis vanas, et inutiles observantias superstitiose proponebant suis sectatoribus, parvi autem ducebant observantiam divinorum mandatorum, ut patet ex ratione, quam ipsem Christus subjungit dicens: *Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptismata urceorum, et calicum, et alia similia his facitis multa.* Addit: *Bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem restram servetis.* Cujus quidem rei subjicit exemplum, nempe quod potius essent munera in templo offerenda, quam parentum necessitati subveniendum. Ad textum vero Matth. dico Christum partim redarguere Phariseos, quod digito suo nollent movere onera aliis imposta, ad quæ tamen portanda hor tabatur populum dicens: *Omnia ergo quæcumque dixerint vobis servate, et facite:* partim quod in minutioribus quibusdam observantiis, ut in solvendo decimas menthae, et anethi, etc. essent accurati, et graviora negligerent: unde subjungit: *Hæc oportuit facere, et illa non omittere.*

OBJICES 3. Christiani in Novo Testamento dicuntur cxleges, et omnino liberi: ergo nullis humanis legibus, tam Ecclesiasticis quam civilibus tenentur. Probatur antecedens, ex illo Matth. 7. ubi Christus ait: *Liberi sunt filii, scilicet a dandis tributis.* Similiter ad Galatas 2. conquæritur Apost. quod falsi fratres subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu: ut nos in servitutem redigerent. Et cap. 4. *Itaque fratres non sumus ancillæ filii, sed liberi, qua libertate Christus nos liberarit.* Et cap. 5. *Vos in libertatem vocati estis.* Et ibidem: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et 1. ad Timoth. 1. *Justo non est lex posita.* Et 2. ad Corinth. 3. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas.* — Nego consequentiam: licet enim Christiani vocati sint in libertatem, hæc tamen libertas non est exceptio ab obedientia superioribus præstanta, sed vel a dominio peccati, vel a spiritu et timore servili, vel ab onere legis Mosaycæ. Unde monebat S. Petrus Epist. 1. cap. 2. *Quasi liberi, et quasi velamen habentes malitiae libertatem, sed sicut serri Dei.* Unde ad singulos textus respondeo: Ad primum quidem dico, illa verba Christi ex Matth. non esse ad propositum: nam sensus illorum est, Reges et Principes non solere tributum exigere a suis filiis, sed hoc esse ab omni tributo liberos; adeoque nec vere a Christo fuisse exigendum tributum, qui erat filius summi Regis, et omnium Dominus. — Ad textus autem

Apostoli ad Galatas dico eum ibi sermonem instituere de Christianorum libertate, et exemptione ab onere legis Mosaycæ, quam ostendit fuisse legem servitutis, et populum Judaicum, cui data est, fuisse præsignatum per Ismaëlem Ancillæ filium: Christianos autem per Isaac filium Liberæ, quibus significat nos esse liberos a lege Mosayca, non autem ab omni alia; propter quod addit: *Tantum ne libertatem hanc (a Lege Mosayca) in occasionem detis carnis: sed per charitatem spiritus servite invicem.* Hinc ibidem rite advertit S. Chrysost. quod Apostolus, cum *legis jugum detraxisset*, ne subsilirent, aliud illis imponit jugum, nimirum charitatis, illo quidem validius, sed multo levius, ac jucundius. Vult igitur Apostolus, quod Christiani liberi sint a jugo legis Mosaycæ, non autem a lege charitatis erga invicem et erga Deum, quæ lex charitatis omnia alia moralia præcepta continet, ut ibidem significat Apostolus dicens: *Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* — Ad illud Epist. ad Timoth. dico *justo non esse legem positam*, quatenus pœnas, et terrores minatur; cum justus legem impleat, non formidine pœnæ sed amore honestatis et justitiae: illo modo autem est posita injustis, et parricidis, ut ibidem docet Apostolus. — Ad locum 2. ad Cor. dico Apostolum solum velle, quod fideles liberi sint ab obscuritate et crassitie veteris legis, et a cæcitate et duritie cordis Judæorum; quatenus libere Deo serviant, et veritati rebusque divinis intendant: unde paulo ante dixerat: *Usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor Judæorum. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen: Dominus autem spiritus est, ubi autem spiritus Domini ibi libertas, non vero revelata facie gloriam Domini speculantes, etc.*

OBJICIUNT 4. Christus Dominus Lucæ 22. Apostolos alloquens ait: *Reges gentium dominantur eorum: vos autem non sic: ergo censem Christus nullam vigere dominationem apud fideles; proindeque nec apud eos esse legislativam potestatem.* Similiter 1. ad Cor. 7. Apostolus ait: *Precio empti estis, nolite fieri servi hominum.* — Respondeo primum, Christum illis verbis monere tantum discipulos suos, ut nec dominatum, nec titulos honoris, et excellentiæ affectent, sed potius exoptent aliis servire. Si autem cæteris præesse cogantur, non id faciant quasi dominantes, sed quasi ministrantes, suumque imitentur exemplum, qui cum esset eorum Dominus et magister, in medio eorum erat sicut qui ministrat. — Ad Apostolum dico ipsum prohibere ne efficiamur servi hominum in iis, quæ Deum offendunt, eis scilicet ita se accommodando, ut eis obsequium impendentes, quæ Dei sunt deseramus: alioqui enim alibi servos monet Apostolus, ut suis dominis temporalibus obsequantur. Sic ad Ephes. 6. *Servi, obedite dominis carnalibus cum tremore, et timore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: scientes quoniam unusquisque, quod fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber.* Idem repetit ad Coloss. 3. idem pariter docet S. Petrus 1. cap. 2. dicens: *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis.*

Conclusio secunda. — LEX HUMANA NON INCONGRUE DESCRIBITUR: DICTAMEN RATIONIS PRACTICE AD COMMUNE BONUM AB

EO, QUI CURAM COMMUNITATIS HABET, ET IN EAM AUCTORITATE POLLLET, SUBDITIS SUFFICIENTER NOTIFICATUM.

Patet hujusce descriptionis veritas ex illius partium declaratione. *Primo* namque lex humana dicitur *dictamen rationis practicæ*, in quo veluti generice convenit non solum cum lege naturali, a qua velut a fonte derivatur, sed etiam cum consilio, et simplici mandato præscripto ab eo qui potestatem exercet; dum autem subditur *ad bonum commune*, excluditur privilegium, quod in bonum privatum aliquius particularis dumtaxat conceditur. *Cætera* vero adduntur, tum ut excludatur consilium, quod auctoritatem unius in alterum non exigit: tum ut explicetur vis et efficacia coactiva legis, quæ fieri potest per superiorem habentem supremam potestatem in subditos, quibus legem præscripsit et notificavit.

Advertendum nihilominus, alias a jurisperitis legis humanæ definitiones tradi: Gratianus enim c. *Lex* distinct. 2. ait quod *Lex est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebis aliud sanxerunt*. Papinianus vero *Lege* 1. ff. de *legibus*, sic eam deseribit: *Lex est commune preceptum, virorumque prudentum consultum, delictorum prohibitio, et communis reipublicæ sponsio*. Demum Rebuffus in *Proemio constitutionum regalium glossa* 1. num. 1. hanc tradit legis humanæ descriptionem: *Lex est commune bonum, sine quo nihil unquam boni fieri possit*. Licet autem hæ omnes, et aliæ similes legis humanæ descriptiones revera probari possint, nihilominus ea, quam tradidimus, exactior, et magis probanda videtur; utpote quæ genus, et differentiam perspicacius explicit.

Advertendum insuper ad legis humanæ integritatem, et perfectionem varias requiri conditiones, quas oianes complectitur Isidorus lib. *Ety.* cap. 2. et Gratianus dist. 4. his verbis: *Erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patricie, loco et tempori conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat: nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta*. Primo dicitur quod lex debet esse *honesta*, et *justa*: cum enim ordinetur lex ad componendos hominum mores, qui probi et virtuosi esse nequeunt, nisi honestate virtutis, et *justitia* imbuantur; hinc merito sanctus Augustinus lib. 1. De libero arb. c. 5. *Mihi lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*. Discriben autem est inter has duas legis humanæ particulas, *honesta*, et *justa*, quod eatenus *honesta* dicitur, quatenus præcipit quod honestum est, et rectæ rationi congruum; *justa* vero prout æqualiter, et sine ulla exceptione omnes subditos ad præscriptum obeundum, vel vitandum compellit. — *Secundo* dicitur, quod lex debeat esse *possibilis*, idque non solum possibilitate physica, verum etiam moralis, nempe, ut subditorum viribus sit contemperata: lex enim humana debet multitudinem, cui præscribitur dirigere ad bonum commune; tali autem modo non dirigeret, si aliquid factu difficile præciperet. siquidem id potius vergeret in detrimentum boni communis, essetque subditis in laqueum, cum vix a paucissimis observaretur, ob difficultatem rei præceptæ, et humanam fragilitatem. Quare id maxime caveræ debent Principes et prælati ne multitudine legum, et difficultate subditos opprimant et obruant. Unde merito dixit Seneca Epist. 94. *Legem brevem esse oportet*.

tet, quo facilius ab imperitis teneatur, vel ut emissa divinitus vox sit: jubeat, non disputet. Hinc S. Augustinus Epistola 119. quæ est ad Januarium de variis ritibus Ecclesiasticis, ubi diversa Ecclesiæ præcepta commemorasset, ait cap. 19. *Omnia itaque talia, quæ neque sanctorum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesie roborata sunt, sed diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino numquam inveniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt; ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo. Quamvis enim neque hoc inveniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis, et manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, servilibus oneribus premunt ut tolerabilius sit conditio Judæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnoverint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur. Sed Ecclesia Dei inter multam paleam, multaque zizania constituta multa tolerat, et tamen quæ sunt contra fidem, vel bonam vitam non approbat, nec facit.* — Tertia conditio est ut lex humana feratur secundum consuetudinem patriæ; siquidem juxta regionum, et gentium varietatem variae sunt etiam consuetudines; proindeque variari debent leges. — Additur quod *loco, et tempore congruere debeant.* Inde factum est, quod tanta sit legum variatio; quæ enim uno tempore congruebant, altero videntur intestæ. — Sequitur quod debeat esse necessaria, et utilis: necessaria, inquam, ad malorum proscriptionem; si enim in republica omnia recte constent, omnino supervacanea est lex. Utilis autem, nam si nullam communi bono utilitatem afferat, omnino ut frustranea et inanis est ableganda. Additur quod *lex debeat esse manifesta:* unde Justinianus lib. De legibus: *Leges, inquit, sacra-tissimæ ab omnibus intelligi debent, ut universi præscripto earum manifestius intellecto prohibita declinent, et faciant præscripta.* Cætera adduntur ut exinde constet qualiter leges omnes cedere debeant in bonum commune, ut in prima Disp. dictum est.

QUÆSTIO SECUNDA.

PENES QUOS RESIDEAT LEGISLATIVA POTESTAS.

NOTANDUM 1. Supremam legislativam potestatem penes solum Deum residere; cum enim unus sit potentissimus omnium rerum Artifex, ejus solum est res omnes, maxime ratione prædictas, per debita media suos in fines dirigere. Cum autem duplex hominum sit status, ac finis, unus naturalis, alter supernaturalis, ad quos duplicei divinæ suæ providentiæ vigilantia, Deus suos in fines ordinat, etiam duplē hominibus auctoritatem indidit, qua tamquam ejus supremæ potestatis administri alios sibi subditos dirigerent ad utramque felicitatem, naturalem, et supernaturalem. Hinc *duplex* exurgit inter homines legislativa potestas: *alia* quidem civilis, et politica, qua res publica rite, pacateque administretur et subsistat; *alia* autem spiritualis, et Ecclesiastica, qua Christi Domini fideles invicem non solum charitatis, sed etiam tranquillitatis, et concordiæ vinculo cohæreant; ac sibi præ-

scriptis legibus obtemperantes faciliori, securiorique gressu vitam æternam possint assequi. Quæritur ergo apud quos hæc utraque leges ferendi potestas maxime resideat, et vigeat.

NOTANDUM 2. Hoc esse discrimen inter utramque hanc legislativam potestatem, quod Ecclesiastica a Christo Domino derivata sit in Petrum, et ejus Successores, juxta illud Matth. 16. *Tibi dabo clares regni Cœlorum*, et Joan. 20. *Pasce oves meas*: quibus, ut dicemus mox, promittitur, deinde committitur regimen universalis Ecclesiæ Petro, et ejus Successoribus: politica vero primario, et quasi radicale resideat penes ipsam communitatem, seu rempublicam; hæc enim potestas consequitur ex natura rei conditionem corporis politici, velut quedam illius moralis proprietas; siquidem eo ipso quo aliqui coeunt in aliquem cœtum, ista communitas ex natura rei habet potestatem se regendi per media convenientia: proindeque præscribendi leges, quibus singula membra bono communi studeant, et invigilent. Sicut enim eo ipso quo servus aliquis, aut aliis adscribitur in familiam alicujus Domini, ex conscientia ipsius regimini subjacet; ita et membra communitatis, hoc ipso quod in unum corpus coeunt, ipsius corporis regimini, et auctoritati subjacent. Hæc autem potestas totius communitatis non residet penes aliquod ipsius membrum; quia non est potior ratio de uno homine, quam de altero, ob quam illi ex natura rei jus regendi multitudinem, seu communitatem competet: maxime cum singuli homines sibi libertatem vindicent, nec ex natura sua alicui politicæ potestati subjiciantur. Hæc igitur potestas penes totam ipsam communitatem residet, non tamen ei ita immobiliter est affixa, quin possit ab ea amoveri, nam primo Deus tamquam supremus omnis creati juris Dominus potest hanc potestatem legislativam auferre ab illa communitate, et alicui illius membro conferre, sicut regiminis potestatem super Israëlitas contulit Sauli et Davidi. Potest etiam ipsa Respublica hanc potestatem in unicum sui membrum transferre.

NOTANDUM 3. Hoc insuper esse discrimen inter utramque potestatem, quod Ecclesiastica sit excellentior civili, quantum spiritualia præstant temporalibus, et supernaturalia naturalibus: Ecclesiastica nempe potestas est ordinis supernaturalis, non solum quantum ad principium a quo derivatur, utpote instituta ab Auctore gratiæ, sed etiam quantum ad finem; siquidem finem supernaturalem intendit, et per media supernaturalia; quamvis autem multa præcipere videatur, quæ in substantia sunt ordinis naturalis, tamen hæc idecirco imperat, ut per illa melius consistat ordo Ministrorum Ecclesiæ, qui sacrificia offerre, et ministrare debent sacramenta, cæteraque munia Ecclesiastica obire; quibus populus salutem facilius operetur, seu consequatur. Civilis autem potestas tantum est ordinis naturalis; solum enim spectat ad politicam felicitatem, nec per se spiritualem, et supernaturalem intendit. Nihilominus hæc utraque potestas invicem debet cohærere: hinc Hugo Carnotensis Epist. 238. ad Paschalem Papam merito ait: *Cum regnum, et Sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus, floret, et fructificat Ecclesia: cum vero inter se discordent, non tantum parvæ res non crescunt, sed etiam magnæ miserabiliter dilabuntur.*

His ita prælibatis, tria maxime hic occurrunt examinanda. *Primum* quidem, an et quas leges possint Imperatores et Reges ferre. *Secundum*, an Ecclesiæ Prelati, puta summus Pontifex, Episcopi, etc. possint sibi subditis fidelibus leges præscribere. *Tertium*, an etiam Comunitates, et cœtus leges condere valeant.

Conclusio prima. — IMPERATORES, ET REGE^S NON POSSUNT CONDERE LEGES PURE ECCLESIASTICAS, SED SOLUM POLITICAS; IDQUE DUMTAXAT PRO SIBI SUBDITIS POPULIS. Hæc conclusio duas habet partes, quarum

Probatur prima: Primo quidem auctoritate SS. Patrum, ut constat ex S. Athanas. Epist. ad solitariam vitam agentes; Hilario adversus Constantium, maxime vero ex S. Ambrosio, qui in concione de *Basilicis non tradendis hæreticis*, ita de Imperatore loquitur: *Quid honorificentius, quam ut Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur?* *Quod cum dicitur. sine peccato dicitur, Imperator enim bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est: bonus enim Imperator querit auxilium Ecclesiæ, non refutat etc.* Et Epist. 13. ad Imperatorem Valentiniū, qui mandaverat Ambrosio, ut coram se veniret disputaturus de fide cum Auxentio Ariano, inter cætera scribit: *Quando audisti, clementissime Imperator, in causa fidei Laicos de Episcopo judicasse?* Ita ergo quadam adulatio[n]e curvamur, ut Sacerdotalis juris simus immemores, et quod Deus donavit mihi, hoc ipse aliis putem esse credendum? Si docendus est *Episcopus a Laico*, quid sequetur? *Laicus ergo disputet, et Episcopus audiatur: Episcopus discat a Laico.* At certe si vel Scripturarum seriem divinarum, vel vetera tempora tractemus, qui est qui almuat, in causa fidei, in causa, inquam, fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis judicare? Eris, Deo favente, etiam senectutis maturitate prorectior, et tunc de hoc censebis, qualis ille Episcopus sit, qui Laicis jus Sacerdotale substernit. Pater tuus, Deo favente, vir maturioris ævi, dicebat: *Non est meum judicare inter Episcopos: tua nunc dicit Clementia: Ego debeo judicare: et ille baptizatus in Christo, inhabilem se ponderi tanti putabat esse judicii; Clementia tua, cui adhuc emerenda baptismatis sacramenta serrantur, arrogat de fide judicium, cum fidei ipsius sacramenta non norerit.* — Simili constantia et animi fortitudine S. Augustinus scribit ad Bonifacium Comitem de Donatistis, et Circumcellionibus ostendens qualiter, et quando fideles debeant Imperatorum legibus obtemperare; *Quia, inquit, et Imperatores, quando pro falsitate contra veritatem constituant malas leges, probantur bene credentes, et coronantur perseverantes; quando autem pro veritate contra falsitatem constituant bonas leges, terrentur sœvientes, et corriguntur intelligentes: Quicumque ergo legibus Imperatorum, quæ contra veritatem Dei non feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium, etc.* — Nec obstat: quod aliqui Imperatores Christiani leges aliquas Ecclesiasticas præscripserint, ut constat ex Codice Justiniani: nam si quid decreverint, nullam habuit vim obligandi, ex vi sanctionis Imperatoriæ, sed solum vel ex concessione Ecclesiasticae potestatis, quasi per tacitam vel expressam invocationem Ecclesiæ postulantis auxilium brachii sœularis adversus sœvientes hæreticos, aut alia vitia religioni contraria, puta

blasphemias, ritus Paganicos, et Judaicos, quae per solam Ecclesiae spiritualem potestatem non poterant cohiberi; *vel* id presterunt Imperatores, ut executioni demandaretur, quod vel a Christo Domino, vel ab Ecclesia sancte fuerat ordinatum; nam Reges et Imperatores Ecclesiae tuendae ac servandae maxime invigilare debent, juxta illud Isaiae vaticinium de Ecclesia: *Erunt Reges nutritii tui, et Reginæ nutrices tuæ: cultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent.*

Patet etiam secunda pars, nempe quod Imperatores et Reges tantum possint condere leges pro sibi subditis populis. Cum enim leges ferendi auctoritas tantum sese ad subditos extendat, quos Legislatores possunt ad legum observantiam coercere, inde fit, quod nullam prorsus obligandi vim habeant leges respectu eorum, qui Legislatori non subjiciuntur.

Conclusio secunda. — SUMMUS PONTIFEX, EPISCOPI, ET CONCILIA POTESTATEM HABENT LEGES ECCLESIASTICAS FERENDI.

Prima pars fundatur in illis duobus testimoniosis Matth. 16. ubi Christus Petro specialem auctoritatem promittit, dicens: *Tibi dabo claves Regni Cœlorum, et Tu es Petrus, et super hanc Petram cœdificabo Ecclesiam meam.* Postmodum vero promissum implendo Joan. 21. cum ter Petrum interrogasset, an se plus diligeret, quam cæteri, subiungens, ait: *Pasce oves meas,* hoc est, accipere potestatem regendi, et leges ferendi: verbum enim pascendi in Scripturis significat eam potestatem, ut colligitur ex 2. Regum c. 5. *Tu pasces populum meum Israël, et eris Princeps super eum.* Dum autem indefinite dixit *oves meas,* ostendit potestatem Petro concessam in omnes Christi fideles. — Quam utique veritatem diserte explicat S. Bernardus, lib. 2. *De consideratione ad Eugenium summum Pontificem* cap. 8. ubi eum alloquens ait: *Age, indagemus adhuc diligentius quis sis, quam geras videlicet pro tempore personam in Ecclesia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, Patriarchatu Abraham, Ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es, cui clares traditæ, cui oves creditæ sunt...* *Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos, tibi universi crediti, uni unus.* Nec modo orium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem quæris? Ex verbo Domini. Cui enim, non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum sic absolute, et indiscretæ, totæ commissæ sunt oves? Si me amas Petre, Pasce oves meas: quas? illius vel illius populi, civitatis, aut regionis, aut certe regni? Oves meas, inquit. Cui non planum non designasse alias, sed assignasse? nihil excipitur ubi distinguitur nihil.

Hanc ipsam veritatem plures summi Pontifices asseruerunt: Sic Anacletus Papa dist. 22. Epist. ad omnes Episcopos, ita scribit: *Sacrosancta Romana, et Apostolica Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro primatum obtinuit, et eminentiam potestatis super universas Ecclesias, ac totum Christiani populi gregem assecuta est; sicut ipse Beato Petro Apostolo dixit: tu es Petrus, etc. Idem affirmat Innocentius III. c. Sollicite est, etc. Nobis in Beato Petro sunt*

oves Christi commissæ, dicente Domino, Pasce oves meas. Et Innocentius IV. in Concilio Generali Lugdunensi: Cum Jesu Christi vices teneamus in terris, nobisque in Petri Persona dictum sit: Quodcumque ligaveris super terram, etc.

Confirmatur hæc eadem veritas ex praxi veteris Ecclesiæ: Nam Victor Asiaticas Ecclesias excommunicavit, quod Pascha non celebrarent die Dominicæ, sed ea die, qua celebratur a Judæis, ut legitur apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 34. Zephyrinus, ut refert Tertull. lib. *De Pudicitia* cap. 7. statuit, ut mœchi, ac tornicarii ad pœnitentiam admittantur. Item Montanistas damnavit, ut refert ipse Tertullianus lib. *Contra Praxeam*. Stephanus Papa statuit non esse rebaptizandos ab hæresi redeuntes. Ita Eusebius lib. 7. cap. 6.

PETES: an summus Pontifex possit leges condere independenter a Cardinalium consilio? — **Respondeo**, quod antiquitus Romani Pontifices, dum aliquid gravioris momenti statuendum habebant, non assumebant consilium, quam vicinorum Episcoporum, ut patet plurimis exemplis, quæ non juvat in præsentiarum expendere. Nihilominus congrue summus Pontifex nihil maximi ponderis statuit, ac decernit absque Cardinalium consilio: *Quia, ut ait Innocentius III. sicut refertur titulo Qui filii sunt legitimi, cap. Per venerabilem, sunt Sacerdotes Levitici generis fratres nostri, qui nobis jure Levitico in executione Sacerdotalis officii Coadjutores existunt: Is vero super eos Sacerdos, sive judex existit, cui Dominus inquit in Petro: quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in Cælis. Ejus Vicarius, qui est Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, constitutus ab eo iudex vivorum, et mortuorum.*

Probatur secunda pars: *Primo*, quia Episcopi habent potestatem in suis Diœcesibus, et positi sunt regere Ecclesias suas a Spiritu sancto. *Secundo*, quia tales potestatem agnoscit Ecclesia in illis, ut patet ex cap. *Si quis de majoritate, et obedientia, et cap. ut animarum, in sexto.* *Tertio*, ex praxi veteris Ecclesiæ, quæ cernitur in S. Cypriani Epistolis 10. 11. 12. et 14. in qua decernit, et præcipit in suo Clero, ne temere pax lapsis concedatur, et in Epist. 13. in qua statuit *ne lapsi, et Catechumoni exeant ex hoc mundo vacui communione.* — Item ex Canonibus Petri Alexandrini *Sermone de Pœnitentia*: *Epist. Canonica Gregorii Thaumaturgi* constituerunt varias pœnas pro diversitate peccatorum, et aliis.

Patet etiam tertia pars, quia 1. Concil. Generale legitime congregatum habet potestatem condendi leges pro tota Ecclesia: *Tum quia Concilia Generalia in Spiritu sancto congregantur, et universam Ecclesiam repræsentant: Tum quia Apostoli sedentes in Concilio Generali leges sanxerunt, ut patet ex Act. 15. Tum denique, quia id semper factitatum est in Conciliis Generalibus, in quibus plurima sancta fuere ad bonum Ecclesiæ regimen, et probam morum institutionem spectantia.* — *Concilia Provincialia* itidem possunt condere leges, quæ obligent in Provinciis; et *Nationalia*, quæ in nationibus ut constat pariter ex universalis et perpetua Ecclesiæ praxi. Quod si quasdam leges tulerint Nationalia, vel Provincialia Concilia, quæ ad totum orbe sese extendunt, id non factum est, quia ab illis Conciliis san-

citæ fuerunt illæ leges, sed quia a fidelibus omnibus hujusmodi leges fuerunt acceptatae, id postulantibus et præcipientibus Episcopis.— *Quantum vero ad Capitula Ecclesiarum Cathedralium sede vacante, verisimilius est nihil posse constituere, quod obliget in tota Diocesi, nisi provisionaliter, in iis maxime, quibus necessarium est pro tempore vacationis provideri: tum quia ipso jure cavitur, ne sede vacante aliquid innovetur, et licet jurisdictione episcopalibus in capitulo Cathedralis Ecclesiæ subsistat sede vacante, tamen in eo residet per modum transeuntis, et provisionaliter tantum, donec constituatur Episcopus: leges autem ferri debent ab auctoritate se habente per modum permanentis; siquidem, ut diximus, leges ex se debent esse perpetuae. Tum denique, quia ampliorem non habet jurisdictionem Capitulum Cathedrale, vacante sede Episcopali, quam Collegium Cardinalium, vacante sede Apostolica; sed non licet Cardinalibus aliquas leges condere, vacante sede Apostolica, nisi solum per modum provisionis, et id exigente summa necessitate, quia unicum negotium injungitur Cardinalibus, nimirum vacare electioni summi Pontificis, ut constat ex Clementina *Ne Romani etc.* et ex capite *ubi periculum, de electione; in sexto*: ergo etc. — Denique omnes Superiores habentes jurisdictionem Episcopalem, aut quasi Episcopalem, quales sunt plurimi Abbaties, aliisque superiores, et Ordinum Prælati, condere possunt leges pro sibi subditis religiosis. Potest et id ipsum præstare Congregatio Generalis, et Provincialis, ut ex usu Religionum a Pontificibus approbato constat. *Observandum* nihilominus, nullas leges ferri posse in Seraphico nostro ordine, quæ fratres obligent sub pena mortali: hanc enim auctoritatem proscriptis Sixtus IV. in Bulla *Circumspecta Apostolicæ Sedis*, quæ est num. 26. ejusdem Pontificis in Bullario Rodriguez. In ea namque summus Pontifex ad instantiam Ministri Generalis, et universi Ordinis, annullavit obligationes sub pena mortali, ex censuris oriundas, ac statutis hactenus factis etiam Papalibus: quam utique annulationem confirmavit Pius V. ut refert Portel. verbo *statutum, in additionibus; concedens ut per quæcumque statuta etiam Apostolica, non ligarentur Fratres ad aliquas censuras, seu penas Ecclesiasticas, vel ad peccatum mortale: sed tantum ad penas seu penitentias per Prælatos imponendas, dummodo non sit contemptus, vel mandatum non sit positum sub pena excommunicationis, vel in virtute sanctæ obedientiæ.**

QUÆSTIO TERTIA.

QUINAM LEGIBUS HUMANIS TENEANTUR.

NOTANDUM 1. Certum esse leges præceptivas, aut prohibitivas non obligare ad aliquid vitandum aut faciendum, nisi subditos rationis compotes: cum enim lex sit actus jurisdictionis et superioritatis, qui non potest exerceri, nisi erga subditum qui præceptum cognoscere debet ut impleat; inde constat, quod obligare non possint leges præceptivæ, aut prohibitivæ, nisi eos, qui legislatoris imperio subjacent, et illius mandatum nosse possunt, ut illud implere valeant. *Aude* quod quicumque legibus tenentur sint ejus conditionis et status. ut nisi pareant, transgressio illis imputetur ad culpam: at qui non sunt capaces rationis

nihil admittere possunt, quod imputatur ad culpam: siquidem taliter nihil imputatur, nisi fiat more humano, idest, intelligenter, et rationabiliter; proindeque intantes, qui nondum ad rationis usum pervererunt, non tenentur legibus præceptivis aut prohibitivis: unde possunt vesci eibis prohibitis, et ingredi claustra monialium, etc. Similiter Cathecumeni, et infideles nondum baptizati, non tenentur legibus præceptivis, et prohibitivis Ecclesiæ, quia non sunt illius subditi: quare non peccant contra præceptum Ecclesiasticum, si neque festa celebrent, nec abstineant a carne diebus jejunii. Dixi leges *præceptivas*, aut *prohibitivas*, quia leges simpliciter constitutivæ, ut aliquid sit, aut non sit, etiam feruntur in eos, qui non sunt rationis capaces; puta quod nullus non baptizatus sit capax aliorum sacramentorum. Ratio autem disseriminis est, quia qui carent usu rationis, licet non sint capaces moralis obligationis, cui teneantur parere sub poena peccati, sunt tamen capaces impedimenti quasi naturalis, et non pendentis a libero usu voluntatis eorum.

NOTANDUM 2. Præsentem questionem non moveri adversus hæreticos, et nonnullos Errones, quorum *aliqui*, ut Lutherani, contendunt Christianos homines non obligari legibus humanis, utpote qui per Christum liberi facti sunt: *alii* vero volunt saltem justos non teneri legibus humanis: quippe cum, inquiunt, *justo lex non sit posita*. Cœteri autem contendunt saltem eximie perfectos legibus humanis non subjecere, ut aliquando affirmarunt Beguardi, sicut colligitur ex Clementina *Ad nostrum, de hæreticis*. Hi namque omnes errores a nobis supra confutati sunt. Nec pariter sermo est de subditis imperio legislatoris: constat enim omnem hominem viatorem, et superiorem habentem, posse legibus illius obligari, ac subinde leges humanas obligare omnes subditos, ad quos diriguntur: Nam, inquit S. Paulus ad Rom. 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur*. Illos ergo omnes obligat, quibus loquitur imprando, imperium enim ligat subditos, juxta illud S. Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima potestatisibus sublimioribus subdita sit*. Unde triplex maxime superest hic examinanda difficultas: *Prima*, an principes et legislatores suis legibus subjiciantur, easque teneantur servare. *Secunda*, an personæ Ecclesiasticæ obligentur ad servandas leges Principum sacerularium. *Tertia* denique, an peregrini teneantur legibus loci per quem transeunt.

NOTANDUM 3. Principem, et Legislatorem obligari non posse ad servandas leges, quæ ex æquo minime pertinent ad omnes; certum quippe est Principem illis non teneri: sic immunis est a lege tributorum, quæ solis subditis præscribitur: immunis pariter a lege, quæ prescriberet modum in conviviis, vestibus, et supellectili: iniquum enim esset iis coaretari Principem, non secus ac subditi tenentur. Difficultas igitur solum est, an Princeps tam politicus, quam Ecclesiasticus teneatur ad servandas leges, quæ ex æquo ad omnes pertinent: hæc autem obligatio potest cogitari *duplex*: vel quantum ad vim directivam solum; ita quod Princeps tantum teneatur executi, aut cavere id, quod lege præcipitur, aut prohibetur, ut suis subditis ad earum legum observantiam viam demonstret: vel censi potest obligari etiam quantum ad vim coactivam, seu punitivam, ita quod penitus a lege præscriptis subjaceat, si quod præceptum est non impletat.

*P*ursus moveri potest difficultas, ex quo oriri possit utraque, aut alterutra obligatio in Principe ad servandas leges: an videlicet ex virtute et efficacia ipsius legis, et vera obedientia erga ipsam, ut pluri Theologi censem; an vero ex solo affectu ejus virtutis, quæ lege ipsa præcipitur; puta ex affectu justitiae, si pretium solvendum sit taxatum, abstinentiae si jejunium sit præceptum, ut ceteri Theologi contendunt.

Conclusio prima. — PRINCIPES TAM POLITICI QUAM ECCLESIASTICI, TENENTUR SUIS LEGIBUS QUODAM VIM DIRECTIVAM, NON AUTEM QUODAM VIM COACTIVAM, IDQUE EX SOLO MOTIVO VIRTUTIS, QUÆ PER LEGEM PRÆCIPITUR.

Probatur 1. auctoritate; nam L. *digna vox*, cap. de legibus, sic dicitur: *Digna vox majestate regnantis est, legibus alligatum se Principem profiteri*, et 1. Princeps ff. de legibus: *Pareto legi quisquis legem sanxeris*. Similia habentur in jure Canonico cap. *Justum* dist. 9. his verbis: *Justum est Principem legibus obtemperare suis, tunc enim jura sua ubi omnibus custodienda existimat, quando et ipse illis reverentiam prebet*. Et ne videatur id consilii tantum causa dici, subditur: *Principes legibus teneri suis, nec in se posse damnare jura, quæ in subjectis constituant, justa est enim rocis auctoritas eorum, si quod populis prohibent, sibi licere non patientur*. Deinde S. Ambrosius ad Valentianum Imperatorem Epist. 32. ita loquitur: *Quod cum præscripsiisti aliis, præscripsiisti et tibi. Leges enim Imperator fert, quas ipse primus constituit*. — Hec autem non solum vera sunt de Principe Politico, sed etiam Ecclesiastico; nam summus Pontifex interdum tenetur legibus a se præscriptis, ut constat ex Decreto 2. parte *causa* 12. q. 2. c. 20. ubi Pontifex Symmachus legem fert, quæ ipsum etiam Papam comprehendit his verbis: *Non liceat Papæ præedium Ecclesiæ alienare aliquo modo pro aliqua necessitate, nec in usumfructum rura dare; nisi tantummodo domos, quæ in quibuslibet urbibus non modica impensa sustentantur, etc.*

Probatur idem ratione: Nulla est assignabilis ratio, cur Princeps eximatur a lege pertinente ad omnes: quia leges humanæ ordinantur ad bonum commune, atque ut efficiant eos qui sunt de communitate bonos: sed non minus Princeps tenetur procurare bonum commune, et satagere, ut ipse bonus fiat per legis observationem, quam aliquis subditorum: ergo, etc. *Insuper* lex naturalis dictitat, ut caput cæteris membris cohæreat, et conformetur, alias maxima deformitas esset in corpore politico, sicut et in naturali, si membra invicem non cohærent, et in suis officiis ab bonum commune non conspirarent; nam, inquit S. August. 3. confess. c. 8. *Turpis est omnis pars suo universo non congruens*: igitur cum Princeps sit caput corporis politici, ejus subditi sunt membra, debet una cum subditis conspirare ad bonum commune, quod nonnisi per legum observantiam stabilitur ac firmatur.

Probatur etiam secunda pars, nempe quod legislator non subdatur suis legibus quoad vim coactivam, sed solum quoad directivam. Vis coactiva, seu coercitiva est inductiva pœnae propter legis inobservantiam: sed Princeps non potest cogi vel puniri pœna inductiva ad legis observantiam; cum nullum habeat superiorem, a quo cogatur, et nemo

proprie a seipso cogi possit; quippe cum istud contra ordinem naturæ pugnet: ergo Princeps non subditur suis legibus quoad vim coactivam, seu coercitivam, sed ab eis quantum ad obligationem poenæ subeundæ solutus est. — Unde eo cautius, vigilantiusque Principes supremi suas leges servare debent, quod in terra nullum habeant emendatorem, sed ideo acerbius punientur a supremo judge Deo, juxta illud Sap. 6. *Horrende, et cito apparebit nobis, quoniam judicium durissimum, his, qui præsunt, fit.* Quapropter David poenitens Deo dicebat, *Tibi soli peccavi:* quasi diceret juxta glossam: nullum in terris superiorem agnoseo, qui meum peccatum judicare, aut vindicare queat, nisi te solum; ac proinde tibi soli quoad condignam poenam præscribendam peccatum meum subjicio.

Probatur denique tertia pars, nempe quod Princeps maxime tenetur ad suas leges servandas vi directiva ipsius legis, tum pariter ex affectu ejus virtutis, quæ lege ipsa præcipitur. *Primum* constat ex dictis; cum enim Princeps teneatur ad servandas suas leges, non per vim coactivam, necessum est saltem eum ad illam observationem teneri quoad vim directivam. *Secundum* etiam constat; cum enim Princeps sit caput Reipublicæ, tenetur se membris conformare in iis, quæ ad ipsius Reipublicæ bonum spectant: ergo sicut subditi jure naturali tenentur obediere superioribus, et eorum præceptis se conformare, quia alias magna esset in corpore mystico Reipublicæ cum suo capite discepantia, sic Princeps tenetur vita et moribus convenire cum reliquo corpore in iis, quæ æque ipsi ac populo convenientiunt; proindeque tenetur suas leges servare; alias ipse alio jure viveret, quam populus, multum a reliquo corpore discordaret, et rectæ rationis regulam non teneret: quod certe in maximum Reipublicæ detrimentum cederet.

DICES contra priorem partem nostræ propositionis: Nemo nisi superioris lege ligatur. Par in parem non habet imperium. Nemo sibi imperare aut prohibere potest. Princeps est solutus legibus suis. Ergo, etc. — **Respondeo ad tres primas propositiones**, quod princeps habet duplice respectum: est enim superior, et inferior: superior est quidem, quatenus est caput communitatis: inferior vero est, quatenus membrum est ejusdem: quando itaque legem dat communitati, est inferior veluti respectu sui, ut superioris. *Ad quartam propositionem* respondeo sensum esse, quod Princeps solutus est legibus suis, quantum ad vim coactivam, quia nullus est, a quo possit puniri, si deficiat a lege communi.

DICES 2: Princeps potest dispensare, et eximere quemcumque voluerit a legum observatione: ergo ut primum legem condidit, potest secum dispensare, seseque eximere ab earum, quas tulit, observatione: et ita continget, ut numquam obligetur, saltem jure humano in conscientia ad observandas leges suas. — **Respondeo**, posse Principem dispensare et eximere quemcumque voluerit a legum observatione ex justa causa: alias minime posse: quod autem servare tenetur respectu alicujus e suis subditis illud ipsum servare tenetur respectu sui: imo magis, quia eximere et dispensare hominem privatum, non tam vertit in perniciem et exitium Reipublicæ, quam principem secum dispensare, utpote in quem velut in exemplar omnium oculi defixi sint.

DICES 3: *Contra posteriorem partem*, nihil obstare quominus possit

Princeps puniri poena ab ipsa lege inficta, quæ non requirat sententiam judicis, sed ipso facto incurritur: licet forte repugnet puniri poena, quæ infligi debeat ab homine. — **Respondeo**, obstarere aliquid, quia qui pœnam infligit ex vi legis, debet esse persona distincta ab ea, cui infligitur.

Conclusio secunda. — CLERICI, SEU ECCLESIASTICI NON SUBJICIUNTUR LEGIBUS CIVILIBUS, QUÆ EORUM STATUM ET ORDINEM DEDECENT: SUBJICIUNTUR VERO IIS, QUE NEC STATUI NEC ORDINI REPUGNANT. Haec Conclusio duas habet partes, quarum

Prima probatur iis omnibus constitutionibus, quibus Clerici a jurisdictione Principum sæcularium eximuntur. Sic de constitutionibus cap. Ecclesia sanctæ Mariæ statuitur: *Nos attendentes, quod Laicis super Ecclesiis, et super personis Ecclesiasticis nulla sit attributa facultas: quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, a quibus si quid motu proprio statutum fuerit, quod Ecclesiarum etiam respiciat commodum et favorem, nullius firmitatis existit, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum.* Et cap. decernimus de Judiciis, *Decernimus ut laica potestas, et Laici Ecclesiastica tractare negotia non presumant, sed Episcopi, Abbates, Archiepiscopi, et alii aliorum Prælatorum de negotiis Ecclesiasticis (maxime de illis, quæ spiritualia noscuntur) Laicorum judicio non disponant: nec propter eorum prohibitionem Ecclesiasticam dimittant justitiam exercere.* Et cap. nullus judicum, Tit. de foro competenti: *Nullus Judicum, neque Presbyterum, neque Diaconum, aut Clericum ullum, aut minores Ecclesiæ sine permisso Pontificis per se distingere, aut condemnare presumat. Quod si fecerit, ab Ecclesia Dei, cui injuriam irrogare dignoscitur, tamdiu sit sequestratus, quousque reatum suum cognoscat et emendet.*

Patet idipsum ratione: Lex, quæ non est honesta, et religioni consentanea, nullius est roboris ac efficacitatis: sed leges, quæ Clericorum statui et ordini adversarentur, nec honestæ essent, nec religioni congruæ; subindeque nullius essent valoris, nec aliquis eis parere teneretur.

Patet etiam secunda pars: Tum ex illo Apost. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: tum ex praxi primitivæ Ecclesiæ, qua constat Clericos legibus Imperatorum obtemperasse; tum denique, ex eo quod cum sint membra Reipublicæ, debent studere bono communi, atque ad illud procurandum concurrere in quantum eorum status sacer et ordo patitur.*

Conclusio tertia. — SUBDITI EXTRA REGNUM DEGENTES IIS TENENTUR LEGIBUS, QUAS INTEREST AB ILLIS OBSERVARI PRO BONO EJUS COMMUNITATIS CUJUS SUNT PARTES: SECUS AUTEM DE ALIIS LEGIBUS, QUÆ ITA AD BONUM COMMUNE NON SPECTANT.

Patet prima pars: In tantum enim cives et subditi tenentur parere legibus Civitatis et Regni, in quantum illa observatio confert ad bonum commune procurandum, et stabiendum: ergo ubi commune bonum procurari potest ab illis subditis etiam extra Regnum, et Civitatem degentibus per legum sancitarum observantiam, illi subditi tenentur leges servare.

Posterior pars etiam est evidens; ubi enim nihil refert ad bonum communitatis illius legum a subditis observatio, haud dubium est illos ad eam observationem non teneri, quando in alieno territorio, vel transiendo, vel immorando existunt. Ratio est, quia jurisdictio uniuscujusque civitatis, vel Principis particularis non extenditur quoad leges ferendas extra civitatem, seu territorium: ut docet Bertholus *in lege prima Cod. de summa Trinit.* nu. 14. colligitur ex lege, *Omnis populi, ff. de justitia, et jure*: ubi lex dicitur *Jus proprium civitatis*: sicut ergo agentia naturalia non agunt extra sphæram activitatis, defectu potestatis, ita quia jurisdictionis activitas limitatur intra proprium territorium; ideo lex extra ipsam non obligat: unde colligitur, quod etiamsi Legislator id maxime velit, et sub his verbis explicet, non potest obligare subditum extra territorium existente.

Conclusio quarta. — PROBABILIUS EST PEREGRINOS, ET ADVENAS TENERI AD OBSERVANTIAM LEGUM, QUE PRESCRIBUNTUR IN HIS LOCIS, IN QUIBUS SUNT. ETIAM TANTUM PER MODUM TRANSEUNTIS.

Probatur 1. Auctoritate S. August. Epist. 119. quæ est ad Januarium, in qua refert S. Monicam venientem Mediolanum animo commigrandi, et non commorandi, cœpisse turbari eo quod Sabbato ibi non jejunaretur, se autem matris gratia consuluisse S. Ambrosium, qui respondit se nihil docere me posse, nisi quod ipse faceret, quia si melius nosset, id potius observaret. Cumque ego putassem nulla redditratione auctoritate sola sua nos voluisse admonere, ne Sabbato jejunaremus, subsecutus est, et ait mihi: Cum Romam renio, jejuno Sabbato: cum hic sum, non jejuno: sic etiam tu, ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem servet, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum matri renuntiassem, libenter amplexa est; ego vero de hac sententia etiam atque etiam cogitans, ita semper habui, tamquam eam cœlesti oraculo suscepimus: Sensi enim sœpe dolens et gemens multas infirmorum perturbationes fieri, per quorundam fratrum contentiosam obstinationem vel superstitionem timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque Scripturæ sanctæ auctoritate neque universalis Ecclesiæ traditione, neque ritæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire, tuntum quia subest qualiscumque ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit, ubi peregrinationem suam quo remotiorem a suis eo se doctiorem factum putat, tam litigiosus excitant questiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment.

Probatur 2. Tum quia illa legum a peregrinis observatio ad bonum commune, idest, ut advenæ eorum se moribus conforment, apud quos vivunt, impedit, ne dissidia inter advenas et incolas oriuntur, ne scandala et offensiones contingent; neve etiam ex inobservantia lex aliqua ratione vilescat. Tum etiam quia æquum videtur, ut subjiciantur legibus regionis advenæ in ea degentes, juxta illam regulam juris in 6. *Qui sentit commodum, sentire debet et onus.*

Confirmatur ab inconvenienti; nam si Peregrini et Adyenæ, ut supra diximus, leges proprii territorii, a quo discesserunt, servare non teneantur, si non tenerentur legibus loci per quem transeunt, nullis

legibus particularibus obligarentur; atque ita si esset lex aliqua particularis, quæ tam in proprio territorio, quam in loco per quem transeunt, servaretur, ab illa fierent prorsus immunes, quod est absurdum.

EX HIS COLLIGE, Advenas et Peregrinos transeuntes per loca in quibus festum aliquod celebratur, si sint ibi toto mane diei testi, teneri Sacrum audire, non tamen ibi commorari ut audiant.

COLLIGE 2. Abeuntem mane ex proprio domicilio, in quo jejunium obligat, et nocte pervenientem ad locum, ubi jejunium non obligat, posse nocte cenare, carnesque comedere; cum discedens non teneatur servare leges sui domicilii, sed possit sequi leges favorabiles loci per quem transit.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE EFFICACIA, ET OBLIGATIONE LEGUM HUMANARUM.

SATIS superque constat ex dictis, legem quamlibet vim et efficaciam habere ad obligandos eos, quibus præscribitur ad executionem et observantiam eorum, quæ dictat: quocirca paucis determinandum est in præsenti Articulo, quænam et quanta sit Legum Humanarum vis et efficacia; quod utique fiet tribus in sequentibus Quæstionibus, quarum *Prima* aperiet circa quid Humanæ Leges versari possint: *Secunda*, qualiter obligent subditos: *Tertia*, quas conditiones exigant, ut vere ad sui observationem compellere queant.

QUÆSTIO PRIMA.

CIRCA QUID HUMANÆ LEGES VERSENTUR.

NOTANDUM 1. Legem omnem versari circa actum humanum, idest factum scienter et libere; lex enim est regula actionum humanarum: quapropter sicut is, qui usu rationis et libertatis caret, lege non tenetur, ut dictum est in præcedenti Quæstione; sic nec lex alium quam rationis aut libertatis usum præcipit, aut vetat. Cum autem actus humanus sit triplex; quorum alias est moraliter malus, alter indifferens, alter vero bonus; inde restat examinanda difficultas, an ejusmodi triplicem actum præcipere possit.

NOTANDUM 2. Actum humanum insuper distingui posse duplicum: *internum* videlicet, et *externum*. Internus ille est, qui elicitor a facultatibus internis, quales sunt intellectio, volitio, et imaginatio; *externus* vero qui producitur a facultatibus externis, quales sunt quinque sensuum externorum operationes. *Rursus*, actus illi vel sunt pure interni, nec ulla tenetur connectuntur cum externis, vel non sunt pure interni, sed quamdam connexionem habent cum actibus externis. *Dupliciter* autem potest connecti actus internus cum exteriori; nempe vel *per se*, vel *per accidens*. Actus internus connectitur cum externo *per se*, *vel* quando est causa, et veluti forma illius; qua ratione voluntas adulterandi connectitur cum adulterio actuali: *vel* quando est conditio necessario requisita ad substantiam actus exterioris in genere moris considerato; qualiter attentio connecti debet cum oratione vocali, et dolor internus contritionis aut attritionis cum confessione Sacra-

tali, et intentio baptizandi cum actione externa baptizantis: non enim est vera oratio exterior in genere moris considerata, nisi procedat ex aliqua intentione, nec vera confessio Sacramentalis, quæ non procedit ex dolore interno: nec vera actio baptizandi, quæ ex intentione Ministri non sequitur.

NOTANDUM 3. Magnum esse discrimen inter actus internos, qui connectuntur cum externis per se, et eos qui solum connectuntur per accidens. Nam actus, qui connectuntur per se, sufficienter manifestantur per exteriores; quis enim non videat volitionem furandi manifestari per furtum exterius? Actus vero connexi per accidens, non sufficienter manifestantur per exteriores; recitatio enim exterior officii non sufficienter manifestat attentionem et devotionem, cum possit esse sine illa. Tertio, actus interior potest connecti cum exteriori non per se, sed per accidens, etiam quantum ad esse morale actionis, sicut motivum pœnitentiæ per accidens conjunctum est externo jejunio, et motivum vanæ gloriae largitioni eleemosynæ. — Præsens ergo difficultas procedit universaliter, utrum videlicet lex Humana, tam Civilis quam Ecclesiastica, possit obligare ad actus internos, tam secundum se, et ut sunt pure interni, quam ut connectuntur cum exterioribus, tribus modis jam explicatis. Duo igitur maxime veniunt hac in Quæstione resolvenda: *Primum*, an et qualiter Leges Humanæ præcipere possint omnes actus humanos non solum bonos, sed etiam indifferentes, et malos. *Secundum*, an, et quomodo præcipere, aut prohibere possint actus internos.

Conclusio prima. — **LEGES HUMANÆ PRÆCIPERE POSSUNT OMNES ACTUS BONOS, ET INDIFFERENTES, NON VERO MALOS.** Hæc Conclusio tres habet partes, quarum

Probatur prima: id omne præcipere possunt Humanæ Leges, quod per se conducit ad bonum commune stabiliendum et conservandum: sed omnes actus boni conducere possunt ad bonum commune: subindeque potest lex humana eos omnes præcipere.

Patet etiam secunda pars: quia actus indifferentes possunt interdum conferre ad bonum commune, et ipsi interdum adversari: igitur per leges humanas præcipi, aut prohiberi possunt.

Tertia pars est contra Politicos quosdam impios, qui cum netario Machiavello existimant Principem pro tuendo regno posse quæcumque mala præcipere et permittere; cuius quidem impiaæ assertionis falsitas constat: quia lex mala præcipiens, directe militat in primum principium morale nempe, *declina a malo*. — *Dēinde*, nullus potest obligari ad peccandum: sed si quis teneretur parere legibus mala præcipientibus, obligari posset ad peccandum: ergo, etc. **Major constat:** quia nemo teneretur obedire legi interioris potestatis in his, quæ prohibentur a lege auctoritatis superioris: sed si quis posset obligari ad peccandum, teneretur obedire legi latæ ab inferiori potestate, nempe creatâ, in iis, quæ prohibentur per legem et auctoritatem divinam, quod aperte falsum est, juxta illud Act. 5. *Oportet obedire Deo magis, quam hominibus*. — *Denique*, nusquam efficaciori modo procuratur bonum commune temporale Reipublicæ, quam cum divinæ leges observantur; quid enim magis ad bonum commune confert, quam ubi male agendi

necessitas omnino präcluditur? quid vero magis ipsi adversatur, quam male agendi necessitas?

DICES: Plerumque expedit ad pacem et quietem publicam hæreticis permittere, ut suos errores in conventiculis suis publice doceant, et leges ferre, ne ullus eos in suis ministeriis interturbet; sed hoc per se malum est: ergo leges humanæ possunt interdum mala præcipere.

— Respondeo, posse quidem interdum licite mala quædam tolerari, ne gravius aliquid inde accidat; sicut enim in corpore naturali expedit aliquando pati detruncationem et abscissionem alicujus membra, ne totum corpus tabe inficiatur et intereat, sic et in corpore politico juvat interdum quædam mala minus infestantia pati, ne grandiora exurgant, quibus Respublica omnino pessundaretur: hac autem ratione in plerisque regnis tolerantur hæretici, ne scilicet ob eorum per perduellionem tota Respublica bellis intestinis divexaretur, subindeque rueret. *Addo* quod longe diversum sit mala tolerare, et ea præcipere; fatemur enim interdum ea posse tolerari, ne graviora inde emergant; negamus autem posse usquam ea præcipi quocumque prætextu.

Conclusio secunda. — LEGES HUMANÆ PRÆCIPERE POSSUNT ACTUS INTERNOS, QUI PER SE SUNT CAUSA ACTUUM EXTERIORUM, QUIVE AD EORUM INTEGRITATEM REQUIRUNTUR IN GENERE MORIS, VEL AD EOS CONFERUNT UT CONDITIONES NECESSARIAE; NON VERO EOS, QUI PURE INTERNI SUNT, VEL QUI TANTUM PER ACCIDENS CONJUNGUNTUR CUM EXTERIORIBUS. Hæc conclusio quatuor particulas complectitur, quarum

Prima et secunda simul probantur: quicumque præcipit, vel prohibet aliquid faciendum aut omittendum, etiam præcipit et prohibet id omne quod cum ipso necessariam connexionem habet, et sine quo esse non potest: sed actus exteriores, qui præcipiuntur vel prohibentur per leges humanas, necessariam habent connexionem cum actibus interioribus, qui vel sunt causa actuū exteriorū, sicut voluntas furandi est causa furti, quod admittitur; vel qui requiruntur ad actus exteriores, ut censeantur esse completi integritate morali: ergo eadem leges, quæ tales actus exteriores præcipiunt, aut prohibent, etiam interiores, qui sunt eorum causa, vel ad eorum integratem moralem desiderantur, censentur præcipere vel prohibere.

Tertia, et quarta pars similiter constat, nempe quod leges humanæ non possint præcipere, aut prohibere actus pure internos; nec eos, qui tantum per accidens connectuntur cum exterioribus; quia potestas legislativa humana per se primo tendit ad externum, et commune Reipublicæ regimen: sed actus pure interni, aut qui tantum per accidens cum exterioribus conjunguntur, non spectant ad externum, et sensibile regimen Reipublicæ: ergo per leges humanas præcipi, aut prohiberi nequeunt. Major constat, Minor pariter; quia potestas legislativa humana tantum sese extendit circa ea, quæ Principum judicio, et animadversioni subjacere possunt: sed illi actus interni hominum animadversioni, aut judicio non subjacent, quia unus homo naturaliter non subditur alteri secundum animam, sed secundum corpus: Errat enim, inquit Seneca 3. De Beneficiis, si quis putat in servitatem totum hominem descendere, pars enim melior excepta est: corpora obnoxia sunt et adscripta dominis, mens sui juris est. Quocirca adorandus Salvator suos

Discipulos monebat Matt. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest animam, et corpus perdere in gehennam.* — Confirmatur hæc assertio ex cap. 14. *Cogitationis de pœnitentia dist. 1. Cogitationis panam nemo patitur;* quod desumptum est ex jure civili, lib. 47. Digest., tit. 11. lib. 1. Item cap. erubescant dist. 32. *De Manifestis,* ubi de homine dicitur, *Quod de manifestis quidem loquimur: secretorum autem, et cognitor Deus, et Iudeus est.* Similiter cap. Tua nos de Simonia, habetur, *Ecclesiam tantum de manifestis, non de occultis judicare.* Quam utique sententiam confirmat Concil. Trid. Sess. 24. c. 1. *De Reform. Matrimonii:* affirmans, quod *Ecclesia de occultis non judicat.*

DICES 1. contra duas priores partes: Christus Dominus Matthæi 18. potestatem Ecclesiasticam conferens suis Discipulis generaliter dicit, *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in Cælo:* sed actus interni fiunt super terram: ergo Ecclesiasticae jurisdictioni subjacent. Confirmatur, quia potestas Ecclesiastica respicit bonum, et salutem animarum; ad id autem actus interni maxime conducunt: ergo in illos etiam a Christo est concessa potestas. — Respondeo, illam auctoritatem generalem a Christo concessam non absolute, sed distributive tantum esse accipiendam; nempe quantum ad ea, quæ necessaria sunt, ut recte, et convenienter Ecclesia possit regi, vel tantum ad ea, quæ consentanea sunt legislativæ potestati sensibili, qua homines inter se communicare possunt. Inde est quod potestas legislativa a Christo Discipulis, et Ecclesiae Prælatis concessa, tantum versatur circa actus interiores, qui necessariam habent connexionem cum exterioribus; nam cum illa concessa potestas tantum spectet ad gubernationem sensibilis hyerarchiæ, etiam tantum concernit actus, vel qui sunt exteriores, vel sine quibus hujusmodi exteriores actus esse non possunt.

DICES 2: Ecclesia remittit exterius culpas per absolutionem Sacramentalem: *Similiter præcipit fidelibus, ut singulis annis confiteantur peccata sua, etiam pure interiora.* Denique, reservare potest peccata mere interna: ergo habet auctoritatem in actus pure internos. — Nego consequentiam, et ad primum dico, quod cum Sacramentalis absolutio, et pœnitentia spectet ad auctoritatem et jurisdictionem a Christo Ecclesiae ministris concessam, in ejus administratione Sacerdos se gerit tamquam minister Christi, hinc illa potestas legislativa non est pure humana, sed potius divina: unde cum Ecclesia, vel absolutionem largitur de peccatis internis, vel satisfactiones internas injungit, vel concedit indulgentias etiam pro peccatis internis, aut dispensat in votis, vel juramentis internis, id non exequitur per potestatem sibi velut propriam et connaturalem, qua potest actus externos præcipere vel prohibere, quatenus conferunt ad bonum commune societatis fidelium: sed per potestatem velut vicariam nomine Dei et Christi, aut solvendo peccata, aut satisfactionem injungendo, aut relaxando pœnas peccatis debitas, et declarando cessare obligationem ex promissione Deo facta resultantem, aut denique negando potestatem absolvendi a tali, vel tali peccato interno, si forte pœnitens illud Ecclesiae clavibus per confessionem sensibilem subjiciat: que omnia, ut constat, non sunt actus potestatis legislativæ, et propriæ, sed potius divinæ, et a Christo delegatae.

DICES 3: Ecclesia punit et prohibet plures actus mere internos: ergo revera habet auctoritatem et jurisdictionem in eos. *Probatur antecedens*; nam in Concilio Toletano primo dicitur anathema non solum dicentibus, sed etiam credentibus contrarium Fidei Catholice. Et in Clementina prima De hæreticis cap. *multorum*, excommunicantur Inquisitores hæreticæ pravitatis, si odii, gratiæ, vel amoris, lucri, vel commodi temporalis obtentu contra justitiam, et conscientiam suam omiserunt contra quemquam procedere, ubi fuerit super pravitate hæretica procedendum: et cap. *dolentes*, De celebratione Missarum, praecipitur Clericis, ut divinum officium, nocturnum pariter et diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter et devote: sed hæresis, amor, odium, devotio sunt actus interni: ergo, etc. — **R**espondeo, hos omnes actus ita prohiberi, non quatenus pure interiores sunt, sed solum prout connexionem habent cum exterioribus: sic excommunicatio decernitur in hæresim, non ut pure peccatum mentis est, sed quatenus hæresis illa interna per signa, aut verba exteriora manifestatur. Unde ad Concilium Toletanum dico, illud non terre anathema præcise in non erudentes, sed proponere tamquam credenda de fide; ac proinde ipsum declarare eos fore hæreticos, qui contrarium, etsi animo tantum, crediderint. Similiter odium, et amor puniuntur, ut conjuncta sunt cum actibus exterioribus: et interna devotio præcipitur, ut conjuncta est orationi vocali.

* “ **O**BJICIES: Eos actus aut præcipere, aut vetare non possunt leges humanæ, de quibus potestas humana judicare non potest: frustra enim præcipiuntur, quæ si omittuntur, puniri non possunt: atqui leges humanæ judicare non possunt de actibus internis: sicut enim de ignotis nulla est cupido, ita nec potest esse judicium. — **R**espondeo: nego *majorem*. Ratio est quia cognitio actuum requiritur quidem ad vim coactivam quæ posita est in pœnis quibus in prævaricatores animadvertisuntur. Ut enim prævaricatores puniantur, necesse est ut de prævaricatione convincantur: sed ea cognitio non requiritur ad vim directivam, possunt enim humanis legibus imperari quæ an postea a subditis fiant aut non fiant, ignoratur. Nec inde sequitur quod humanum præceptum de eis fiat: licet enim prævaricatores per prævaricationis manifestationem apud homines rei non sint, rei tamen apud Deum constituuntur.” *

QUÆSTIO SECUNDA.

QUALITER HUMANÆ LEGES OBLIGENT.

NOTANDUM 1. Certum esse non omnes humanas leges ad sui observantiam obligare sub mortali: quia neque ipsæmet divinæ leges tales obligationem important; nec enim leve furtum, puta denarii, aut assis, censemur esse mortale, propter levitatem materiæ, licet furtum omne tam divina, quam humana lege vetitum sit. Multo minus igitur omnis humana lex sub mortali obligare censenda est. Restat igitur determinandum, an aliquæ saltem humanæ leges in conscientia sub mortali obligare queant.

NOTANDUM 2. Eam fuisse variorum Hæreticorum erroneam assertionem, quod nullæ leges humanæ in foro conscientiæ obligare queant.

nec eas transgredientem reum esse culpæ apud Deum. Ita imprimis docuerunt Waldenses, ut affirmat Guido lib. *De Hæresibus*. Eundem errorem innovarunt Joannes Wiclef, et Joan. Hus, ut testatur Bellarm. lib. 4. *De Summo Pontifice*, cap. 15. quos secutus est Calvinus 4. *Instit.*, cap. 15. et sequentibus, ubi tametsi concedat Prælatos, et Magistratus politicos posse leges aliquas ad conservationem disciplinæ et pacis inter cives præscribere, negat tamen eas in conscientia obligare, *Cum conscientia, inquit, soli Deo subdita sit, ideoque ab eo solo ligari, seu lege coërceri possit*. Ab hoc errore non longe distare videtur Joannes Gerson. Tract. *De Vita spirituali*, lect. 4. asserens solum Deum habere auctoritatem obligandi in conscientia: unde licet admittat leges humanas obligare in conscientia; contendit tamen illam vim ipsis non competere ratione auctoritatis humanæ, sed solum divinæ; ita quod Legislatores, dum leges statuunt, solum declarant obligationes, quas Deus imponit: ipsi vero nullam obligationem in foro conscientiae præscribant: cuius assertionis exemplum profert de ægrotis, qui in conscientia tenentur medicis obedire, non quod medici imperandi auctoritatem habeant, sed quia declarant id, ad quod ægrotus lege naturali, ac divina obligatur.

NOTANDUM 3. Controversiam non levem moveri inter Theologos, num humanæ leges ad sui observationem interdum obligent cum vitæ dispendio; in cuius difficultatis resolutione duæ sunt sententiæ extreme oppositæ: Altera quidem Almiani in *Moralib.*, tract. 1. cap. 3. concl. 4. negantis legem humanam unquam obligare ad sui observationem cum dispendio vitæ: Alia autem Adriani in 4. qu. 3. *De Clavibus*, asserentis omnem legem humanam, quæ obligat sub peccato mortali, servandam esse in omni eventu etiam cum vitæ disserimine, nisi aliqua lex interveniat ex benignitate Legislatoris, quæ talem obligationem expresse non importet. Inter has autem extreme oppositas sententias mediat *Tertia*, affirmans legem humanam interdum obligare cum periculo, et dispendio vitæ; non tamen semper. Quibus præmissis sit

Conclusio prima. — **LEGES HUMANÆ TAM CIVILES, QUAM ECCLESIASTICÆ OBLIGARE POSSUNT IN FORO CONSCIENTIÆ, ITA QUOD EARUM TRANSGRESSIO SIT CULPABILIS APUD DEUM.**

Probatur 1. de *Legibus Civilibus* ex Scriptura; dicitur enim 1. Petri 2. *Subditi igitur estote omni humanæ creaturæ, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tamquam ab eo missis, in vindictam malefactorum...* Hæc est enim voluntas Dei. 2. Petri 1. dicitur, *eos, qui spernunt dominacionem, reserrari in diem judicii cruciando*s. Et ad Rom. 13. Qui resistit potestati. *Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. Quod de damnatione etiam apud Deum Chrysost. et alii Interpretæ *ibidem* intelligunt. Et versu 5. *Adeoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Addit *ibid.* versu 4. *Principes esse Dei Ministros, unde qui illis resistit, Deo resistit; adeoque Deum offendit*.

Probatur idem de *Legibus Ecclesiasticis*; primo quidem auctoritate Concilii Constantiensis sess. 8. et 15. ubi damnantur errores Wiclefi, et Joann. Hus negantium ullam legem humanam, sive Ecclesiasticam, sive Civilem obligare in conscientia. Hoc ipsum definitum est in Con-

cilio Trid. sess. 7. can. 8. his verbis: *Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus S. Ecclesiae praeceptis, quae vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, anathema sit.* — Idem constat ex variis Scripturæ testimoniis; Christus enim sic pronunciat: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tamquam Ethnicus, et Publicanus, ubi Chrysost. hom. 16. Considera quomodo publicanum ad exemplum summae nequitiae posuit. Præceptis ergo Ecclesiarum non obedire summa nequitiae est.* Idem Christus Luc. 10. ait: *Qui vos spernit, me spernit.* Et Paulus ad Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris, et subiacete eis, ipsi enim per vigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Demum idem Apost. ait 1. ad Cor. 7. *Præcipio non ego, sed Dominus.* Et Act. 15. Apost. dicunt: *Visum est Spiritui sancto, et nobis, nihil ultra impunere robis oneris, quam hoc necessaria.* etc. Quibus locis designatur specialis potestas legum Ecclesiasticarum obligandi in foro conscientia: ut procedunt a Legislatoribus humanis, alias non diceret Paulus: *Præcipio non ego, sed Dominus,* nec Apostoli: *Visum est Spiritui S. et nobis.* Neque hoc ultimo loco continentur solum consilium, ut Hæretici volunt; iis enim contineri præceptum in conscientia obligans, indicant verba illa, *oneris, et necessaria.*

Probatur utraque pars ratione: *Primo* quidem, omnis lex, quæ per auctoritatem a Deo derivata est, obligare potest in conscientia: at leges tam Ecclesiasticae, quam Politicæ feruntur per auctoritatem a Deo derivatam; subindeque obligare possunt in conscientia *Major* constat; hac enim ratione lex Vetus et Nova censetur obligare in conscientia, quia per auctoritatem divinam, vel a Deo emanatam latæ sunt, et promulgatæ. *Minor* etiam patet ex præfatis Scripturæ textibus, quibus tam Ecclesiastica, quam Civilis potestas declaratur hominibus a Deo tradi. Hinc Prov. 8. Deus ipse metuens ait: *Per me Reges regnant, et legum Conditores justa decernunt.* — *Secundo*, potestas obligandi in conscientia reperitur in quavis communitate imperfecta, quæ constat ex viro, uxore, filiis, ac famulis: ergo multo magis reperiri debet in communitate perfecta, quæ constat, vel Prælatis, et Fidelibus subditis, vel Principe, Magistratu, et Civibus. Patet *antecedens*, tum ex Deuter. 21. ubi jubetur, *Morte puniri filium inobedientem, et contumacem.* Et ex Apostolo ad Ephesios 5. ubi monet uxores esse subditas viris suis. Et ex 1. Petri 2. ubi serui declarantur teneri ad obtemperandum dominis suis. *Consequentia* etiam patet ex eo quod majus debitum sit obediendi Principi propter bonum Reipublicæ, quam patrifamilias propter bonum unius domus; quia bonum quo universalius est, eo divinius. — *Tertio*, si lex humana, sive Ecclesiastica, sive Civilis, non posset ad culpam, et in foro conscientiae homines obligare, sequeretur eam plerumque suo frustrari effectu; sæpe namque contingit, quod quis violare possit legem absque periculo incurriendi pœnam præscriptam; subindeque si ex conscientia non teneretur eam servare, non raro posset eam transgredi.

DICES 1: Ille solus obligare potest ad culpam, præcipue mortalem, qui potest hominem privare gratia, quive potestatem habet ligandi in foro conscientiae: sed nullus homo potest alterum gratia privare; quemadmodum nullus potest in eum gratiam inducere: similiter Legislator, saltem Civilis, non habet potestatem ligandi, atque solvendi in foro

conscientiæ: ergo vel nulla lex obligare potest in conscientia, vel saltem Civilis, et Politica id non potest. — **R**espondeo ad *majorem*, primam illius partem tantum esse veram de potestate privativa gratiæ primaria, et per se, qualis tantum Deo competit: non vero de potestate secundaria, et ratione decreti ac statuti conditi per auctoritatem derivatam a Deo. quod decretum qui transgreditur, per illam voluntariam transgressionem privat se gratia demeritorie: privatur autem eadem efficienter per Deum, qui non vult amplius conservare gratiam in anima hominis legem transgredientis. *Ad alteram vero majoris partem* dico illum solum posse condere legem, in quo est potestas ligandi et solvendi* in foro conscientiæ: vel judicialis, qualis est, quæ per actus clavum exerceatur, et per quam remittuntur, vel retinentur peccata: vel imperativa et constitutiva decreti, cuius observatione bonus actus evadat: inobservatione vero malus.

DICES 2: Potestas Legislatoris interioris non potest inducere obligationem in judicio, et foro potestatis superioris: sed torum conscientiæ est forum superioris potestatis, scilicet Dei: ergo potestas Legislatoris humani non potest obligationem inducere in foro conscientiæ. *Minor patet: Major* etiam videtur manifesta: nam ordinarii judices non possunt inducere obligationem in judicio superioris Principis, nec Episcopi in judicio Papæ; quia nimis eorum potestas exceditur a judicio superioris potestatis. — **R**espondeo distinguendo *majorem*: potestas Legislatoris interioris non potest obligationem inducere in foro potestatis superioris, contra, aut præter ordinem superioris potestatis, *concedo majorem*: ut subest ordini superioris potestatis, *nego majorem*: et ad illius probationem eodem modo respondetur, ordinarios scilicet Judices, aut Episcopos id non posse contra ordinem Principis, aut Pontificis, bene tamen ut stant sub ordine illorum: quasi Princeps daret potestatem ordinario Judicii, ut ferret legem obligantem in suo foro: sic autem contingit in nostro casu: nam eo ipso quod lex humana est justa, subest ordini naturalis Legis, aut divinae, ex qua participat vim obligandi etiam in foro divino, quod est forum conscientiæ.

DICES 3: Potestas Principum sacerdotalium est mere temporalis, et politica: ergo non potest se extendere ad aliquid spirituale: nec per consequens obligare ad culpam, et in foro conscientiæ. — **R**espondeo, potestatem Principum sacerdotalium dici temporalem ratione objecti, quia secundum se tota est de personis, rebus, et actionibus temporibus; ratione tamen obligationis, quam inducit, dici potest spiritualis, et in conscientia obligare: licet enim per se primo respiciat bonum temporale Reipublicæ, et per se primo non intendat ligare conscientias sub pena damnationis æternæ, sed solum præcipere aliquid ad promovendum tale bonum sub pena temporali proportionata ad consequendum suum finem: ex consequenti tamen, quia hoc præcipit ut stat sub ordine divinae potestatis, et in virtute illius potentis obligare in foro conscientiæ quantum ad culpam et penam æternam, ad culpam et in foro conscientiæ obligat.

Conclusio secunda. — INTERDUM UTRÆQUE LEGES TAM ECCLÆSIASTICÆ, QUAM CIVILES OBLIGANT SUB MORTALI.

De Ecclesiasticis quidem constat: in confesso est enim apud omnes,

plures esse leges Ecclesiasticas, quæ ad sui observationem sub mortali obligent; qualis est lex de quadragesimali jejunio, de annua confessione facienda, de communione in Paschate, etc.

De Politicis pariter eadem veritas patet ex Apost. ad Rom. 13. dieente, *Eos, qui superiorum potestati resistunt, damnationem sibi acquirere, quod de damnatione æterna SS.* Interpretes *ibidem* intelligunt: sed damnatio æterna nonnisi ob peccatum mortale incurrit: igitur lex humana etiam politica aliquando sub mortali culpa obligare potest. *Quod utique confirmat S. Augustinus Epist. 50.* * “ quæ est ad Bonifacium comitem et exercituum imperialium præfectum, qui cum ab Augustino inquisivisset utrum tuta conscientia cogere posset haereticos Donatistas armorum vi ut juxta Imperialia edicta sese ad Ecclesiae Catholice sinum reciperen, respondet S. Augustinus istud nedum esse licitum, sed etiam pernecessarium. Quoniam, inquit, multi per illas leges correcti sunt et quotidie corriguntur, et se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratios agunt. Et qui oderant diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas leges, quantum in insanis detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur. Deinde subdit: *Quando Imperatores pro falsitate contra veritatem constituunt malas leges, probantur bene credentes, et coronantur perseverantes. Quando autem pro veritate contra falsitatem constituant bonas leges, terrentur sacerdentes, et corrigantur intelligentes.* Quicumque ergo legibus Imperatorum quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium. *Quicumque autem legibus Imperatorum quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium,* ” * scilicet apud Deum, apud quem nonnisi propter mortale grande supplicium incurritur.

Quo pacto autem dignosci possit, quando leges humanæ obligent sub veniali, aut sub mortali. hæ quatuor regulæ sunt spectandæ: *Prima.* lex illa censetur obligare sub mortali, quæ pro tali habetur ex consensu et consuetudine Ecclesiae universalis, ut lex de servando quadragesimali jejunio ab iis qui nec labore, nec infirmitate, nec aliis impedimentis excusantibus detinentur. — *Secunda Regula,* quando lex humana præcipit aut prohibet aliquid quod est grave, et ad bonum commune maxime conducens, censetur obligare sub mortali: hinc nulla lex humana potest in levi materia obligare sub mortali: quia vis obligativa legis humanæ derivatur vel ex lege naturali, vel divina: sed Deus sua lege naturali, vel divina numquam imponit obligationem ad culpam mortalem. quando materia est levís, ut tantentur omnes; ergo nee Legislator humanus potest obligare sub mortali, nisi materia sit gravis. Hinc Legislator humanus non potest rem levem, et minimi momenti præcipere sub mortali; quia ut lex humana obliget, debet esse justa; quamvis autem justa sit ratio præcipiendi rem levem, non est tamen justa præcipiendi eam sub mortali, sicut neque justa est ratio præcipiendi rem gravem sub veniali dumtaxat. Quapropter, Prælati non possunt præcipere res leves sub poena excommunicationis. Idecirco cap. nemo Episcoporum causa 11. qu. 3. ex Concil. Meldensi capit. 56. statuitur, *quod anathema est æterna mortis damnatio, et nonnisi pro mortali debet imponi crimine, et illi qui aliter non potuerit corrigi.* — *Tertia Regula est.* quod lex censeatur

obligare sub mortali, quando præcipit aut prohibet aliquid sub graviori pœna, v. g. mortis, mutilationis, excommunicationis, irregularitatis; nam severitas pœnæ argumentum est, quod res, quæ præcipitur, est gravissima. — *Quarta denique Regula est*, quod lex obliget sub mortali, quando id, quod præcipitur, licet leve sit, spectata ratione objecti, et materiae, grave tamen est habita ratione finis, quem intendit Legislator, et ad quem lex, aut præceptum ordinatur. Hinc quia, dicitur 1. ad Tim. 2. *Finis præcepti est charitas*, illa censetur materia gravis, quæ ad dilectionem Dei, vel proximi necessaria est. *Item* quia lex ad bonum commune ordinatur, illa erit materia gravis, quæ ad bonum Reipublicæ, vel Communitatis stabiendum, et firmandum necessaria est, licet secundum se sit leve: unde quia in Religionibus prohibitum est, ne Monasterii, vel Conventus negotia sæcularibus propalentur, quamvis hæc propalatio in aliquibus videatur leve ratione materiae, tamen gravis est ratione boni communis.

Conclusio tertia. — **LEGES HUMANÆ NON SEMPER ET REGULARITER OBLIGANT AD SUI OBSERVATIONEM CUM DISPENDIO VITÆ, AC NEQUIDEM CUM PERICULO GRAVIORIS DAMNI.** Ratio est, quia ne leges quidem divinæ mere positivæ taliter censetur obligare, nisi Deus, qui pro sua summa auctoritate potest præcipere et obligare prout voluerit, aliud significet, aut ejus voluntas aliunde constet: adeoque Christus Dominus Matthæi 12. referens factum Davidis qui 1. *Reg.* cap. 21. comedit panes propositionis in necessitate, quibus tamen non lieebat nisi Sacerdotibus vesci, illud factum non damnat, imo usurpat ad refellendam Pharisæorum calumniam qua carpebant Christi Discipulos, quod die Sabbati vellerent spicas, et manducarent: et Luc. 14. etiam Christus Dominus demonstrat Pharisæis licere die Sabbati extrahere asinum, qui in puteum cecidisset, quamvis alioqui omne opus faciendum prohibeatur die Sabbati.

Conclusio quarta. — **LEGES HUMANÆ OBLIGANT CUM DISPENDIO VITÆ, QUANDO PLUS CONFERT OBSERVATIO ILLARUM AD COMMUNE BONUM, QUAM MORS UNIUS HOMINIS: SECUS VERO QUANDO HOMINIS VITA POTIOR EST OBSERVATIONE LEGIS HUMANÆ.**

Patet prima pars assertionis; quia homo non solum quantum ad ea quæ possidet, sed etiam quantum ad seipsum est pars Reipublicæ: ergo ubi conservandum est ac tuendum bonum publicum, tenetur vitam suam diserimini exponere: eum enim in Republica sit potestas ad suam conservationem necessaria, et ad bonum commune; alioqui non esset provisum sufficienter ejus gubernationi et conservationi: hinc est quod ferri potest præceptum obligans ad aliquid agendum propter Reipublicæ bonum, etiam eum vite dispendio: sicut enim quilibet homo habet potestatem exponendi partem sui corporis dispendio, quando id necessarium est ad totius conservationem, sic Respublica habet potestatem exponendi singulos, qui sunt ejus partes, et membra, quando necessitas totius, seu boni communis id exigit. — *Hic est* quod Miles teneatur cum vitæ periculo non deserere suam stationem, neenon et aggredi hostes ad præceptum sui ducis: quia dærtio stationis, et non aggressio plus noceret bono publico, quam

noceat jactura vita illius militis. — *Hinc pariter Parochi etiam cum vita discrimine tenentur residere personaliter in suis parochiis, si id præcipiat Episcopus, etiam tempore pestis aut alterius imminentis periculi mortis; nam jactura vita illius parochi non est tanti momenti, ac salus plebis, quæ per ejus residentiam personalem et actualem potest procurari, etc.*

Patet etiam secunda pars assertionis; ubi enim non adest boni publici imminens periculum, quisque tenetur ex lege naturali ad servandam suam vitam; idque est in praxi in Ecclesia; nam quamvis prohibeatur sub pœna excommunicationis, proindeque sub mortali peccato, ne quis communieet cum hereticis excommunicatis manifestis; nihilominus licet cum eis participationem habere, ut habetur *causa 11. qu. 3. cap. 103.* ubi statuitur, *Licere in pluribus casibus necessariis ad societatem, et vita sustentationem cum ipsis communicare.*

DICES: Regula ordinis Carthusianorum præcipit eisdem Religiosis non vesci carnibus etiam cum vita discrimine: sed ejusmodi abstinentia non plus censetur conferre ad bonum commune, quam vita plurium Monachorum qui sanctitate sunt aliis quam plurimis exemplo: ergo falsum est quod teneatur quis ad legis humanæ observationem cum vita periculo tantum, quando ex illa majus bonum sequitur, quam ex privata privati hominis. — **Respondent** ad *antecedens* Almainus, Major, et nonnulli alii Doctores Parisienses, illam Regulam non solum non obligare, sed etiam si adsit periculum teneri Carthusianum jure naturæ ad esum carnium, ut si ex Medicorum consilio esus ille judicatur necessarius ad vitam servandam, et sanitatem restituendam: et eos peccare contra jus naturale de conservanda propria vita, si ab illis abstineant. — *Censem aliqui* cum Victoria leet. *De Temper.* n. 8. Carthusianum in extrema necessitate aegritudinis constitutum posse quidem licite a carnibus abstinere; noui tamen teneri, sed eis posse vesci licite, si id judicio Medicorum omnino censeatur necessarium ad vitam tuendam. Quam utique assertionem probabiliorem existimo: eam autem plurimis utriusque librare videtur Joann. Gerson Cancellarius Parisiensis in Tractat. *De non esu carnium a Carthusiensibus*, quem edidit adversus eos, qui illos religiosos indiscretos et inhumanos ex hoc statuto judicabant: dicit autem pro parte affirmante, *primo*, quod Carthusiani ad hoc nullo voto expresso tenentur: sed vi dumtaxat cujusdam ordinationis sive institutionis positivæ, ne hoc quisquam præsumat attentare, idque non sub pœna peccati mortalis. *secundo* tantum disciplinæ Ordinis. *Secundo*, quod in hac constitutione debet excipi casus necessitatis extreme, atque infirmitatis. *Tertio*, quod non habetur expresse Carthusianos ad ea teneri, etiam in casu extremæ necessitatis; que clausula si apponetur, non posset secus faciens ab iniustitate excusari. Unde subdit, quod cum celeberrimos ex hoc ordine aliquando interrogasset, quid agerent ubi in deserto nihil haberent praeter carnes ad vescendum: responderunt se absque scrupulo de illis, vita tuendæ causa, comedentes. Hinc etiam factum est, quod cum quidam ex Carthusianis iter equo conficeret, atque in summam famem, sitimque redactus, deficiensibus ceteris, sanguine equi sitim levasset, re ad Fratres delata, et cognita extrema

in qua constitutus fuerat necessitate, liber ab omni disciplina Ordinis susceptus est. — *Addit* tamen pro opposita sententia, casum necessitatis extremæ non tuisse exceptum: tum quia sufficienter intelligitur, etiamsi expressus non sit: tum etiam quia metuendum est, ne si easus aliquis fuisset exceptus distincte, homines exinde arripuissent occasionem dilatandi exceptionem ad alia: sieque succendentibus temporibus desiisset robur esse in illo statuto. *Insuper*, licitum est agere multa sive temporalia, sive spiritualia, per quæ et in quibus homo abbreviat vitam suam, aut infirmitatis debilitatem incurrit: quod *probat primo de temporalibus*, tum quia alias homo teneretur vacare studio Medicinæ, aut Medicorum consiliis, atque regiminibus continuo uti deberet: quia ex illorum omissione in varias ægritudines incidimus. ex quibus sequitur vitæ abbreviatione: tum etiam quia alias quilibet teneretur desistere ab operibus et actibus, ex quibus sequuntur debilitates corporis, mortisque ut plurimum acceleratio, qualia frequentia sunt in omni fere hominum statu. *Probat secundo de spiritualibus*, nam certum est ad multa spiritualia assequenda licere pati sanitatis debilitationem ac vitæ abbreviationem. *Primo*, ad obediendum Deo: unde et licet in hoc casu etiam pati mortem. *Secundo*, ad satisfaciendum pro peccato suo, quod constat ex operibus satisfactoriis. *Tertio*, ex charitate ad satisfaciendum pro peccatis alienis: quod declaratur ex fundationibus Monasteriorum plurimorum factis, ut qui in eis vivent, lugeant, atque penitentiam agant pro peccatis fundatorum, aliorumque. *Quarto*, ad evitandum grave scandalum: tunc enim ipsam mortem subire tenemur: unde Apostolus 1. Corinth. 8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum*. *Quinto*, ad acquirendas virtutes in se, vel in alio: unde nihili faciunt viri sancti labores, vigilias, et sudores, nisi ut in virtutis exercitio sint, aut ut alios ad virtutem accendant: unde licet homini servare castitatem etiam cum periculo vitæ. neque tenetur, qui vovit perpetuam peteret dispensationem a summo Pontifice, si nullus sit aliud modus tuendæ vitæ, quam matrimonialis conjunctio, juxta sapientiorum Medicorum consilium. Atqui si Carthusiani non servent illud statutum ut Deo obediant, illud tamen servant, ut Deo satisfaciant pro peccatis suis: servant ex charitate in proximum, pro peccatis illius satisfacientes per ejusmodi abstinentiam Deo, quemadmodum et pro suis propriis: servant, ne Fratribus scandalo sint, si carnibus uterentur: servant denique in virtutis exercitium, atque in extirpationem suorum vitiorum, nec in casibus illis, ubi agitur tantum de abbreviatione vitæ, aut infirmitate, dispensatos se putant. — *Addit* Gerson, quod consuetudo ita naturam mutat, ut venenum esse possint quibusdam stomachis carnes: etsi per esum carnium aliqua certo futura esset vitæ prolongatio: quia tamen incertum foret utrum postea detrior illa esset, non tamen foret iis vescendum: quemadmodum prudentiores Medici non consulunt potionem quasdam, quæ cum præsenti statui ægroti patientis videantur satis idoneæ, ex usu tamen pigram et segnem sunt effectura naturam. Unde subjicit, sibi notum esse aliquem Carthusianum virum doctissimum asserentem, quod priores e Fratribus morerentur aut ægrotarent in ista religione, si carnibus uterentur: quia vigilia, solitudo, et quies, etc. hujusmodi

devotionis exercitia digestionem impediunt, et ita eruditatem aliquam in stomacho relinquunt. Adjungi potest, quia vix aut raro temperanter et sobrie inter haec gulæ incitamenta versarentur. Concludit Gerson totum illud opus, dicendo, prudentem Directorem non tam attendere debere ad labores, vexationes, et abbreviationem vitae, quam ne sensus efficiantur hebetes, et stolidi per excessivam in jejunio vel fletu assiduitatem, quo fiat ex consequenti, ut judicium rationis evertatur.

QUÆSTIO TERTIA.

QUAS CONDITIONES LEX REQUIRAT UT REVERA OBLIGET.

SCOPUS præsentis Quæstionis est determinare, an ad efficacitatem, et obligationem legis necessario desideranda sit illius promulgatio per auctoritatem Legislatoris.

NOTANDUM 1. Leges promulgari cum primum in vulgus eduntur, et quasi promulgantur, inquit Pompejus Sextius: hinc promulgatio est levis evulgatio, seu significatio facta coenunitati auctoritate Legislatoris. Certum est autem ad legis efficacitatem et obligationem in actu secundo necessario requiri, ut lex aliqualiter promulgetur: tum quia Lex se habet per modum regulæ et mensuræ actuum humanorum, cui homines suas actiones conformare debent, ne a recto fine exorbitent; sed id præstare nequeunt, nisi lex eis innotescat, nec potest innotescere, nisi per promulgationem: ergo ut obliget, necessario desideratur aliqualis ejus promulgatio: tum quia lex ex natura sua est directiva et illuminativa; quod autem in Legislatoris voluntate, aut pectore reconditum est, dirigere non potest nec illuminare subditos: unde merito cap. *De Legibus* dicitur, *Leges sanctissimæ, qua constringunt hominum vitas intelligi ab omnibus debere:* tum denique quia cum voluntas non possit ferri in incognitum, sequeretur homines obligari ad impossibile si tenerentur legem servare ante sufficientem illius promulgationem. — Dixi notanter requiri aliqualem ejus promulgationem, quia promulgatio non desideratur aequaliter in omnibus legibus, sed diversimode, et juxta naturam ejuslibet: aliter enim lex naturæ hominibus innotescit, aliter leges divinæ positivæ tam Evangelica quam Mosayea promulgatae fuerunt. An autem haec promulgatio spectet ad ipsam legis essentiam, ita ut nullam habeat vim obligandi, nisi prius fuerit promulgata, anve tantum sit conditio ad ejus vim obligandi desideranda, determinandum est in præsenti.

NOTANDUM 2. Legem posse considerari duobus modis, nempe quantum est regula nondum applicata, prout nempe jam constituta est apud ipsum Legislatorem, et quantum est ex parte ipsius vim habet obligandi: vel prout est regula quædam applicata subditis, qui eam legem cognoscentes, debent ipsi suos actus conformare, ut recte, proisque fiant.

NOTANDUM 3. Quantum ad acceptationem legis a subditis, primo certum esse illam non esse necessariam, ut lex naturalis et divina obligent: quia sive legibus istis assensum suum populus dare velit. sive negare, non minus eis tenetur. Certum pariter non hic esse ser-

monem de acceptatione legis a singulis inferioribus: hac enim ratione nulla pene lex obligaret; siquidem nulla lex est humana, quæ alicui subditorum non videatur gravis; subindeque ab eo esset respuenda, si id ejus voluntati concederetur. Nec etiam hic sermo est de non acceptatione legis a populo juncta conniventia superioris; in hoc enim casu certum est, legem non obligare, nam ut lex obliget, necessaria est voluntas obligandi in eo qui legem condidit; tunc vero cessaret voluntas Legislatoris si populo respente legis observantiam, conniveret. — *Denique*, difficultas non movetur de non acceptatione, quæ ex longa contravenientium consuetudine derivata fuerit: nam, ut infra constabit, lex humana contraria consuetudine longa abrogatur: tota igitur difficultas * esset de non acceptatione voluntaria quæ non sit fundata in longa contravenientium consuetudine. Qua de re jurisperitos consulas. ** *

Conclusio prima. — LEX CONSIDERATA UT REGULA SUBDITIS APPLICATA, ESSENTIALITER PROMULGATIONEM EXIGIT; SECUS VERO QUATENUS CONSIDERATUR APUD IPSUM PRINCIPEM CONSTITUTA.

Patet Conclusio tum ex dictis in primo Notabili, tum quia lex est quoddam regiminis instrumentum, quo subditus regitur a superiore, humano more: scilicet ut intelligens et volens, ad quod necesse est voluntatem, et decretum superioris intimari subdito, ut ad illud inferior se scienter et libere accommodet: et quia lex fertur non uni privatae personæ, sed perfectæ communitati, idecirco debet intimatio esse publica, idest, facta publico modo, et communitati accommodato, quæ intimatio dicitur *promulgatio*. — *Insuper*, lex est quoddam præceptum: non habet vero præceptum vim obligandi, nisi is qui præcipit voluntatem suam manifestet et intimet: neque enim Deus, aut quisvis alias Legislator censeatur aliquid præcipere ex eo quod apud se statuat aliquid faciendum vel non faciendum, nisi significet illud: ergo, etc.

DICES 1: Lex naturalis est vera et propria dieta lex, quæ obligat: adeoque vim habet obligandi: assignari vero non potest quando fuerit promulgata. *Item* lex æterna, ex multorum sententia computatur inter leges proprie dietas: at non potuit promulgari lex tota æternitate, ut evidens est, neque dici potest quando fuerit promulgata in tempore: ergo, etc. — **Respondeo**, legem naturæ promulgatam fuisse sufficienter ex hoc ipso, quod Deus illam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam: unde Psalmista: *Signatum est super nos lumen rultus tui Domine*. — *Ad secundum* dico quod lex æterna spectata ex parte Dei, fuit promulgata, et verbo, et scripto ab æterno: quia promulgata fuit in Verbo divino, quod æternum est; et præterea in libro vite, qui æternus quoque est, et hi sunt duo modi, quibus publicatur lex omnis, nimirum vel verbo, vel scripto, inquit S. Thom. 1. 2. q. 91. art. 1. Vel rectius censeo respondendum eum Doctore in 4. d. 3. q. 1. ubi agit de obligatione baptismi, promulgationem videri necessariam tantum ad legem positivam; *Nullus*, inquit, tenetur ad aliquod præceptum dirimum, nisi per aliquem idoneum et authentum sibi promulgetur vel fatus veridica, et testimonio bonorum, cui debet quilibet rationaliter credere, et hoc intelligo de lege positiva, quæ non est nota interioris in corde. Quibus indicat promulgationem non videri neces-

sariam nisi ad leges positivas: quod maxime verum est de promulgatione, quae fit per notitiam exterius acceptam: nam aliunde certum est, ut mox diximus in prima responsione, legem naturalem in nostris mentibus signato super nos divino lumine manifestari. Certum pariter legem aeternam per aliquod signum nobis intimari: nempe vel per legem ipsam naturalem, vel per alias divinas leges, quae ab illa aeterna lege veluti rivuli a fonte dimanant.

DICES 2: Si quae esset ratio, propter quam necessaria dicitur promulgatio ad hoc ut lex habeat vim obligandi, maxime quia per promulgationem lex fit nota subditis, qui lege tenentur: sed haec nulla est, nam ad multa tenentur homines, quae invincibiliter ignorant: v. g. tenentur ad observationem legis naturae, etiamsi illam ignorant invincibiliter. Item tenentur ad baptismum recipiendum, juxta illud Christi Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit, etc.* Item possessori bonae fidei obligatur ad restitutionem quamdiu detinet alienum, nee dum prescripsit. Item, contractus humani irritantur per legem humanam, sive sit nota ista lex, sive ignota, ut patet in matrimonio clandestino, et impedimentis matrimonii, ac irregularitatibus, quae ligant etiam rudes, et invincibiliter legem ignorantibus. — Respondeo ad majorem, requiri promulgationem, ut lex nota fiat subditis, qui ea tenentur notitia communis, sed non esse necessarium ut fiat nota notitia privata: est autem notitia communis, quando lex promulgatur. Quae afteruntur in objectione, procedunt de notitia privata.

Probatur secunda pars, nempe quod lex sumpta pro regula apud ipsum solum legislatorem residente non includat essentialiter promulgationem, ut sic enim vim totam obligandi habet ab ipsa legislatoris voluntate: at legislatoris voluntas ut decernat legem vim obligativam habere, non opus habet aliquo externo signo sensibili, quo suum decreturn statuat; subindeque sic considerata lex, promulgationem non exigit. Insuper, lex est actus prudentiae, neenon et auctoritatis existentis in principe: sed actus prudentiae, et auctoritatis dictantis aliquid esse faciendum, existere potest tum in judicio pratico, tum in voluntate principis ante quodlibet signum externum: proindeque lex spectata, quatenus est regula a principe constituta, promulgationem non requirit. Denique, statim ac concepta est lex a Principe, censetur apta ad obligationem inducendam: ad hoc enim concipiatur et instituitur ut obliget: sed haec aptitudo sufficit ad legis essentiam: igitur hac ratione lex essentialiter promulgationem non exigit. — Nihilominus generaliter dicendum arbitror leges essentialiter promulgationem exigere; tum propter rationes in priori assertione expressas, tum quia ut ait Gratianus cap. in istis d. 4. *Leyes instituantur cum per aul-gantur, firmantur cum moribus utentium approbantur.*

* * **Conclusio secunda.** — **LEGES CIVILES TAM IMPERIALES QUAM REGLE NON CENSENTUR** * * SUBDITOS OBLIGARE, NISI IN PROVINCIIS ET REGNIS, PRO QUIBUS CONSTITUUNTUR, FUERINT PROMULGATÆ.

Quod utique patet ex authentica, *ut novæ constitutiones*, ubi Justinianus Imperator statuit suam legem non valere, nisi postquam fuerint proposita in Metropolibus Provinciarum. Nec obstat, quod ibi loquitur Im-

perator de solis constitutionibus imperialibus, quæ spectant ad testamenta; nam ratio legis istius non minus valet pro cæteris materiis, ut rubrica de omnibus legibus loquitur, quæ talis est. ut novæ factæ constitutiones post insinuationes earum post duos menses valeant. Est autem axioma receptum apud Jurisconsultos rubricam esse pro lege, quando perfectum sensum reddit, quatenus textui non repugnat, et habere vim extendendi, quod in textu strictius ponitur. Quapropter leges strictius loquentes censentur potius esse exemplum quoddam rubricæ jam obtinentis vim legis. quam leges ipsæ. Id autem adeo verum est, ut Pius IV. in Bulla super declaratione temporis ad observanda decreta Concilii Tridentini, rubricam hanc pro lege citaverit his verbis: *Quia in jure communī sancitum est, ut constitutiones novæ vim nonnisi post certum tempus obtineant, etc.* Unde dispar est ratio rubricarum juris civilis, et rubricarum juris Canonici, quæ privato Gratiani sensu scriptæ, neque aut Pontificia aut regia auctoritate absolute probatae, neque ab Ecclesia universalis pro legibus acceptatae sunt. Accedit ratio; quia non potest præsumi sufficienter in notitiam subditorum venisse ea lex quæ non fuerit in illa Provincia publicata, in qua degunt. Hinc lex Regia non obligat, nisi fuerit promulgata juxta consuetudinem ejus regni, in quo tertur; unde mos invaluit in Galliis, ut Regiæ Constitutiones promulgantur in parlamentis; et exinde mittantur ad inferiora subsellia judicium Provincialium, ac regionum; nec ante censentur obligare, quam fuerint in illis locis publicatae. Quantum autem ad leges ecclesiasticas jam multorum invaluit sententia, eas non habere vim obligandi per universum orbem, quantumvis fuerint Romæ, vel alibi promulgatae, nisi pariter promulgantur in singulis Provinceis. *Quod utique*

Probatur primo: Ratio cur imperialis et regia lex in singulis Provinceis debeat publicari, est quia non potest præsumi sufficienter promulgata, ut ad notitiam subditorum perveniat ea lex, quæ in Provinceis non est promulgata: atqui eadem ratio locum habet respectu legum Pontificalium.

Secundo: Quia si in aliqua Provincia non publicetur lex Romani Pontificis, habebit populus rationem aliquam existimandi, vel quod non sit ejusmodi lex lata, vel si lata sit, mentem summi Pontificis non esse, ut in ista Provincia obliget.

Tertio: Quia Concilia, in quibusdam legibus, quas tulerunt, declaraverunt eas non obligare, nisi postquam in singulis Diœcesibus per locorum Ordinarios fuerint publicatae. Sic Concilium Lateranense sub Innocentio III. cap. 22. et habetur cap. *cum infirmitas, de patientiis, et remissionibus* statuit, tum demum Medicos ea constitutione teneri, qua præcipitur illis, ut cum advocantur ad infirmos, ante omnia ipsos inducant et moneant. ut Medicos advocent animarum, hoc est, ut sacramentaliter confiteantur, quando fuerit publicata per locorum ordinarios: eadem vero est hujus, et cæterarum constitutionum Ecclesiastiarum ratio.

Quarto: Hec eadem veritas suadetur ex veteri Ecclesiæ praxi: constat siquidem in more fuisse, ut decreta Romanorum Pontificum, et Conciliorum publicarentur in Provinceis; tuncque obligare incipiebant. Sic legimus apud Tertul. lib. *De Pudicitia*, cap. 1. Decretum

Zephyrini Romani Pontificis pro reconciliandis pénitentibus contra Montanistas fuisse affixum ad valvas Ecclesiarum, et lectum in Ecclesiis. Sic Dionysius Olympiorum Episcopus *Ep. ad Soterem Papem*, testatur lectam sibi a Sotere, ad quem scribebat missam Epistolam, missam etiam a Clemente, idque die Dominica in cōtu fidelium. Sic constitutio Stephani *de non rebaptizandis hæreticis*, missa fuit per Provincias, ut testis est Cyprianus *Epist. 74. quæ est ad Pompejum*. Sic decreta Nicænæ Synodi, ut refert Marius Victorinus lib. 2. *adversus Arium*, per totum orbem fuerunt missa. Sic et Sardiensis decreta cum Nicænis transmissa seribit Theodoretus lib. 1. *Historiæ*, cap. 9. et lib. 2. cap. 8. Sic Chaleedonensis a Leone ad Episcopos per Provincias directa, ut ipse nos docet *Epist. 71. et 91.* Mitto alia. — Atque hinc factum est, ut plurima Concilia numero Patrum minus spectabilia, propterea quod in Provinciis recepta fuerint et probata, in quas missa sunt, alia habuerint vim Conciliorum totius Occidentis vel Orientis, alia Ecclesiæ universalis. Hinc etiam factum est, ut plurimæ summorum Pontificum constitutiones non obligent in multis partibus orbis v. g. Bulla Coenæ Domini, quæ non obligat in Gallia, Germania, Polonia. Hinc etiam est, quod Innocentius I. Ep. ad Exuperium Tolosanum, ut refertur cap. *posuisti*, distinct. 82. statuit, ut lex, quam edidit Siricius Papa adversus Diaconos et Presbyteros incontinentes, quos decrevit omni honore privandos, non obliget eos, ad quos, ut loquitur, *hæc non probatur pervenisse*.

OBJICIES 1. Si vera sit nostra propositio, sequetur vix esse leges Pontificias, quæ obligent; nam primo decretum Gratiani privata ejus auctoritate congestum est, et nunquam fuit promulgatum. *Secundo*, libri quinque Decretalium, qui compilati sunt a Gregorio IX. videntur fuisse promulgati in sola Bononiensi Academia, ut colligitur ex eorumdem prætatione. *Tertio* eadem quoque est ratio libri sexti Decretalium, ut bene glossa observat in datam libri istius sexti. *Quarto*. Clementinæ, quæ a Joanne XXII. paulo post obitum Clementis V. a quo sunt editæ, date sunt publico, videntur in sola Romana curia promulgatae. — **R**espondeo *primo* decretum Gratiani non obligare: neque etiam, quod forte nonnulli non putarent, quatenus prælegitur in Academiis, quia plurima docentur in scholis, ad investigationem antiquitatis, et disciplinæ, et non ad praxim. Unde nec obligat quidquid in jure civili continetur, licet prælegatur in Academiis. Obligat itaque decretum Gratiani ea parte, qua continet statuta Conciliorum vel Pontificum olim in Provinciis promulgata, aut etiam quatenus continet aliqua, quæ judiciorum consuetudine probata sunt. *Secundo*, libri *quinque Decretalium* non tantum directi sunt ad Bononiensem Academiam a Gregorio IX. sed etiam ad omnes Provincias, in quibus promulgatos fuisse, atque receptos scribit Matthæus Paris in Henrico tertio Anglorum Rege. *Tertio*, Liber sextus Decretalium non fuit promulgatus in Galliis. Editus est a Bonifacio VIII. inter quem et Philippum Pulchrum graves, quæ exarserunt inimicitiae, prohibuerunt ne in hoc regno promulgaretur. Id tantum est in isto libro auctoritatis, quod alias suum robur, atque auctoritatem habuit: qualia sunt quæ ex Concilio Lugdunensi, aliisque in Gallia receptis petita sunt: qualia etiam sunt ea, quæ vel judiciorum consuetudine, vel moribus

utentium recepta sunt: v. g. quod triplex sit tantum Episcopus, a quo aliquis in Clericorum numerum adscribi potest, originis, beneficii, vel domicilii. *Quarto*, *Clementine* maxima ex parte receptae sunt in Galliis: nam ex decretis Concilii Viennensis coalescunt, quod quidem in Gallia coactum est, et cuius pars magna fuerunt Galli Episcopi. *Deinde* Clemens iste ex Episcop. Burdigalensi Pontitex factus. Lugdunum Cardinales omnes convocavit, curiamque Romanam in Gallias traduxit, ubi per 70. et amplius annos perseveravit: quare quæcumque ab isto Pontifice in curia promulgata fuerunt, ea in Galliis fuisse promulgata certum est. neque rationabiliter negari potest, quod in singulis Galliae Provinceis fuerint promulgata. *Quinto*, Extravagantes communes Joannis XXII. in Gallia quoque promulgatae sunt: quandoquidem ille fuit *Clementis V.* successor, natione Gallus ex Avenionensi summus Pontifex renuntiatus Lugduni: nec videtur negari ideo posse, quod in singulis Provinceis Galliae promulgatae fuerint. Eæ vero, quæ sunt *Bonifacii VIII.* non sunt receptæ propter rationem, supra dictam. Aliæ quæ sunt summorum Pontificum, qui sederunt in Galliis, videntur in singulis Provinceis promulgatae. Aliæ denique, vel non debuerunt promulgari. utpote solventes tantum ab aliqua obligatione, vel fuerunt moribus utentium, et judiciorum consuetudine receptæ.

OBJICIES 2. Ubique vitandi sunt hi qui sunt nominatim excommunicati in aliqua Diœcesi, propter Ecclesiastice communionis utilitatem, ut constat ex *causa* 11. q. 3. licet non ubique sententia excommunicationis fuerit promulgata. Item si quis noverit aliquem locum esse interdictum, non potest in eo celebrare, sed tenetur tale interdictum servare, ut constat ex Innocentio III. cap. 1. *De postulatione Praelatorum*. etiamsi tale interdictum non fuerit ubique promulgatum: ergo a pari obligat lex Pontifica, licet non promulgata in singulis Provinceis. — **Respondeo ad primam partem antecedentis.** distinguendo in hunc modum: sunt a singulis vitandi ob sententiam excommunicationis præcise, *nego*: vi legis Ecclesiastice ubique receptæ, quæ cavet, ut vitentur. *concedo*. Habes legem hanc *causa*. et *questione* citatis. *Ad alteram partem respondeo*, distinguendo eodem modo: subjungo vero auctoritatem Innocentii non facere ad rem: quia ibi agitur de postulatione Episcopi Altisiodorensis in Archiepiscopum Senonensem facta a Canonicis Ecclesiae Senonensis, qui Episcopus non servaverat interdictum latum auctoritate Rom. Pontificis in terras regis Franciæ: excusabat autem se prædictus Episcopus de interdicto non servato, quia sententia interdicti non pervenerat ad suam notitiam: neque per litteras Papæ, neque per Litteras Legati, qui sententiam publicaverat, neque per mandatum alicujus executoris, et præterea quod dictus Rex in Altisiodorensi Diœcesi terram non haberet. Sed excusationum istarum rationem habendam non esse decernit Innocentius: posterioris quidem, quia tota Diœcesis Altisiodorensis subdita erat Regi Franciæ: iusserat autem summus Pontitex terram Regis Franciæ subjici interdicto, et Legatus interpretatus fuerat mandatum Pontificis de terra omni, quæ ditioni regis suberat: prioris vero, quia in Ecclesia Metropolitana ipsius Episcopi Altisiodorensis, nimisrum Senonensi, hæc sententia interdicti promulgata, recepta, servataque fuerat: quare non facit ad rem præsentem hæc auctoritas:

OBJICIES 3. Qui Romæ sancti declarati sunt, ubique pro sanctis haberi debent, etiamsi promulgatio decreti de sanctitate eorum non fuerit facta per singulas Provincias: ergo lex Ecclesiastica obligat, etiamsi non fuerit per singulas Provincias promulgata. — Respondeo ad *antecedens* distinguendo: ita ut eorum officium per singulas Provincias fieri debeat, aut festum celebrari, nego; ad id enim necessarium est, ut lex promulgetur in Provinciis; ita ut in veneratione habeantur tamquam personæ veneratione dignæ, concedo; ad id enim non requiritur lex, sed sufficit, quod persona declaretur digna veneratione.

OBJICIES 4. Obligant Canones fidei, etiamsi non sint per Provincias promulgati: ergo a pari ad hoc ut obligent Canones, et leges Pontificiae de moribus, ac disciplina, non est necesse ea in Provinciis promulgari. — Respondeo negando *consequentiam*, disparitas enim est, quod Canones fidei sint tantum declaratorii juris divini: at jus divinum promulgatum est; adeoque non est necessaria nova promulgatio, ut Canones fidei obligent: leges vero Pontificiae non sunt promulgatae sufficienter, nisi in Provinciis singulis promulgentur.

Denique quod spectat ad leges Episcoporum, dico quod ad hoc ut obligent, debent promulgari, ut fieri assolet, in missis Parochialibus regulariter loquendo: quod si alia sit consuetudo alicujus Ecclesiæ particularis, debet talis consuetudo servari.

ARTICULUS TERTIUS.

DE LEGIS HUMANÆ RELAXATIONE PER CONSuetudinem, ABROGATIONEM, DISPENSATIONEM, INTERPRETATIONEM, ET PRIVILEGIUM.

DECLARATA legis humanæ efficacia, et obligandi virtute, superest examinandum qualiter virtus illa interdum remittatur; quod utique fit vel per *consuetudinem*, quæ ex parte populi legem solvit: vel per *abrogationem*, et *dispensationem*, quibus Principis auctoritate legis obligatio revocatur: vel per *privilegium*, quo ex liberalitate Legislatoris aliqui e subditis a legis obligatione eximuntur: vel denique per *interpretationem*, qua Magistratus, ac Reipublicæ administratores, ac judices legis vim certis in quibusdam casibus non vigere censem. De quibus omnibus nonnulla determinanda sunt in sequentibus Quæstiōnibus.

QUÆSTIO PRIMA. QUID, ET QUALIS SIT CONSuetudo.

NOTANDUM 1. Consuetudinem, et Præscriptionem invicem in pluribus convenire ac discrepare. Conveniunt, inquam, maxime in duplice capite. *Primo* quidem, quia in utraque intervenit aliquid facti, et aliquid juris, quod per factum inducitur, et firmatur; *Secundo*, quia et præscriptio exigit aliquam consuetudinem facti, et vicissim consuetudo requirit aliquam præscriptionem temporis. Differunt autem *primo* ratione ipsius juris comparati; nam consuetudo introducit jus legale, seu jus legis, quo omnes obligantur; præscriptio vero solum confert jus dominii in rem aliquam, aut ea utendi, et fruendi.

Secundo, invicem discrepant, quod consuetudo introduceatur per proxim, et usum populi; cum enim vim legis habeat, et lex ad commune bonum referatur, debet consuetudo introduci per mores, et observationem communitatis, seu populi: præscriptio autem cum ad solam aliquius privatæ personæ utilitatem spectet, introducitur tantum per usum, et factum aliquius privatæ personæ: sic si domo quis vel hæreditate aliqua diuturno tempore pacifice fruitur, per præscriptionem acquiritur jus hæreditatis in ipso privato homine. *Tertio denique*, consuetudo, et præscriptio differunt invicem, quod consuetudo ad suæ introductionis efficacitatem, et valorem requirit consensum tacitum, vel expressum Principis, ut mox dicemus; præscriptio autem non requirit consensum ipsius, contra cuius utilitatem præscribitur; ut enim Petrus contra Paulum in prædio aliquo præscribat, non opus est Paulum ipsum tacite, aut expresse in hanc præscriptionem consentire, sed sufficit, quod eo ignorantе Petrus eo prædio fruatur determinato tempore ad præscriptionem.

NOTANDUM 2. Quod etsi *consuetudo* interdum usurpetur indiscretim pro *usu*, *more*, *foro*, et *stylo*: nihilominus in aliquibus ab eis discrepat; licet enim *consuetudo* spectata ut est quid facti, idem sit quod *usus*, et *mos*, nempe uniformis frequentatio actuum liberorum: si tamen spectetur ut est quid juris moraliter relictum, et perseverans ex ipsa uniformi frequentatione humanorum actuum, vim habet obligandi ad sic operandum. *consuetudo* differt ab ipso *usu* et *more*, qui dumtaxat important ipsam materialem unitormem frequentationem actuum liberorum. Differt autem *consuetudo* a *foro* et *stylo*: forum enim non est quodecumque jus *usu*, et consuetudine firmatum, sed de iis dumtaxat rebus, de quibus judicandum est in Tribunali. *Stylus* autem est ille modus, qui in scribendo, vel loquendo servatur a juri-speritis in causis, et negotiis traetandis. *Consuetudo* vero est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, ubi lex deficit.

NOTANDUM 3. Duobus modis intelligi posse, quod consuetudo vim habeat humanæ legis. *Primo* quidem in abroganda aliqua lege humana, ita ut per consuetudinem aliquam diuturnis populis inducat contra præscriptam legem, lex illa obligare cesseret, et abrogetur; non securus ac lex prior per posteriorem contrariam censemur revocari, et abrogari. *Secundo*, ut ipsa consuetudo sit aliqua species legis, et non minus obliget, quam obligat lex humana. Quærimus igitur, an hac utraque ratione consuetudo vim Legis habeat. Tria igitur impræsentiarum sunt breviter determinanda: *Primum*, quid sit consuetudo: *Secundum*, quotplex: *Tertium*, quam vim habeat, quasve conditiones exigat, ut eam vim habere censeatur.

Conclusio prima. — *CONSUE TUO EST JUS QUODDAM HOMINUM MORIBUS INSTITUTUM, QUOD PRO LEGE SUSCIPITUR CUM DEFICIT LEX.* Ita Gratianus d. 1. c. 5. *Primo* dicitur *jus*: tum quia in ratione juris tamquam in genere cum lege scripta convenit; nam ut ibidem ait Gratian. c. 2. *Jus generale nomen est: lex autem juris est species, et omne jus legibus, ac moribus constat*: tum quia consuetudo debet esse justa, saltem ratione objecti, seu materiæ, circa quam versatur. Per quod distinguitur ab abusu, et corruptela. Additur, *Hominum*

moribus institutum, quibus verbis a lege distinguitur; lex enim fertur a superiore, consuetudo vero introducitur a subditis cum solo Principis consensu tacito, vel expresso. Sequitur *quod pro lege suscipitur*: nam, ut statim dicemus, consuetudo vim legis habet, et ejus loco suscipitur, ubi lex deficit. Cum autem lex deficere possit tripliei modo: *primo* cum non est: *secundo* quando est inutilis: *tertio* cum dubia, vel obscura est; inde fit, quod etiam tripliei modo consuetudo suscipitur; nam *primo* ubi lex non est, suscipitur consuetudo legis introductiva, seu vim habens legis; *secundo* venit in detectum legis inutilis consuetudo abrogativa legis illius; *tertio* cum lex obscura est, vel dubia est, venit in ejus defectum consuetudo, quæ, ut infra dicemus, vim habet legem dubiam, et obscuram interpretandi.

Conclusio secunda. — *CONSuetudo VIM HABET LEGEM NOVAM INSTITUENDI, ET VETEREM ABROGANDI.* Ita omnes Thelogi, et juris utriusque Doctores.

Probatur prima pars, ex Patribus; nam Tertull. lib. *De Corona militis*, cap. 4. sic ait: *Consuetudo etiam in rebus civilibus pro lege suscipitur, cum deficit lex.* Et August. Epist. 86. ad Casulanum ut refertur cap. In istis distinct. 11. haec seribit: *In istis rebus, in quibus nihil certi statuit divina Scriptura, mos populi Dei, et instituta Majorum, pro lege tenenda sunt: et sicut præaricatores dirinarum legum, ita et contemptores Ecclesiasticarum coercendi sunt.*

Probatur secunda pars, ex cap. *Finali de consuetudine*, his verbis: *Licet etiam longeva consuetudo non sit rilis auctoritas, non est tamen usque adeo validura, ut juri positivo debeat prejudicium generare, nisi fuerit rationabilis, et legitime sit præscripta.* Et Digestis de legibus lege de quibus, ubi legimus, rectissime etiam illud receptum est, ut non solo suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem leges abrogentur. Secundo, quia consuetudo habet vim legis: ergo cum lex, quæ sequitur, tollat legem præcedentem, ita et consuetudo. Tertio ex Isidoro, et Theologis post ipsum, lex debet esse secundum patriæ consuetudinem loco, temporique conveniens: ergo per contrariam consuetudinem lex abrogatur; quia per illam fit, ut non sit amplius secundum patriæ consuetudinem. Quarto, experientia testatur hanc veritatem: multæ siquidem leges Ecclesiasticae amplius non vigent, quia per contrariam consuetudinem sunt abrogate.

DICES: Consuetudo rationi cedere debet, ut habetur distinct. 8. Ergo cum lex rationi nitatur, debet illi cedere consuetudo, et non per contrariam abrogari. — **Distinguo antecedens:** consuetudo debet cedere rationi, quæ contrariam omnem rationem excludit, *concedo*: debet cedere rationi, quæ non excludit rationem contrariam, *nego*: ea autem est conditio legum positivarum, ut rationi nitantur: quæ tamen habent rationem oppositam, quam non excludunt, et cum in consuetudine involvitur ratio opposita rationi legis, ei consuetudo est præferenda.

INSTABIS: Dicitur etiam saepius in jure Canonico, et Civili eam non esse vim consuetudinis, ut legem vincat. — **Respondeo**, non esse eam vim consuetudinis cuiuslibet, sed rationabilis et legitime præscriptæ.

Conclusio tertia. — UT CONSuetudo VIM LEGIS INSTITUENDÆ, ET ABROGANDÆ HABEAT, PLURES CONDITIONES EXIGIT.

PRIMO namque ut legem abroget, debet esse *rationabilis*: quod non est sic intelligendum quasi actus, a quo incipit consuetudo, necessario debeat esse bonus, cum sit contra legem: sed quia postquam per actus malos subditi fecerunt aliquid contrarium legi, successu temporis executio istius legis humanæ, contra quam peccatum est, vix est possibilis, magnas habet difficultates, onerat, et angit conscientias, potius quam juvet illas: unde contingit, ut subditi credant se in bona conscientia facere posse, quod legi adversatur. — Debet etiam esse *legitime præscripto* ista consuetudo: legitime vero præscriptam non esse certum est, nisi his conditionibus: *primo* consuetudo non præscribitur nisi per actus contrarios legi, vel per negationem actuum legi repugnantem. Dico *legi repugnantem*, quia non per quamlibet negationem actus præscribitur. *Secundo* actus isti, per quos introduceitur consuetudo præscripta, debent esse voluntarii: quia ut acceptatio voluntaria requiritur in subditis ad hoc, ut lex humana vim habeat legis, ita voluntaria non acceptatio, seu potius inobedientia legis debet esse in causa, cur consuetudo legem abroget. *Tertio* actus isti debent esse manifesti: tum quia quando actus obscuri sunt, vix conjici potest esse bona fides in subditis, quæ tamen ad præscribendum necessaria est: tum etiam quia unumquodque eo genere dissolvitur, quo est colligatum: ergo cum lex introducatur per actus manifestos, actus contrarii, per quos desinit, debent etiam esse manifesti. *Quarto* tempus præscriptionis istius respectu legum Ecclesiasticarum videtur esse quadraginta annorum, quia non præscribitur adversus Ecclesiam, nisi quadraginta annis, ut constat *ex titulo de præscriptionibus*: respectu vero legum Civilium debent intercedere decem anni: quia præscriptio longi temporis est decem annorum inter præsentes, ut habetur in jure civili, licet inter absentes sit viginti annorum: subditi autem, in quorum bonum lex fuit instituta, semper sunt præsentes. *Denique* actus isti, per quos inducitur ejusmodi consuetudo legis abrogativa, vel frequentiores, vel rariores esse debent per hoc tempus ratione materiæ: si namque materia rarius occurrat, præscribitur lex a consuetudine per minores numero actus repetitos: si frequentius, plures requirentur: uno verbo, debent tot esse actus, ut colligi possit, quod quotiescumque sese obtulit occasio legis implendæ, toties ei contradicuum fuerit. — *Similiter*: ut consuetudo habeat vim inducendi legem, has opus est conditiones habeat: *primo* requiritur, ut id, de quo induceatur consuetudo, sit actus bonus, et possit esse materia legis justæ: nam consuetudo habet vim legis: ergo debet esse de ea re, de qua lex statui possit. *Secondo*, debet esse universalis, et non paucorum. *Tertio*, id, quod ducitur in consuetudinem, judicari debet ab omnibus observatu necessarium, et non tamquam faciendum ex populi devotione, et pio affectu. *Quarto*, requiritur expressa, vel saltem interpretativa superioris voluntas, ut talis consuetudo obliget: in hoc siquidem est distincta consuetudo, ubi de abroganda lege agitur, a consuetudine ubi de lege instituenda, quod nihil habeat vim legis, nisi a superiore juridice dimanet: atqui absque consensu superioris potest consuetudo legem abrogare, quia tune lex præcedens utilis esse desinit. *Quinto*,

debet esse legitime præscripta: ut vero talis sit in Ecclesiasticis sicut in Civilibus, sufficit præscriptio decem annorum, nec requiritur ut sit quadraginta annorum: nam ideo, ubi de abroganda lege agitur, consuetudo debet esse præscripta præscriptione quadraginta annorum, quia esset contra Ecclesiasticam legem; contra Ecclesiam autem non præscribitur minori temporis spatio: at ubi de consuetudine agitur, quæ vim habet legis instituendæ, non præscribitur contra Ecclesiam: ergo tunc sufficit si præscriptione decem annorum sit præscripta. Ex iis

COLLIGE 1. Consuetudinem habere quoque vim legem dubiam vel obscuram interpretandi; neque enim melius vera legis intelligentia haberi potest, quam ex communi hominum, maxime sapientum, usu per receptam consuetudinem comprobato et manifesto. Quod etiam patet ex c. *cum dilectus de consuetudine*, necnon l. 37. ff. *de legibus*, ubi dicitur, *consuetudo esse optima legum interpres*. Quod utique fit dupliceiter: primo quidem quatenus est signum veri sensus legis, et intentionis legislatoris, quæ ex modo, et consuetudine legem servandi colligitur tamquam ex probabili, aut moraliter certo argumento, nisi constet aliunde contrarium. Hinc Doctores, ac jurisperiti non raro affirmant legem esse exponendam juxta consuetudinem loci. Secundo, consuetudo vim habet legem interpretandi, quia concurrit ad introducendum vel stabiendum sensum legis, modumque observandi, implendi eam, quantumvis subinde minus convenientem cum prima legislatoris intentione: cuius quidem assertionis ratio est, quod ipsa consuetudo potest sortiri vim legis, aut legem abrogare: ergo etiam aliter potest interpretari. Unde licet ex verbis, aut materia legis fore dubium, an lex graviter obligaret, ideo per se loquendo esset benignius interpretanda. deberet tamen censeri obligare graviter, si ita sit consuetudine recepta.

COLLIGE 2. Duplicem distingui consuetudinem vim legis habentem: aliam quidem præscriptam; alteram vero non præscriptam. Prior est illa, quæ diuturno tempore valorem legis acquirit per consensum legalem Principis, eo modo quo jus acquiritur in aliena bona longi temporis diuturnitate possessa per præscriptionem possessionis bona fidei vi legis generalis præscriptionem statuentis: cuius quidem consuetudinis fit mentio in c. *ultimo de consuetudinibus*, ubi vocatur *consuetudo legitime præscripta*. Posterior vero consuetudo ea est quæ jus inducit absque præscriptione, seu determinatione longi temporis per tacitum saltem consensum Principis scientis, et tolerantis id quod fit, cum posset facile impedire, deberetque; nisi tacite consentiret ad malum aliquod vitandum. Ad priorem consuetudinem firmandam requiritur ad minus tempus decem annorum, ut patet ex lege 1. et 2. Codice *De præscriptionibus longi temporis*. Quod utique tempus continuum esse debet, idest, non interruptum per contrarios actus superioris resistentis, vel populi eam interruptentis. Quantum vero temporis sufficiat ad consuetudinem non præscriptam infra decennium, vix certo potest definiri. Censem enim aliqui ad id sufficere tres menses: alii vero minus exigunt; at existimo id esse prudenti sapientum consilio, et assensu judicandum ex frequentia et notorietate actuum, quibus inducitur, aliisque circumstantiis, ex quibus prudenter censendum est, Principem talem consuetudinem tolerare, et tacite approbare.

COLLIGE 3. Consuetudinem vim legis habentem non posse induci nisi a communitate, aut saltem a majori parte communitatis publice, et voluntarie agente; ita quod actus, quibus inducitur consuetudo publice fiant, et absque ulla vi. *Ratio primæ partis* hujus assertionis est, quod consuetudo cum habeat vim legis, sitque lex quædam non scripta, non potest induci nisi ab iis, qui habent potestatem, et auctoritatem leges ferendi: cuiusmodi est communitas perfecta, vel superior ipsi præsidens: quare licet privati possint præscribere, et jus in bonum possessum acquirere per præscriptionem: non tamen possunt consuetudinem vim legis habentem inducere. *Secunda pars* hujus assertionis etiam constat; cum enim jus per consuetudinem inductum cadat in totam communitatem, debet esse a tota communitate moraliter saltem; quandoquidem jus illud consuetudinarii vim habeat obligandi totam communitatem per modum legis. Dicitur autem esse a tota communitate moraliter id, quod est a majori parte illius, ut patet ex electionibus, et deliberationibus, aliisque actibus, qui a communitate fieri solent. — *Adverte* nihilominus quod si Princeps legem ferat circa paucorum consuetudinem, quæ melior ei videatur, illa consuetudo revera vim habebit totam communitatem obligandi, non tamen ratione consuetudinis inductæ per pauciora communitatis membra, sed ratione legis a Principe latæ et constitutæ.

QUESTIO SECUNDA.

QUID, QUOTUPLEX,

ET QUALIS SIT LEX FAVORABILIS SEU PRIVILEGIUM.

NOTANDUM 1. Privilegium a Lege, Dispensatione, et gratia differre: a *lege* quidem in duobus maxime: quia *primo* lex jus commune, *privilegium* vero jus speciale respicit; *secundo*, quia *lex*, quamdiu viget, semper obligat subditos: *privilegium* vero a legis observatione privilegio donatum eximit; *tertio*, quia *lex* totam communitatem obligat, ad eamque spectat: *privilegium* vero tantum concernit personas privatas; est enim lex privata a jure communi eximens. A *Dispensatione*, similiter differt *primo*, quia *dispensatio* semper est alicujus legis: *privilegium* non ita: potest enim aliquis privato jure donari absque eo quod cæteri ad contrarium obligentur; *secundo*, quia *dispensatio* ad unum actum conceditur, puta ad unicum matrimonii impedimentum tollendum, siveque non est quid permanens: *privilegium* vero dat jus aliquod stabile: unde quando *dispensatio* conceditur alicui per modum legis stabilis et permanentis, puta dum quis eximitur a jejunio quadragesimali pro toto tempore vite, haec concessio potius habet vim *privilegii*, quam *dispensationis*. *Denique*, *privilegium* a *gratia* discrepat, sicut inferius a superiori; quia *privilegium* quodlibet est *gratia*, sed non *gratia* quælibet est *privilegium*: *dispensatio* enim v. g. ab aliqua irregularitate, vel absolutio ab excommunicatione, *gratia* quidem est, non vero *privilegium*.

NOTANDUM 2. Eum dumtaxat posse concedere *privilegium*, qui potest legem terre; non enim cuiusvis hominis beneficium, *privilegium* potest appellari, sed illud solum quod publica potestate alicui conceditur. *Additum* quod cum *privilegium* sit certa quædam publicæ legis

derogatio per auctoritatem facta, ille solus censetur privilegium posse concedere, qui pro sua auctoritate potest legem statuere, et solvere vel ex toto dum eam abrogat, vel ex parte dum illius vim imminuit, aut per privilegium aliquos ab ejus observatione excipit. Hinc sequitur quod privilegium concedi debeat ei, qui subditur legi: siquidem per privilegium privilegiatus eximitur a lege, quam tenebatur implere, nisi tali privilegio donatus fuisset.

NOTANDUM 3. Quod etsi privilegium cedat in bonum privatum immediate; tamen etiam cedere debet in bonum commune saltem mediate; non potest enim legitime concedi, nisi quia expedit reipublicae personis, aut rebus, quibus conceditur bene esse. Sic illis conceditur qui de republica sunt bene meriti, aut de quibus speratur, quod sint bene merendi: interest quippe, ut remunerentur bene meriti, et ut provocentur alii ad bene merendum. Sic conceditur iis, qui alias opprimerentur occasione legis vel quorum oppressionis periculum metuendum esset, quales sunt pupilli et viduae: nam interest reipublicae, ut nemini fiat injuria. Sic privilegium conceditur iis, qui sunt Dei ministri: interest quippe reipublicae deferre aliquem cultum Deo in ministrorum suorum veneratione; neque vero privilegium alia ratione dicitur vim legis habere, quia licet immediatus ejus finis sit bonum privatorum, mediatus tamen est bonum communitatis. — Quam utique veritatem docent omnes SS. Patres quotquot de privilegiis mentionem fecerunt: significaverunt enim ideo esse retinenda et conservanda, quia non erant nociva communi bono, quin potius utilia, utpote quibus honor exhibetur bene merito, vel quies procuratur, vel impeditur oppressio. S. Greg. lib. 2. Epistolarum Epist. 39. quæ est Dominico Carthaginensi Epis. ope de Ecclesiasticis privilegiis: *Quod nostra Fraternitas sribit, hoc postposita dubitatione teneat, quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque Ecclesiis sua jura servamus, nec cuilibet farente gratia, ultra quam meretur, impetrabo: nec ulli hoc, quod sui juris est, ambitu stimulante, derogo, sed fratres meos per omnia honorare cupio, sive cupio honore singulos subrehi, dummodo non sit, quod alteri jure ab altero possit opponi.* Et lib. 7. Epist. 33. *Grave nimis, et contra Sacerdotale constat esse propositum, velle cuiusquam Monasterii privilegia olim indulta confundere, et ad irritum, quæ sunt pro quiete disposita, niti deducere.* — Quando vero aliqua abolenda esse dixerunt, vel minime concedenda, de iis locuti sunt quæ in bonum publicum non cedunt, sed privatorum commodis solum favent. Sic S. Bernardus lib. 3. *De Consideratione*, cap. 4. *Murmur loquor, et querimoniam Ecclesiarum, truncari se clamitant, ac demembrari, vel nullæ, vel paucæ admodum sunt, quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Queris quam? Substrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, Archiepiscopi Patriarchis sive Primatibus, bona ne species hæc? Mirum si excusare valeat vel opus.* Et postea; *Nolo autem prætendas mihi fructum emancipationis ipsius: nullus est enim, nisi quod inde Episcopi insolentiores, Monachi etiam dissolutores fiant.* Et rursum: *Quid, inquis, prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in cœdificationem, non in destructionem. Deinde queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Ubi necessitas urget excu-*

sabilis dispensatio est: ubi utilitas prorocat, dispensatio laudabilis est. Utilitas, dico, communis, non propria; nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio; sed crudelis dissipatio est.

Conclusio prima. — PRIVILEGIUM RECTE DESCRIBITUR: **LEX AJURE COMMUNI EXIMENS, ET JUS ALIQUOD PRIVATUM, SEU SPECIALE, ET FAVORABILE CONCEDENS:** VEL ALITER: PRIVILEGIUM EST LEX PRIVATA SPECIALE ALIQUID INDULGENS: VERBO, VEL SCRIPTO, ET CONCESSUM AB EO, QUI AUCTORITATEM HABET LEGES CONDENDI.

Explicatur hæc definitio. Primo quidem dicitur *Lex*: tum quia conceditur stabiliter per modum legis: unde non expirat cum morte concedentis. sicut præceptum vim obligandi deperdit in morte præcipientis: tum quia per modum legis dirigit et ordinat eos, quibus conceditur; prohibetque, ne aliquid contra concessum intentetur. — Additur *privata*, quo a lege distinguitur: hæc enim ad omnes generaliter subditos. illud autem ad privatas dumtaxat personas spectat: nempe vel familiæ, vel personæ, et successoribus, sive communitati, puta religioni, provinciæ, regno, et cuivis alteri parti communitatis subditæ legislatori conceditur; non autem toti ipsi communitati; unde dicitur privilegium respectu eorum, quibus non est commune. — Subditur *speciale aliquid indulgens*, est enim privilegii vis et natura, ut per illud aliquid speciale ultra jus commune privilegiato concedatur. Denique dicitur *verbo, vel scripto*: sicut enim non est de essentia legis, quod sit scriptis exarata, ita nec ad essentiam et valorem privilegii scriptura necessaria est: sed sicut lex potest verbo, vel scripto constitui, ita et privilegium. Unde in Clementina *Dudum de sepulturis*, ait summus Pontifex: *Nos universa privilegia, gratias, indulgentias verbo, vel scripto, sub quacumque forma, vel expressione, seu conceptione verborum a nobis, vel Praedecessoribus nostris Romanis Pontificibus, cuicunque ordinum predictorum (quatuor Mendicantium) concessa etc.* Nihilominus ad fidem in judicio faciendam necessum est, ut privilegium scriptura exaretur, quando non est consuetudine acquisitum, prout instar aliorum jurium ac bonorum acquiri potest. Unde Leo X. concessit Fratribus Minoribus, ut possint uti in foro conscientiæ tantum omnibus concessis a sede Apostolica. sive per Bullas, aut Brevia, aut vivæ vocis oracula, prout in libris Ordinis reperiuntur. Est aliud privilegium Julii II. concessum Augustinianis Bulla *Nihil est 22.* in Bullario Rodriguez. qua proprio motu, et certa scientia concessit eisdem, et consequenter cæteris Mendicantibus. seu in eorum privilegiis communicantibus. *Quod quæcumque eis concessa, sive per se, sive per communicationem, sive sint facta in forma Brevis, sive per supplicationem expedita, in quibus placuit, ut signatura sola sufficeret, eidem omnino vim et efficaciam habeant, tam in judicio, quam extra judicium, ac haberent si plumbeo sigillo essent obsignata.* — Denique sequitur concessum ab eo, qui auctoritatem habet leges ferendi: qui cumque enim supremam auctoritatem obtinet in subditos, eisque legem statuere ac præscribere potest, etiam potest eorum aliquibus id concedere, quod jure communii non haberet. Ut autem licite concedat, justa quedam causa requiritur: non vero ut valide: siquidem pro sua auctoritate legislator potest, quem voluerit, ab obligatione communi eximere.

Conclusio secunda. — PRIVILEGIUM SUPRA DESCRIPTUM
VARIAS IN SPECIES DIVIDITUR.

Primo namque distribuitur in *reale*, et *personale*. *Reale* est, quod conceditur directe et immediate alicui rei, muneri, vel conditioni distincta a persona, ut causæ piaæ, prædio, Monasterio, Ecclesiæ etc. vel statui Clericali, muneri Episcopali, officio præsidis, conditioni pupillorum, Scholasticorum etc.; hæc enim privilegia conceduntur personis, non tam ratione sui, quam ratione qualitatis in genere personarum repertæ. *Personale* est quod immediate datur personæ ratione sui, et ex intentione, ut ei provideatur; ut dum alicui conceditur, quod non solvat decimas, quod sit immunis a tributo, quod absolvere possit a reservatis etc. *Insuper* utrumque distinguitur in hoc, quod *reale* sit perpetuum, et duret cum re, officio, statu, dignitate, aut conditione, cui annexitur: *personale* vero tantum est ad tempus, extinguiturque, cum persona, cui conceditur, juxta regulam 7. *Juris in sexto*, privilegium personale personam sequitur, et extinguitur cum persona. — Ut autem utrumque hoc privilegium distincte cognoscatur, attendi debet ad tenorem formulæ, qua conceditur, ejus præmium, item ad quem dirigatur, et similia; ut videlicet inde colligatur, an privilegium personale sit cum persona extinguendum, an reale, et tamdiu duraturum, quamdiu ipsa res, cui cohæret, permanet. Hinc privilegium datum certæ communitati tamdiu durat, quamdiu censemur illa eadem communitas permanere, quamvis ex uno loco in alterum migret: manet enim idem corpus politicum, cui potius, quam loco censemur superior privilegium affixisse. Similiter quando privilegium conceditur loco, v. g. templo, non perditur per templi destructionem, nisi fiat auctoritate legitima: securus est si casu, vel ab hostibus destruatur; tunc enim restaurato templo privilegium perseverat.

Dividitur secundo in privilegium *gratiosum*, *remunerativum*, et *conventionale*. *Gratiosum* est, quod datur gratis sine ullis meritis privilegiati, vel parentum, aut aliorum ipsi communicatis, quibus privilegium ut merces respondeat, et non solum ut motivum, vel occasio dandi. *Remunerativum* est, quod datur in præmium meritorum privilegiati, aut aliorum ipsi communicatorum. *Conventionale*, quo datur pacto seu conditione interveniente, ratione ejus privilegiatus censemur emere, vel recompensare privilegium.

Dividitur tertio in *locale*, et *generale*: isto ut licet ubique: illo nonnisi in loco, pro quo concessum est: ut esus carnium in Francia diebus aliquot Sabbati, et lacticiniorum in Quadragesima. Quando autem sit locale, cognoscitur, vel quia id exprimitur in privilegio; vel quia ex causa particulari concessionis satis colligitur, ut esus lacticiniorum in Quadragesima, ubi deest copia olei, et piscium: vel quia concedens habet jurisdictionem limitatam ad aliquod territorium, extra quod non potest dispensare contra leges alterius territorii. Si tamen habet facultatem dispensandi in jure communi regni, vel Ecclesiæ, et privilegium sit tantum contra illud jus commune, valet ubique dispensatio: atque ita v. g. dispensatio habendi simul plura beneficia facta a Legato, valet etiam extra Legati territorium.

Dividitur quartio in *favorabile*, et *odiosum*: favorabile est illud, quod nemini affert incommodum, ejusmodi est privilegium audiendi

Missam tempore interdicti; vescendi butyro et lacte in Quadragesima; faciendi testamentum sine solemnitate juris, etc. *Odiosum* illud est, quod licet taveat privilegiate, alteri tamen simul nocivum est, quale est *privilegium*, quo quis capax redditur ad habenda plura beneficia.

Dividitur quinto in *affirmatum*, et *negatum*: *affirmatum* illud est, quo facultas aliquid faciendi conceditur; *negatum*, quod dat facultatem ad aliquid omittendum.

Dividitur sexto. ratione modi, quo conceditur, in *privilegium concessum ad petitionem*, seu *instantiam* privilegiati, et in id quod tribuitur *motu proprio*, et ex sola liberalitate et beneplacito concedentis; quod utique discerni potest tum ex *præmio concessionis*, in quo solet supplicatio narrari, si præcesserit: tum præcipue ex ipsa forma concessionis, in qua solet exprimi, quando proprio motu est facta per clausulas: *Motu proprio, non ad instantiam alicujus, ex mera nostra liberalitate, aut his æquivalentes.* Quod dum non satis exprimitur, censetur *privilegium* datum ad petitionem juxta e. *Si motu proprio, de præbendis in 6.* — Inter has *privilegii* *concessiones* variæ sunt differentiæ. *Primo*, quod *concessum ad instantiam partis* non sit adeo voluntarium et liberale, sicut *concessum ex motu proprio*: et proinde hoc, quantum patitur verborum proprietas, est ampliandum; quod non habet ita *privilegium* *concessum ad petitionem*. *Secundo*, quod aliquando, qui petiit *privilegium*, cogatur uti *privilegio petito*: si vero illi *concessum* fuerit *motu proprio*, non potest cogi, ut illo utatur, quando sibi miuus utile videretur. *Tertio*, quod *privilegium ad petitionem interdum sit subreptitie impetratum*. adeoque nullum: at clausula motus proprii tollit subreptionem; licet ex alio capite possit subinde esse nullum. — *Est etiam aliis modis* concedendi *privilegium*, nempe *ad instar* alterius *privilegii*, quo fit, ut per eam *concessionem* tribuatur *omnis favor et gratia cum iisdem extensionibus et limitationibus*, quæ continentur in alio *privilegio*, ad cuius *instar* conceditur. Sciendum tamen est, quod ubi augetur *privilegium exemplare*, non propterea augetur *privilegium ad instar*, nec uno revocato, aliud censetur revocari; quia *privilegium ad instar* conceditur ad imitationem alterius *privilegii* considerati in statu, in quo est *privilegium exemplare*, ad cuius *instar* aliud conceditur: qua semel facta *concessione*, *privilegium ad instar* fit distinctum et *absolutum* *privilegium proprium* illi cui *concessum* est.

Conclusio tertia. — PRIVILEGIA VIGERE ET CESSARE POSSUNT VARIIS MODIS.

Prima pars fit evidens; vigent enim *privilegia primo* quantum ad tempus determinatum; dum videlicet tantum pro certo tempore conceduntur, ut dum conceditur alicui facultas edendi carnes tempore unius, aut alterius dumtaxat Quadragesimæ. *Secundo* tamdiu vigent, quamdiu vivit persona, cui conceditur ad vitam, si sit *privilegium personale*, nec revocetur a concedente; vel quamdiu *communitas*, cui tribuitur, aut res cui annexitur, perseverat, si sit *privilegium reale* aut *commune*; dummodo non revocetur, nec a *communitat* illi *privilegio renuntietur*. *Tertio* denique tamdiu vigent *privilegia*, quamdiu aliqua non occurruunt causæ eorum cessationis; quarum præcipuae sunt sequentes.

Primo censeri potest desinere privilegium per cessationem causæ ob quam conceditur; nam cessante causa, cessat effectus; cum enim privilegium concedatur a Principe propter usum, non minus honestam causam requirit privilegii usus, quam ipsius concessio; quod utique constat lege *Urianus ff. De fidejussoribus*, in qua dicitur: *quod pertinet ad statum, in quo incipere non posset, in eo remanere non potest*, seu ut ibidem habet glossa, *quod impedit ad faciendum, destruit quoque jam factum*: ergo eadem causa requiritur in usu, quæ in concessione; subindeque si absente causa non potuisset licite concedi privilegium. eadem pariter absente non potest licitus ac legitimus illius usus perseverare. Hinc ex cap. *Tua, de Clericis non residentibus*, statuitur, quod privilegium indultum Canoniciis, ut absentes ratione studiorum percipient fructus præbendarum suarum, cessat dum studiis amplius non incumbunt. — *Adverte* nihilominus hanc sententiam sic esse intelligendam: *primo* nisi privilegium vel dispensatio concedatur ob vitandum aliquod morale periculum: hinc fœmina, cum qua dispensatum fuit in voto castitatis propter morale periculum incontinentia, non cessat hoc dispensationis privilegium cessante ipso periculo, vel ob senilem ætatem, vel ob diuturnam et gravem infirmitatem, vel alias ob causas. *Secundo* cessat privilegium, cessante causa, nisi illud sit de re, quam Princeps etiam sine gravi causa honeste concedere potest, cujusmodi est privilegium de anticipando Missæ sacrificio ante auroram ob legitimas causas; hanc enim concessionem quæcumque etiam levis causa honestam potest efficere; subindeque licet non adsit gravis causa, qui tali privilegio donantur, eo licite possunt uti.

Secundo, privilegium amittitur per renuntiationem expressam et externam privilegiati; quia beneficium privilegii non est coactum respectu illius, cui conceditur, nec tribui debet ipsi invito; quippe cum in ejus gratiam, non in gravamen conferatur; ideoque potest illi renuntiare. Hinc persona privilegiata potest renunciare privilegio personali, et communitas aliqua resignare privilegium commune sibi concessum; nullus autem privatus privilegiatus renunciare potest privilegio communitati, vel statui suo concesso. Atque ita Clericus non potest renunciare privilegio Canonis et Fori: nec Religiosus privilegiis Religionis; nec Episcopus privilegiis Ecclesiæ communibus, aut ordinis Episcopalis. *Præterea* ad renunciandum, non sufficit actus internus, sed debet exterius manifestari, et acceptari a concedente privilegium, vel a tertio, cuius interest; alioqui renunciatio privilegiarii potest ab ipsomet revocari; neque ipsum obligat ad non utendum privilegio.

Tertio, privilegia cessant per non usum seu desuetudinem, aut per usum contrarium; quando scilicet sunt odiosa, et redundant in gravamen, et quasi servitutem aliorum. Sic expresso *lege de nundinis* statuitur, ut privilegium nundinarum per non usum deeennio amittatur. Ratio est, quia præscriptio æque locum habet contra ejusmodi onera et servitutes, ac contra quasvis alias. Si vero privilegia sint mere favorabilia, et non cedant in præjudicium aliorum, non amittuntur per præscriptionem; quia neque ipse privilegiarius contra seipsum præscribere potest; nec alii contra ipsum, quia ipsorum nihil

interest. *Adverte autem, quod ad præscriptionem privilegii contra laicos requiritur spatum decem annorum inter præsentes, ac viginti inter absentes. Contra Ecclesiam non præscribitur nisi spatio quadraginta annorum, et contra Ecclesiam Romanam spatio centum annorum. Contra Monasteria autem, personas, aut alia bona Religiosorum jure communi quidem necessaria est præscriptio quadraginta annorum: ex Privilegio autem Eugenii IV. requiruntur sexaginta anni. Imo ex quadam alia concessione facta monasterio Benedictinorum S. Pauli extra muros Romæ (cum quo Monasteria, et consequenter alii Ordines communicant) requiruntur centum anni, ut videre est apud Rodriguez Tom 3. qq. Reg. qu. 35. art. 2.*

Quarto, amittuntur privilegia per delictum ipsius privilegiati: quod duplex esse potest; unum non pertinens ad usum Privilegii, et tale delictum non tollit privilegium, nisi in casibus in jure expressis; quo pacto clericus mercaturam exercens, perdit privilegium clericale fori, cap. ultimo *De vita, et honestate Clericorum:* alterum pertinens ad usum privilegii, idest, abusus privilegii, vel per excessum facultatis concessæ, vel sumendo inde occasionem licentius vivendi, liberiusque peccandi, præcipue cum scandalo et detimento boni communis: *Nam privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate, ut dicitur dist. 74. cap. ubi.*

Quinto, si privilegium sit mere gratuitum, et consistens in mera potestate aliquid agendi, vel non agendi contra commune jus, semper est ad Principis nutum, etiam sine causa, valide revocabile; quia Princeps, qui abstulit præceptum commune per concessiōnem privilegii, potest iterum illud imponere; et talis privilegii concessio non est acquisitio alicujus dominii, sed dispensatio quædam in jure communī, quæ semper pendet a Princeps voluntate. Dixi *valide revocabile*, quia ut talis revocatio honeste, et decenter fiat a Princepe, aliquam causam requirit. *Decet enim concessum a Principe beneficium esse manusum, ut habetur regula 16. De regulis juris in sexto.* Si vero privilegium non sit pure gratuitum, sed onerosum, ut privilegium remunerativum, et conventionale est per se irrevocabile, quia jure naturali tenetur Princeps servare pacta, etiam cum subditis. Per accidens tamen, sicut potest privare subditos aliis bonis, quando necessitas boni communis id postulat, ita etiam potest eos privare concessis antea privilegiis. Potest enim per jus altum de illis juribus æque, ac de aliis bonis inferiorum disponere, quantum exigit necessitas boni communis. Debet tamen aliter compensare hanc privationem, si potest. — Hic autem adverte privilegia Regularibus Mendicantibus a sede Apostolica concessa, esse remuneratoria; eo quod videlicet, ut loquitur Pius V. Bulla: *Etsi mendicantium ordines in principio, pro suis sanctis studiis, honestisque laboribus, proque salute animarum ab Apostolica sede (cujus continue pacem, et dignitatem Ordines ipsi fortiter tutati sunt) tam spiritualia, quam corporalia subsidia, ornamentaque accepterint, et accipient.* Similiter alii Pontifices amplissima merita, uberrimosque fructus, quos in Dei Ecclesia continue adferunt. (Prout de Ordinibus Prædicatorum, et Minorum loquitur Sixtus IV. in bulla aurea quæ est 20. in Bullario Rodriguez. ubi hæc ipsa merita et fructus miris laudibus prædicat) pro motivo concedendi privilegia profe-

runt. Unde etsi absolute a Pontificibus revocari possint, ad licet tamen et rationabiliter revocandum gravis et urgens causa requiritur, quod tamquam ex communi sententia tradit Passaeus in suppl. V. privilegiorum num. 15. — *Notandum insuper*, privilegia non censeri esse revocata, nisi sufficienter et expresse eis derogetur; idque non solum si non contineantur in corpore juris, quæ præsumitur Princeps ignorare; adeoque non revocare, quando non facit de illis mentionem. juxta cap. 1. *De constit.* n. 6; sed etiam si contineantur in jure communi, quod Princeps præsumitur seire: nam nihilominus generi per speciem derogatur, etsi species præcedat. Imo privilegiis generaliter revocatis, non censentur revocari illa, quæ sunt in corpore juris, ut recte inter cæteros docet Suarez lib. 8. cap. 38. num. 1. quia privilegia juri communi inserta tamquam Canones et leges communes, earumdem conditiones participant. Quod si privilegium sit concessum in Concilio Generali, debet etiam specialiter ei derogari, ut censeatur revocatum, ut tradit Covarruvias, Menochius, Sanchez, et alii passim. ut notat Herinx.

QUÆRES 1: *Quid sentiendum sit de Communicatione, et Confirmatione Privilegiorum præsertim Regularibus concessorum?*

RESPONDEO 1. Religiosos Mendicantes habere plenissimam inter se communicationem privilegiorum; imo etiam communicare privilegiis concessis aliis Ordinibus non mendicantibus, ut constat ex plurimis summorum Pontificum declarationibus; maxime vero in favorem Seraphici nostri Ordinis tactis; quod præcipue apparet ex Bulla secunda Clementis VII. in qua motu proprio, et ex certa scientia tribus Ordinibus sancti Francisci communicat omnia indulta, gratias, indulgentias, et alia quæcumque privilegia concessa, aut concedenda quibuscumque Ordinibus tam mendicantibus, quam non mendicantibus. perinde ac si eis specialiter concessa fuissent. Quæ utique Bulla confirmata est a Paulo IV. Pio IV. Pio V. Gregorio XIII. Sixto IV. et aliis summis Pontificibus.

Respondo 2. Privilegia Regularibus concessa, maxime vero nostro Seraphico Ordini, a plurimis Pontificibus ante et post Concilium Tridentinum, fuisse confirmata ex certa scientia, ac per Apostolicam potestatem: videlicet a Paulo II. Sixto IV. Clemente VII. Julio III. Paulo IV. Gregorio XIII. Sixto V. Clemente VIII. et Paulo V. et generaliter omnia Privilegia omnium Mendicantium Ordinum confirmavit Pius V. Bulla, *Etsi Mendicantium Ordines*. Cui in hac parte non derogant aliae Pontificum Concilio Tridentino posteriorum bullæ privilegiorum confirmative, in quibus additur clausula, *In his, quæ non adversantur Decretis Concilii Tridentini*: nam, ut plurimi Auctores observant, clausula ista non intelligitur de omnibus privilegiis, quovis modo contrariis Concilio Tridentino, sed tantum de iis, quæ formaliter ipsi contrariantur, quæque Concilium ipsum expresse et signanter revocat. — Nec obstat quod Concilium Tridentinum Sess. 25. cap. 22. *De Regularibus* decernat, *Quod omnia et singula in superioribus Decretis contenta observari sancta Synodus præcipit, non obstantibus privilegiis quibuscumque verborum formulis conceptis*: nam loquitur Concilium de Decretis istius Sessionis dumtaxat. ut satis colligitur ex textu, et aliis

circumstantiis: imponit enim coronidem Sessioni, dicens: *Hæc omnia et singula in superioribus decretis* (non ait sessionibus) *contenta, etc.* Quod insuper constat, nam si alia fuissest Concilii mens, haud dubie statuisset derogationem ad calcem totius Concilii, seu sessionum omnium. Quod utique cum non fecerit Concilium, inferendum est illam derogationem factam privilegiis tantum spectare ad ea privilegia, quæ decretis prefatae sessionis 26. formaliter adversabantur.

QUÆSTIO TERTIA.

QUOT MODIS VARIARI, AC MUTARI POSSIT LEX HUMANA.

NOTANDUM 1. Legem humanam mutari posse tripliciter: primo *per Dispensationem*, seu relaxationem juris circa aliquas personas, aut aliquos actus, vel effectus legis in iis casibus, in quibus alioquin obligaret, aut haberet talem effectum, ut quando quis eximitur a jejunio tempore Quadragesimæ, non propter infirmitatem, sed propter concessionem et relaxationem summi Pontificis; dispensatio enim definitur a Glossa in cap. *requiritis* 1. q. 6. *Juris communis relaxatio facta cum cognitione causæ ab eo, qui jus habet dispensandi*. Secundo, *per abrogationem*, quæ tripliciter fieri potest; nimurum *vel* per contrariam consuetudinem, seu legem non scriptam: *vel* per simplicem revocationem Principis: *vel* per legem contrariam expresse derogantem priori, aut statuentem illius oppositum. Tertio denique mutantur humanæ Leges *per Cessationem*, seu simplicem desitionem, ut quando lex ad tempus lata, eo lapsu expirat; sicut cessavit lex Mosayea, quæ instituta erat dumtaxat, ut viam sterneret ad legem Evangelicam.

NOTANDUM 2. *Dispensationem* in hoc a *Privilegio* discrepare, sicut et *Absolutione*, quod *Privilegium* proprie est privata lex, quæ potest aliquando esse, non solum contra jus, quo in casu foret simplex dispensatio, sed etiam præter jus, qua ratione non dispensatio, sed *privilegium* est. Similiter *Absolutio* non est contra legem communem, sed potius secundum illam, si persona absolvenda illam mereatur. *Dispensatione* vero est contra legem communem, cum sit juris relaxatio. Hinc dispensatio non incongrue *vulnus*, seu *vulneratio* legis appellatur. Lex enim ex dupli causa vim et vigorem obtinet: *primo* quidem ex auctoritate *Legislatoris*, cuius prudentia humanis actibus regulam imponit: *secundo*, ex consuetudine, quæ est vis constrictiva legis: quando enim cum aliquo juris rigor relaxatur, detrahitur aliiquid de auctoritate *Legislatoris*, et de consuetudine, et sic veluti legi *vulnus* infligitur. Id autem fit per dispensationem: per eam namque aliiquid consuetudini legis firmativæ detrahitur, sicut et auctoritati et prudentiæ *Legislatoris*, qui per dispensationem tacite taxatur minoris prudentiæ, eo quod casum illum non prævidisse videatur.

NOTANDUM 3. In hoc legis *abrogationem* ab ejusdem *dispensatione*, *irritatione*, *derogatione*, et *correctione* differre quod *abrogare* legem est omnimodam ejus vim et obligationem tollere; *dispensare* vero est solum eam legem restringere et limitare circa aliquam personam, aut aliquos effectus, perseverante illius obligatione circa ceteros. *Irritare* legem, est impedire ne illa obligandi vim obtineat: eam autem *abrogare* est solvere illius vim obligandi, quam jam habuerat. *Dero-*

gare legi est illam non in totum sed in partem tollere. *Emendare* legem est illius obligandi vim moderari, aliquid ipsi addendo, vel ab ea demendo. Demum lex *cessare* dicitur quando vel finitur tempus, ad quod fuerat præscripta, vel cessat causa, ob quam lata fuerat: nam cessante causa, cessat effectus. His prænotatis, resolvendum est a quibus, et circa quæ fieri possit legis humanæ dispensatio, abrogatio, et cessatio.

Conclusio prima. — OMNIS, ET SOLUS PRINCEPS TAM ECCLESIASTICUS, QUAM POLITICUS, QUI AUCTORITATEM HABET LEGES CONDENDI, IN EIS DISPENSARE POTEST PLENARIO JURE: POTEST TAMEN QUISQUIS PRELATUS, AUT PRÆFECTUS INFERIOR IN ILLIS DISPENSARE EX DELEGATA SIBI AUCTORITATE. Hæc est communis quantum ad utramque partem: quarum

Prima per se patet, qui enim facultatem habet leges condendi, habet et auctoritatem eas revocandi et abrogandi, ne videlicet ullam amplius obligandi vim habeant erga totam communitatem, cui præscriptæ sunt. Ergo multo magis auctoritatem habet solvendi vim et obligationem legis erga aliquos ex illa communitate, perseverante semper ejusdem obligandi virtute erga cæteros, quibuscum talis facta non fuit relaxatio: hoc autem est proprie dispensare in lege: igitur Princeps omnis tam Ecclesiasticus, quam Politicus, qui condere potest legem, etiam in ea dispensare potest.

Patet etiam secunda pars, quisquis enim delegatam habet potestatem a Principe Ecclesiastico, vel Politico, penes quem est potestas condendi leges, in eis etiam dispensare potest juxta facultatem sibi concessam: ita quod si plenariam habeat sibi commissam potestatem dispensandi et relaxandi circa obligationem subditorum prout expedire ipsi visum fuerit a qualibet lege Principi deleganti subdita, poterit iste delegatus, justa interveniente causa, eos subditos a legibus solvere.

HINC SEQUITUR 1. Summum Pontificem facultatem habere dispensandi in omnibus legibus Pontificiis, quas vel ipse, vel ejus prædecessores statuerunt: pari enim cum suis prædecessoribus auctoritate pollet: subindeque ejus auctoritas per sanctas a prædecessoribus leges non coarctatur, quia par in parem potestatem non habet. Potest etiam dispensare in legibus a Conciliis etiam generalibus præscriptis, ut constat ipsa experientia: siquidem summus Pontifex non raro dispensat, tum in ætate præcripta a Concilio Tridentino ad sacros Ordines suscipiendos, tum in gradibus prohibitis ad contrahendum matrimonium. Hinc idem Coneilium Sess. 25. cap. 22. *De Refor.* ait: *Sancta Synodus omnia, quæ... in hoc sacro Concilio statuta sunt, declarat ita decreta fuisse, ut in his scilicet semper auctoritas Sedis Apostolicæ et sit, et esse intelligatur.* Suffragatur etiam ratio; occurrit enim interdum necessitas habendæ dispensationis in ejusmodi legibus; molestissimum autem, difficillimumque foret convocare totam Ecclesiam ad Concilium Generale, quoties in iis legibus dispensatione opus esset; proindeque illa dispensandi facultas apud aliquem residere debet: non apud alium certe, quam summum Pontificem, qui est Ecclesiæ caput: ergo fatendum est ipsum habere auctoritatem dispensandi in omnibus

legibus Ecclesiasticis, tum a suis prædecessoribus, tum ab omnibus Conciliis præscriptis * “ in iis quæ spectant ad ecclesiasticam disciplinam, ut colligitur ex præfata sanctione concilii Tridentini. — Illa tamen Summi Pontificis in largienda dispensatione auctoritas temperanda est juxta Ecclesiæ necessitatem ac utilitatem, nam, inquit S. Bernardus, lib. 2. *De Consideratione ad Eugenium Pontificem*, ubi *necessitas urget excusabilis; ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est: utilitas dico communis, non propria: nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.* — Hinc qui asserunt Summum Pontificem pro arbitrio et nutu auctoritatem habere dispensandi de præscriptis a conciliis et canonibus, etiamsi nulla interveniat necessitas publica aut privata, non solum graviter errant, sed inquit Melchior Canus episcopus Canariensis, lib. 5. *De locis communibus*, cap. 5. Sedis Apostolice auctoritatem non fovent sed labefactant, non firmanter sed evertunt. Quod argumentum egregie confirmat cardinalis Contarenus in epistola quam ea de re scripsit ad Paulum III Romanum Pontificem, ubi expendens aliquorum jurisperitorum sententiam qui nimia adulazione abrepui pontificiam auctoritatem adeo promovent et amplificant ut eorum quidam non vereantur dicere, *voluntatem Pontificis regulam quandam esse, qua ejus actiones dirigantur, neque in jure positivo constituendo, aut abrogando, aut etiam dispensando, regulam quampiam Pontifici constitutam esse;* quid de hac doctrina senserit dictus vere Eminentissimus, ex sequentibus intelligimus: « Hæc posilio. adeo falsa, adeo repugnans sensui, adeo est contraria doctrinæ Christianæ, inquit idem cardinalis, adeo depravat universi christiani populi gubernationem, ut nihil perniciosius inveniri potuerit. Nam per Deum immortalem, exclamat idem, nonne hæc positio idololatriam sapit? Cui namque creaturæ hoc attribui potest, quod actionum suarum voluntas ejus sit regula? An non hoc proprium est solius Dei? Isti vero (jurisperiti ob imperitiam hujus potestatis pontificie) qualis nam sit, et ad quam animi virium pertinet, ut adulentur Pontifici, adeo absurdam positionem non sunt veriti in publicum prodere. — Amplius, pergit Contarenus, quid magis contra legem Christi quæ est lex libertatis, excogitari potest, quam Christianos subjectos esse, parereque debere Pontifici, cui tributum sit a Christo. ut pro arbitrio leges constituant, leges abroget, dispenset in legibus, habeat in his omnibus voluntatem suam pro regula? Convenit ne hujusmodi imperium, non dico Christianis hominibus qui adsciti sunt in legem libertatis, ac propterea (ut inquit Aug. scribens Januario, de ritibus Ecclesiæ) quam paucissimis exterioribus legibus adstringendi sunt: non dicam etiam liberis hominibus et euipiam gubernationi hominum liberorum, quales sunt recta populorum atque approbata imperia. Sed euinam domino in servos, quibus domini imperant ad sui ipsorum utilitatem, quibusque utuntur ut organis animatis, convenit hoc imperium atque dominium, ut pro voluntate eis imperet? facessat, Deum immortalem precor, a Christianis hominibus hæc impia doctrina. » — His aliisque in destructionem illius positionis productis, ad Pontificem sermonem convertit: « Pater Beatissime, tu qui doctrina excellis, et rerum experientia naturalique prudentia multum vales, perpende an ex hac doctrina

« temere lutherani ansam sumpserint componendi libros illos suos de
 « Captivitate Babylonica? Nam per Deum immortalem, quæ major
 « captivitas et servitus induci potuisset christiano populo, quam hæc
 « quam profitetur horum juris peritorum doctrina de qua agimus? Nulla
 « equidem. » Ita cardinalis Contarenus: quem non tantum cardinalitia dignitas, si vel maxime tractatus, quem in detensionem primatus Romanii Pontificis adversus haereticos conscripsit, ab omni sinistro in Pontificiam auctoritatem affectu eximit. — His accedit deliberatio ac sententia octo doctissimorum Praesulum qui ab eodem Paulo tertio convocati ante Tridentinam Synodum ut libere dicerent quibus mediis et remediis coörceri possent abusus et morbi quibus Ecclesia tunc temporis divexabatur, ingenue responderunt: « Probe noverat Sanctitas tua, inquit, principium horum malorum inde fuisse quod nonnulli Pontifices tui prædecessores, prurientes auribus, ut inquit Apostolus Paulus, coacervaverint sibi magistros ad desideria sua, non ut ab eis discerent quid facere deberent, sed ut eorum studio et callicitate inveniretur ratio, qua licaret id quod liberet. Inde effectum est, (præter quam quod principatum omnem sequitur adulatio, ut umbra corpus, difficillimusque semper fuit aditus veritatis ad aures principium,) quod confestim prodirent doctores qui docerent Pontificem esse dominum beneficiorum omnium: ac ideo cum dominus jure vendat id quod suum est, necessario sequi in Pontificem non posse cadere simonia in ita quod voluntas Pontificis, qualiscunque ea fuerit, sit regula qua ejus operationes et actiones dirigantur: ex quo procul dubio efficitur, ut quidquid libeat, id etiam licet. Ex hoc, Sancte Pater, tamquam ex equo Trojano, irrupere in Ecclesiam Dei tot abusus et tam graves morbi, quibus nunc conspicimus eam ad desperationem fere salutis laborasse, et manasse harum rerum famam ad infideles usque (credat Sanctitas vestra scientibus) qui ob hanc præcipue causam christianam Religionem derident, adeo ut, per nos, inquinamus, nomen Christi blasphemetur inter gentes. » — Viri autem illi celebres, præter Contarenum, erant Joannes Petrus Carapha, qui deinde fuit summus Pontifex nomine Pauli IV. Aderant pariter Reginaldus Polus cardinalis anglicus et nomine Pontificis in concilio Tridentino unus ex praesidibus, ac cardinalis Sadoletus, cum aliis pariter pietate simul ac eximia sapientia viris illustribus. *

SEQUITUR 2. Inferiorem Prælatum vi suæ potestatis ordinariæ non posse dispensare in lege superioris Prælati; nam dispensare est tollere vim legis ex parte, et respectu personæ, quæ dispensatione donatur; sed tollere vim legis spectat dumtaxat ad eum, qui legem condidit, vel æquali cum eo gaudet potestate, non vero illius, qui potestatem inferiorem habet; subindeque Prælatus inferior, vi suæ ordinariæ potestatis non potest dispensare in lege superioris. Hinc dispensatio facta a summo Pontifice in votis, vel aliis, quæ sunt de jure Divino, aut naturali, nulla prorsus et irrita foret, nisi adesset legitima causa, quæ personam dispensatam ab ejusmodi legum vi et obligatione solveret: sicque illa summi Pontificis dispensatio potiori ratione dicenda est dispensationis declaratio, quam dispensatio; nullus enim præter Deum auctoritatem habet dispensandi plenario jure in iis, quæ Divinum jus concernunt. — Hinc pariter Episcopi dispensare

non possunt in votis suorum subditorum, quæ summo Pontifici reservantur, qualia sunt maxime quinque sequentia: castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum Compostellensem, et ultra marinum, seu in Terram Sanctam, quod utique probari potest *extravag.* *Etsi dominici*, ubi Sixtus IV. inter cætera Sedi Apostolicæ horum quinque votorum absolutionem reservat, et excommunicat eos, qui ab his præsumpserint absolvere. Sed responderi potest, ea solum subtrahi confessariis, qui prætextu facultatum a Sede Apostolica concessarum absolvebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verum quamvis in jure non inveniatur expresse aliquod votum absolute reservari, nisi ultra marinum causa subsidii (de quo cap. *Quod super his* 8. et cap. *Ex multa de votis*) tamen stylus Curiæ Romanae etiam alia reservat, cui parendum est, nisi alicubi alia sit consuetudo legitime præscripta, inquit Cardinalis de Lugo lib. 2. cap. 40. dub. 18. — Possunt igitur Episcopi dispensare in iis omnibus, quæ summo Pontifici non reservantur; quia, seposita reservatione summi Pontificis, habent auctoritatem ordinariam, possuntque in sua Diœcesi, in iis quæ ad jurisdictionem spectant, quidquid potest summus Pontifex in tota Ecclesia: sunt enim Principes sacrorum in sua Ecclesia; ac proinde habent potestatem necessariam ad ejus rectam administrationem. Idcirco recte dispensare possunt *primo*, in voto religionis non approbatæ, et in voto paupertatis et obedientiæ perpetuæ, quæ in tali religione non approbata fierent, ubi videlicet occurreret necessitas dispensationem exigens: quia tale votum emissum non est vere votum religionis; religio enim non approbata a summo Pontifice non est religio. *Item* dispensare possunt in voto castitatis non perpetuæ, puta 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia votum emissum castitatis servandæ per centum annos censetur esse perpetuum. *Similiter* in voto suscipiendi saeclos Ordines: quia non est votum castitatis, etsi hoc votum susceptioni Ordinum sit annexum. *Item* in voto de non petendo debitum; quia non sunt vota castitatis integræ, sed tantum partialis, etc. — Sunt tamen aliqui casus, in quibus Prælati inferiores facultatem habent dispensandi in legæ præscripta a Prælato superiore. *Primus* casus est, quando materia est levis, ita ut transgressio legis tantum veniale peccatum reputetur, sicut enim veniale peccatum nulli est reservatum, sed quilibet Sacerdos ab eo potest absolvere, sic etiam ab obligatione legis potest inferior Prælatus ratione levitatis materiæ dispensare. *Secundus* est, quando frequens occurrit dispensationis motivum; puta in Festis celebrandis, ieiunio et similibus; non videtur enim congruum toties ad Principem Prælatum, aut Superiorum recurrere, quoties occurrit hæc frequens dispensandi ratio; esset enim valde molestum Principi frequentior hic ad eum recursus in iis rebus, quæ ad ordinarium regimen spectant: ideoque juste præsumitur superior concedere Prælatis inferioribus in illis casibus dispensandi auctoritatem. *Tertius* est, quando gravis occurrit dispensandi necessitas, nec facilis est ad eum recursus, vel periculum esset in mora, aut grave detrimentum: sic Episcopus cum eo, qui habens votum simplex castitatis, contraxit matrimonium et consummavit, dispensare potest ut petat et reddat debitum, propter periculum incontinentiæ. *Similiter* dispensare potest cum conjugibus,

qui communis consensu voverunt continentiam, ne postea idem periculum utriusque, vel saltem alteri eorum ingruat. *Quarto*, potest dispensare inferior Prælatus in his, quæ ita propria sunt unius communis, ut nullo modo convenienter aliis; ea enim, quæ sunt propria unius communis, sunt magis nota et perspecta immediato Gubernatori, quam supremo Principi, aut Prælato; ac proinde melius ipse quam superior de iis judicare poterit. *Demum* potest Prælatus inferior dispensare, cum dubium est utrum casus dispensatione egeat, vel non; tunc enim præsumptio est pro libertate, quæ possidet; unde fit ut casus, nisi certus sit, reservatus communiter non censeatur.

PETES: *An superior possit dispensare erga seipsum?*

RESPONDEO 1. Non esse dubium quin Prælatus possit erga seipsum in votis, et legibus dispensare indirecte; dando videlicet alicui ex subditis potestatem, qua in ipsius voto dispensem; sic etenim Sacerdoti subdito potest dare potestatem, qua ipsum absolvat a peccatis, etiam a casibus reservatis: ita etiam qua liberet ipsum ab obligatione voti; alioquin superior esset deterioris conditionis, quam subditus.

Respondeo 2. Probabile esse Prælatum quemlibet in iisdem votis secum posse dispensare directe, in quibus dispensare potest cum sibi subditis, quod utique probat De Lugo *loco laudato dub. 17. Primo*, quia sicut potest dispensare cum suis subditis in Legibus etiam superiorum, quando id ei permittitur, ut in lege jejunii, esus carnium, audiendi Sacri, recitandi Officii: ita et in iisdem potest dispensare secum, quando causa justa subest: ergo sicut potest dispensare in votis subditorum, potest etiam in votis suis; non enim hic plus jurisdictionis requiritur in seipsum, quam ibi. *Secundo*, potest se eximere, quando causa subest, ab obligatione, quam jure naturæ contrahit occasione legis propriæ; cur non etiam ab obligatione, quam adfert votum proprium? *Tertio*, Papa potest sibi ipsi conferre indulgentias, absolvendo se a debito pœnæ etiam injunctæ, ut docet Henriquez, *De Indulgentiis*, cap. 32. Ergo etiam potest se absolvere a debito voti. *Quarto*, quia si quid obstaret, quominus posset Prælatus in voto suo dispensare, id esset defectu jurisdictionis in seipsum: nemo enim potest in seipsum jurisdictionem exercere; unde nemo potest seipsum a peccatis absolvere: atqui hic defectus non obstat. *Primo*, quia non magis requiritur hæc jurisdictione in dispensatione votorum, quam in dispensatione legum, collatione indulgentiarum, et obligatione per suas leges: atqui defectus jurisdictionis in seipsum non impedit, quominus quis hæc possit in seipsum, ut patet ex dictis, *Secundo*, quia quod jurisdictione postulet distinctionem personarum, est, vel quia est coactiva quæ exercenda est in invitum, ut est potestas inferendi censuram: vel quia est contentiosa, inter partes jus distribuens, non enim videtur æquum, ut quis in sua causa sibi jus dicat contra jus adversarii se opposentis; sic enim esset sibi et judex, et reus: vel quia pertinet ad absolutionem sacramentalem, quæ jure divino postulat distinctionem judicis, et rei: atqui jurisdictione illa, quæ requiritur ad dispensationem voti, nihil horum est, ut per se patet: ergo non est cur requirat distinctionem personæ.

Conclusio secunda. — HUMANÆ LEGES ABROGARI POSSUNT PER PRINCIPES, ET LEGISLATORES, QUI EAS STATUERUNT, VEL EAS PRÆSCRIBENDI AUCTORITATEM HABENT: ABROGARI TAMEN NON DEBENT, NISI EXINDE MAJOR ALIQUA SPERANDA SIT UTILITAS. Hæc Conclusio tres continent partes: quarum

Probatur prima: Leges humanæ spectari possunt, vel ex parte sui principii, vel ex parte finis: hoc est, vel ex parte rationis humanæ, a qua dictantur, vel per respectum ad actus humanos, quos dirigunt: sed ex utraque parte revera mutabiles sunt; subindeque humanæ leges abrogari possunt, et mutari. *Prima minoris pars* est evidens: cum enim humana ratio finita sit et limitata, et ab imperfeto ad perfectum procedere soleat, quo fit, ut Legislator prævidere non possit ea omnia, quæ ad Reipublicæ utilitatem magis conducere possunt quovis tempore: contingit interdum, quod posteri animadvertant aliqua Reipublicæ rectæ administrationi adversari. quæ ad bonum ipsius regimen Majores excitaverant: proindeque ex parte rationis humanæ, quæ est constitutiva legum, certum est eas esse mutabiles.

Constat etiam secunda ejusdem minoris pars: sæpe enim aliqua lex uno tempore expedit, quæ alio, variatis hominum moribus, non expedire judicatur: sic Deus aliis legibus et præceptis homines ante ac post Christi incarnationem rexit: sic pariter tum Ecclesiasticæ, tum Politicæ constitutiones et sanctiones immutantur datis occasionibus, et prout diversa rerum ac temporum necessitas exigit pro stabilienda fidelium, ac subditorum quiete, et recta agendi ratione.

Probatur secunda pars: quisquis enim legem condidit, vel condendi potestatem habet, habet etiam auctoritatem eam revocandi; cum enim lex essentialiter a Legislatoris et Principis voluntate ac imperio pendeat, consequens est quod ad mutationem ejusdem voluntatis etiam lex mutari debeat. — Hinc quivis Princeps, et Superior non solum a se, vel suis prædecessoribus, sed etiam ab inferioribus sibi subditis Prælatis conditas leges abrogare potest; quia Superior plenam habet potestatem supra inferiorem: et consequenter supra omnes leges ab eo sancitas. — Nec potest tamen Prælatus inferior leges Superiorum revocare, aut abrogare absque eorum speciali concessione: quia voluntas, et jus inferioris non potest prævalere contra jus, et voluntatem Superioris. Hinc in Clementina *De electione* cap. ne Romani, decernit Clemens V. quod cum lex Superioris per inferiorem tolli non possit, leges a summis Pontificibus statutas circa summi Pontificis electionem per cœtum Cardinalium Romanæ Ecclesiæ ipsa sede vacante modificari, corrigi, vel immutari, aut quidquam detrahi, sive addi, vel dispensari quomodocumque non posse.

Patet etiam tertia pars, nempe quod leges non debeant abrogari aut revocari, nisi major inde sequatur communitatis utilitas: nam, ut inquit Ulpianus in Digesto veteri lib. 1. titulo 4. *De Constitutionibus Principum lege* 2. *In rebus a nobis constituendis evidens debet esse utilitas, ut recedatur ab eo jure, quod diu æquum visum est.* Cum enim leges statuantur in bonum communitatis, tamdiu perseverare debet earum vigor, quamdiu major ipsius communitatis utilitas non apparet. Hinc peccare videretur in bonum publicum, qui leges ad illud stabiliendum, et firmandum conducentes revocaret, nisi majus

inde emolumenatum sequendum præjudicaret. Nihilominus abrogatio facta sine justa causa valida est, nec subditi tenentur parere legi revocatae, etiam si nulla interveniat communitatis utilitas, quia subditi catenus dumtaxat obligantur ad legem servandam, quatenus, et quandiu Legislatoris voluntas et imperium moraliter continuatur, quia ab ejusmodi voluntate et imperio tota lex vim et virtutem suam obtinet: non continuatur autem ejusmodi legis vigor, quando suam voluntatem, suumque imperium expresse revocat. — Tribus autem modis lex abrogari potest: *Primo*, per simplicem revocationem Principis: *Secundo*, per constitutionem novae legis priori repugnantis; nam si lex posterior non potest stare cum priori, illam destruit; quia posterior voluntas Principis tollit priorem, juxta leg. *sed et posteriores, ff. de legibus*. Tunc tamen abrogatio restringenda est quantum fieri potest: quippe communiter odiosa est, et de se nociva Reipublicæ, nisi postulet necessitas. Quare leges, quoad fieri potest, sunt inter se conciliandæ, et concordia abrogationi præferenda. *Tertio* denique, lex abrogari potest per contrariam consuetudinem; cum enim consuetudo vim legis habeat, ut dictum est, consequens est, quod sicut lex abrogatur per legem contrariam, ita censeatur abrogari per consuetudinem ipsi oppositam.

QUÆRES: An, et qualiter Humanæ Leges sint interpretandæ?

RESPONDEO 1. Triplicem distingui posse humanæ legis interpretationem; nimirum *authenticam*, *usualem*, et *doctrinalem*; Legum enim humanarum interpretatio fit, vel auctoritate ipsius, qui legem condidit; quique suam mentem et voluntatem circa legis observantium in dubiis aperit: hæc autem dicitur *authentica*; quia ab eodem fonte, nempe Principis voluntate, ex qua lex ipsa, dimanat; sieque hæc interpretatio vim legis obtinet, ut colligitur ex lege ultima *Codice de Legibus*; vel fit usu quodam, et consuetudine, qua leges hoc aut illo modo observantur ab hac aut illa communitate, quo fit, ut ipsa consuetudo dicatur optima legum interpres, hæcque interpretatio *usualis* appellatur; vel denique legis interpretatio fit per doctrinam, et instructionem virorum peritorum, et hæc explicatio *doctrinalis* dicitur: quæ utique differt a prioribus in eo quod vim legis non obtineat, cum non procedat a potestate jurisdictionis, sed a judicio peritorum. Hinc per se non inducit obligationem, sed solum eam detegit et aperit; maxime quando omnes Doctores unanimi calculo in eumdem legis sensum conspirant et consentiunt. Hæc autem legis interpretatio doctrinalis, ut recte fiat, sequentes regulæ maxime servandæ sunt: *Primo* quidem diligenter attendenda est proprietas verborum, quibus lex ipsa concepta est: cum enim leges debeant esse claræ, ac verbis proprie significantibus expressæ, qui eas doctrinaliter interpretantur, maxime debent verborum sensum attendere. *Secundo*, consideranda est etiam ipsa causa legis, seu motivum, propter quod Legislator legem hanc sanxit; motivum enim illud est ratio, qua veluti fulero lex nititur; unde cum potestas Legislatoris in præscribendis legibus debeat esse rationi accommodata, recte colligitur Legislatoris intentio in præscribenda lege ex illius motivo et causa. *Tertio* denique, Legislatoris mens, et intentio detegi potest ex verbis antecedentibus, et conse-

quentibus, neconon ex fine et circumstantiis, aut a finibus ipsius legis; si nempe aliæ leges iisdem verbis conceptæ hoc aut illo sensu accipiuntur. — *Interpretatio authentica*, et *usualis* oritur ex defectu Legislatoris, qui cum non potuerit prævidere omnes casus in quibus lex utilis, vel nociva futura est, cumque constet in eo casu eum non habere intentionem obligandi; ideo necessum est subditis, habita ratione boni communis, in eo casu legem explicari, vel ab ipso Legislatore, vel a consuetudine: posterior vero interpretatio, scilicet *doctrinalis*, oritur ex defectu subditorum, quibus est interpretanda hoc modo mens, et voluntas Legislatoris iis, qui illam non capiunt. — *Rursus interpretatio doctrinalis* dividitur in *generalem*, et *specialem*. Generalis est, qua explicatur in genere, quid lex vetet, aut imperet: quod fit trifariam: *Primo*, si sensus legis eruatur stando in terminis ejus. *Secundo*, si vis legis extendatur ad similes, vel connexos casus. *Tertio*, si restringatur ad certas quasdam materias, cum alias ad plures extenderetur. *Specialis* est, qua explicatur quid hic et nunc lex vetet aut imperet; quod persæpe est difficillimum. *Primo* cum videntur simul duæ leges contrariae obligare: *Secundo*, cum majus oriri bonum videtur ex legis inobsvantia, quam ex ejus observatione: *Tertio*, cum videtur in aliquo particulari negotio causa legis deficere, vel cum dubitatur aut de potestate, aut de voluntate Legislatoris, aut denique de validitate dispensationis datæ.

Hæc autem doctrinalis legis interpretatio solito vocatur Episkeja, quæ ab Aristotele 5. *Ethic.*, cap. 10. definitur: *emendatio legis ex ea parte, qua deficit, propter universale*, idest, a qua et rationabilis interpretatio, qua declaratur legem non obligare in aliquo particulari casu, licet verba legis particularia sint, et ad omnes casus protendi videantur. Sic v. g. lex generalis est, *depositum reddendum est domino suo illud repetenti*: æqua tamen et rationabilis interpretatio est depositum illud non esse reddendum in eo casu, quo noceret repetenti, aut alteri innoxio: sic non esset reddendus ensis furioso, qui eum repeteret ad seipsum vel alterum occidendum.

Licet autem uti Episkeja variis in casibus: *Primo*, quando est evidens nimis durum esse legem observare; lex enim humana possibilis debet esse secundum naturam, et patriæ consuetudinem, idest, facilis observationis, ut alias diximus: ergo si in aliquo casu legis observatione nimis dura videatur, tunc opus est Episkeja, quæ est legis emendatio propter defectum. Sic Machabæi lib. 1. cap. 2. cum viderent, quod plurimi Judæi a suis hostibus trucidati fuissent die Sabbati, eo quod illo die sacro non judicassent adversus hostes esse repugnandum, legem de servando Sabbato interpretati sunt, dicentes: *Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die Sabbatorum, pugnemus adversus eum: et non moriemur omnes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis*. — *Secundo*, quando probabiliter judicatur legem non comprehendere aliquem casum, licet uti Episkeja; secus vero dum probabilius existimatur legem comprehendere casum illum: Nam, inquit, Doctor Subtilis in 3. dist. 25. quæst. 1. n. 8. « in moralibus, quando sunt « altercationes de aliquo peccato, quando primo est mortale, ut si « unus peritus in scientia dicat, quod non licet sic mercari, et alius « dicat quod sic licet, tutius est non procedere sic nec sic, sed expe-

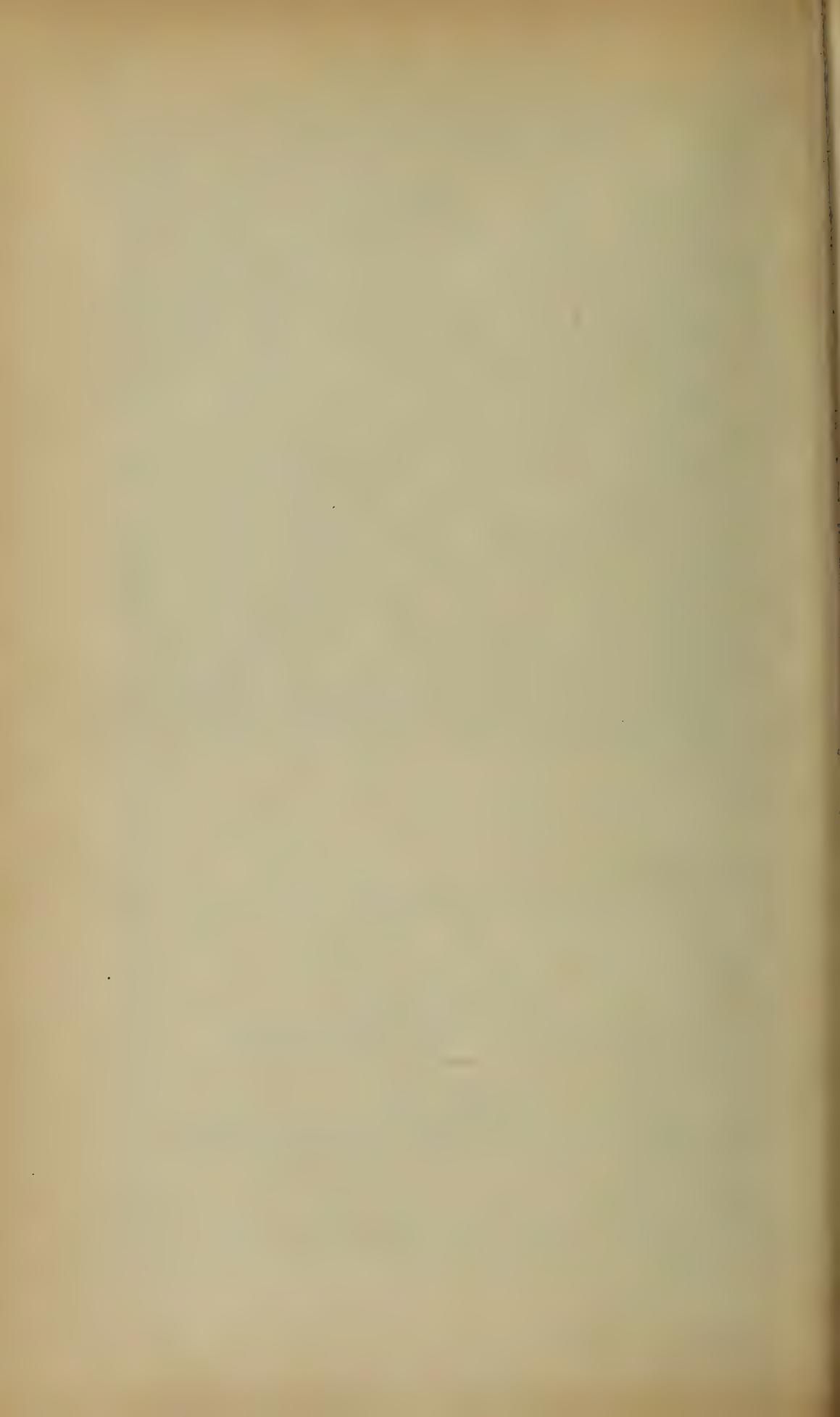
« etare quousque veritas pateat aliunde: si enim ita esset, quod unus
 « Doctor diceret aliquem peccare mortaliter, nisi sic faceret, tunc
 « simplex foret perplexus: ideo bene videndum est in moralibus
 « antequam aliquid asseratur, quia videlicet cum habens duas opi-
 « niones contrarias perplexus sit, periculose se determinaret ad unam,
 « nisi re diligenter inspecta probabiliorem eligeret. » Quibus Doctor
 significat, quod in moralibus sufficit quidem interdum ad prudenter
 operandum judicium probabile, quando videlicet non occurrit aliud
 probabilius: dum autem fit concursus duarum opinionum probabilium,
 nos teneri sequi eam, quam judicamus probabiliorem; alioqui pec-
 camus contra regulas prudentiae, quae dictat huic potius adhaerendum
 esse, quae nulli prorsus errandi, aut peccandi periculo nos exponit,
 quam illi, quae nos probabili saltem peccandi, et errandi periculo
 reddit obnoxios: unde S. Chrysostomus Hom. 4. in Matth. *Si vesti-
 mentum empturus, unum giras negotiatorem, et alterum: et ubi me-
 liores vestes inveneris, et pretio viliori, ab illo comparas; an non oportet
 populum circuire omnes Doctores, et inquirere, ubi sincere veritas Christi
 renundatur, et ubi corrupta, veriorem eligere plusquam vestimentum?* —
 Tertio denique Episkeja utendum est, quando incerti sumus, voluerit
 ne Legislator hunc easum comprehendere, eo quod verba legis non
 satis id significant, et licitum est uti Episkeja sine recursu ad Su-
 priorem, quamvis per tempus recurrere liceat. Ratio est, quia quando
 agitur tantum de verborum significatione non tenemur ea interpre-
 tari secundum mentem Legislatoris, quando ipse eam non declaravit,
 neque ad illum recurrere, sed possumus jure nostro utendo, ea inter-
 pretari juxta communem sensum, et secundum principia illius doctrinæ,
 quæ veram et germanam verborum significationem, modumque illa
 legitime interpretandi tradit.

IMPRIMATUR:

Fr. ALBERTUS LEPIDI O. P. S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR:

JOSEPH CEPPETELLI, Archiepiscopus Myrensis, Vicesgerens.

INDEX

DISPUTATIONUM, ARTICULORUM, SECTIONUM, ET QUÆSTIONUM

Quæ in hoc Sexto Tomo continentur.

pag.		pag.	
TRACTATUS QUARTUS.			
De Legibus Divinis, et Humanis	5	QUÆSTIO II. Qualiter, et ad quid Lex naturalis obliget.	68
DISPUTATIO PROEMIALIS.		QUÆSTIO III. Quid, et quotplex sit jus	72
De Legibus in Communi.	9	QUÆRES : Quomodo jus Gentium differat a jure pure Naturali	78
QUÆSTIO I. De natura, et definitione legis	10	ARTICULUS III. De Legis Naturalis immutabilitate	79
QUÆSTIO II. Utrum lex necessario debeat esse ad bonum commune ordinata, et communitati præscripta.	16	QUÆSTIO I. An et quomodo Lex Naturalis mutari possit.	80
QUÆSTIO III. Sitne de ratione Legis ut justa sit, justeque feratur, et quod obliget in perpetuum, idque sub præcepto	27	QUÆSTIO II. Utrum Lex Naturalis admittere possit dispensationem, et interpretationem, seu Epikejam	83
QUÆRES I. Quotplex, et qualis sit Legis divisio	34	QUÆRES : An Lex naturalis admittere possit explicacionem, et declarationem	98
QUÆRES II. Quinam sint præcipui Legis Actus.	41	DISPUTATIO TERTIA.	
QUÆRES III. Quænam sint causæ Legis.	42	De Lege Divina	99
QUÆRES IV. Quinam sint legis effectus, et officia	43	ARTICULUS I. De Lege Divina Æterna.	ib.
QUÆRES V. Quænam sint legis proprietates	44	QUÆSTIO I. An et quid sit lex Æterna	ib.
DISPUTATIO SECUNDA.			
De Lege naturali	44	QUÆSTIO II. Qualis, et quotplex sit Lex æterna	104
ARTICULUS I. De nativæ Legis essentia, principiis, et partibus	46	QUÆRES : An ipsa Lex æterna divinæ Essentiæ, vel alicui Personæ approprietur	111
QUÆSTIO I. In quo maxime consistat et reponenda sit nativæ Legis essentia	ib.	QUÆSTIO III. Quænam æternæ Dei Legi subjiciantur	112
QUÆSTIO II. Quotplex sit Lex naturalis	56	ARTICULUS II. De Lege Positiva, et Scripta, quam Veterem, et Mosaycam appellamus	116
ARTICULUS II. De materia, et obligatione Legis Naturalis	60	QUÆSTIO I. Quænam Vetus Lex habuerit causas.	118
QUÆSTIO I. Quænam sit materia circa quam Lex Naturalis versatur.	61	QUÆSTIO II. Qualis, et quem ob finem Lex Moysis lata fuerit	128
		QUÆSTIO III. Quot, et quæ fuerint præcepta Veteris Legis	134
		QUÆSTIO IV. An et quando	

pag.	pag.			
Lex Vetus abrogata fuerit, et obligare desierit	163	ARTICULUS II. De efficacia, et obligatione Legum Hu- manarum.	221	
QUÆRES: Qualis, et quanta fuerit Sancti Augustini cum S. Hieronymo de legali ob- servantia post Evangelicæ legis promulgationem con- troversia et disceptatio	174	QUÆSTIO I. Circa quid Huma- næ Leges versentur	ib.	
QUÆRES II. An Petrus vere fuerit reprehensibilis, et vere non autem simulate a Paulo reprehensus	180	QUÆSTIO II. Qualiter Huma- næ Leges obligent	225	
ARTICULUS III. De Lege Evangelica	182	QUÆSTIO III. Quas conditio- nes Lex requirat, ut revera obliget.	233	
QUÆSTIO I. An, et qualem novam Legem Christus in- stituerit	183	ARTICULUS III. De Legis Humanæ relaxatione per Consuetudinem, Abrogatio- nem, Dispensationem, In- terpretationem, et Privile- gium	239	
QUÆSTIO II. Qualiter nova lex præscripta fuerit, et quæ præcepta contineat	187	QUÆSTIO I. Quid, et qualis sit Consuetudo	ib.	
QUÆSTIO III. In quibus præ- cipue Nova Lex differat a Veteri, eamque excedat.	195	QUÆSTIO II. Quid, quotplex, et qualis sit Lex favorabi- lis, seu Privilegium	244	
DISPUTATIO QUARTA.				
De Legibus Humanis	201	QUÆRES I. Quid sentiendum sit de Communicatione, et Confirmatione Privilegio- rum præsertim Regularibus concessorum	251	
ARTICULUS I. De existen- tia, et causis Legum Hu- manarum.	202	QUÆSTIO III. Quot modis va- riari, ac mutari possit Lex humana	252	
QUÆSTIO I. An, quid, et quo- tuplex sit Lex Humana	203	PETES, An superior possit di- spensare erga seipsum	257	
QUÆSTIO II. Penes quos re- sideat legislativa potestas	210	QUÆRES, An, et qualiter Hu- manæ Leges sint interpre- tandæ	259	
QUÆSTIO III. Quinam legibus humanis teneantur	215			

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM, QUE IN HOC SEXTO VOLUMINE
CONTINENTUR.

	pag.		pag.
A			
<i>Actus.</i>			
Actus humanus triplex est	221	per ablationem extremitatis	
Actus interni prohibentur, non quatenus pure interni sunt, sed quatenus connexionem habent cum eis.	225	membri virilis	151
<i>Æternum.</i>		Circumeisio cur fieret cultro lapideo	152
Æternum quomodo sit intelli- gendum, et duplex ejus ac- ceptio	167	Circumeisio cur fieri deberet ante octavum diem	ib.
B		Circumcisionis præceptum quare datum fuerit Abra- hæ, et non ante	152
<i>Bellum.</i>		<i>Clericus.</i>	
Bellum potest utrinque esse justum	89	Clericus non tenetur Legibus Civilibus, quæ ejus statum dedecent, sed iis, quæ non dedecent	219
<i>Bonitas.</i>		<i>Communitas.</i>	
Bonitas duplex spectari potest in actibus intrinsece bonis, totuplex malitia	53	Communitas duplex distingui potest	16
<i>Bonum.</i>		Communitas ex instituto du- plex est, Ecclesiastica, et Politica	17
Aliud est bonum summum dil- ligere, et diligere aliquid ut bonum per se amabile .	71	Communitas politica iterum duplex, perfecta scilicet, et imperfecta	ib.
Bona publica non impediunt quominus quisque propria sibi faciat	81	<i>Conscientia.</i>	
Bona Ægyptiorum juste ab- stulerunt Israëlitàe	85	Conscientia est actus intelle- ctus practice judicantis ali- quid in singulari faciendum, vel fugiendum, laude, vel pœna dignum	68
C		<i>Consuetudo.</i>	
<i>Capitulum.</i>		Consuetudo vim legis habens duplex est	243
Capitula Cathedralium Eccle- siarum non possunt ferre leges, quæ obligent in tota Dioecesi, sede vacante . . .	215	Consuetudo vim legis habens non potest induci nisi a Communitate, vel majore ipsius parte	244
<i>Christus.</i>		Consuetudo, et Præscriptio invicem conveniunt . . .	239
Christus Dominus sol justitiae omnes homines sub quavis lege sua luce illustravit.	497	Consuetudo differt ab usu, more, foro, et stylo . . .	249
<i>Circumcisio.</i>		Consuetudo duobus modis po- test intelligi vim legis ha- bere	ib.
Circumeisio cur facta fuerit		Consuetudinis definitio. . .	ib.

	pag.	pag.
<i>Cultus.</i>		
Ad Cultum Dei tria sunt necessaria	150	pedito usu rationis, non implet præceptum; non tamen tenetur restitutio
D		64
<i>Decretum.</i>		<i>Episcopus.</i>
Decretum Gratiani non obligat nisi ex parte qua continet Statuta Conciliorum, et Pontificum olim promulgata	237	Episcopi possunt in sua Diccesi leges obligantes ferre. 214
Decretum in tres partes dividitur	35	<i>Evangelium.</i>
Decretales ex quo, et a quo collectæ et ordinatæ sint	36	Totum Evangelium aliquando comprehenditur nomine legis Evangelicæ.
<i>Deus.</i>		33
Deus qualiter sit colendus	193	Quomodo intelligendum sit quod quæ sunt in Evangelio sunt de lege
Deum diligere non est de strictissimo jure naturæ, in quantum est præceptum affirmativum, sed in quantum est negativum	92	58
Deus potest dispensare in aliquibus, quæ sunt juris naturalis	84	J
Deus potest dispensare in præceptis Decalogi.	86	<i>Jus.</i>
<i>Differentia.</i>		
Differentia inter Regem, et Tyrannum	13	Jus generice acceptum est potestas legitima ad rem aliquam obtainendam.
Differentia inter legem naturalem, et conscientiam	51	73
<i>Dilectio.</i>		Jus interdum ab æquo, et bono in multis distinguitur.
Dilectio duplex est, naturalis una, et altera supernaturalis	69	74
Dilectio proximi non sequitur necessario ex dilectione Dei, licet ex Dei dilectione sequatur proximi dilectio.	92	Jus sumptum generice est duplex
<i>Dispensatio.</i>		ib.
Dispensatio duplex est.	83	Jus naturale quid sit
<i>Dispensare.</i>		ib.
Nulla potestas dispensare potest in iis, quæ sunt de jure naturæ	95	Jus gentium quid sit
E		76
<i>Ecclesia.</i>		Jus positivum divinum quid sit
Ecclesia quomodo absolvat, aut retineat peccata pure interna	224	ib.
<i>Eleemosyna.</i>		Jus pro justo speciali acceptum est objectum formale justitiæ particularis
Qui restituit, aut dat eleemosynam in ebrietate, aut præ-		72
		Jus duplex, vetus, et novum.
		76
		Jus positivum humanum quid sit
		ib.
		Jus dividitur in jus simpliciter, et in jus secundum quid
		77
		Jus secundum quid dividitur in paternum, œconomicum, et herile
		ib.
		Jus ex parte termini dividitur in jus ad rem, et in jus in re
		ib.
		Jus in re quid sit
		ib.
		Juris nomen secundum rem ipsam dupliciter sumitur
		72
		Juris varia descriptio
		77
		Juris Canonici divisio
		35
		Juris etymologia quænam sit
		72
		Aliiquid potest esse de jure naturæ duabus modis
		80
		<i>Justitia.</i>
		In Justitia distingui potest objectum quod, et objectum cui
		73

	pag.		pag.
<i>Justi.</i>			
Pauci fuerunt justi in lege Mosayca	130	Lex omnis debet esse præcep- tiva, et obligativa	31
Quotquot erant, ad Legem E- vangelicam spectabant . . ib.		Lex dicitur Consilium impro- prie	33
L		Lex duplex est; æterna, et temporalis	34
<i>Lex.</i>		Lex positiva duplex est; di- vina, et humana	35
Lex naturæ, artis, et morum quid sit	9	Lex divina duplex est. . . . ib.	
Lex diversimode dicitur se- cundum nominis etymon .	10	Lex humana duplex ib.	
Lex duobus modis usurpatur, vel pro actu, vel pro habitu.		Lex temporalis alia naturalis, et alia positiva.	ib.
Lex formaliter est actus vo- luntatis	13		<i>De Lege Naturali.</i>
Lex præsupponit actum intel- lectus	15	Lex naturalis inest cuilibet homini	44
Lex ad aliquem, vel ad ali- quos debet necessario ferri, ac dirigi	16	Lex naturalis, synderesis, et conscientia quamvis pro uno, et eodem interdum u- surpentur, inter se tamen differunt	46
Lex dicitur communis, quod præscribatur omnibus, et singulis membris communi- tatis; non autem eidem ab- stractive consideratæ. . .	19	Lex naturalis est aliquod do- num divinum a Deo effecti- ve procedens	47
Lex fertur ad communitatem non collative, sed distribu- tive.	ib.	Lex naturalis non est ipsa ra- tionalis natura.	51
Lex, et præceptum inter se distinguntur si non phy- sice saltem moraliter. . .	20	Lex naturalis in pueris, et amentibus est in actu pri- mo, non vero in actu se- cundo	55
Lex ut obliget necessum est ut interveniat aliquid publicum quod insinuet motivum legis	22	Lex naturalis non est forma- liter judicium, et dictamen ostensivum, et judicativum. ib.	
Lex quas conditiones debeat habere, ut perfecte obliget, et legitime feratur. . . .	23	Lex naturalis aliquo sensu di- ci debet lex Divina	56
Lex quæ in solius Legislato- ris bonum privatum edere- tur, non foret justa . . .	24	Lex naturalis una est quadru- plici unitate, 1. unitate lu- minis: 2. unitate principii: 3. unitate finis: 4. unitate præcepti	ib.
Lex potest esse justa, et juste ferri tripliciter. . . .	27	Lex naturalis est una, et ea- dem omnibus hominibus .	57
Lex potest intelligi recte ferri tribus modis, quoad formam.	ib.	Lex naturalis unum habet principium ex quo cætera derivantur	59
Lex ut obliget, et recte fera- tur tres Justitiae virtutis species desiderantur . .	28	Lex naturalis quomodo circa omnes actus virtutum in communi consideratos ver- satur	62
Lex nulla potest ferri de im- possibili simpliciter, vel mo- raliter	30	Lex naturalis quas requirat conditiones ut fiat actus vir- tutis	64
Lex potest dici perpetua tri- plici respectu	31	Lex naturalis in conscientia obligat ad servanda sua præ- cepta	69
		Lex naturalis interdum obli- gat sub mortali	70

pag.	pag.		
Lex naturalis potest mutari per subtractionem sex modis	80	Lex æterna potest esse duplicitate mensura, seu regula actuum liberorum Dei	112
Lex naturalis quomodo possit mutari	82	<i>De Lege Mosayca, et Evangelica.</i>	
Lex potest mutari per subtractionem materiæ, quæ subest ejus definitioni: nequit autem mutari per irritacionem	ib.	Lex divina positiva duplex est Mosayca scilicet et Evangelica	116
Lex naturalis mutari potest per additionem, vel subtractionem	80	Lex Mosayca quare vetus appelletur	ib.
Lex naturalis non potest abrogari quoad ea, quæ sunt jure strictissimo, potest tamen quantum ad alia	90	Lex nulla pluribus præceptis distincta, fuit hominibus a Deo posita ante Moysem.	
Lex naturalis, quæ fundatur in divina ratione, potest considerari tribus modis	99	Lex Divina distribuitur in historiam, præcepta, et prophetias	118
<i>De Lege Æterna.</i>		Lex Vetus fuit a Deo condita.	120
Lex æterna in eo distinguitur a cæteris legibus, quod non sit alicujus legis participatio, sed ipsamet aliarum origo	100	Lex Mosayca in Novo Testamento laudatur, et probatur	121
Lex æterna datur, quæ scilicet Deus ab æterno, quæ sunt aut facienda, aut cavanaugh ordinat	101	Lex Vetus dicitur non bona.	122
Lex potest considerari quatenus derivatur a legendō, aut ligando	102	Lex Vetus dicitur culpam habere, quia non purgabat commissa, nec gratiam conferebat ad vitanda peccata.	123
Lex quatenus obligat est duplex, activa, et passiva.	103	Lex subintravit ut abundaret delictum, non per causam, sed per occasionem	ib.
Lex æterna non potest cognosci comprehensive, nisi a solo Deo	104	Lex talionis non reprobata est a Christo tamquam mala, sed melior, et perfectior fuit in ejus locum subrogata .	ib.
Lex æterna respective ad Legislatorem est immutabilis.	105	Lex vetus non fuit perfecta simpliciter, sed tantum secundum quid	124
Lex æterna numquam præcipit secundum rationes contrarias, sed secundum unicam solummodo, et immutabilem	106	Lex Moysi data est per Angelos	125
Lex Dei æterna est omnino immutabilis, et absoluta	ib.	Lex Vetus, Lex Domini, Lex Moysis appellatur, Lex Moysis promulgatoris, Lex Domini institutoris, et auctoris	127
Lex temporalis ea solum punire potest, quæ contrariantur suo fini	108	Lex Mosayca respective tantum erat imperfecta	129
Lex æterna spectata secundum se unica est: si vero consideretur penes connata est multiplex	110	Lex Vetus quomodo ab Abrahamo, et Moyse dicatur originem duxisse	163
Lex æterna cuiam competit immediate	111	Lex Vetus solis Judæis data est	ib.
		Lex Vetus spectabat ad Christianos	164
		Lex Mosayca obligare desiit .	ib.
		Lex potest cessare per temporum mutationem, et successionem	166
		Lex Vetus a Christo Domino fuit abrogata	ib.

pag.	pag.
Lex Vetus erat imperfecta ad alteram ordinata, et perfectiore adveniente debuit mutari, et desit quoad omnia præcepta	168
Lex Mosayca languescere coepit post natum Christum, extingui vero post Christum mortuum	172
Lex non fuit penitus extincta ante diem Pentecostes . .	179
Lex Evangelica licet ab initio condita sit, tamen non nisi in medio temporum fuit per Christum instituta, et promulgata	184
Lex Evangelica cur non incœperit ante Christum, triplex est ratio	ib.
Lex Evangelica non solum directiva, sed et præceptiva fuit.	135
Lex Mosayca tantum præcipiebat, non autem juvabat per auxilia, et gratiam. .	186
Lex nova quomodo, et qua ratione dicatur vitam æternam promittere	187
Lex nova continet gratiam, et charitatem, item præcepta, et regulas recte operandi.	189
Lex Evangelica quomodo dicitur scripta	ib.
Lex Mosayca, et Evangelica non contrarie opponuntur, sed tantum disparate .	195
Lex Evangelica continet revelationem veritatum fidei.	198
Lex Vetus non habuit vim sanctificandi.	196
Lex Evangelica non fuit severa sicut Mosayca . . .	198
<i>De Lege Humana.</i>	
Lex humana solos actus bonos, et indifferentes præcipere potest	222
Lex humana quomodo præcipere possit actus internos.	223
Lex abrogari potest tripliciter.	252
Lex vigorem habet dupliciter.	ib.
Lex dubia, et obscura interpretari potest dupliciter. .	243
Lex humana mutari potest tripliciter.	252
Lex ut obliget requiritur ejus aliqualis promulgatio . .	233
Lex considerari potest dupliciter ad propositum	ib.
Lex naturalis ideo sufficienter est promulgata, quia mentibus nostris est insita.	ib.
Lex sumpta pro regula apud solum Legislatorem non requirit promulgationem . .	235
Lex ut fiat nota notitia communis non privata, promulgationem requirit. . . .	ib.
Lex triplici modo potest deficit	241
Legis humanæ triplex est interpretatio	259
Legis interpretatio doctrinalis vocatur <i>Episkeja</i>	ib.
Legis nominis varia, et multiplex appellatio	9
Legis necessitas, et existentia probatur.	10
Legis ratio potissima non est in sermone scripto, vel auditio reponenda, sed in rebus ipsis imperatis, aut prohibitis.	11
Legis ratio formalis, in quo reponenda sit	12
Legis descriptio in genere sumptae explicatur per particulias.	ib.
Legis injustitia spectari potest vel ex parte formæ, vel ex parte materiæ . .	28
Legis ratio primaria consequenter tantum præcepti, et ligandi vim importat. .	32
Legis causa efficiens Legislator, et formalis ipsa iustitiae norma, materialis intellectus directive et voluntas subjective, et finalis bonum commune	42
Legis officium est duplex, scilicet dirigere, et obligare.	43
Legis temporalis definitio. .	34
Legis præcipiens effectus est subditorum bonitas, et ordinatio	43
Legis inscriptio duplex est.	190
Legis proprietates tres sunt, scilicet, auctoritas, veritas, et bonitas.	44
Legis æternae definitio. . . .	34
Legis naturalis immutabilitas eleganter expressa	79

	pag.		pag.
Legis æternæ notitia	99	Leges humanæ ab æterna lege derivantur mediante naturali a qua procedunt.	109
Legis æternæ duplex causa- litas	105	Leges præceptivæ, aut prohi- bitivæ non obligant nisi ra- tionis compotes	215
Legis cuiuslibet triplex est status	ib.	Leges humanæ non omnes obligant sub mortali.	225
Legis æternæ actus qualiter legi Dei congruant	111	Leges humanæ an obligent cum vitæ dispendio	226
Legis naturæ duplex est su- bjectio.	115	Leges humanæ obligare pos- sunt in foro conscientiæ. ib.	
Legis declaratio, et promul- gatio quare differri debue- rit usque ad tempora Moysis.	119	Leges humanæ interdum obli- gant sub mortali	228
Legis Evangelicæ cum Mo- sayca varia collatio	196	Leges humanæ non semper obligant cum vita dispen- dio, et periculo gravis damni.	230
Legis Evangelicæ supra Mo- saycam variæ præcellentiæ.	130	Leges humanas obligare sub mortali quatuor regulis co- gnosci potest	229
Legis utilitas triplex fuit. .	134	Leges humanæ quandonam obligent cum vitæ dispendio.	230
Legis Mosaycæ promulgatio fuit figura legis Evangelicæ.	173	Leges Civiles debent promul- gari iis in provinciis pro quibus fuerunt constitutæ.	235
Legis Evangelicæ tituli, et elogia	182	Leges Ecclesiasticæ non ha- bent vim per totum orbem nisi in singulis provinciis fuerint promulgatae	236
Legis obligatio quantum ad Princeps duplex est.	216	Legi essentiale est ut sit ju- sta ex parte objecti, Legi- slatoris, et formæ.	29
Legis naturalis et divinæ acceptatio non est neces- saria ut obliget	233	Legi essentiale est ut pro tota communitate præscribatur.	18
Legis vis remittitur vel per consuetudinem, vel abro- gationem et dispensatio- nem, vel privilegium, vel interpretationem	239	Legi essentiale est ut sit sta- bilis, et permanens, et ali- quo modo perpetua	30
Legis abrogatio per quid a dispensatione, irritatione, derogatione, et correctione differat	252	Legi naturali non tenemur omnia facere ex dilectione Dei.	70
Leges præscribuntur omnibus creaturis a Deo	5	Legi æternæ non subjicitur divina voluntas	112
Leges a Theologis tractantur diverso fine ab eo, quem Philosophi, et juris positivi, et Cæsarei Doctores inten- dunt	6	Legi æternæ omnia entia ra- tionalia subjiciuntur.	113
Leges de tributis, et vectigal- ibus statuere possunt Prin- cipes	17	Legem dedit Christus præci- pientem, et conferentem auxilia, quibus impleri pos- sit; et ideo dicitur gratia per Christum data	186
Leges de tributis pendendis ordinantur ad publicam fœ- licitatem, et securitatem .	22	Per legem personalem, et privatam quid intelligen- dum sit	18
Leges, et præcepta naturæ non modo spectari possunt respective ad ipsam natu- ram, verum etiam respectu eiusdem ut elevatur ad sta- tum supernaturalem.	47	Ad legis essentiam spectat, ut propter bonum commune præscribatur	20
Leges omnes justæ a lege æterna derivantur.	107		

pag.	pag.
Homo dirigitur per legem totidem modis quot modis lex potest sanciri	41
Aliud est esse de lege naturali, et aliud est esse de præcepto legis naturalis .	63
Cultus qui Deo impenditur die Sabbati, non est de lege naturali	66
A lege aeterna non pendent actus divini intellectus, et voluntatis, ad intra spectati.	112
Esse sub aliqua lege potest sumi duobus modis	116
Totum tempus ante Moysem vocatur tempus legis Naturæ	118
Ante legem Mosaycam triplicis generis præcepta fuerunt Deo præscripta.	ib.
Tria erant in lege veteri, 1. Moralia, 2. Judicialia, 3. Figuralia et cærimonialia.	134
Circa legis novæ institutionem Hæresiarcharum errores. .	183
Per legem libertatis intelligenda est exceptio a lege Mosayca	187
Duo sunt in nova lege distinguenda	ib.
Discrimen inter legem Veterem, et Novam	188
Qui legem condidit potest in ea dispensare	253
Ad solas leges positivas necessaria est promulgatio. .	234
Qui legem ferre potest, is et Privilegium condere potest.	244
<i>Legalia.</i>	
Legalia post Christi mortem nec bona, nec mala fuerunt	179
<i>Legislator.</i>	
Legislator potest subditum privare gratia pot state secundaria ratione decreti, ac legis conditæ per auctoritatem a Deo derivatam. .	228
Legislator non debet seipsum nec subditum a legibus dispensare sine gravi, et iusta causa.	218
Legislatores duplēcē habent respectum, superioritatis scilicet, et inferioritatis. .	ib.
Legislatores non tenentur iis	
legibus, quæ ad omnes non pertinent.	216
Legislatores tenentur suis legibus quoad vim directivam.	217
<i>Libertas.</i>	
Libertas Evangelica in quo consistat	187
<i>Lumen.</i>	
Lumen naturale quidquid indicat ex se necessarium est, aut naturæ rationali contrarium	61
M	
<i>Maledictum.</i>	
Maledictum duplex est, culpæ, et pœnæ	123
<i>Malum.</i>	
Malum quamvis sit turpe, et illicitum, potest tamen aliquando justis de causis tolerari a superioribus. . . .	29
Mala possunt tolerari ob graves fines, non vero præcipi.	223
<i>Miles.</i>	
Miles tenetur cum vitæ dispendio, et periculo suam stationem non deserere, et hostes aggredi ad præceptum Ducis sui	230
<i>Minister.</i>	
In Ministrorum institutione triplex est genus cærimoniarum	154
N	
<i>Natura.</i>	
Natura rationalis spectari potest duobus modis	17
Ex hypothesi quod natura rationalis existat, necessario dirigi debet ad suum finem naturalem per legem	52
O	
<i>Obligatio.</i>	
Obligatio ad aliquid facendum est triplex	68
<i>Occisio.</i>	
Principes non possunt facere sua auctoritate ut omissio illicita fiat licita	88

	pag.	pag.
<i>Ordinatio.</i>		
Ordinationi divinæ subsunt omnia, etiam reprobi . . .	115	
P		
<i>Peregrini.</i>		
Peregrini iis tenentur legibus, quæ ad bonum commune, conferunt, non autem iis, quæ non conferunt . . .	219	
Peregrini, et advenæ tenentur ad observantiam legum iis in locis quibus degunt. . . .	220	
<i>Perfectum.</i>		
Aliquid dici potest perfectum duobus modis	128	
<i>Perpetuitas.</i>		
Perpetuitas duplex distingui solet a Philosophis. . . .	28	
Perpetuitas negativa sufficit ad rationem legis. . . .	31	
Perpetuitatis modus duplex distingui solet, positivus scilicet, et negativus. . . .	28	
<i>Pontifex.</i>		
Pontifex quatuor habebat sibi præcipua vestium genera . .	155	
Summus Pontifex non potest dispensare proprie in ullo voto, aut juramento . . .	96	
Summus Pontifex potest leges toti Ecclesiae præscribere independenter a Cardinalem Concilio	214	
Summus Pontifex non potest quilibet hominis dispensationem solvere	98	
Summus Pontifex potest dispensare in legibus tum a se, tum a suis prædecessoribus sancitis	253	
Summi Pontificis dignitas, et auctoritas explicatur	213	
<i>Potestas.</i>		
Potestas Principum convertendi subditorum bona in propria, non est legitima, sed tyrannica	26	
Potestas Principum sæcularium dicitur temporalis ratione obligationis	228	
<i>Præceptum.</i>		
Præceptum quodlibet duo in-		
volvit præcepta, unum quidem affirmativum, alterum vero negativum.	84	
Præceptum quam dispensationem possit habere. . . .	87	
Præcepta legis naturalis sunt duplicis generis	57	
Præcepta legis naturalis spectari possunt, vel quoad certitudinem, vel quoad evidentiā	ib.	
Præcepta particularia legis naturalis, quæ ex generalibus inferuntur, quænam sint.	58	
Præcepta nativæ legis sunt triplicis generis	59	
Præcepta particularia medianate aliquo Legislatoris iudicio non censemur esse de lege naturæ.	63	
Præcepta legis naturæ affirmativa non præcipiunt independenter ab ullo legis præcepto	90	
Præcepta legis naturæ habent connexionem cum natura ex ordinatione Dei, non vero profluunt ab ipsa	ib.	
Præcepta duo primæ tabulæ negative sumpta, sunt de jure naturæ	91	
Præcepta secundæ tabulæ non sunt de jure naturæ observanda	93	
Præcepta secundæ tabulæ sunt de jure naturali, non quidem strictissimo	67	
Præcepta quilibet Decalogi, tertio excepto, pertinent ad legem naturæ	66	
Præcepta Decalogi omnia non sunt æqualiter de jure naturæ	67	
Præcepta Decalogi sunt duplicis generis	83	
Præcepta Evangelicæ legis sunt quoque triplicis generis	188	
Præcepta moralia, judicialia, et cæremonalia quid sint. .	136	
Præcepta cæremonalia quid sint, et eorum divisiones. .	ib.	
Præcepta judicialia quid sint. .	161	
Præcepta judicialia cur Deus non instituerit.	194	

pag.

Tria involvuntur in tertio praecepto	66
Utrum Deus possit dispensare in praeceptis Decalogi	84
<i>Prælatus.</i>	
Pralatus inferior non potest dispensare in lege superioris. 255	
<i>Præmatio.</i>	
Præmatio nequit habere rationem actus legis sicut punitio, tres ob causas.	41
<i>Privilegium.</i>	
Privilegium si non obligat primario, obligat saltem consequenter.	33
Privilegium quomodo a lege, dispositione, et gratia differat	244
Privilegia Regularibus mendicantibus concessa sunt remuneratoria	250
Privilegia quandonam censesantur revocata	251
Privilegia quot modis vigeant. 248	
Privilegii descriptiones.	246
Privilegii variae divisiones .	247
Privilegiorum concedendorum varii sunt modi.	248
Privilegiorum cessationis cauae	249
Privilegiorum communicacionem habent inter se Mendicantes cum aliis Ordinibus. 251	
Privilegiis nostro Ordini concessis non derogavit Concilium Tridentinum, nisi iis quæ formaliter, et expresse aduersantur illius decretis	ib.
<i>Purificatio.</i>	
Purificatio cur instituta fuerit. 153	
Purificationum ratio litteralis, et figuralis	ib.

R*Reges.*

Reges sunt Domini subditorum Dominatione Civili, et Politica, non despota, et herili. 26	
<i>Regimen.</i>	
Regiminis Judaici descriptio. 161	
<i>Reprehensibilis.</i>	
Reprehensibilis vere fuit S. Petrus a S. Paulo	180
<i>Reprehendere.</i>	
Inferior Superiorem reprehendere	

dere potest libertate caritatis, non autem auctoritatis .	182
<i>Residentia.</i>	
Residentia Pastorum non est de jure naturali, sed divino, ut significare videtur Concilium Tridentinum	95

S*Sacramentum.*

Sacramento cur sint instituta. 190	
Sacramento cur instituta sint in verbis, et elementis . . . ib.	
Sacramentorum variae sunt figuræ.	191
Sacramentorum varii fines .	ib.
Sacramentorum in septem divisione, et ejusdem ratio . . . ib.	
Sacramentorum alia particularia, et alia communia. . 150	

Sacerdos.

Sacerdotes antiqui utebantur vestibus quadruplicis generis	155

Sacrificium.

Sacrificium Turturis, et Columbae cur Deus præ cæteris avibus elegerit 141	
Sacrificium expiationis cur institutum fuerit	154
Sacrificii expiationis, et ejus rituum profertur ratio . . ib.	
Sacrificiorum veteris Legis triplex est genus	137
Sacrificiorum offerendorum variae proferuntur rationes, et explicantur	141

Salus.

Aliiquid conducere potest ad salutem duobus modis . . 128	

Sancti.

Sancti omnes veteris Legis, et Testamenti ad novum pertinebant	197

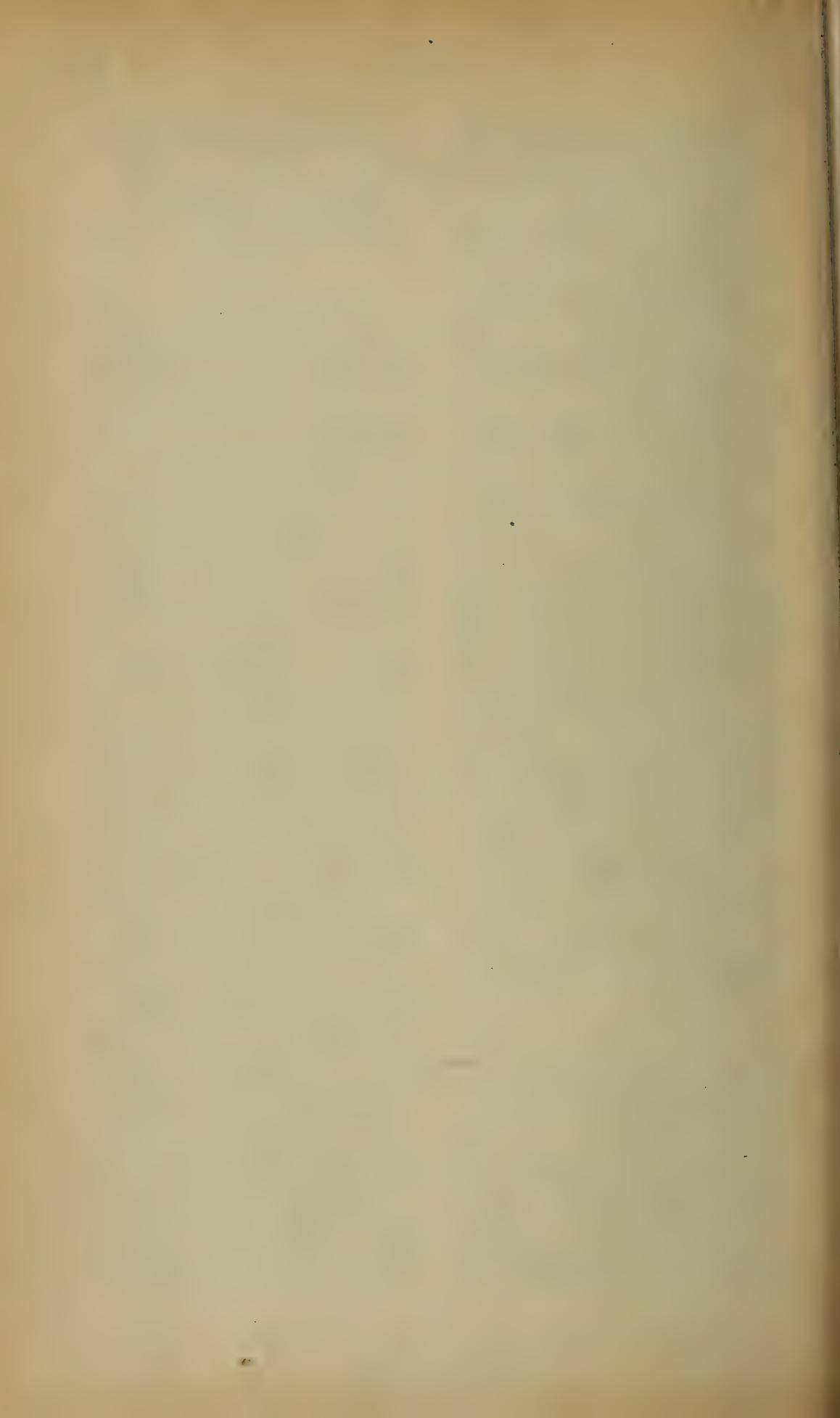
Sanctificatio.

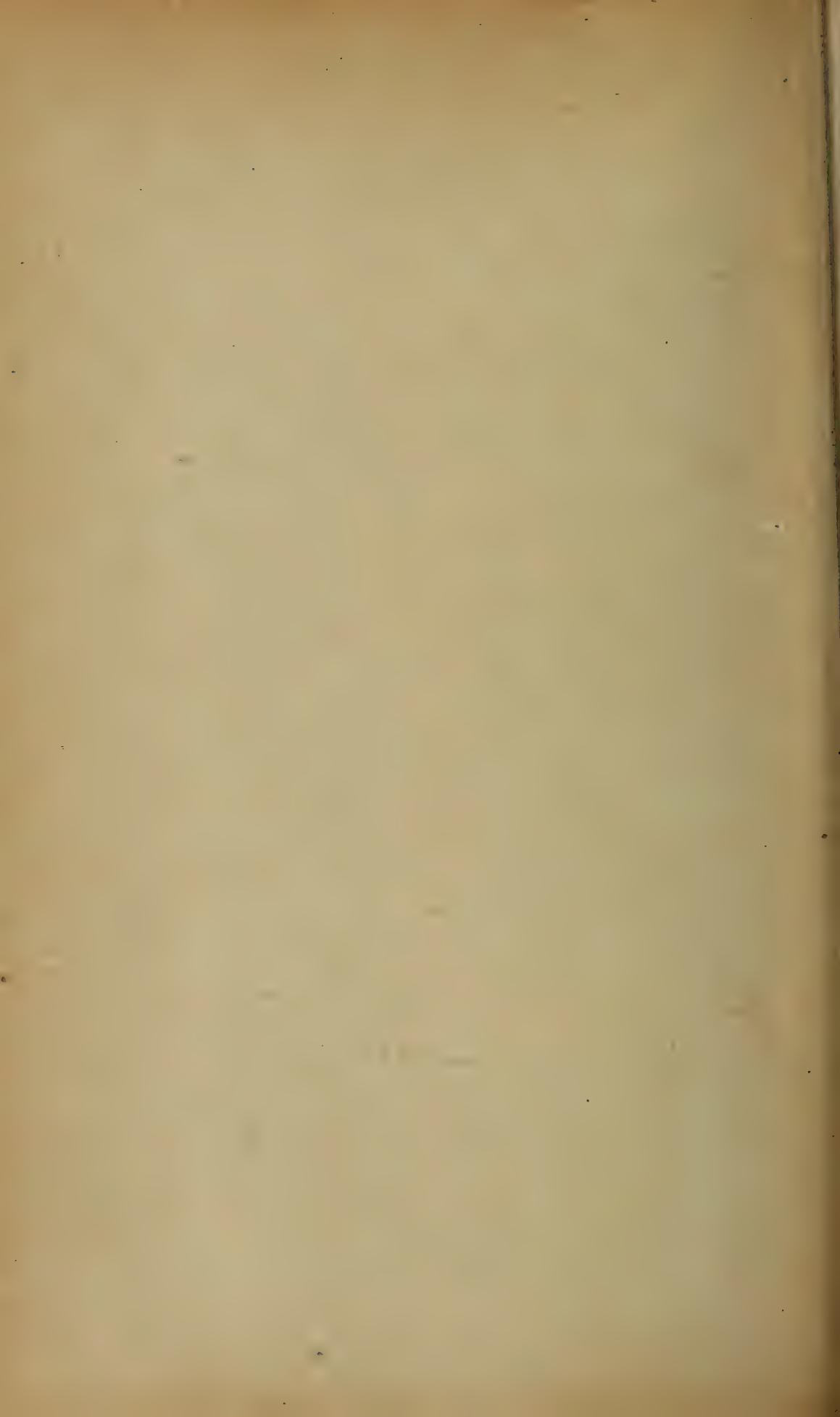
Sanctificatio duplex est: carnalis scilicet, et spiritualis. 196	
<i>Superior.</i>	

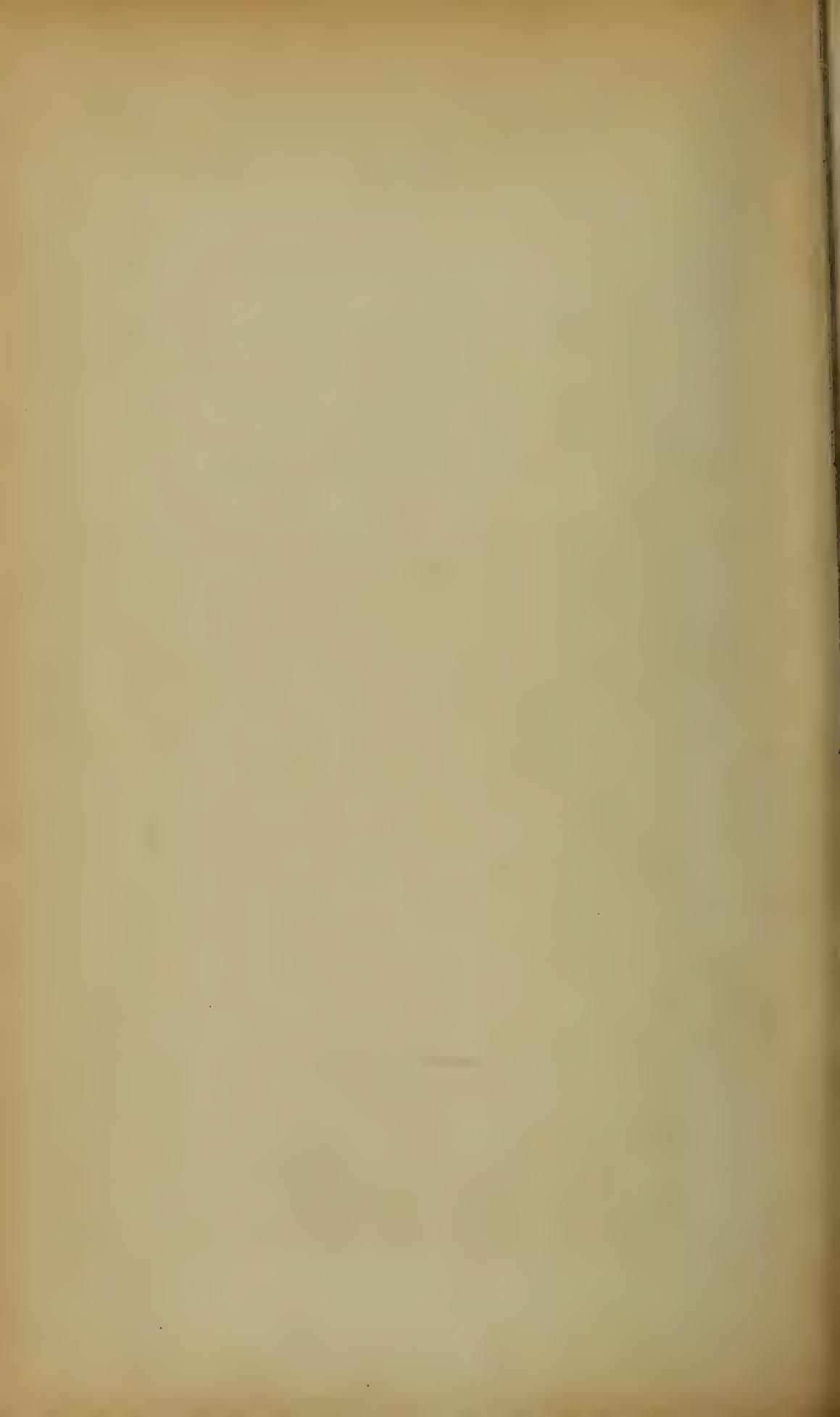
Superiores omnes habentes jurisdictionem Episcopalem, v. g. Abbates possunt sibi subditis Leges condere. . 215	

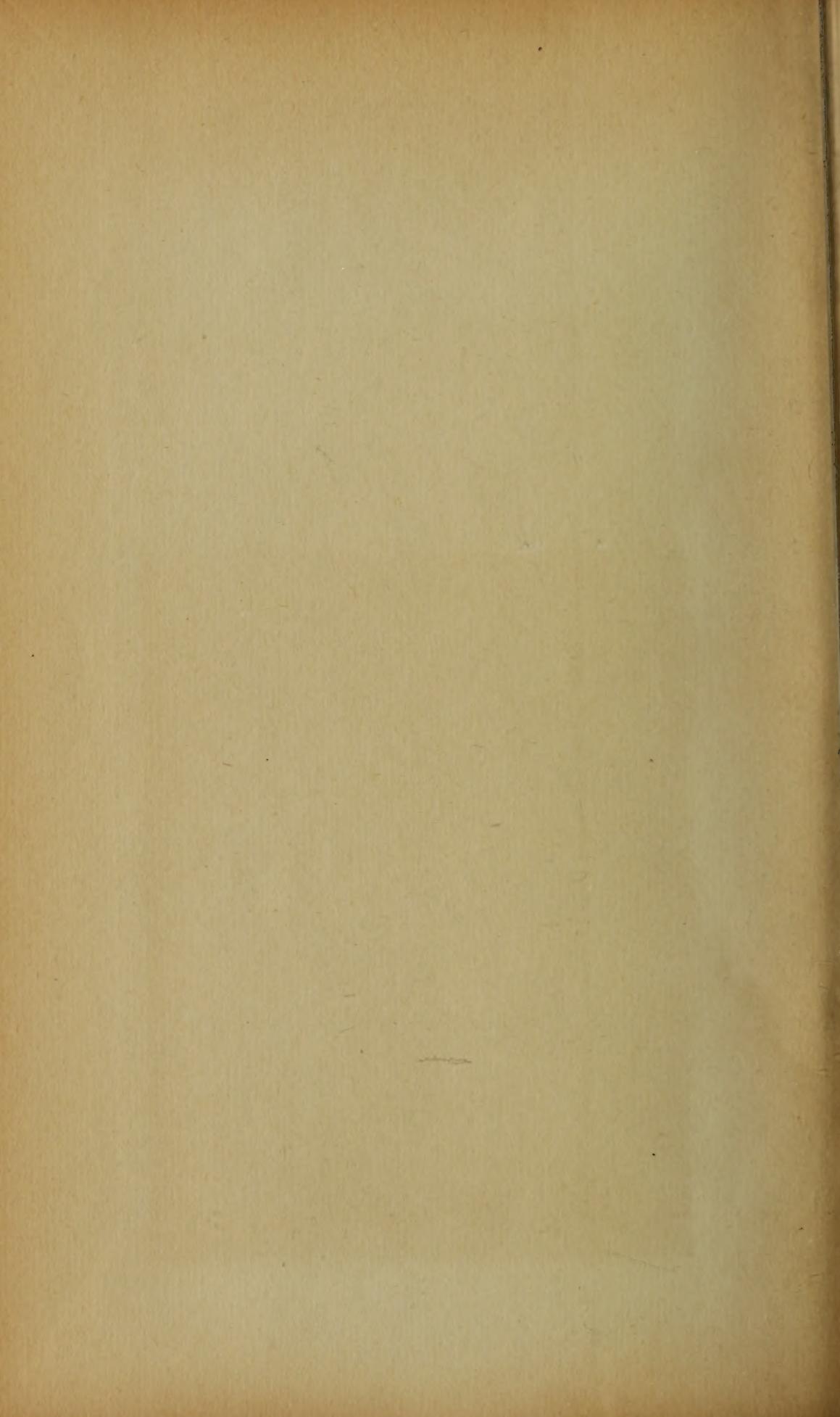
Symbolum.

Symboli articuli sunt duodecim.	191

Scotus Academicus
Vol 6 #96

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

96

